Collectio Lavallensis — Sectio Theologica

JOANNES A SANCTO THOMA

CURSUS THEOLOGICUS

In IIam - IIæ

ARMAND MATHIEU et HERVÉ GAGNÉ

UNIVERSITATIS LAVALLENSIS

EDITIONEM CURAVERUNT

QUEBECI, A.D. MCMXLVIH

Nihil obstal:

Ernestus Lemieux, pter.

Censor deputatus.

Die 12a Martii, 1948.

Imprimi potest:

Ferdinand Vandry, ptre.

Rector M. Universitatis Lavallensis.

Die 30a Martii, 1948.

Imprimatur:

t Mauritius Roy,

Archiepiscopus Quebecensis.

Die 31a Martii, 1948.

AD LECTORES BENEVOLOS

Tractatus iste ea omnia quæ ad partem speculativam virtutis fidei spectant complectitur et exponit, scilicet quæ septem prioribus quæstionibus *Secundæ. Secundæ* proponuntur.

Textum Joannis nostri ex editione Vivès hausimus. Uti omnes norunt, defectus quam plurimi in ista editione abundant. Inde venit necessitas correctionis et restitutionis. Hanc nostram editionem parando, non fuit nobis in animo opus criticum conficere, sed præbere textum emendatum, lectu jucundum, qui præsertim studentium commodo atque utilitati consuleret.

Quem in finem, fontes juxta collectiones Mansi, Migne, Corpus Juris Canonici et aliorum diligenter restituimus.

Præterea, quia divisio distinguit et distribuit partes, et sic aufert confusionem totius, textus frequenter dividitur. Numerationem editionis Vivès non abstulimus, sed novam numerationem marginalem apposuimus.

Quo facilius studium evaderet, plures indices sunt adjecti, scilicet, schematicus, biblicus, onomasticus et analyticus. Isti omnes indices novam numerationem servant.

* * *

Circa distributionem materiæ, notatu dignum est:

1—In editione Vivès, sub *Disputatione Sexta,* tractatur de revelationibus privatis.

Nos vero e loco movimus, et nunc quæstionem istam sub objecto materiali fidei tractatur[1], ubi jam[2] mentio erat de istis revelationibus.

2— In editione Vivès, post disputationem de revelationibus privatis, habetur articulus (qui vocatur ultimus) in quo tractatur de effectibus fidei.

Nos vero hæc omnia ad finem operis transtulimus[3] sub novo titulo, nempe *Disputatio ultima*.

3— In editione Vivès, post istum articulum "ultimum" de effectibus fidei, dantur quinque articuli in quibus explicantur ea quæ in articulis VI, VII, VIII et IX primæ quæstionis *Secundæ Secundæ* continentur.

Nos vero hæc omnia sub *Disputatione sexta* et sub titulo *De Credibilibus* posuimus[4].

* * *

Faxit Deus scientiarum Dominus ut istud opus in gloriam Dei et in aliquam veritatis diffusionem vergat.

EDITORES

[1] n. 220-245.
[2] n. 219.
[3] n. 1225-1229.
[4] n. 1042-1223.

INDEX SCHEMATICUS

IN SECUNDAM SECUNDÆ
DE FIDE

PROOEMIA

DISPUTATIO PRIMA
DE OBJECTO FIDEI

ARTICULUS PRIMUS

DE OBJECTO FORMALI FIDEI

ARTICULUS II

DE RESOLUTIONE FIDEI EX PARTE NOSTRA

ARTICULUS III

DE OBJECTO MATERIALI FIDEI

DISPUTATIO SECUNDA

DE OBSCURITATE ET CERTITUDINE FIDEI

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM EVIDENTIA OBJECTI EXCLUDAT FIDEM

ARTICULUS II

UTRUM EVIDENTIA TESTIFICATIONIS EXCLUDAT FIDEM

ARTICULUS III

EVIDENTIA CREDIBILITATIS ET FIDES

ARTICULUS IV

UTRUM FIDEI POSSIT SUBESSE FALSUM

DISPUTATIO TERTIA

DE PIA AFFECTIONE

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CONCURRIT AD SPECIFICATIONEM FIDEI

ARTICULUS II

DE JUDICIO PRÆREQUISITO

ARTICULUS III

UTRUM SIT HABITUS ET QUIS SIT

DISPUTATIO QUARTA

DE OBLIGATIONE AD CREDENDUM

PROOEMIUM

ARTICULUS PRIMUS

NECESSITAS MEDII

ARTICULUS II

NECESSITAS PRÆCEPTI

DISPUTATIO QUINTA

DE SUBJECTO ET CAUSA FIDEI

ARTICULUS PRIMUS

IN QUIBUS SUBJECTIS FIDES NON HABETUR

ARTICULUS II

DE CAUSA FIDEI

DISPUTATIO SEXTA

DE CREDIBILIBUS

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM OMNES ARTICULI FIDEI CONTINEANTUR IMPLICITE IN ILLIS DUOBUS CREDIBILIBUS : "DEUS EST", ET "INQUIRENTIBUS SE REMUNERATOR EST"

ARTICULUS II

UTRUM ARTICULI FIDEI POST APOSTOLOS CREVERINT

ARTICULUS III

QUO TEMPORE APOSTOLI PLENITUDINEM COGNITIONIS ACCEPERINT

ARTICULUS IV

UTRUM ARTICULI FIDEI CONVENIENTER ENUMERENTUR

ARTICULUS V

UTRUM VERITATES FIDEI CONVENIENTER IN SYMBOLO PONANTUR

DISPUTATIO ULTIMA

DE EFFECTIBUS FIDEI

INDEX SIGLORUM

DB	Denzinger-Bannwart, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum.* Ed. 23, Romæ, 1937.
DTC	*Dictionnaire de théologie catholique.*
Cath. Enc.	*The catholic Encyclopedia.*
Msi	Mansi, Johann, Dominici, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio,* cuncta sunt 54 vol.
PG	Migne, J. P., *Patrologiæ cursus completus,* series græca, cuncta sunt 166 vol.
PL	Migne, J. P., *Patrologiæ cursus completus,* series latina, cuncta sunt 218 vol. textus et 4 vol. indicum.
QR	Ad Claras Aquas (Quarrachi).
RF	*Corpus juris canonici.* Ed. Ae. Richter et Ae. Friedberg, 2 vol., Lipsiæ, 1881.

JOANNES A SANCTO THOMA

CURSUS THEOLOGICUS

In IIam - IIæ

DE FIDE

PROOEMIA

i

DE FIDE

1 Cum D. Paulus *(Heb.* 11, 1) fidem - definiens dixerit: *Est sperandarum rerum substantia,* etc., et nomine *substantiæ* idem intelligat atque basim et fundamentum totius supernaturalis ædificii, sicut in naturalibus prima substantia omnibus substat accidentibus, optime in hac *Secunda Secundæ,* ubi de virtutibus et vitiis in particulari sermonem instituit, S. Thomas a fide supernatural! exordium sumit. Debet enim a primo fundamento recta veri Christiani structura incipere, præcipue[1] cum fides finem nostrum manifestet, quod in agibilibus rationem habet principii, ut tradit idem D. Thomas (la-IIæ, q. 34, a. 4 ad 1).

Θ

2 Obstare autem statim huic determinationi videtur quod Aristoteles sæpe ab imperfectioribus initium sumendum esse decrevit[2]. Constat autem fidem omnibus esse virtutibus præstantiorem[3], una sola charitate excepta, teste D. Paulo (I *Cor.* 13, 13) dicente: *Nunc*

1 Cf. *De Ver.,* q. 14, a. 2 ad 3.
» Cf. *Phys.,* 1,1 (184a 22).
• Cf. Ila-IIæ, q. 4, a. 7.

autem manent fides, spes, charitas: tria hæc. Major autem horum est charitas. Non ergo a fide erat incipiendum.

3 Sed facile ad hoc respondetur maximam illam Aristotelis intelligendam esse quando specialis ratio non cogit ad oppositum, ut in praesenti.

4 Quod et fecisse ipsum Aristotelem sæpe constat, praecipue in *Ethicis*[1], ubi a fine incepit dicens: "Bonum est quod omnia appetunt"; et postea de virtutibus quæ media sunt ad talem finem. Et *(De An.,* II, 7)[2] tractatum de quinque sensibus incipiens, a sensu visus exordium sumpsit, qui tamen praecipuus inter omnes est, ut testatur *(Metaph.,* I, 1)[3], et ad scientiam aptissimus.

5 Quia vero Aristoteles praecepit[4] quod prius praesupponatur nomen rei de qua disseritur, opere pretium erit quid nomen *fides* significet investigare.

6 De qua re mirum est quam multiplices acceptationes hujus nominis auctores tradant. Alii duas, alii quinque, alii decem, alii vero plures et pauciores.

7 Nos vero, ut clariori modo procedamus, dicimus fidem posse sumi prout pertinet ad voluntatem, et prout pertinet ad intellectum.

1 *Ethic.,* I, 1 (1094a2).
2 *De An.,* IJ,7(418a25).
3 *Metaph.,* I, 1 (980b 1).
4 Cf. D. Thom., *Post. An.,* Lib. 1, lect. 2, n. 5. Etiam Arist., *Metaph.,* IV, 4 (1006a 20).

8 Quatenus pertinet ad voluntatem, solet dupliciter usurpari.

9 *Uno modo,* prout significat idem quod fidelitas, quæ est virtus moralis, et solet vocari veritas, de qua egit S. Thomas (IIa-IIæ, q. 109), a verbo *fieri,* quasi fiat quod dicitur aut permittitur, ut notavit S. Augustinus (Epist. XL *Ad Hieron.,* cap. 3-4) Unde fides in acceptione ista a Cicerone (*De Off.,* Lib. I, cap. 7) definitur sic: “Fides est dictorum conventorumque constantia et veritas”. Et de illa intelligitur illud D. Pauli (*Rom.* 3, 3): *Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuavit?* id est, constantiam et veritatem divinam in adimplendis promissis, quare respondet[2]: *Absit. Est autem Deus verax.* Et usus hujus nominis frequentissimus est in Sacra Scriptura in hac acceptione.

10 *Secundo,* hoc nomen *fides,* prout ad voluntatem pertinet, significat fiduciam a verbo *fidere,* de qua fiducia agit S. Thomas (IIa-IIæ, q. 120, a. 6), et dicit quod “Fiducia est quædam forma, et roborata spes”.

11 Non me latet quod magister Soto (*De Natura et Gratia,* Lib. II, cap. 6) in odium hæreticorum negat quod hoc nomen *fides* accipiatur pro fiducia in Sacris Litteris, eo quod hæretici taliter extollebant fiduciam istam ut asseverarent illam solam ad justificationem sufficere. Quem errorem damnat Concilium Tridentinum (sess. VI, cap. 9 et 12 et can. 12)[3].

[1] PL 33, 155-156.
[2] *Rom.* 3, 3–4.
[3] Msi XXXIII, 36, 37.41.

12 Sed tamen quamvis multoties reperiatur in Sacra Scriptura distinctio inter fidem et istam fiduciam, ut patet ex illo *(Eph.* 3, 12) : *In quo habemus fiduciam, et accessum in confidentia per fidem ejus,* tamen negari non potest quod aliquando accipiatur fides pro fiducia. Sic enim interpretari solet illud *(Jac.* 1, 6), ubi de eo qui erat dubius dicitur: *Postulet in fide nihil haesitans,* vel in fiducia; et (I *Cor.* 13, 2) : *Si habuero fidem ita ut montes transferam,* etc. Nonnulli etiam volunt quod accipiatur fides pro obedientia, juxta illud (Ps. 118, 66): *Quia mandatis tuis credidi,* id est, obedivi.

13 Sed tamen in his acceptionibus non agimus in præsenti de fide.

Θ

14 Fides autem prout ad intellectum pertinet, etiam multipliciter usurpatur.

15 *Primo,* pro promissione, quæ ad intellectum pertinet, sicut et votum, ut affirmat D. Thomas (Ila-IIæ, q. 88, a. 1). Et in hoc sensu intelligitur illud Pauli (I *Tim.* 5, 12): *Primam fidem irritam fecerunt,* quod exponit D. Augustinus *(Enarr. in Psalm.,* ps. 75, super vers. 12) ».

16 *Secundo* modo accipitur pro dictamine rationis, aut conscientia, qua ratione, tam in jure canonico quam civili, dicitur aliquis possessor bonæ vel malæ fidei, et in ista acceptione intelligitur illud D. Pauli *(Rom.* 14, 23) : *Quod non est ex fide peccatum est,* juxta expositionem *Glossæ Interlinealis*[2], ac si diceret quando quis facit contra conscientiam, peccatum est.

› PL 36, 968.
’ In *Rom.* 14, 23.

17 *Tertio* autem magis in particulari accipitur fides pro assensu, aut judicio intellectus, quo quis credit quod non videt innitendo auctoritati dicentis. Et sic fides accepta dividitur in humanam et divinam, quia possumus credere quod non videmus innitendo auctoritati humanæ, et hæc dicitur fides humana, aut innitendo auctoritati divinæ, et hæc dicitur fides divina, de qua in præsenti est sermo. Differentia autem inter utramque fidem est quod fides humana fallibilis est, utpote quia testimonium humanum fallibile est, quia et falli et fallere potest; fides autem divina est infallibilis eo quod testimonio divino innititur, quod nec falli nec fallere potest, cum sit summa sapientia, et summa veritas.

18 Etsi tandem advertendum quod fides ista divina, de qua hic agimus, aliquando accipitur pro objecto ipso quod creditur, sicut ab Athanasio in illis verbis[1]: "Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit". Aliquando autem accipitur divina fides pro assensu, aut pro habitu inclinante ad assensum, qui explicandi sunt per objectum eorum de quo in initio D. Thomas sermonem instituit.

II

ORDO

HUJUS MATERIÆ

19 Egimus in tractatu generali[2] de connexione omnium partium *Summæ* D. Thomæ.

1 Symbolum **Quicumque** (quod vocatur *Athanasianum),* Msi II, 1355.
2 Cf. *Curs. Theol., Isagoge,* I (Solesm.), p. 143-219.

20 Et quod attinet ad istum [tractatum] *De Fide,* quatuor invenimus[1] tractari a D. Thoma in præsenti de hac virtute. Tractat D. Thomas de fide, *primo* de ipsa fide per septem quæstiones; *secundo,* de dono intellectus, et scientiæ, quæ correspondent fidei (q. 8-9); *tertio,* de vitiis oppositis ipsi fidei, et actui exteriori confessionis ejus, et donis ei correspondentibus (usque ad q. 15); *quarto* et ultimo, de praeceptis fidei (q. 16).

* *

21 In præsenti solum agimus de his quæ pertinent ad partem speculativam hujus virtutis, et prioribus septem quæstionibus continentur.

22 In tradenda autem et explicanda hac virtute, summo et scientifico ordine processit D. Thomas a causis videlicet ad effectus, et ita primo consideravit omnes causas fidei usque ad quæstionem sextam, deinde *effectus ejus (q. 7). *n. 1224

23 Cum autem sint quatuor causæ, finalis et formalis, materialis et efficiens, per omnes illas discurrit D. Thomas in explicanda ratione fidei.

24 Nam de finali et formali specificante, agit quæstione prima. In fide enim (cum sit virtus theologica) *coincidunt objectum specificans et finis ultimus: habet *n. 127,198
enim pro objecto immediato specificante Deum in se, seu veritatem primam, qui tamen respectu aliarum virtutum non theologalium non est objectum, sed

[1] *Ibid.,* p. 179 sq.

solum finis ultimus. Considerato autem objecto specificante necesse fuit considerare rem specificatam: correspondent enim sibi specificans et specificatum. Ab objecto autem specificatur primo actus, deinde habitus, et ideo D. Thomas agit de actu fidei (q. 2-3), eo quod est duplex *actus fidei, scilicet interior qui est credere, *n.967
et exterior qui est confiteri fidem, juxta illud *(Rom.* 10, 10). *Corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* Deinde vero quæstione quarta agit de ipso habitu fidei, qui specificatur ab actu et objecto. Et sic manet considerata causa formalis specificans, et res ab illa specificata, scilicet actus tam interior quam exterior, et habitus.

25 Post causam autem formalem, quæ etiam finalis est (ut diximus), sequitur agere de causa materiali et efficienti; et prior est causa materialis, quia magis conjuncta et intima ipsi fidei, utpote cum sit subjectum inhæsionis, et ita agit quæstione quinta de subjecto fidei, quæstione autem sexta de causa efficiente seu infundente fidem.

Θ*26

26 Explicatis autem causis a quibus pendet tota quidditas fidei, agit de ejus effectibus non quidem qui sunt actus eliciti: de his enim egerat quæstione secunda et tertia; sed de imperatis*, qui reducuntur ad duos, *°·60
scilicet ad timorem et purificationem cordis*, de quibus *n-i224sq.
agit quæstione septima.

III

SUMMA TEXTUS
DIVI THOMÆ
IN
SINGULIS QUÆSTIONIBUS

27 In prima quæstione, non disputat D. Thomas de ipsa fide quoad an est, sed absolute incipit tractare de objecto fidei, quia dari fidem et virtutes theologicas, quod pertinet ad an est, supponitur tractatum et explicatum (Ia-IIæ, q. 62), ubi hoc late tractatum invenies.

28 Est autem formalis ratio specificativa fidei veritas divina revelans, ut explicat articulo primo D. Thomas, et nos infra dicemus. n. 98 sqq.

29 Ex illa autem oriuntur quatuor conditiones requisite ad objectum fidei, quas in reliquis articulis explicat D. Thomas. Duæ tenent se ex parte ipsius veritatis divinæ, duæ ex parte revelationis, sicut distinxit sanctus Doctor (a. 6 ad 2).

¥ ¥

30 Ex eo enim quod veritas divina est, consequitur primo et requiritur necessario quod in se simplicissima sit, licet a nobis complexe attingatur, et ideo in articulo secundo determinat D. Thomas hoc objectum fidei esse simplex in se, licet complexum quoad nos.

31 Secundo, sequitur quod sit veritas infallibilis, cui falsum subesse non potest, et ideo articulo tertio determinat quod fidei non potest subesse falsum.

32 Similiter sequuntur aliæ? duæ conditiones ex eo quod illa veritas sit revelans nobis. ñ. 29

33 Prima est quod objectum sic revelatum non possit esse visum, neque scitum a nobis, quia, cum ratio formalis sit revelatio testificans, non manet intrinseca in ipso objecto neque per intrinseca principia illud manifestat, quia cum sit auctoritas dicentis non potest reddere objectum intrinsece evidens per propria et intrinseca principia; et ideo articulo quarto et quinto determinat D. Thomas quod objectum fidei debet esse non visum et non scitum.

34 Ex quo ulterius sequitur quod cum ea quæ non videntur difficilia intellectui appareant, ubi occurrit specialis difficultas in objectis credibilibus orta ex obscuritate rei non visæ, speciales etiam articuli fidei distinguuntur et ideo de necessitate distinguendi ñ. 1167 sq.
articulos fidei agit articulo sexto, et de eorum incremento, numero ac dispositione agit articulo septimo, octavo et nono.

35 Secunda conditio requisita seu consecuta ad revelationem prout nobis fit est applicatio ejus ad nos, sicut in calore, applicatio ad lignum non est ratio formalis agendi, sed conditio. Revelatio autem divina

primis fundatoribus fidei applicata fuit immediate per locutionem Dei juxta illud *(Heb.* 1, 1-2): *Qui locutus est olim patribus in prophetis: novissime, locutus est nobis in Filio.* Nobis autem non applicat Deus fidem loquendo immediate per se ipsum, sed proponit res fidei per Ecclesiam tamquam per organum locutionis suæ, ethæc dicitur ab Apostolo (I *Tim.* 3,15): *Columna et firmamentum veritatis,* cujus caput est Summus Pontifex ad quam pertinet confirmare in fide, et ordinare ea quæ credenda sunt, et de hoc agit articulo decimo.

* * *

36 In quaestione secunda incipit agere D. Thomas de rebus specificatis per objectum specificativum fidei, et primo occurrit actus specificatus, deinde habitus. Et primo agit de actu interiori qui est credere, deinde de exteriori qui est confiteri fidem. *”. 44

¥ ¥

37 Circa interiorem considerat tria. *Primo,* quidditativam rationem actus credendi; *secundo,* objecta materialia ad quæ se extendit; *tertio,* proprietates seu accidentia talis actus.

©38

38 *Et quantum ad primum*,* explicat in primo articulo *n.37
definitionem actus credendi, quæ est cum assensu cogitare, et ita ex parte assensus importat firmitatem et quietem, et ex parte cogitationis fluctuationem et motum, quia ille qui non videt, nec convincitur ab objecto, quasi fluctuat et non quietatur, unde indiget affectu voluntatis iriclinante ad assensum, et ex illa habet determinatam adhæsionem et firmitatem.

39 Ex quo sequitur, ut docet articulo secundo, quod actus fidei habeat *triplicem respectum, scilicet credendi * n. 234
Deum, tamquam rem creditam et objectum materiale primarium; credendi Deo tamquam dicenti, quæ est ratio formalis credendi; et denique credendi in Deum, tamquam in finem ad quem movetur ex inclinatione voluntatis faciente adhærere illi.

40 *Secundum* vero quod considerat in actu fidei, * n. 37
scilicet objecta ad quæ se extendit, considerat D. Thomas quantum ad duo, scilicet quantum ad ipsa objecta in se, et quantum ad modum tendendi in illa.

41 Objecta enim quæ attingit fides non solum sunt res supernaturales, ut mysterium Trinitatis et Incarnationis, sed etiam plura naturalia quæ de Deo creduntur, ut Deum esse creatorem, sapientem, omnipotentem, etc. Et hoc ostendit articulo tertio et quarto. 42

42 Modus autem attingendi hæc objecta sumitur penes implicitum et explicitum, distinctum vel confusum modum credendi, et sic ostendit in primis D. Thomas teneri omnes ad credendum aliqua objecta fidei explicite et distincte, articulo quinto, non tamen æqualiter teneri omnes ad fidem explicitam de omnibus rebus fidei, ut ostendit articulo sexto, esse tamen necessarium ad salutem credere mysterium Incarnationis et Trinitatis, articulo septimo et octavo.

43 *Tertium* * denique, scilicet accidentales proprietates seu conditiones actus fidei tractat articulo nono et

decimo, ostendens quod actus fidei possit esse meritorius procedendo ex motione gratiæ, et quod hoc meritum non diminuitur ex rationibus inductivis ad credendum.

* * *

44 In quaestione tertia agit D. Thomas de *exteriori actu fidei, et tractat duo. *n. 36

45 *Primum,* quod est actus elicitus a fide, licet fiat mediante organo corporeo linguæ.

46 *Secundo,* quod est necessarium ad salutem quando conducit ad honorem Dei vel Ecclesiæ necessitatem aut proximi utilitatem.

* * *

47 In quaestione quarta agit D. Thomas de habitu fidei, qui etiam specificatur ab objecto sicut actus. Et in ejus consideratione procedit D. Thomas hoc ordine, quod primo proponit definitionem ipsam fidei, deinde explicat ejus quidditatem per singulas partes seu prædicata, incipiens a genere remoto, explicando genus proximum, et tertio differentiam illius.

Θ

48 Igitur definitionem fidei explicat articulo primo, scilicet quod sit: "Habitus quo inchoatur in nobis vita ætema, faciens intellectum assentire non apparentibus". Quod aliis verbis tradit Apostolus *(Heb.* 11, 1): *Fides est substantia* (vel fundamentum et inchoatio) *sperandarum rerum, argumentum non apparentium.*

Θ

49 Secundo, explicat genus remotum hujus virtutis, articulo secundo, tertio et quarto, in quibus ostendit quod fides est habitus intellectus non absolute prout convincitur ab objecto ex evidentia illius, sed ut movetur ab inclinatione voluntatis, et ideo charitas est forma fidei quatenus imperat et dirigit illam. Sed quia non est forma informans, sed movens extrinsece, potest manere eadem* fides formata et informis. *n. 59

50 Genus autem proximum est quod iste habitus sit virtus ex sua propria specie, licet non semper habeat statum virtutis perfectae, quia aliquando fides est informis, et hoc determinat articulo quinto.

51 Quod vero sit una virtus unitate specifica ex objecto, et unitate individual! ex subjecto, determinat articulo sexto.

52 Tertio, explicat differentiam fidei in comparatione ad alias virtutes: tum quia fides est simpliciter prima inter omnes, quia attingit ultimum finem ex parte cognitionis, et hoc tractat articulo septimo; tum quia virtutes intellectuales naturales superat in certitudine, et hoc ostendit articulo octavo.

* * *

53 In quæstione quinta agit sanctus Doctor de causa materiali seu subjecto fidei. Et primo explicat in quibus subjectis fuerit, deinde a quibus excludatur.

0

54 De subjecto in quo sit fides agit articulo primo, ostendens quod tam homo quam angelus in statu viæ habuerunt fidem, sine qua nullus potest placere[1] Deo, nec mereri beatitudinem.

Θ

55 Secundo, excludit a fide theologica dæmones et damnatos, *saltem ex defectu piæ voluntatis ad credendum, licet habeant fidem aliquam acquisitam ex evidentia signorum ortam. *n-978 se-

56 Excludit etiam hæreticos a fide non solum circa articulos quos negant, sed etiam circa illos quos fatentur, *quia non assentiuntur illis ex regula infallibili Ecclesiae proponentis, sed ex arbitrio electionis propriae, quae est omnino fallibilis. Ac denique ex his concludit fidem in uno subjecto posse esse majorem quam in alio, tum intensive, quia majori fervore credit, tum extensive, quia ad plura objecta se explicat. *n· 134

* * *

57 In quæstione sexta duplici articulo agit de causa efficiente fidem.

58 *Et in primo,* ostendit fidem divinam esse infusam a Deo, nec habere initium in viribus liberi arbitrii, cum elevet hominem supra totum ordinem naturae.* 59

59 *In secundo vero,* ostendit etiam fidem informem infundi* a Deo, quia supernaturalis est et ejusdem speciei cum formata.* *n-1029 sq. *n· 49

[1] Cf. *Heb.* 11, 6.

* * *

60 Denique in quœstione septima* explicat dupli- *n-1224 sq.
ci articulo duplicem effectum resultantem* ex actibus *n·26
fidei.

61 *Primus* est timor sive filialis sive servilis, qui nascitur ex consideratione divinæ magnitudinis quam fides attingit.62

62 *Secundus* est purificatio cordis*, tum in intellectu *n.332
quem fides purificat ab errore, tum in voluntate quam fides purificat a culpa, non per se justificando, sed justificationem inchoando.

DISPUTATIO PRIMA

DE OBJECTO SPECIFICANTE FIDEM EJUSQUE RESOLUTIONE

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM OBJECTUM FORMALE FIDEI SIT VERITAS PRIMA REVELANS?

63 Duo supponenda sunt aptequam punctum difficultatis evolvamus. Primum, tamquam generale in omni quæstione, de objecto formali alicujus habitus vel potentiæ. Secundum, speciale circa terminos propositos in dubio, de veritate prima et revelante.

* ¥

64 I — Primum prœsuppositum est in quolibet objecto specificante distingui rationem materialem et formalem, et materialem communiter vocant objectum quod, formalem vero objectum quo, quia primum est id quod cognoscimus, secundum vero id quo res redditur cognoscibilis. Unde etiam ratio formalis cognoscendi si sit ultima qua objectum redditur cognoscibile seu proportionatum tali scientiæ, dicitur ratio formalis sub qua, quia sub illa reliqua attinguntur.

65 Et quia contingit quod id quod se habet ut res cognita possit esse alteri ratio cognoscendi, non repu-

gnat aliquid secundum diversas considerationes pertinere ad objectum materiale vel formale, sicut color est res visa, et tamen corpori est ratio et forma visibilitatis, ideoque respectu corporis dicitur objectum formale visus, respectu vero lucis est objectum materiale, et lux est forma et ratio ultima videndi, etiam respectu coloris.

66 Unde objectum materiale et formale non est necesse quod distinguantur tamquam duo objecta, sed tamquam duæ considerationes seu formalitates ejusdem objecti; et D. Thomas hic articulo primo non *n'
dixit in quolibet habitu cognoscitivo esse duo objecta, sed in quolibet habitu cognoscitivo habere objectum duo, etc.

67 II — Est tamen advertendum quod sicut ex parte objecti datur ratio formalis sub qua reddens objectum ultimo proportionatum et cognoscibile a scientia vel potentia, ita correspondet ex parte potentiæ ratio sub qua cognoscitiva, quæ est virtus aliqua seu lumen ultimo habilitans et determinans potentiam ad eliciendum talem cognitionem. Sicut in potentia visiva est aliquis fulgor seu lux pertinens ad virtutem videndi, et in intellectu aliquis habitus seu lumen determinans ad intelligendum.

68 Est autem discrimen inter istas duas rationes, quod ratio sub qua objectiva etiam potest esse cognita directe, et semper est ratio cognoscibilitatis objecti, sicut lux est visa et ratio visibilitatis in colore; at vero ratio sub qua ex parte potentiæ se tenens non est res cognita nisi reflexe, neque ratio cognoscibilitatis passivae in objecto, sed ratio cognoscendi actum per modum virtutis ex parte potentiæ.

69 III — Specialiter in scientiis, quia objectum cognitum scientifice est aliquod complexum, scilicet conclusio illata per discursum, quæ necessario debet constare aliquo *subjecto cui conveniat illud prædicatum *n. 128
quod per talem illationem cognoscitur illi convenire; formalis autem ratio qua redditur scitum, est medium seu præmissæ quibus probatur et manifestatur conclusio.

70 Et hinc intelligitur (quod multi dicunt) sumi distinctionem specificam scientiarum ex diversa abstractione seu immaterialitate objecti. Non quod ipsa abstractio sit ratio formalis probativa conclusionum et manifestativa, sed est principium unde sumitur diversa ratio formalis in objectum scientiarum. Quia enim immaterialitas est radix intelligibilitatis, et secundum diversum[1] modum immaterialitatis seu denudationis et abstractionis a materia sumitur diversus gradus intelligibilitatis (ut docet D. Thomas Ia, q.14, a.l), inde est quod principium seu radix unde ultimate desumenda est diversa ratio formalis in scientiis est diversa abstractio a materia, ut S. Thomas dicit (Op. LXX *De Trin.,* q. 5, a. 1; *Post. An.,* Lib. I, lect. 41, n. 10-13; *Melaph.,* Lib. VI, lect. 1).

71 Sed tamen id quo formaliter demonstramus et manifestamus objectum scientificum, quod est conclusio illata, est medium sub tali abstractione formali positum, et secundum illam illuminans conclusionem. Sicut astrologus et physicus utuntur diversis mediis ad probandum suas conclusiones, et ista media sunt principia seu definitiones quibus propriæ passiones manifestantur; sunt autem definitiones diversæ, et materia diversa, quia diverso modo intelligibili, et

[1] Cf. Ia, q. 85, a. 1 ad 2.

consequenter diversa immaterialitate traduntur definitiones in una scientia et in alia.

* *

72 IV — *Secundum quod præsupponimus hic est quid intelligimus nomine veritatis primæ revelantis seu testificantis. Nam veritas sumi potest *tripliciter in essendo, in cognoscendo, in dicendo seu significando. *n. 63 *n. 84

73 *Primo modo,* est veritas transcendentalis, seu passio entis, et hac ratione dicitur Deus verus, quatenus distinguitur a falsis diis habendo veram divinitatem.

74 *Secundo modo,* est veritas formalis, vel adæquatio intellectus judicantis ad rem cognitam et judicatam.

75 *Tertio modo,* est veritas revelans seu manifestans, quod in nobis fit per aliquod signum expressivum veritatis cognitæ. Deus autem loquitur imprimendo interius aliquod lumen, seu species quibus manifestat qtiod vult. Unde ly revelans potest sumi dupliciter. — Uno modo pure efficienter seu *active et sic solum dicit *n. 353
actionem divinam infundentem lumen ad cognoscendum id quod revelatur, sive infundat scientiam, sive fidem. — Alio modo sumitur revelatio formaliter, prout ipsamet locutio seu revelatio Dei accipitur ut ratio assentiendi, non ut *passive se tenet ex parte nostra *n. 93
(sic enim potius est auditio quam locutio), sed ut tenet se active ex parte Dei *loquentis et imprimentis talem *n. 117,123
revelationem in nobis.

* * *

76 V — Sic ergo punctus difficultatis reducitur ad hoc: an ratio formalis objecti fidei sit deitas ipsa sub ratione deitatis, an sub ratione alterius attributi. — Et si sub ratione attributi, an sub ratione veritâtis divinæ in essendo, vel in cognoscendo, vel in dicendo. — Et si sit in dicendo, quod est in ratione veracitatis, an sit sub ipsa ratione veracitatis, ut præcise se tenet ex parte Dei, an etiam ut connotât aliquem effectum creatum.

* * *

77 VI — Conveniunt ergo omnes debere rationem formalem objecti fidei aliquid divinum continere, et ex ipso constare.

78 Neque enim potest aliquid creatum manifestare nobis infallibiliter mysteria supernaturalia et divina quæ fides credit. Nam, ut inquit Apostolus (I *Cor.* 2, 11): *Quae sunt Dei, nemo novit, nisi Spiritus Dei.* Et cum fides sit virtus theologica oportet quod objectum specificativum illius et primarium sit ipse Deus, seu aliquid divinum, juxta illud quod habetur in Symbolo Athanasii[1]: "Hæc est fides catholica, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur"; et (*Joan.* 14, 1): *Creditis in Deum, et in me credite.*

79 Cæterum variant et dissentiunt auctores in assignando hoc divinum quod est ratio formalis objecti credendi.

Θ

80 Quidam ipsam deitatem sub conceptu divinitatis assignant pro formali et ultima ratione fidei, ita n. 124

1 Symbolum **Quicumque** (quod vocatur *Athanasianum),* Msi II, 1354.

Aureolus apud Capreolum (In III *Sent.,* dist, XXIV, a. 2 circa finem).

81 VII — Fundamentum est duplex. *Primum* quia resolutio fidei ultimo sistit in deitate. Nam cum inquirimus quare hoc creditur infallibiliter, respondetur quia Deus dixit, qui est prima veritas; si vero quseratur unde constat quod est prima veritas, respondetur quia Deus est; ergo in deitate sistit resolutio fidei. n. 125-126

82 *Secundum est* quia in fide theologica idem est objectum specificans et finis ultimus. Ergo illa ratio formalis constituit objectum fidei quæ constituit finem ultimum. Sed finis ultimus constituitur in Deo sub ratione divinitatis, quia divinitas est qua fruimur vita ætema. Ergo illa est objectum formale fidei. n. 127-128

83 VIII — Secunda sententia constituit objectum formale fidei in aliquo attributo determinato, scilicet in veritate divina quatenus est attributum seu propria passio illius, non autem in essentia divinitatis. n. 129

84 Sed quia, ut diximus veritas est triplex, in essendo, cognoscendo et dicendo, quidam, ut Cajetanus in hoc articulo primo[1], ponunt veritatem in essendo pro objecto formali fidei. n. 72

85 IX — Ratio est quia infallibilitas testificationis divinæ reducitur in veritatem divinam in essendo, scilicet quia Deus est verus et vere habet ea quæ Dei sunt.

[1] In IIam-IIæ, q. 1, a. 1, n. 5-6 com

86 Cur autem non dicatur Deus seu divina essentia objectum fidei (ut volebat Aureolus) sicut dicitur veritas prima, ideo est (inquit [1] Cajetanus) quia fides est virtus pertinens ad intellectum, qui versatur circa verum et non circa essentiam; tum etiam quia circa deitatem, ut deitas est, potest versari opinio, vel etiam scientia naturalis quæ attingit veritatem quatenus ipsam entitatem attingit; at vero fides non opinative, sed infallibiliter verum attingit, nec mediante entitate cognita veritatem, sed mediante veritate testificante entitatem attingit, et ideo potius veritas divina quam divinitas dicitur objectum fidei.

Θ

87 X — Tertia sententia est aliorum dicentium veritatem in cognoscendo ex parte Dei esse formalem rationem fidei. Ita Valentia[2]. Ratio est quia infallibilitas testificationis resolvitur in scientiam Dei quæ falli non potest, sicut efficacia testimonii in scientiam testis, unde testis oculatus quia melius scit præfertur omnibus aliis.

Θ

88 Quarta denique sententia reducit formalem rationem fidei ad veritatem in dicendo, ita præcise quod nullo modo reducitur ad attributum scientiæ, sed sistit in veracitate. Et hoc attribuit Suarez *(De Fide,* disp. III, sect. IV, n. 6)[3] D. Thomæ et Cajetano, et frequentiori theologorum sententiae, eo quod Deum cognoscere infallibiliter non est ratio credendi, sed Deum

1 *Loc. cit.,* n. 7 comm.
1 In IIam-IIæ, disp. 1, q. 1, punc. 1, sub *Difficultatum quarumdam.*
3 *Opera Omnia,* XII (Vivès, Paris, 1858), p. 53 sq.

dicere infallibiliter; ita quod si per *impossibile non *n. 100
cognosceret et tamen infallibiliter diceret, et tamquam prima veritas, sic loquens quod in eo quod loquitur non posset esse falsitas, infallibiliter etiam illi crederemus. Ergo per se formaliter ad credendum solum concurrit dicere ex parte Dei, non cognoscere, licet de facto illud præsupponatur.

89 Alii vero reducunt formalem rationem fidei in duo attributa, scilicet summæ scientiæ quæ falli non potest, et summæ fidelitatis quæ fallere non potest, quæ est sententia Suarez[1].

Θ

90 XII — *Quinta sententia ponit pro ratione for- *n. 131
mali fidei divinæ non solum aliquid divinum, sed etiam aliquid creatum, eo quod formale objectum fidei non solum est veritas prima, sed etiam obscure revelans.

91 Et ideo aliqui ipsam obscuritatem, seu rationem non visi, ponunt pertinere ad rationem formalem fidei,
quia hæc conditio distinguit fidem a *prophetia et *n. 121
aliis habitibus evidentibus.

92 Quidam vero[2] ipsam revelationem seu locutionem
divinam, etiam ut est actio Dei *explicans ad extra *n. 114
objectum credendum, existimant esse solum conditionem seu applicationem, totam vero rationem formalem consumi in auctoritate divina secundum se.*93

93 Alii vero revelationem ipsam prout dicit aliquem
effectum ad extra*, seu lumen fidei nobis infusum, *n. 75

1 *Ibid.*, n. 7, p. 54.
2 Cf. Scotus, in III *Sent.*, dist. 23, quæstio unica.

existimant pertinere et ingredi ipsam rationem formalem fidei. Nam Molina (In Iam, q. 1, a. 3, disp. 2) existimat ipsum habitum fidei complere et ultimate determinare objectum in ratione formali credibilis. — *Fundatur quia existimat revelationem Dei esse *n. 132 sq.
indifferentem ad fidem infusam et acquisitam, ut patet in hæretico credente mysterium Trinitatis ex fide acquisita, et in catholico ex infusa. Ergo sola revelatio Dei non constituit objectum formale fidei infusse, sed ulterius requiritur ordo et determinatio ad habitum infusum, ita ut illud dicatur credibile fide divina quod tali habitu tangitur.

94 XIII — Et juvatur hæc sententia [Molinæ] ex quorumdam *doctrina qui censent objectum formale *n. 135 sq.
scientiarum illuminari ab ipso habitu et lumine existente in nostro intellectu. Quod sequitur Bagnez (In IIam-IIæ, q. 1, a. 1, dub. 1, concl. 6, et ad 3).

95 Sicut enim non repugnat in sensu diffundi aliquod lumen ex oculis quo illuminantur objecta, ut patet in *animalibus de nocte videntibus, ita cum objecta intel- *n. 136
ligibilia lumine intellectuali illustrentur, quod solum esse potest intra intellectum, consequenter ab ipso habitu in intellectu existente procedit illuminatio in objectum intelligibile, et similiter a lumine fidei in objectum testificatum et propositum nobis intra intellectum.

Θ

96 Sexta et ultima sententia[1] reducit rationem formalem fidei in veritatem divinam, quatenus præsup-

[1] Cf. De Lugo, *De Fide,* disp. 1, sect. 6, n. 81-113.

165' ὑ

*ponit notitiam acquisitam qua nobis constet Deum *n'
fallere et falli non posse, et similiter Deum hoc dixisse.

97 Et hoc affirmant ad evitandum circulum, vel processum in infinitum, in resolutione fidei, de qua *dicemus dubio sequenti. Quia si ego credo Deo *n. 148 sq. dicenti quia est prima veritas, et quod sit prima veritas credo quia Deus dixit, committo circulum a dicente ad veracem, et a verace ad dicentem; vel dabitur processus in infinitum si credo Deum hoc dixisse quia hoc ipsum dixit; vel deveniendum est ad aliquod quod sit ex terminis notum et non per aliud medium credibile, scilicet quia certum est lumine naturali Deum esse primam veritatem quæ nec fallere nec falli potest.

* * *

98 XIV—DICO ERGO PRIMO: Ratio formalis fidei in ratione credendi est divinum testimonium seu veritas prima in testificando. Requiritur tamen præsuppositive, licet non ut ratio formalis, duplex respectus in illo testimonio sine quo fidelitas et veracitas Dei summe infallibilis non est, scilicet respectus ad summan scientiam qua falli non potest in se ipso, et respectus ad summam bonitatem qua nqn potest fallere alios.

99 Neque enim D. Thomas hic articulo primo posuit quod certitudo fidei inde solum provenit quia Deus fallere non potest, sed etiam quia falli non potest, ut expresse affirmat infra (IIa-IIæ, q. 4, a. 8 ad 2).

100 Requiritur ergo respectus ille ad scientiam infinitam, quia impossibile est intelligere in Deo summam

veritatem in dicendo nisi intelligamus non posse falli in cognoscendo, quia ille qui potest falli in cognitione non repugnat quod possit fallere in locutione. Ergo ut nullo modo fallere possit, necesse est quod non fallatur, si non ex malitia, saltem ex ignorantia. Si
tamen consideretur per impossibile quod non possit n.88
loqui nisi ea quæ vera sunt, licet posset falli in cognoscendo quoad se sed non in his quæ diceret ad alios, talis quidem veracitas salvaret rationem formalem fidei, quia salvaret veritatem primam in dicendo, quia nec falli posset nec fallere quando loqueretur; sed quia hoc in re esse non potest, ideo in re præsupponitur ille duplex respectus ut veritas in dicendo sit infallibilis.

101 XV — Hæc conclusio deducitur ex D. Thoma *(Sent.,* Lib. III, dist. XXIV, a. 1, qla 1), ubi postquam distinxit objectum formale sicut lux in visu, et materiale sicut color, et accidentale sicut quantitas, subdit quod "Credibile non habet quod sit actu credibile nisi ex prima veritate. Et ideo veritas prima est formale in objecto fidei".

102 Similiter hic articulo primo inquit quod "Si consideremus in fide formalem rationem objecti, nihil est aliud quam veritas prima: non enim fides de qua loquimur assentit alicui nisi quia est a Deo revelatum". Ubi loquitur D. Thomas de formali ratione ex parte objecti in illis verbis: "Si consideremus rationem formalem objecti".

103 Secundo, loquitur de veritate ut revelante. Probat enim veritatem primam esse objectum formale, quia

non assentimur nisi quia est a Deo revelatum. Ergo veritatem primam sumit pro veritate revelante.

104 Item excludit omnes *alias sententias, et solum includit in conceptu formalis objecti veritatem primam revelantem, in illis verbis: “Nihil est aliud quam veritas prima, etc.” Ergo omne aliud non pertinet ad objectum formale. *n.88sq.

105 Denique pondero id quod dicit D. Thomas *(De Ver.,* q. 14, a. 8 ad 16): “Ipsum, inquit, testimonium veritatis primæ se habet in fide ut principium in scientiis demonstrativis”. Sed nulla scientia respicit suum principium ut ulterius resolvendum in aliud principium vel formalem rationem, sed sistit in principiis tamquam in ultimo. Imo si scientia sit subalternata et inferior neque sic resolvit ultra sua principia, sed relinquit ea alteri scientiæ resolvenda et probanda. Ergo hoc ipso quod S. Thomas comparat testimonium primæ veritatis principiis scientiarum, affirmat testimonium esse ultimam rationem formalem, neque ulteriorem resolutionem pertinere ad fidem.

Θ

106 XVI — Fundamentum hujus conclusionis est quia totum motivum formale quo movetur aliquis ad credendum est auctoritas et pondus testimonii dicentis. Ergo illud erit formale objectum fidei divinæ ubi per se primo invenitur formaliter auctoritas divini testimonii.

107 Constat autem quod testimonium seu testificatio formalis non invenitur in ipsa cognitione in ordine ad

se (nullus enim indiget testificari sibi), sed invenitur in ordine ad alterum cui fit testificatio; hoc autem fit per locutionem et testimonium; ergo non pertinebit veritas in cognoscendo vel essendo ad rationem formalem fidei pro ea parte qua exigit testimonium.

108 Sed neque ratione auctoritatis infallibilis. Nam hæc non competit veritati primæ ex eo quod sit veritas in essendo vel cognoscendo, sed præcise quia veritas prima est, *etiamsi tantum in dicendo reperiatur. *n. 100
Etenim conceptus veritatis primæ ex ipsa præcisa ratione, quia veritas prima est, est talis quod repugnat illi omnis falsitas tam passiva quam activa, nam si aliquam falsitatem admitteret, non esset prima veritas et summa: posset enim aliqua major cogitari.

109 Ergo, cum ex una parte ratio ipsa testimonii formaliter inveniatur in loquendo seu dicendo, et ex alia etiam reperiatur ibi veritas prima, in sola formalitate istius testimonii in dicendo salvatur tota auctoritas testificans, etiamsi non cogitemus de veritate in essehdo vel in cognoscendo; ergo reperitur totum quod requiritur ad formalem rationem motivam fidei.

110 XVII — Quod vero ipsum dicere sequatur ad cognoscere, et cognoscere ad esse, hoc non conducit ad rationem credendi (ad hoc enim sufficit testimonium infallibile ratione testimonii), sed conducit ad probandum et ostendendum quod hæc infallibilitas in Deo sit. Aliud est autem requiri ad hoc ut sit in Deo, aliud vero est requiri ad hoc præcise ut *nobis* sit ratio credendi.

111 Sicut color ut sit objectum visus sufficit quod sit visibilis, ut autem conveniat corpori requirit mixturam quatuor qualitatum[1]; sed tamen visus non transit ad 126
cognoscendum talem mixturam sed sistit in ipsa ratione visibilis. Sic ut testimonium divinum sit infallibile et conveniat Deo, requirit essentialiter et in primo modo per se essentiam et cognitionem divinam; non tamen ad formalem rationem credendi se habet in quarto modo per se cognitio et essentia divina, sed sola testificatio dicentis.

112 Reliquas sententias quæ aliquid creatum requirunt ad formalem rationem fidei constituendam, statim ns-ng
rejiciemus Constat enim quod nihil creatum potest *i3i
infallibilitatem summam præbere qualem habet fides, licet possit esse effectus vel aliquid connotatum a tali testimonio infallibili.

* *

113 XVIII — DICO SECUNDO: Revelatio divina non importat locutionem Dei tamquam condi-
tionem sed ut praedicatum quidditativum, su- *n·92
mendo illam prout est actio ex parte Dei. Ratio
autem non visi et ratio revelati ut passive se *n'
tenet in obj'ecto, et ratio revelationis nobis impress» quæ est ipsum lumen seu habitus a Deo
infusus non pertinent ad rationem formalem, ‹ï›·93
sed ad effectus ab ipsa revelatione Dei connotatos.

Θ

114 XIX — Haec conclusio quoad primam partem probatur, quia revelatio ut actu loquens et prout dicit

1 Cf. Joan, a Sto Thoma, *Curs. Phil.,* T. Ill (Reiser), p. 199b 37 sq.

ordinem ad audientem non concurrit solum ut applicans seu proponens (relinquendo objectum ut ratione sui moveat, sicut quando proponitur demonstratio, et ipsa per se movet ad assentiendum conclusioni); sed qui credit habet pro motivo non veritatem propositam ratione sui, sed ratione proponentis, in quantum per locutionem formaliter explicat auctoritatem testimonii. 92
Ergo pertinet ad rationem formalem fidei ipsa locutio proponentis.

115 *Minor probatur,* quia ratio formalis fidei est auctoritas testificantis; ergo id quod formaliter constituit rationem testimonii et auctoritatem ipsam formaliter reddit moventem ipsum qui audit pertinebit ad rationem formalem fidei. Auctoritas autem non loquens, sed in potentia et in actu primo neque est formaliter testificans neque formaliter movens audientem, neque habet auctoritatem in actu secundo sed in potentia et in actu primo. Ergo non potest constituere formalem rationem credendi nisi mediante locutione.

116 XX-—*Confirmatur,* quia nullus credit auctoritati personæ ut persona est, sed dictis ejus: quantumcumque enim persona habeat auctoritatem, si in dicendo vel loquendo deficiat nulla fides illi adhibetur, 130
et si per impossibile nullam haberet auctoritatem in persona et in dictis non posset deficere, adhiberetur illi fides. Ergo ipsa dictio seu locutio non est mera applicatio auctoritatis et rationis formalis, sed etiam ipsa pertinet ad formalem rationem credendi.

117 Et additur ad hoc quod in fide divina ipsa Dei 75
locutio, ut ex parte ipsius se tenet est aliquid divinum. Ergo non pertinet ad conditionem seu applicationem,

quia quod divinum est tenet se ex parte objecti in fide; et sic Scriptura semper explicat rationem fidei per actualem revelationem seu locutionem, ut {*Mal.* 16,17): *Quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus,* etc.; {*Joan.* 1, 18): *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit;* et {*Joan.* 15, 22): *Si non venissem, et locutus eis fuissem, peccatum non haberent.*

118 XXI — Secunda pars conclusionis constat, quia n. 113
omnia illa sunt aliquid creatum seu extra Deum, ergo non possunt pertinere ad rationem formalem fidei nisi per modum conditionis.

119 *Patet consequentia,* quia nullum creatum potest formaliter dare summam infallibilitatem. Ratio autem formalis fidei debet esse infallibilis formaliter, quia fides ipsa in quantum specificata est infallibilis; ergo etiam ratio formalis ejus. Cætera ergo creata vel sunt effectus, vel conditio, non ratio ipsa formalis fidei.

120 Ex divina locutione prout manifestat ad extra et revelat sequuntur duo effectus, qui omnino requiruntur et connotantur a fide: alter ex parte objecti, alter ex parte subjecti.

121 In objecto enim revelato consequitur denominatio extrinseca, qua dicitur revelatum, et similiter privatio evidentiæ qua dicitur non visum, eo quod revelatio evidens non est; et hæc privatio non est quæ formaliter n. 91
distinguit a prophetia fidem, sed ipsa revelatio testificans, quatenus fundat hanc obscuritatem et non revelat evidenter.

122 In subjecto autem cui fit revelatio causatur lumen fidei seu habitus quo credimus Deum, et iste habitus *non potest pertinere ad formale specificativum, seu *n·93
ultimo determinare specificando, quia ipse habitus est res specificata ab objecto; ergo non potest esse specificans respectu sui, alias causaret se ipsum et præsupponeretur in specificando.

123 XXII — Ex quo constat objectum formale fidei esse aliquid reale et non rationis: est enim ipsa revelatio ut tenet se ex parte Dei, in quo aliquid reale est ipsa actio loquendi seu manifestandi. Denominatio autem extrinseca revelati resultans in objecto, vel etiam ipsa ratio obscuri et non visi non est ratio formalis, sed connotationes consecutæ, et ista sunt aliquid rationis. Imo ipsa revelatio sumpta pro actione infundente habitum fidei, quæ est revelatio effectiva, non est ratio formalis credendi, sed revelatio ut *testificans et per *n·75
auctoritatem explicaris objectum.

* * *

124 XXIII — Ad fundamenta *primæ sententiae, *n· 80
respondetur.

Θ125

125 *Ad primum**, dicimus quod deitas sub conceptu *n·81
deitatis est ratio divinæ veritatis et infallibilitatis in essendo, et quantum ad radicem seu rationem conveniendi Deo, sicut est ratio omnium attributorum. Non autem sub conceptu deitatis est determinata seu præcisa ratio credendi et testificandi, sed est generalis et communis ratio omnium eorum quæ conveniunt Deo. Unde quærenti cur credimus, hoc respondemus quia Deus dicit, qui est prima veritas.

126 Si autem ulterius inquiratur unde constet Deum esse primam veritatem et falli non posse, hoc non pertinet ad credere, sed ad scire. Credere enim sistit in testificatione propter quam creditur, sicut supra *“· 111
diximus quod videre sistit in colorato quatenus visibile; cognoscere autem unde habeat corpus quod sit coloratum, non pertinet ad visum externum, sed ad discursum.

127 XXIV — *Ad secundum* respondetur quod in vir- n. 82
tutibus theologicis est idem finis ultimus et objectum *n· 24>198
proximum quasi materialiter et identice, non autem quod formalitas finis, quæ pertinet ad causam finalem, sit formalitas objecti quæ pertinet ad causam formalem specificantem. Alias si istæ rationes finis et objecti non distinguerentur, omnes virtutes theologicæ haberent eamdem rationem formalem objecti, quia habent pro objecto aliquid divinum quod est in se finis ultimus. Itaque fides habet pro objecto aliquid divinum, quod in se est finis ultimus, sub ratione tamen formali veritatis revelantis.[1]

128 *Et si instetur* quia D. Thomas (Ia, q. 1, a. 7) expresse docet quod subjectum fidei et theologiæ est idem, scilicet Deus; constat autem theologiam tractare de Deo sub ratione deitatis, et non alicujus attributi tantum; ergo etiam ratio fidei est deitas sub ratione deitatis. *Respondetur* D. Thomam loqui de subjecto, non de objecto formali. Subjectum enim, ut supra n.69
notavimus, in scientiis et aliis habitibus respicientibus

1 Cf. IIa-IIæ, q. 17, a. 6.

veritatem complexam, pertinet ad materiale de quo fit aliqua prædicatio et infertur passio in conclusione.

* *

129 XXV — Ad fundamenta secundæ sententiae, pro ea parte qua ponit veritatem transcendentalem ut formalem fidei, idem *respondetur* quod ad sententiam Aureoli. Talis enim veritas potius constituit rem in se entitative veram quam auctoritative credibilem, unde perinde est rejicere entitatem a ratione formali ac rejicere entitatem veram. *il' 83 *i*

130 Alii vero modi dicendi insufficientes sunt. Nam sola testis scientia sine fidelitate in dicendo nihil infallibilitatis potiit in dictis, quibus solum adhibetur fides, non scientiæ in actu primo, si fideliter non se explicat. Unde licet requiratur in testimonio exteriori respectus ad scientiam infallibilem, quia sine hac in re non invenitur, tamen formalis ratio testimonii infallibilis non ex summa scientia, sed ex summa fidelitate in dicendo desumitur, ut explicatum est. *0· 87 *fl' 115 *tl· 11A

* ¥

131 XXVI — Ad quintam [1] sententiam, quantum ad omnes modos qui ponunt aliquid creatum pertinere ad rationem formalem objecti fidei, constat ex dictis omnes illas rationes creatas solum posse connotari, non autem constituere formalem rationem objecti fidei theologicae, quia non possunt formaliter infallibilitatem summam praebere auctoritati cui inni- ñ- 90sq·

[1] Ad tertiam et quartam sententiam de quibus supra decursu hujusce articuli passim responsum est. *11' 87-89

titur fides, licet auctoritas summa non possit objecta revelare et proponere quin effectus illi creati consequantur et connotentur.

o

132 XXVII — Ad *fundamentum autem Molinæ, *respondelur* revelationem divinam, ut procedit a Deo, non esse indifferentem ad fidem infusam in catholico et acquisitam in hæretico, sed determinate esse ad fidem infusam. Nam haereticus non accipit divinum testimonium ut procedit a Deo, sed ut sibi videtur, et ideo non innititur testimonio divino, sed fertur in rem testificatam ex proprio judicio quo sibi persuadet rem illam esse dictam a Deo, non per illud medium quo Deus dicit, scilicet per Ecclesiam; unde credit fallibiliter, quia dependenter a proprio judicio per quod vult discernere testificationem divinam, et hoc judicium fallibile est; unde si sibi bene videbitur mutabit illud, et non credet. Quare non respicit haereticus testimonium divinum prout a Deo et eo modo quo est a Deo, sed ut subjectum proprio judicio fallibili, et ideo talis fides haeretici non est infusa a Deo, sed acquisita ab ipso, sicut alia fides humana. *η·93

133 XXVIII — *Quod si instes:* Ergo fides non habet pro ratione formali testimonium Dei, sed propositionem Ecclesiae. — Sequela probatur, quia iste non est haereticus quia negat testimonium Dei, sed quia non recipit propositionem Ecclesiae; sed infidelitas directe contrariatur rationi formali fidei, quia illam destruit; ergo propositio Ecclesiae, et non testimonium Dei, erit ratio formalis fidei, quia testimonio non opponitur infidelitas.

134 XXIX — *Respondetur* hæreticum negare verum Dei testimonium et destruere illud negando propositionem Ecclesiæ cui *alligatum est verum Dei testimonium, non tamquam rationi formali, sed tamquam conditioni applicanti et organo divini testimonii. Nec ad destruendum aliquam formam requiritur opponi illi directe, sed sufficit destruere conditiones requisitas sine quibus talis res non subsistit. Sicut qui tolleret obscuritatem a fide fidem destrueret, licet obscuritas sit conditio; et qui destruit *dispositiones requisitas ut anima sit in corpore occidit hominem; et qui sigillum regis frangit, testimonium regis contemnit, licet dicat se credere regi, sed non sigillo.

*n·56 — *n. 1005

135 XXX — Ad id vero quod in confirmationem sententiæ Molinæ *adducitur *respondetur* habitum seu potentiam interiorem, in tantum posse illuminare objecta, in quantum potest componere seu disponere species sub hoc vel illo modo, ut tali cognitioni deserviant, et ex ipsis producere actum cognoscendi et conceptum; sed tota hæc illuminatio est effectiva, utpote procedens a potentia effective, nec specificat formaliter ipsum actum, sed objecta ipsa quæ attinguntur, quatenus fundant intelligibilitatem, id est, proportionem in genere intelligibili qua proportionantur huic lumini seu habitui potius quam alteri, et hoc non habent ab habitu, sed ex se, vel a testificatione extrinseca qua revelantur et proportionantur fidei ad credendum.136

*n. 94 sq.

136 Lux autem emissa* ab oculis animalium ad objecta externa est lux materialis, sicut quæ emittitur a quolibet luminoso, et talis non specificat quatenus effective procedit ab oculis, sed quatenus reddit objecta illuminata et visibilia in actu, sicut lux emissa ab alio luminoso.

*n. 95

ARTICULUS II

QUÆ SIT RESOLUTIO FIDEI ?

AN FIAT PER DISCURSUM ?

137 I — In praecedenti articulo expedivimus formalem rationem fidei, et consequenter resolutionem ejus ex parte ipsius Dei testificantis, quatenus ibi sistit in veritate prima dicente, et non transit resolutio in vi fidei ad deitatem vel sapientiam, quæ est radix istius attributi veracitatis.

* * *

138 Nunc restat inquirere de resolutione fidei ex parte nostra, scilicet *unde nobis constet* Deum hoc vel illud dixisse quæ sane est tota difficultas ex parte n. 143 sqq. credentium. Nullus enim est tam insanæ mentis qui nolit credere Deo loquenti, quando constat illi Deum loqui, sed unde constat nobis Deum esse locutum infallibiliter.

139 Haec est tota difficultas. Nam si constat quia Ecclesia dicit, restat inquirere unde constat Ecclesiam non posse falli. Et hoc reducimus iterum ad hoc quod Deus dixit Ecclesiam falli non posse, quod est circulum committere. — Quod si id reducimus ad motiva credibilitatis, vel ad miracula et signa quibus movemur ad credendum, ergo etiam reducimus totam infallibilitatem

credendi ad aliquid creatum, qualia sunt miracula et alia signa et motiva credibilitatis, quæ discursu humano deducuntur.

140 II — Unde ulterius secundo* dubium est, an ista *n. i60sqq.
resolutio fidei fiat per discursum, an simplici actu credendi.

141 Nam videtur necessario admittendus discursus, non quidem probativus per medium intrinsecum, sed per medium extrinsecum testificationis. Credit enim fides quia Deus dixit et quia Deus verax est, ita quod istæ propositiones, quibus mihi constat de revelatione divina ejusque infallibilitate, sunt tota ratio assentiendi; ergo ex assensu unius devenio ad assensum alterius, et consequenter per actus distinctos habentes ordinem inter se; ergo per discursum*. In hoc enim *n. 170
consistit discursus quod cognoscam unum propter aliud et ex vi alterius deductum, ut docet D. Thomas (Ia, q. 14, a. 7).

142 Ac denique dubium est tertio*, an in ista résolu- *n. 190 sqq.
tione fidei intret formaliter propositio Ecclesiæ, et quomodo.

* * *

UNDE NOBIS CONSTET DEUM HOC AUT ILLUD DIXISSE?* *n. 138143

143 III — Omissis variis dicendi modis, ut rem totam clarius explicemus, notandum est quod resolutio fidei ex specie sua* non petit fieri in propositionem Ec- *n. 147

clesiæ, etiam tamquam in conditionem et instrumentum proponens, ut patet in fide prophetarum et Apostolorum et primi angeli, et eorum quibus Deus immediate revelavit fidem: isti enim nihil acceperunt ab Ecclesia, sed potius Ecclesiæ tradiderunt, ideoque Ecclesia dicitur fundata *Super fundamentum Apostolorum, et prophetarum (Eph.* 2, 20). Quare resolutio fidei quantum ad hunc articulum in quo est difficultas quoad nos, scilicet unde constat ipsis credentibus Deum esse qui loquitur [in sequentibus determinabitur].

* *

144 In primis, in illis quibus Deus immediate locutus est, ut in primo angelo vel in primis fundatoribus fidei, illis constitit revelationem esse divinam per lumen propheticum quo interius illustrabantur, et sic vel habuerunt evidentiam testificationis quod esset a Deo, ut *sentit Cajetanus (In IIam-IIæ, q. 171, a. 5, n. 5 et 7 *n.389
comm.), vel per aliquam internam inspirationem omnino *certificati sunt quod vere prophetabant et mittebantur *n. 756
a Deo, sicut dicitur *(Jer.* 26, 15): *In veritate misit me Dominus ad vos.*

145 Quod totum reducitur ad aliquam evidentiam interiorem, sive per aliquem effectum, sive per immediatam evidentiam ipsius revelationis divinæ. Nam sine tali lumine prophetico non poterat eis constare de testimonio fidei, nec enim proponebatur illis per aliquod orgahum seu instrumentum Dei externum, sicut nobis; igitur per lumen aliquod propheticum et per donum intellectus excellentius dabatur illis notitia evidens, non quidem de ipsis rebus credendis, sed de earum testificatione quod esset a Deo.

146 Et sic propositio fidei, quæ modo fit per Ecclesiam, resolvitur in lumen propheticum, ideoque dicimur fundati *Super fundamentum Apostolorum, et prophetarum (Eph.* 2, 20) et (II *Pet.* 1, 19) dicitur: *Habemus firmiorem propheticum sermonem cui benefacitis attendentes,* ubi propheticus sermo dicitur firmior, id est, evidentior, nam certior fide esse non potest, et quia firmat propositionem nostræ fidei dicitur firmior.

4 4

147 IV — Loquendo autem de resolutione fidei prout in nobis quia accipimus propositionem credibilium ab *“· U3
illis prophetis et Apostolis eorumque successoribus, id est, Pontificibus qui sunt caput Ecclesiæ, *dubium est* quomodo evitetur ille circulus, quia credimus Scripturam hanc esse canonicam et legitimam quia Ecclesia sic proponit, dicente Augustino *(Contra Epist. Manich.,* cap. 5)[1]: "Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ catholicæ auctoritas commoveret", et rursus credo Ecclesiam non posse errare in proponendis rebus fidei, quia id habetur in Scriptura.

Θ

148 V — De hac difficultate jam egimus[2].

149 In summa respondemus quod istæ duæ rationes, scilicet propositio Ecclesiæ[3] facta a prophetis vel ejus successoribus, et testimonium Dei loquentis per eos tamquam per instrumentum et organum, se habent ut duæ causæ diversi generis quæ sibi mutuo sunt causæ

» PL 42,176.
1 Cf. Joan, a Sto Thoma, *Curs. Theol.,* in lam, q. 1, disp. I, a. 3, n. 13-17.
’ Intellige: dativo casu.

ad hoc ut nobis constet et discernatur fides legitima a supposita.

150 Nam testimonium divinum jubet nos credere prophetis, juxta illud (II *Par.* 20, 20): *Credite in Domino Deo vestro, et securi eritis: credite prophetis ejus, et cuncta evenient prospera.* Nomine autem *prophetarum* intelliguntur quicumque ministri per quorum verbum credere debemus. Unde (*Joan.* 17, 20) ad Patrem inquit: *Non pro eis rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me.* Quasi ad eos tantum oratio Christi se extendat, qui per verbum Apostolorum et Ecclesiæ eis succedentis credituri sunt.

151 Rursus Ecclesia proponit nobis hoc Evangelium et istas Scripturas tamquam legitimas et de fide, quia pertinet ad officium Petri seu Ecclesiæ id proponere, juxta quod dicitur Petro (*Luc.* 22, 32): *Confirma fratres tuos;* et (*Joan.* 21,17): *Pasce oves meas;* et ipse Petrus (*Act.* 15, 7) dicit: *Vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus elegit in nobis per os meum audire gentes verbum Evangelii, et credere;* et Apostoli ipsi ibidem[1] dixerunt: *Visum est Spiritui Sancto, et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris.*

152 VI — Constat ergo a Spiritu Sancto procedere infallibilitatem testimonii revelantis et infallibilitatem Ecclesiæ proponentis in ministris suis successoribus Apostolorum. Quæ infallibilitas Ecclesiæ significatur (I *Tim.* 3, 15) cum dicitur quod *Ecclesia est columna et firmamentum veritatis;* et (*Luc.* 22,32) dicitur de Petro: *Oravi pro te ut non deficiat fides tua.*

1 *Act.* 15, 28.

153 Quare utraque ista causa est a Deo, et utraque habet infallibilitatem in diverso genere, Ecclesia ut proponens et *applicans tamquam instrumentum et organum Dei loquentis, testimonium autem divinum tamquam formalis ratio et auctoritas prima proponens.

154 Sicut rex condens legem, *et* dat auctoritatem legi ut valida sit, *et* ministris ut illis credatur tamquam proponentibus legitimam legem. Et processus ab uno ad aliud non est circulus, quia est in diverso genere causæ a proponente ad revelantem, et a revelante ad proponentem: causæ enim ad invicem sunt causæ sine vitio circuli, ut latius libro *Posteriorum* ex Aristotele docuimus[1] et in secundo *Physicorum*[2], ostendendo quomodo causæ ad invicem sint causæ.

155 Et quia sunt causæ universales et supremæ in suo genere, unaquæque est ratio formalis manifestandi se et objectum, et per se ipsam constat de se ipsa in linea credendi.

156 Sicut enim quando videmus aliquod objectum, constat nobis non solum de objecto viso, sed *etiam de *n-217
ipsa visione per experientiam, nec potest reddi ratio unde constat nos videre nisi quia videmus; ita testimonium divinum est ratio formalis credendi res testificatas et ipsummet testimonium. Et Ecclesia est instrumentum proponendi infallibiliter ex assistentia Spiritus Sancti res credibiles et se ipsam, quia propter suam universalitatem istæ causæ reflectunt supra se, nec est quærenda alia ratio cur credamus Ecclesiæ

1 **Cf.** *Curs. Phil.,* **Log., II P., q. 25, a. 3, I (Reiser), p. 783-785.**
2 **Cf.** *Curs. Phil.,* **Phil. Nat., I P., q. 10, a. 4, 11 (Reiser), p. 209-213.**

sic infallibiliter proponenti, nisi quia ipsa dicit, et testimonio divino, quia Deus dicit.

Θ

157 VII — Cæterum, licet hæc sufficiant pro assignanda ratione formali specifica et intrinseca ex parte testimonii divini, et infallibilitate proponentis ex parte Ecclesiae, — tamen etiam quia indigemus causis extrinsecis disponentibus et manuducentibus sensibiliter ad veritates divinas testificatas, tamquam ostendentes credibilitatem veritatum fidei, non ut dantes infallibilitatem formalem, ideo praeter rationem formalem assignatam et infallibilitatem Ecclesiae proponentis ex assistentia Spiritus Sancti, dantur motiva quaedam extrinseca creata quibus tamquam signis sensibilibus manuducimur ad intelligendum infallibilitatem nostrae fidei, sicut sunt miracula conjuncta cum puritate doctrinae et morum, similiter tot martyrum sanguis effusus per tot saecula ad confirmandam istam veritatem, tot populorum consensio, tot doctissimorum virorum approbatio, continuata successio Sedis Apostolicæ, et hæc omnia neque fundata sunt neque creverunt favore sæculari neque voluptatum admissione, sed contradictione persequentium et contentione disputantium, et per pauperes et ignobiles homines. Unde impossibile est hæc omnia potuisse subsistere et perdurare nisi per divinam potentiam.158

158 Quare Augustinus loco citato* *(Contra Epist. Manich.,* cap. 4)[1] apprime dixit: “Multa sunt quæ in Ecclesia Dei me justissime tenent. Tenet consensio populorum et gentium ; tenet auctoritas miraculis con- *η-147

1 **PL 42, 175.**

firmata, spe aucta, charitate firmata, vetustate nutrita; tenet ab ipsa Sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas Dominus mandavit usque ad præsentem episcopatum successio sacerdotum; tenet denique ipsum Catholicæ nomen, quod non sine causa inter tam multas hæreses sic sola hæc Ecclesia obtinuit".

159 Sic Augustinus, cui adjungo quod S. Thomas dicit *(Contra Gent.,* Lib. I, cap. 6): "Confirmationis fidei modus tangitur *(Heb.* 2, 3) : *Quæ,* scilicet humanus salus, *cum initium incepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis et variis Spiritus Sancti distributionibus.* Hæc autem tam mirabilis mundi conversio ad fidem Christianam indicium certissimum est præteritorum signorum: ut ea ulterius iterari necesse non sit, cum in suo effectu appareant evidenter. Esset enim omnibus signis mirabilius si ad credendum tam ardua, et ad operandum tam difficilia, et ad sperandum tam alta, mundus absque mirabilibus signis inductus fuisset a simplicibus et ignobilibus hominibus. Quamvis non cesset Deus etiam nostris temporibus, ad confirmationem fidei, per sanctos suos miracula operari". Hæc S. Thomas.

* * *

QUALIS DISCURSUS INTERVENIAT IN RESOLUTIONE FIDEI ?

160 VIII — **Circa discursum in fide,** respondetur ***n. 140 sq.**
duplicem discursum nos posse in illa imaginari.

161 *Unus* antecedenter et remote, qui non versatur circa assensum veritatum fidei, sed circa credibilitatem.

Et de hoc discursu non agimus hic. Pertinet enim ad motiva quibus persuadetur et proponitur credibilitas fidei, quam certum est persuaderi rationibus per discursum deductis, et non solum auctoritate proponentis (de quo dicemus disputatione sequenti). *n. 411

162 *Alter* discursus est pertinens ad ipsam resolutionem formalem fidei, et de hoc inquirimus hic an requiratur ad credendum.

163 Potest autem triplici modo fieri. *Primo,* ex aliqua praemissa seu principio cognito per lumen naturale; *secundo,* ex una propositione credita colligendo aliam, sicut si ex resurrectione Christi colligatur resurrectio mortuorum; *tertio,* ex ratione formali credendi procedendo per discursum ad rem creditam, sicut qui colligeret debere credi quod Deus est Trinus quia Deus dixit.

* *164

164 IX — Non defuerunt auctores qui aliquam ex praedictis discursibus fidei attribuerunt.

Θ

165 Nam *primum** [discursum] dari affirmant illi qui existimant fidem dependere ab aliqua notitia acquisita, non solum tamquam a conditione seu dispositione remota, sed tamquam a ratione per se concurrente ad fidem, ita quod fides resolvitur in hanc propositionem naturali lumine notam: Deus est verax et Deus dixit, prout cognitione humana et acquisita attingitur: de quo præcedenti* dubio diximus. *n. 163 *n 96

166 Hic tamen discursus omnino excludendus est, quia assensus fidei est certior omni cognitione naturali seu acquisita, cum habeat infallibilitatem summam et supematuralem. Ergo illa veritas prout tantum cogni- 217
ta lumine naturali non potest per se influere in certitudinem fidei; ergo neque certitudo fidei in illam veritatem resolvi, ut cognitam lumine naturali. Solum ergo illa veritas poterit deservire præparatorie et dispositive ad veritatem fidei, quatenus deservit ad ejus credibilitatem.

Q

167 X — *Secundum discursum* admittunt aliqui auctores, tribuiturque magistro Cano *(De Locis,* Lib. VI, cap. 8 ad 10), et Vega *(In Cone. Tridentinum,* Lib. IX, cap. 29).

168 Qui tamen in hoc sensu non loquuntur, sed asserunt propositionem deductam ex duabus de fide pertinere etiam ad fidem. Quod longe diversum est ab eo quod in præsenti tractamus, an una propositio credita resolvatur in credendo per discursum in aliam etiam de fide creditam.

Θ

169 XI — *Tertium denique discursum* admittit Du- 163
randus (In III *Sent.,* dist. 24, q. 1, n. 8), aliique ex Nominalibus, et Vazquez (In lam, disp. V, cap. 3).

170 Fundaturque præcipue in ratione dubitandi supra 182
allata in principio dubii. Existimat enim quod credere propter revelationem est credere propter illam tamquam prius cognitam et creditam, et sic fidem includere duos assensus, alterum in revelationem,

alterum in rem revelatam, et ex primo deduci secundum: quod plane sufficit ad discursum, quia ex uno assensu et propter illum devenitur ad alium.

171 Unde licet Vazquez distinguât inter discursum n. 169
deductum ex articulis creditis, et deductum ex testimonio divino, quod primus est theologicus, secundus vero fidei, tamen in re incidit in idem inconveniens, quia discursus iste ex testimonio non educitur nisi quatenus testimonium est creditum et non solum ratio credendi, quia deducitur ex illo quatenus cognitum et per priorem assensum attactum, sed cognitio illa et assensus non attingunt testimonium nisi credendo, ergo ex illo ut credito deducitur ille secundus discursus.

172 XII — **QUARE DICENDUM EST fidem sine ullo prorsus discursu procedere in credendo a sua ratione formali ad rem creditam.**

Θ

173 Ratio est quia omnis discursus, sive formaliter sive virtualiter fiat, si sit vere resolutorius, debet procedere ex principiis notioribus et in vi connexionis eorum cum conclusione; sed fides in credendo non resolvit in principia notiora, neque procedit in vi connexionis unius cum alio; ergo non procedit per discursum.

174 *Major* constat, quia si in aliquo discursu antecedens est æque notum ac consequens, non est major ratio cur unum resolvatur in aliud quam e converso, neque unum potest illuminare aliud cum utrumque sit æque notum, ergo neque potest esse ratio assentiendi alteri.

175 *Minor* vero probatur, quia quidquid fides assumat pro principio credendi, sive sit ipsum testimonium, sive alia propositio credita, illud non potest esse evidenter cognitum evidentia supernatural! (sic enim fides resolveretur in lumen evidens, non in obscure revelans), ergo debet esse cognitum obscure, ergo creditum et non certius quam alia quæ per fidem creduntur, quia infallibilitas est eadem in quocumque credito per fidem divinam; ergo non est magis notum unum quam aliud.

176 Similiter si in vi connexionis cum aliquo creditur, ergo in vi alicujus probationis, ergo non in vi auctoritatis et testimonii dicentis.

Θ

177 Imo, si semel admittatur discursus resolutorius in fide, sequuntur duo magna inconvenientia.

178 *Primum,* quod assensus circa veritatem inferentem erit distinctæ speciei ab assensu circa veritatem illatam, et ad diversos habitus pertinebunt; sicut habitus principiorum et habitus conclusionum specie distinguuntur, quia alter sine discursu et sine probatione assentitur veritati, alter per discursum et probationem. Idem ergo erit in fide si per discursum infert veritatem quam credit ex alio principio. Oportet enim devenire ad principium non creditum per illationem ne detur processus in infinitum. Ponere autem habitum distinctum a fide quo attingantur principia illativa veritatum fidei est impossibile, quia vel ille habitus esset evidens et certus, et talem evidentiam non experimur neque fides resolvitur in evidentiam; vel est incertus et obscurus, et sic pertinet ad fidem.

179 *Secundum* inconveniens est quod si assentimur veritatibus fidei per discursum, assentimur ex vi ali-

cujus connexionis extremorum cum medio; ergo tantum certificamur de illa quantum ipsa connexio manifestat non quantum auctoritas movet; sed illa connexio seu deductio discursiva non fit per lumen infusum, sed per lumen naturale quo cognoscitur bonitas consequentia; ergo dependeret assensus fidei ex lumine naturali et acquisito quaritum ad suam certificationem.

180 XIII — Ex dictis infertur virtualem revelationem seu mediatam, vel deductam per discursum, qualis invenitur in theologia, distingui specie a revelatione immediata quæ habetur ex testimonio dicentis, et attingit id quod est credendum de fide, ut latius tradidimus (In lam, q. 1) L

181 Ibi rejecimus duas sententias extremas. — *Alteram* Vazquez (In lam, disp. V, a. 3, n. 8) qui sentit conclusionem deductam ex præmissis de fide ita esse certam respectu scientis discursum sicut propositio definita per Ecclesiam. — *Alteram* Molinæ (In lam, q. 1, a. 3, disp. 2) qui sentit quod etiam si definitio Ecclesiæ superveniat alicui propositioni quæ antea non erat de fide, non faceret illam immediate de fide, sed Spiritum Sanctum solum assistere Ecclesiæ ne erret, non autem ut rem faciat de fide quæ antea de fide non erat. Quæ sententiæ citato loco videri possunt impugnatæ.

Θ

182 XIV — Ad fundamentum Vazquez, *respondetur* *n-170sq·*
rationem formalem fidei seu testimonium divinum non

1 **Cf.** *Curs. Theol.,* **in lam, q. 1, disp. 2, a. 4, n. 2.**

attingi distincto actu et assensu ab eo quo attinguntur res testificatæ et revelatæ, sed *eodem Sicut eodem *n. 215
actu visionis attingimus lucem et colorem, et eodem motu attingitur imago et exemplar, et in universum quaelibet ratio sub qua cum ipsa ratione quæ.

183 Hoc autem non sufficit ad discursum, neque ex parte objecti, neque ex parte actuum seu subjecti discurrentis. Nam etiam visus externus videt corpus propter colorem et lucem, non tamen discurrit, quia non movetur ex uno ad aliud, sed in uno cognoscit aliud simul et per modum unius; sic unico actu res creditur propter auctoritatem, non ex connexione unius veritatis movetur ad aliam.

Θ

184 XV — **Nec obstat** quod nos possimus formare discursum ex una propositione fidei ad aliam, et talis discursus erit obscurus et certus, ergo non poterit pertinere nisi ad fidem. Verbi gratia, si dicamus: Deus dixit: *Verbum caro factum est,* ergo id est verum; Ecclesia non potest errare in proponendo, et Ecclesia hoc dicit, ergo hoc est credendum.

185 XVI — **Respondetur** duplicem esse discursum.

186 *Alterum* vere illativum et probativum, quia deducitur ex principio quod se habet ut vere inferens veritatem deductam.

187 *Alterum,* qui licet habeat modum discursus ex parte formæ, non tamen est vere illativus et probativus conclusionis, sed solum magis explicat id quod continetur in antecedenti; sicut quando ex universali propositione

infertur singularis in illa contenta, quod non est proprie discursus, sed id quod modo universali et confuso ponitur in antecedenti explicatur in consequenti: unde non indiget artificio probativo ad id inferendum.

188 Et talis discursus potest inveniri circa prima principia, et circa ea quæ per externos sensus cognoscimus. Sicut possum formare hunc syllogismum: quidquid lumine principiorum cognoscitur est verum, sed lumine principiorum cognoscitur quod omne totum est majus sua parte, ergo hoc est verum; quidquid videmus oculis est existens, sed Petrum video oculis, ergo est existens.

189 Qui discursus non tollunt quod possit cognosci lumine principiorum et sensibus externis veritas sui objecti immediate et in se, quia non sunt tales discursus probativi, sed explicativi ejusdem veritatis quæ est in antecedenti. Et hoc modo se habent discursus allati in *argumento qui non opponuntur ipsi fidei sed solum *n. 184
explicant per illum apparentem syllogismum rationem testimonii divini, quod in ipso assensu fidei etiam omni discursu remoto continetur.

* * *

QUOMODO AD RESOLUTIONEM FIDEI INTRET PROPOSITIO ECCLESIÆ?190

190 XVII — **Respondetur*** ex dictis Ecclesiam nullo *n. 142
modo concurrere ad rationem formalem et specificativam fidei*, nisi tamquam conditionem seu intrinsecum *". 235
applicativum nobis ea quæ fidei sunt; et hoc sufficit ut se habeat tamquam regula fidei in proponendo, non specificando.

191 **Explicatur hoc.** Nam ratio formalis fidei est auctoritas divina quæ solum infallibilis est ex se, hæc autem nulli extra Deum communicatur tamquam causæ principali, unde soli Deo credimus tamquam auctori fidei.

192 Cæterum communicari potest *applicatio* istarum veritatum alteri extra Deum tamquam ministro et organo divinæ locutionis, et sic primo locutus est Deus prophetis et Apostolis, et per ipsos notificavit Ecclesiæ, per Ecclesiam autem nobis.

193 Unde sicut prophetæ dicebantur quasi calamus Dei scribentis[1], ita Ecclesia dicitur *Columna et firmamentum veritatis*[2]; et sicut qui audierunt fidem a prophetis non resolvebant illam in ipsos prophetas tamquam in rationem formalem, sed tamquam in ministros et instrumenta quibus Deus loquebatur, ita nunc non resolvimus fidem in Ecclesiam tamquam in rationem formalem, sed tamquam in instrumentum et organum per quod applicatur nobis ipsum testimonium et locutio Dei.

194 Et licet in isto genere ministerii et applicationis habeat *infallibilitatem non tamen habet illam per se *n. 153
et principaliter, sed participative et ministerialiter; et ideo non sistit ratio formalis fidei in infallibilitate Ecclesiæ, sed per illam tamquam per medium transit ad primam veritatem dicentem, quæ per se et principaliter est infallibilis.

1 **Cf.** *Ps.* **44, 2.**
2 **Cf. I** *Titn.* **3, 15.**

ARTICULUS III

QUODNAM SIT OBJECTUM MATERIALE FIDEI?

195 I — **RESPONDEO, ET DICO PRIMO: Objectum materiale primarium sive subjectum formale veritatum fidei est Deus sub ratione deitatis.**

196 Sumitur ex S. Thoma in præsenti quæstione (IIa-IIæ, q. 1, a. 1) dum dicit: ‘Omnia alia extra Deum credi secundum quod habent aliquam habitudinem ad Deum”;—et clarius (Ia, q. 1, a. 7) ubi inquit quod “In theologia omnia tractantur sub ratione Dei”, et subdit probationem: “Quia subjectum fidei est ipse Deus; est autem idem subjectum principiorum et scientiae”.

Θ

197 Quod ergo Deus sit **objectum** *, **materiale** id est, creditum et cognitum per fidem, constat ex *supra dictis. Dicitur enim {*Joan.* 14, 1): *Creditis in Deum, et in me credite;* (*Heb.* 11, 6): *Accedentem ad Deum oportet credere quia est.*198 *n. 235 *n. 78

198 Similiter fides est virtus theologica; ergo habet pro materia circa quam versatur, seu pro objecto materiali, Deum. In hoc enim differunt virtutes

theologicæ ab aliis, quod habent pro materia circa *
quam versantur id quod aliæ habent pro fine *n'

©

199 II — Quod autem dicimus esse **subjectum formale fidei,** idem est quod esse subjectum primarium seu attributionis, de quo creduntur plura prædicata quæ Deo attribuuntur per fidem, sicut esse trinum, esse incarnatum, etc. *n-195

200 Et dicimus esse Deum **sub ratione deitatis,** ut comprehendantur omnia quæ in Deo sunt et attribuuntur per fidem. Non enim solum credimus de Deo unum vel aliud attributum, verbi gratia, quod sit salvator vel omnipotens, etc., sed omnia attributa credimus de illo; ergo subjectum istorum attributorum debet esse illud cui omnia conveniunt, et hoc est secundum se seu ratione deitatis, non secundum unum tantum attributum, licet verum sit quod omnia ista ordinet fides ad salutem nostram tamquam ad finem qui est effectus, et ideo specialiter considerare dicitur de Deo ut salvatore[1].

201 Denique dicitur **formale subjectum,** quia cætera omnia de quibus fides aliqua credit non attinguntur ab ipsa nisi prout dicunt aliquam habitudinem ad Deum, ut jam explicavimus.

202 **III — DICO SECUNDO: Ad objectum secundarium materiale fidei non solum pertinet Deus,**

1 **Joan, a Sto Thoma, in lam, q. 1,** *Curs. Theol.,* **disp. 2, a. 11, n. 6-7.**

sed multa alia præter Deum ut tamen dicunt aliquam habitudinem ad ipsum ; et ita Deus non est adæquatum objectum materiale fidei extensive loquendo, sed potest dici objectum adæquatum formaliter, quia alia non sunt credita nisi sub habitudine ad Deum.

203 Tota ista conclusio constat ex littera[1] articuli primi.

204 **Prima ejus pars** est manifesta, cum multa sint revelata in Sacra Scriptura quæ non sunt Deus.

205 **Secunda vero pars** etiam constat, quia si objectum principale fidei ut est virtus theologica est Deus, omnia quæ sunt extra Deum non pertinebunt ad talem virtutem nisi ut induunt aliquam habitudinem ad Deum, vel ut sunt aliquid Dei, vel aliquo modo ad Deum ordinantur.

206 IV — **DICO TERTIO: Non repugnat dari ordinem inter ipsa objecta materialia fidei, ita quod quædam sint principaliora aliis et implicite contineant alia; non tamen inter illa est aliquis ordo illationis vel majoris infallibilitatis in credendo.**

Θ

207 **Prima pars** conclusionis sumitur ex D. Thoma in hac quæstione (Ila-IIæ, q. 1, a. 7) ubi inquit: “Ita se habent in doctrina fidei articuli fidei, sicut principia per se nota in doctrina naturali. In quibus principiis ordo quidam invenitur, ut quædam in aliis implicite contineantur, sicut omnia principia reducuntur ad

1 **Cf. Ila-IIæ, q. 1, a. 1.**

illud, tamquam ad primum: impossible est simul idem esse et non esse. Et similiter omnes articuli reducuntur et continentur in aliquibus primis, quales sunt illi duo quod Deus est, et quod remunerator est, sicut dicitur *(Heb.* 11, 6): *Accedentem ad Deum oportet credere quia est, et inquirentibus se remunerator sit."*

208 Constat etiam non omnes æqualiter obligari ad fidem explicitam circa credibilia, omnes tamen obligari ad ea quæ sunt principaliora et in quibus alia continentur. Præcipue autem sunt digniora ea quæ de Deo credenda sunt quam de creaturis. **n. 95 sqq.**

209 Non ergo repugnat fidei prioritas, seu ordo principalitatis et dignitatis inter credibilia, neque quod aliqua implicite contineantur in aliis tamquam in principalioribus nec tamen hoc sufficit ad discursum, nam etiam *n. 1054 s‹n in principiis sine discursu notis unum principium continetur in alio tamquam in digniori, nec tamen unum principium probatur per discursum ex alio. Non ergo quæcumque continentia unius in alio implicite sufficit ad fundandum discursum per medium probationis et illationis, licet sufficiat ad explicandum magis id quod implicite continetur in alio.

Θ

210 **λ7— Secunda vero pars** conclusionis quantum **n. 206** ad hoc quod non sit ordo illationis inter credibilia in ordine ad actum credendi, constat ex dictis præcedenti n. ıβo sqq. articulo, quia credere non est probare neque discurrere.

211 Quod vero non sit ordo credibilitatis, sed tanta sit ***. 1075** credibilitas in uno objecto sicut in alio, nec unum

præstet alteri credibilitatem, videtur negari ab aliquibus quibus accedere videtur Suarez *(De Fide,* disp. II, sect. IV, n. 5 sq.)[1] Revera tamen non loquitur de ipsis objectis materialibus, quasi unum prius creditum præstet alteri rationem credendi, sed solum loquitur de ordine inter objectum formale et materiale; constat enim quod ratio formalis credendi seu testimonium præbet credibilitatem objectis materialibus creditis, non tamen propositiones aliquæ creditæ prius in quantum creditæ sunt præbent aliis rationem formalem credendi.

212 VI — Ratio ergo hujus* partis est, quia credibilitas *n·210
objectorum solum fundatur* in auctoritate et testimonio dicentis; ergo unum credibile non accipit suam rationem formalem ex alio prius credito ratione alicujus connexionis cum illo, sed ex sola auctoritate dicentis; ergo non est ordo et prioritas inter ipsa credibilia in ratione credibilitatis ita quod unum sit alteri ratio credendi. *n.7ii

213 Bene verum est quod inter ipsa credibilia unum proponitur et apprehenditur prius quam aliud, quia non semper omnia proponuntur, et ipsa explicatio fidei successu temporis crevit, sed hoc per accidens est fidei et non ab intrinseco, sed ex parte subjecti credentis cui successive res proponuntur. Unde in angelis invenitur fides sicut in nobis, sine hac successione.

Θ

214 VII — Quod autem existimat[2] Suarez, quando fides in initio generatur in nobis, distinctis actibus

1 **Cf.** *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 23 sq.**
2 **Cf.** *De Fide,* **disp. II, sect. IV, n. 11, XII (Vivès), p. 25.**

credi illud principium: *Deus dixit* et *Deus est verax,* deinde alia credibilia, verbi gratia, Deum esse trinum et incarnatum, etc. ita quod prius credatur Deum dixisse, deinde ipsa res dicta, id quidem incertum est.

215 Non oportet ut semper fiat distinctis actibus, quin potius illa propositio *Deus dixit* nunquam creditur separata ab aliquo credibili quod est dictum, nec enim credimus Deum dicere ut sic, sed Deum dicere hoc vel illud, et ideo illa propositio *Deus dixit* semper includitur in aliis credibilibus quæ ratione talis dicti et testimonii credenda proponuntur, et ita eodem actu attingi *possunt *n. 182

216 Illa autem propositio *Deus est verax,* seu prima veritas, licet possit etiam seorsum credi ab aliis credibilibus (quia ipsum attributum veritatis etiam est res credita), tamen in ipso testimonio Dei propter quod credimus alicui veritati, necessario imbibitur illa ratio primæ veritatis: credimus enim illi propositioni ut testificatæ a prima veritate, et consequenter ipsi primæ veritati credimus ut dicenti. Continetur ergo ibi prima veritas, seu Deum esse veracem, et sic non semper seorsum ab aliis veritatibus attingitur.

217 Itaque, sicut lux non solum est ratio videndi colores, sed etiam res *visa ita et ipsum testimonium *n. 156
Dei, ut a veritate prima, est res credita in se et simul ratio credendi alia. *Non tamen debet præsupponi *n. 96
aliquod principium ex istis, ut cognoscatur lumine naturali, sicut fidei humanæ quæ cum sit fallibilis, bene potest juvare et præsupponere aliam cognitionem certiorem a qua firmetur, ut quod per experientiam cognoscatur hunc hominem loqui, et esse veracem. At

vero fides divina non potest sumere firmitatem ex aliqua cognitione luminis *naturalis cum certitudo ejus *n. 165 sq. sit generis longe superioris, scilicet supernaturalis.

218 VIII — Unde licet lumine naturali cognoscatur Deum esse veracem, et ipsa experientia videamus Ecclesiam aliqua nobis proponere de fide, tamen fides non accipit aliquam firmitatem vel credibilitatem ex illis ut cognitis lumine naturali vel experimentali, sed ex solo testimonio divino, licet ea quæ lumine naturali cognoscuntur possint ad fidem *præsupponi tamquam *n. 166 aliqua dispositio remota, seu tollens impedimentum.

* * *

219 IX — **Si inquiras** an inter objecta mateiialia fidei theologicæ et christianæ computari debeant illa quæ privatis revelationibus aliquibus revelantur sed non proponuntur per Ecclesiam, neque pertinent aut conducunt ad ea quæ sunt contenta in Scriptura, ut si Deus revelaret mihi quot stellæ sunt in coelo, vel quot arenæ in mari, ad hoc **respondetur.**

* *

220 X — Revelationes privatas in præsenti distinguimus contra eas quæ nobis revelantur et proponuntur per Ecclesiam; unde possunt dupliciter dici revelationes privatæ.

221 **Uno modo,** solum quia non proponuntur per Ecclesiam sed modo particulari fiunt, ex parte tamen materiæ revelatæ versantur circa aliquod contentum in Sacra Scriptura vel Traditionibus Ecclesiæ, ut si

Deus declararet mihi aliquod mysterium contentum in Scriptura quod nondum Ecclesia declaravit. Et tales revelationes dicuntur privatæ solum ex parte modi proponendi, non ex parte materiæ propositæ.

222 **Alio modo,** dicitur revelatio privata quando et jam ex parte materiæ non pertinet ad fidem communem, id est, ad aliquid contentum in Sacra Scriptura vel Traditione, ut si Deus revelaret mihi quot stellæ sunt in coelo, vel quot arenæ in mari, aut aliqua similia, sive naturalia, sive supernaturalia.

¥▪ *

223 **De primis revelationibus,** facile judico quod si fiant certo, ita quod aliquis interius de illis certificetur quod creduntur fide catholica communiter, quia versantur circa suum objectum et ordinantur ad eumdem finem et nituntur eidem rationi formali, scilicet testimonio Dei, et solum Deus supplet per se ipsum propositionem Ecclesiæ: quod non variat essentialiter fidem. Sicut prophetæ et Apostoli habuerunt veram fidem, et tamen Ecclesia non proponebat illis, sed Deus, et ipsi Ecclesiæ.

Θ

224 XI — **De secundo genere revelationum** est tota difficultas, in qua Suarez {*De Fide,* disp. Ill, sect. X, n. 5)[1] tenet quod in quacumque materia versetur revelatio privata per fidem communem ei credimus. Et idem tenet Bellarminus[2] qui etiam alios citat. *n·222

[1] *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 91 sq.**

[2] **Cf.** *Controversial,* **tom. Ill,** *De Justificatione,* **Lib. Ill, cap. 3.**

225 Et fundamentum est quia salvatur eadem ratio formalis in talibus revelationibus. Creduntur enim ob testimonium divinum, solum vero est differentia in materia et in proponente, quod scilicet nobis non proponantur per Ecclesiam. Utrumque autem est variatio materialis et accidentalis, quia proponens non pertinet ad specificam rationem fidei, nec quod sit de ista vel illa materia. **n. 234**

226 Unde in Scriptura legimus plures revelationes privatas, quæ tàmen sunt creditæ per fidem, ut quando Saræ fuit facta revelatio de filio[1], et Isaac de duobus geminis[2], et David quod traderent eum Amalecitæ[3]. **n. 236**

227 Ad hæc, in capite *Cum ex injuncto*[4] dicitur non esse adhibendam fidem revelationi privatæ nisi vel miraculo comprobetur vel evidenti testimonio Scripturæ; ergo si sic probetur debet illi adhiberi fides. **n. 237**

228 Et in Concilio Lateranensi V (sess. XI)[5] prohibentur prædicari hujusmodi speciales revelationes sine approbatione et examine Ecclesiæ; ergo supponitur quod stante approbatione Ecclesiæ possunt credi.

Θ

229 XII — Oppositum tamen sentiunt communiter Thomistæ. Cajetanus (In IIam-IIæ, q. 1, a. 1, n. 9 comment.); Bagnez (In Iam, q. 1, a. 1, dub. 3); Soto

1 **Cf.** *Gen.* **17, 19.**
2 **Cf.** *Gen.* **25, 23.**
3 **Cf. I** *Reg.* **23, 12.**
4 **C. 12, X,** *de hxrelicis,* **V, 7, RF II, 784-786.**
5 **Msi XXXII, 944-947.**

(De Natura et Gratia, Lib. Ill, cap. 2); Zumel (In lam, q. 1, a. 3, disp. 2). Nec dissentit Lorca hie (In Ilam-Ilæ, disp. 5, η. 3) dum ait tales revelationes non pertinere ad fidem Christianam nisi possint reduci ad Deum vel Christum, et consequenter ad Sacram Scripturam.

230 Et sumitur ex D. Thoma (Ia, q. 1, a. 8 ad 2): "Innititur, inquit, fides nostra revelationi Apostolis et prophetis factæ, qui canonicos libros scripserunt; non autem revelationi, si qua fuit, aliis doctoribus facta". — In (Ila-IIæ, q. 5, a. 3) inquit quod "Formalis ratio objecti fidei est veritas prima secundum quod manifestatur in Scripturis Sacris et doctrina Ecclesiæ quæ procedit ex veritate prima". — Et idem habet *(De Charitate,* a. 13 ad 6).

231 Omissis vero aliis variis rationibus quibus fundari solet hæc sententia, illa videtur probabilior quia fides nostra essentialiter habet esse *Substantia sperandarum rerum,* ut dicit Apostolus in definitione fidei *(Heb.* 11,1). Quæ tamquam vera definitio acceptatur a theologis, et habet esse virtus theologica ordinans circa finem ultimum, et hoc convenit illi essentialiter et per se ex objecto, ut ostendit S. Thomas (Ila-IIæ, q. 4, a. 1; q. 1, a. 6 ad 1; q. 2, a. 5), ubi docet quod objectum per se fidei est id per quod homo beatus efficitur, reliqua autem sunt per accidens.

232 Et ratione patet, quia fides nostra qua christiani sumus essentialiter est in aliqua specie virtutis, neque enim potest esse in genere nisi sit in specie, non autem in alia specie quam virtutis theologicæ; ergo oportet quod habeat pro objecto specificativo ipsum Deum seu finem ultimum, nec posset ferri in aliqua nisi prout

pertinent et subordinantur isti objecto, qualia sunt *n' 706
contenta in Scripturis et in Traditione Ecclesiæ. Et sic si alia revelentur a Deo credi poterunt fide divina communiter sumpta, non autem fide theologica de qua loquimur hic, et sic erit alia species habitus vel actus, 234 sq
de quo statim dicemus.

233 Exemplum est in spe. Neque enim possumus per spem theologicam sperare a Deo nisi beatitudinem et ea quæ ad beatitudinem ordinantur, ut dicetur infra (In IIam-IIæ, q. 17, a. 2); tamen si promittatur a Deo aliquid non pertinens ad beatitudinem, verbi gratia, creare novam stellam vel novum angelum, potest id sperari a Deo spe communiter dicta, non tamen spe theologica.

Θ

234 XIII — Ad fundamentum oppositum, **dicimus** *** 225
quod in revelatione privata non est eadem ratio formalis
quasi in specie et in ratione virtutis theologicæ, sed 233
quasi in genere et secundum rationem fidei communiter *n'
dictam, ut præcise dicit credere Deo; actus autem fidei nostræ non est solum credere Deo, sed credere Deum
ut objectum, et in Deum ut in finem ultimum ut *n'
explicat D. Thomas hic (IIa-IIæ, q. 2, a. 2).

235 Neque Deus ut creditus est quomodocumque i95sq
objectum materiale fidei, sed primarium, quod etiam *n- θθ
pertinet ad specificationem sicut color in visu et sani- *11·
tas in medicina, ut docet D. Thomas hic (IIa-IIæ, 190sq
q. 1, a. 1). Itaque ipsa propositio Ecclesiæ nullo modo intrat specificationem fidei, sed solum se habet ut proponens fidem ex parte Dei; sed objectum quod per Ecclesiam vel Scripturam proponitur est pertinens

ad specificativum fidei, et virtutis theologicæ est; et ideo quidquid extra tale objectum revelatur a Deo (quod vocatur revelatio privata ex parte materiæ seu objecti) non creditur per fidem theologicam, sed per prophetiam, vel actualem quamdam illustrationem qua inclinatur mens ad judicandum et assentiendum certo de illis rebus revelatis. Nam etiam ad prophetiam pertinet judicare et assentiri rebus prophetatis, ut docet D. Thomas (IIa-IIæ, q. 173, a. 2); et de certis revelationibus intelligitur illud (I *Thess.* 5, 20): *Prophetias nolite spernere,* et (I *Cor.* 14, 29-30): *Prophetæ autem duo, aut tres dicant, et cæteri dijudicent. Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat:* ergo sentit Apostolus istas revelationes quæ tunc privatim fiebant reduci ad prophetiam.

236 XIV — Quod vero additur de revelationibus privatis factis in Scriptura, vel quæ fuerunt factæ Apostolis et prophetis, **respondetur** omnes illas non censeri privatas ex parte materiæ, referebantur enim ad fidem nostram vel præsignando Christum vel instruendo nos in via Dei, juxta quod dicitur (II *Tim.* 3, 16-17): *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus sit homo Dei.* n. 226

237 XV — Ad caput *Cum ex injuncto*[1] **respondetur** in primis non loqui ibi Pontificem de revelatione privata, sed de missione ad prædicandum. "Non sufficit, inquit, nude tantum asserere quod ipse sit missus a Deo,... sed oportet quod adstruat illam invisibilem missionem per operationem miraculi, etc.". **n. 227**

1 **C. 12, X,** *de hæreticis,* **V, 7, RF II, 786.**

238 Deinde, etiam si loqueretur de speciali revelatione, non loquitur de modo quo creditur ab eo cui fit revelatio, sed de modo quo est acceptanda in Ecclesia, et dicit non esse approbandam nisi miraculo vel sufficienti Sacræ Scripturæ testimonio. Nec tamen docet tunc esse acceptam ut rem definitam de fide, sed permittatur in Ecclesia, aut habeatur pro legitima in suo genere, scilicet genere revelationis specialis, sicut multæ revelationes sanctorum sunt in Ecclesia ut permissæ, non ut definitæ.

239 Et eodem modo Concilium Lateranense loquitur n. 228
de permissione revelationis ut possit prædicari in Ecclesia, non ut debeant credere illam.

240 Quando autem in Concilio Tridentino (sess. VI, cap. 12)[1] dicitur non posse aliquem scire certo se esse in gratia nisi per revelationem, non loquitur de revelatione qua credatur per fidem theologicam, sed per aliquam prophetiam et illustrationem respectu ejus cui fit revelatio, licet per illam revelationem quæ a Deo est infallibilis certitudo habeatur de statu gratiæ. *η·104'

¥ ¥

241 XVI — **Sed inquires:** Si iste cui fit revelatio privata nolit credere, et tamen credat iis quæ proponuntur ab Ecclesia vel Scriptura, an sit dicendus haereticus in foro interiori.

242 *Respondel Bagnez*[2] fore haereticum ex consequenti, quia existimans Deum sibi revelare et non credens, ex consequenti dicit Deum mentiri.

1 **Msi XXXIII, 37.**
2 **Cf. In lam, q. 1, a. 1.**

243 **Sed urgeamus casum** quod ille homo sciat Deum non mentiri etiam in hac revelatione, sed pro sua libertate non vult credere, credit tamen propositiones ab Ecclesia factas, an tunc erit infidelis, et qua specie infidelitatis.

244 **Respondetur** casum satis *metaphysicum videri quod nolit aliquis credere Deo revelanti, supposito quod habet omnem certitudinem quod illa revelatio non sit falsa, et tamen quod velit credere Deo revelanti per Ecclesiam. Dicimus ergo illum fore infidelem quia non credit Deo, sed infidelitate quadam privata qua non vult credere prophetiæ divinæ particulari.

* n. 138

245 Reducitur autem ad speciem infidelitatis quæ est hæresis, quia pro sua libertate discredit Deo revelanti per se ipsum et non Deo revelanti per Ecclesiam. Licet enim solum sint tres species infidelitatis, paganismus, judaismus et hæresis, tamen istæ sunt species consuetæ, illa autem est extraordinaria, et sufficit quod reductive ponatur in aliqua istarum specierum tamquam quid imperfectum in illo genere.

DISPUTATIO II

DE CERTITUDINE ET OBSCURITATE FIDEI

246 Triplicem possumus evidentiam considerare, et de ejus oppositione cum fide disputare. — *Prima,* est evidentia ipsius objecti secundum se; — *secunda,* est evidentia ipsius testimonii et revelationis divinæ; — *tertia,* est evidentia ipsius credibilitatis.

247 De *prima* est dubium an formaliter excludat fidem a subjecto. **250** sqq.

248 De *secunda* an excludat fidem, si non formaliter, saltem virtualiter et per discursum formatum ex evidentia revelationis cum evidentia infallibilitatis divinæ. 350 sqq.

249 De *tertia* est dubium an evidentia credibilitatis attingatur ab ipso habitu fidei. 411 sqq.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM EVIDENTIA OBJECTI REPUGNET CUM FIDE IN EODEM SUBJECTO? *250*

250 I — Dupliciter potest intelligi quod fides petat inevidentiam, **uno modo*** ex parte medii seu motivi assentiendi veritatibus quas attingit, ita quod hoc medium sit obscurum in se; **alio modo*** ex parte sub- 255

jecti, ita quod requirat pro subjecto capaci fidei quod tale subjectum non videat id quod credit, et sic resultet in objecto credito denominatio extrinseca non visi, sicut e contra a vidente resultat in objecto denominatio visi. Unde si objectum sit visum amittetur fides, quia deest conditio necessario requisita in objecto, scilicet non esse visum a credente.

* * *

251 **Et primo modo,** nullus potest dubitare fidem esse inevidentem et obscuram.

252 *Tum quia* id apertissime docet Scriptura *(Heb.* 11, 1): *Fides est argumentum non apparentium.* D. Thomas explicans[1] hæc verba Apostoli: "Id est, inquit, certa apprehensio eorum quæ non videntur. Quod si quis vellet ista verba ad debitam formam reducere, posset dicere quod fides est habitus mentis quo inchoatur vita æterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus". Hactenus D. Thomas.

253 *Item (Contra Gent.,* Lib. Ill, cap. 40): "Qui credit, inquit, assensum præbet his quæ sibi ab alio proponuntur, quæ ipse non videt: unde fides magis habet coghitioiiem auditui similem quam visioni".

254 *Rursus* D. Paulus (I *Cor.* 13, 12): *Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem.* D. Thomas explicans[2] hæc verba: "Nos, inquit, cognoscimus Deum in vita ista, in quantum invisibilia Dei per creaturas cognoscimus, ut dicitur *(Rom.* 1, 20).

1 **In** *Heb.,* **cap. 11, lect. 1.**
1 **In** Z *Cor.,* **cap. 13, lect. 4.**

Et ita tota creatura est nobis sicut speculum quoddam, quia ex ordine, et bonitate, et magnitudine quæ in rebus a Deo causata sunt, venimus in cognitionem sapientiæ, et eminentiæ divinæ. Et hæc cognitio dicitur visio in speculo”. *Per speculum,* inquit Apostolus, ad denotandam visionis obscuritatem, *in aenigmate,* ad denotandam cognoscendi difficultatem; nam ænigma proprie quæstio est seu propositio qua sub involucris signorum quæritur aliquid, proindeque ad conjectandum et explorandum difficilis est.

255 **Dicet** aliquis nullam implicare contradictionem quod aliquis habeat fidem et simul habeat evidentiam respectu ejusdem objecti D. Joannes *{Joan.* 20, 29) dicit de S. Thoma Apostolo quod ipse vidit et credidit. n. 250

256 *Praeterea,* evidentia et inevidentia sunt compatibiles circa eamdem rem ad minus successive, ut patet in diaphano quod modo est lucidum et modo tenebrosum, unde concluditur quod aliquis potest evidenter per demonstrationem aliquid cognoscere et tandem facta revelatione id credere quod antea cognoscebat, ut patet de philosopho Christiano qui habet demonstrationem evidentem de hac veritate: *Deus est·,* qui si convertatur ad fidem debet credere eamdem veritatem, et tamen non amittit demonstrationem; ergo non repugnat simul in eodem intellectu esse actum evidentem scientiæ et obscurum fidei, siquidem isti duo actus et assensus non confunduntur et coalescunt in unum tertium: sic enim se corrumperent, et neque crederet talis homo, neque scientiam haberet de illa veritate, quod est contra experientiam. n. 257

257 *Minor* constat, quia iste philosophus sic conversus ad fidem non amittit demonstrationem philosophicam quam ante habebat, sicut neque illam amittit theologus qui habet fidem et demonstrat Deum esse.

258 *Major* autem est certa, quia ille philosophus convertitur ad Deum et fit fidelis; ergo credit per fidem Deum esse, nam juxta Apostolum *(Heb.* 11, 6): *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est,* quod Conc. Tridentinum (sess. VI, cap. 6)[1] explicat de actu fidei.

Θ

259 II — **Responsiones** ad hoc argumentum princi- 255 84
paliter reducuntur ad tres.

260 *Prima* quod ille qui habet demonstrationem de 264sq'
Deo, si convertatur ad fidem, non credit actu illam veritatem, sed solum in præparatione animi, nec habet majorem certitudinem de illa veritate quatti philosophus qui non est fidelis.

261 *Secunda* quod de facto habet majorem certitudi- 266
nem quantum ad illum actum, quia habet fidem de illa veritate et non scientiam.

262 *Tertia* quod habet simul actum evidentem scien- OA7 SQ
tiæ cum certitudine fidei. Quod dupliciter explicatur: *uno modo,* dicendo quod est unus actus, qui simul habet utramque rationem, et evidentiæ scientiae, et certitu-
dinis fidei; *alio modo,* quod est unus actus specie dis- 270
tinctus a scientia et fide eminenter tamen continens utramque perfectionem.

Θ

[1] Msi XXXIII, 34.

263 **III — Contra istas solutiones insurgit Suarez.**[1]

264 *Contra primam* quia incredibile est quod ille *11'260
philosophus fidelis non assentiatur firmius illi veritati quam philosophus gentilis, et minus firmiter quam fidelis rusticus; et sic erit deterioris conditionis ex eo præcise quod habet scientiam de Deo.

265 Similiter, sequitur inconveniens supra allatum, 258
quod non poterit ille philosophus justificari, siquidem non potest credere quod Deus est, quod requiritur ut ad Deum accedat[2]. Imo, nullus angelus potuit habere fidem de istis veritatibus, quia evidentius cognoscit Deum esse quam quilibet philosophus.

266 IV — *Secunda* vero solutio ex eo rejicitur, quia *n' 261
fides non potest expellere demonstrationem et scientiam quam habet philosophus: *tum* quia experientia testatur manere in philosopho fideli demonstrationem sicut antea; *tum* quia demonstratio evidens perfecte convincit intellectum ad assentiendum; ergo fortior est quam assensus obscurus fidei non convincens illum, ergo non potest ab eo expelli.

267 V — *Tertia* denique solutio videtur difficilior, 262
quia si in eodem actu demonstrationis concurrit formalitas evidentiæ et certitudinis supernaturalis, *vel* illa evidentia specifice est scientifica et illa certitudo est formaliter fidei, *vel non.268*

268 *Si primum,* ergo non repugnant ratio scientiæ et fidei in eodem actu, ergo multo minus in eodem subjecto, quod tamen negamus.

[1] *De Fide,* **disp. III, sect. IX, n. 5,** *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 80 sq.**
[2] **Cf.** *Heb.* **11, 6.**

269 *Si secundum,* ergo jam illa certitudo non erit fidei, et sequitur inconveniens *supra allatum quod ille *n. 264 philosophus non habebit tantam certitudinem sicut rusticus, nec poterit justificari quia non credit Deum esse. — Deinde, si illa certitudo non est fidei, et tamen est supernaturalis, cujus speciei erit et ad quem habitum spectabit, præsertim cum illa certitudo solum innitatur auctoritati et testimonio Dei? Ergo nihil illi deest quominus sit fidei, et sic certitudo fidei invenitur simul cum actu demonstrationis.

270 *Dicere autem quod ille actus habet eminenter *n. 262 utramque rationem fidei et scientiæ, adhuc difficilius est. — *Tum* propter rationem *nuper factam, quia non *n. 269 est assignare ad quam speciem et habitum pertineat ille actus sic eminens. — *Tum* quia, vel ille actus est determinate supernaturalis, vel determinate naturalis, vel superior ad naturalem et supernaturalem. Hoc tertium nec imaginari possumus, cum nihil sit superius ratione supernaturali. Si est supernaturalis, est certitudo fidei, cum non habeat evidentiam, sed obscuritatem. Si naturalis tantum, deest illi firmitas supernaturalis, et inciditur in inconveniens *allatum — *Ac* *n. 264 *denique,* quia non est assignare habitum et rationem formalem sub qua eliciatur ille actus evidens et superior ad scientiam et fidem, neque potest procedere ab utroque illo habitu fidei et scientiæ, quia sic simul concurrerent operatio seu actus fidei et scientiæ.

271 VI — Hæc omnia sine dubio ostendunt quanta sit proposita difficultas, cui adjungo difficilem auctori*tatem D. Thomæ. Nam (la-IIæ, q. 67, a. 3) inquit *n. 336, 4'

quod "Cognitio perfecta et imperfecta ex parte medii impossibile est quod conveniant in uno medio. Sed nihil prohibet quin conveniant in uno objecto et in uno subjecto; potest enim unus homo cognoscere eâmdem conclusionem per medium probabile et demonstrativum".— Et *(Sent.,* Lib. Ill, dist. 31, q. 2,
a. 1, qla 1 ad 4) inquit quod "Scientia et opinio, *- 346
quamvis sint de eodem, non tamen secundum idem medium, sed secundum diversa, et ideo possunt esse simul".

272 Ex quo formatur argumentum secundum D. Thomam: Opinio et scientia possunt esse simul in eodem subjecto quia per diversa media procedunt, opinio quidem per medium obscurum, scientia vero per medium evidens. Ergo, si non repugnat obscuritas opinionis et evidentia scientiæ in eodem subjecto, quia sunt per diversa media, similiter non repugnabit obscuritas fidei et evidentia demonstrationis, quia procedunt per diversa media.

* * *

273 VII — **NIHILOMINUS EXPRESSA SENTENTIA S. THOMÆ EST fidem et scientiam et quemcumque actum evidentem repugnare simul in eodem subjecto, propter effectus et conditiones repugnantes quas ex parte subjecti important.**

274 Unde advertendum est valde sanctum Doctorem perpetuo probare repugnantiam inter fidem et scientiam, quia repugnant secundum perfectum et imperfectum ex parte subjecti in videndo et non videndo, non autem quia præcise repugnant ex parte medii

275 Inquit enim (Ia-IIæ, q. 67, a. 3) quod “Fides in sui ratione habet imperfectionem ex parte subjecti, scilicet quod credens non videat id quod credit”. — Et (IIa-IIæ, q. 1, a. 4) dicit quod fides non sufficienter movet intellectum, sicut movet cognitio evidens quæ intellectum convincit.

276 Et inde infert (IIa-IIæ, q. 1, a. 5 ad 4) quod fides et scientia repugnant, quia creditum est non-visum et scitum est visum. Non dixit quia testimonium est obscurum et demonstratio evidens, sed quia creditum est non-visum et scitum est visum; ratio autem visi est denominatio proveniens a subjecto vidente, et ratio non-visi est denominatio proveniens a non vidente.

277 Quod acute notavit Cajetanus (In Iam-IIæ, q. 67, a. 5, n. 6) inquiens quod quando invenimus objectum fidei esse non visum, ly *non visum* est denominatio proveniens a non vidente. Ergo imperfectio fidei, ratione cujus pugnat cum evidentia, non solum debet sumi ex parte medii, quia unum est obscurum et aliud evidens, sed quia ad hoc ut recipiatur fides in subjecto, requiritur quod ipsum subjectum in se et absolute sit non videns, ut ipsum objectum creditum reddatur non visum denominatione sumpta ex subjecto non vidente.

* *

278 VIII — Ut autem profunditas rationis et fundamenti S. Thomæ intelligatur (quia tota fundatur in imperfectione fidei ex parte subjecti, non autem præcise in claritate et obscuritate medii), oportet prius explicare quid sit fidem esse imperfectam ex parte subjecti, quod explicat Cajetanus (In Iam-IIæ, q. 67, a. 3,

n. 2-4), quia actum esse imperfectum ex parte subjecti 279
potest duplici sensu intelligi: *uno modo* quod sub- *n'
jectum reddatur imperfectum ex ipso actu, quia scilicet
actus est in se imperfectus et positus in subjecto reddit 280
illud imperfectum; *alio modo* e converso, quod actus *I>'
est imperfectus imperfectione desumpta a subjecto,
eo quod de se petit subjectum in statu imperfectionis.

279 Exemplum *primi* est in cognitione probabili et *n **278**
demonstrativa, aut etiam in diversis scientiis quarum
una est imperfecta, alia perfecta, ut subalternans et
subalternata, et ex imperfectione talis cognitionis
intellectus denominatur imperfectus.

280 Exemplum *secundi* est in motu. Motus enim est *fl· **278**
actus entis in potentia, ita quod essentialiter petit
subjectum non esse in termino sed carere illo, et esse in
potentia ad illum ut moveatur; et sic imperfectio illa
seu privatio termini non solum in ipso motu debet
esse, sed in subjecto ut sit capax motus. Unde debet
supponi subjectum absolute et simpliciter carens termino, quia si illum habet, etiamsi ex alio principio
habeat, repugnat moveri ad illum. Sicut si lapis
existit in aliquo loco, ex vi suæ generationis repugnat,
quamdiu in illo existit, per quemcumque alium motum
moveri ad illum. Quod autem dentur diversæ formæ
quarum una est imperfecta et alia perfecta, licet non
dentur simul in subjecto, id non repugnabit ex vi subjecti antecedenter ad tales formas, sed ex illarum contrarietate vel privatione consecuta.

281 IX — Hac ergo ratione probat D. Thomas loco
citato (Ia-IIæ, q. 67, a. 4) spem non posse manere in *n'
patria cum possessione rei speratae, quia spes importat

motum ad possessionem termini, et consequenter supponit subjectum carere illo absolute.

282 Et simpliciter et eadem ratione probandum est quod fides non potest stare cum evidentia, quia fides importat motum quemdam intellectus ad visionem in qua quietatur, sic enim Apostolus vocat fidem (II *Cor.* 5, 6-7) dum inquit: *Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, et non per speciem;* ergo fides comparatur motui cum dicit: *per fidem ambulamus.*

283 **Formatur ergo ratio sic.** Actus fidei est assensus intellectus non perfecte convicti neque coacti ab ipso objecto, sed insufficienter moti, et ideo indigentis inclinatione voluntatis a qua libere movetur ad assensum; ergo supponit objectum non esse convictum nec necessitatum etiam per aliud medium, et non solum per ipsam fidem.

284 *Consequentia probatur,* quia si intellectus supponitur convictus et nécessitatus ab evidentia objecti, etiam per aliud medium seu principium, ergo est immobilis et quietatus circa tales veritates. Ergo repugnat quod libere moveatur circa eamdem veritatem etiam per aliud medium, quia libere moveri supponit indifferentiam in subjecto ad assentiendum vel dissentiendum. Ergo si hæc indifferentia ablata est per necessitatem demonstrationis, non remanet intellectus libere mobilis, quia jam est incapax illius motionis indifferentis, et sine quiete in objecto.

Θ

285 X — **Dices**: Non repugnat dari actum necessarium et liberum voluntatis circa idem objectum; ergo neque

repugnabit intellectum necessitari et libere moveri circa idem objectum per diversa media.—*Antecedens* patet in charitate Christi per quam in quantum comprehensor necessario ferebatur in Deum, et in quantum viator ferebatur libere, siquidem merebatur per illam, ut docet D. Thomas (IIIa, q. 19, a. 3 ad 1); ergo multo melius potest moveri libere et necessario circa idem objectum per diversa media.

286 XI — **Respondetur, —** dato quod actus charitatis ut ferebatur in Deum et regulabatur per scientiam beatam in Christo erat necessarius, ut autem regulabatur per scientiam infusam erat liber, de quo tamen plerique dubitant, ne cogantur duos actus charitatis simul ponere in Christo, — nos autem (omissa disputatione hac) *dicimus* esse latam differentiam inter intellectum et voluntatem.

287 Voluntas enim de sua intrinseca perfectione est potentia libera, et libere moveri non est imperfectio in ipsa, sed ex sua naturali facultate fertur libere in omne illud quod sibi cum indifferentia proponitur; unde motus et quies in voluntate non attenditur penes liberum et necessarium, sed penes possessionem finis et tendentiam ad possidendum. Quiescit enim voluntas dum fruitur re desiderata, movetur autem dum tendit ad fruendum illa, et ideo spes, non quia est actus liber, sed quia intendit ponderans in possessionem rei speratae, comparatur motui supponitque in voluntate non esse possessionem rei speratae etiam per aliud medium.

288 At vero intellectus non habet de sua perfectione libere et indifferenter moveri, sed potius ab evidentia objecti necessitari et cogi. Unde nunc quiescit cum

ab evidentia objecti convincitur, tunc autem movetur quando cum indeterminatione et inevidentia tangit objectum, quia insufficienter movetur, et ideo non plene quiescit quousque videat; ergo talis motus inevidens supponit intellectum non esse convictum et quietatum ab evidentia objecti etiam per aliud medium.

Θ

289 XII — **Instabis:** Nam fides est quidam motus quo tendimus ad visionem Dei, et ideo posita evidentia visionis beatæ cessat fides et evacuatur. Cæterum posita evidentia scientiæ quæ non attingit Deum in se sed per effectus, non continuo debet cessare fides, quia fides non est motus tendens ad scientiam naturalem ut ad terminum, sed solum ad visionem beatam. Non autem sequitur quod posito uno motu careat subjectum omni termino, sed solum illo ad quem tendit talis motus, non vero termino ad quem non tendit. Et in hoc videtur fundari Suarez dum admittit (De *Fide,* disp. III, sect. IX, n. 19)[1] fidem stare non posse cum evidentia visionis, bene tamen cum scientia abstractiva, quæ solum per effectus Deum ostendit.

290 XIII — **Nihilominus,** in sententia S. Thomae indubitatum est fidem non minus repugnare cum scientia abstractiva quam cum evidentia visionis.

291 Nam expresse in hac quæstiohe (IIa-IIæ, q. 1, a. 5 ad 4) docet quod "De eodem secundum idem non potest esse simul in uno homine scientia nec cum fide nec cum opinione", quia cum scientia procedat per principia per se nota, oportet quod quæcumque sunt

1 **Cf.** *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 87.**

scita aliquo modo sint visa. — Et infra (Ha-Hæ ,q. 2, a. 4 ad 2) dicit quod "De eodem non potest esse scientia et fides apud eumdem. Sed id quod est ab un° scitum potest esse ab alio creditum". — Ac denique *(De Ver.,* q. 14, a. 9) inquit sanctus Doctor quod "Nihil prohibet quod aliqua sint ab aliquibus scita, qui habent eorum demonstrationes; et ab aliquibus credita, Qui horum demonstrationes non perceperunt; sed impossihile est quod ab eodem sint scita et credita".

292 Quare secundum S. Thomam, non solum visio beata sed etiam demonstratio scientiæ, quæ est apud nos, repugnat cum fide; et hoc idem probat ratio supra **n. 284**
facta quia non potest intellectus simul esse convictus per scientiam et insufficienter motus per fidem.

293 XIV — Ad argumentum ergo factum» **respon-** **n. 289**
detur quod esse terminum fidei stat dupliciter. Uno modo *specialiter ex* parte status, in quantum visio terminat statum viæ in qua per fidem tendimus ad cognitionem perfectam in patria. Alio modo *generaliter* ex parte conditionis requisite ad omnem fidem sive divinam sive humanam, scilicet quod intellectus non sit convictus nec quietatus ab evidentia objecti-294

294 Fides ergo requirit visionem gloriæ tamquam terminum status viæ et tamquam præmium sibi correspondens, et hoc modo non respicit fides evidentiam cujuscumque scientiæ, sed solum visionem t>eatam. At vero secundo modo*, respicit quamcumque evidentiam *n-293
tamquam terminantem et quietautem intellectum, et sic tollentem conditionem necessariam ad fidem sive humanam sive divinam, quaternis non rdmquit in

intellectu indifferentiam ad assentiendum sed necessitatem et coactionem ponit.

295 XV — **Alia ratio** pro nostra *conclusione sumi potest ex eo quod fides et scientia inducunt effectus privative oppositos in intellectu, scilicet videre eamdem veritatem et non videre, esse in tenebris et in claritate, quod nec etiam per diversa media stare potest in eodem subjecto, sicut non potest aer simul habere tenebras et lucem, licet ex diversis causis et principiis procedant. Imo isti effectus oppositi fere nunquam procedunt nisi ex diversis causis et mediis, unde nunquam opponerentur nec expellerent se ab eodem subjecto si ad oppositionem requirerent procedere per eamdem causam vel medium. — De hac autem ratione videri possunt quæ diximus in *Logica*[1].

*n. 273

* * *

296 XVI — Quare ad *fundamentum Suarez, duplici via responderi potest. *n. 263 sqq.

297 **Primo,** sustinendo primam solutionem †ibi assignatam, quod philosophus Christianus solum est certior gentili in promptitudine animi sed habitu non actu, quia promptus est ad credendum illam veritatem si tollatur a Deo impedimentum demonstrationis; manet autem habitus fidei quia exercetur, et credit actu alia objecta fidei circa quæ non habet demonstrationem. †n. 260

298 Et hanc solutionem indicat S. Thomas hic (IIa-IIæ, q. 2, a. 10 ad 1) ubi inquit quod "Quando habet

[1] Cf. *Curs. Phil.,* Log., II P., q. 26, a. 5,1 (Reiser), p. 811 a 26 sq.

homo voluntatem credendi ea quæ sunt fidei, etiamsi habeat rationem demonstrativam ad aliquod eorum puta ad hoc quod est Deum esse, non propter hoc tollitur vel diminuitur meritum fidei". Solum ergo ex parte meriti videtur ponere certitudinem credendi, non ex parte actualis assensus. Quare in hac solutione non est formidandum concedere quod angelus vel philosophus non est ita certus sicut rusticus fidelis quantum ad actualem assensum, sed solum radicaliter et in habitu quantum ad illam veritatem *Deus est* demonstratam; aliunde tamen incomparabiliter excedit rusticum in ipso modo intelligendi et sciendi secundum evidentiam, et ideo simpliciter est perfectior.

299 XVII — **Nec obstat** instantia *ibi allata quod jux- *n. 265
ta sententiam Pauli[1] ad justificationem oportet credere quia Deus est, quod Suarez[2] vult intelligi de actu
credendi Deum esse, etiam ut auctor *naturæ est, et ita *n. 1054 s(
non sufficit philosophum qui convertitur credere in habitu sed in actu illam veritatem. Hoc, inquam, **non obstat,** nam in illo loco Paulus non exigit actum credendi circa existentiam Dei ut est auctor naturæ tantum, sed præcipue ut est auctor supernaturalis ut est in se, et de hoc non habet demonstrationem philosophus.

300 Et hoc constat ex his quæ docet S. Thomas in hac quæstione (IIa-IIæ, q. 1, a. 7) quod prima credibilia, in quibus cæteri articuli fidei continentur, sunt illa duo quæ Paulus[3] ibi proponit, scilicet Deum esse, et remuneratorem esse. Deus autem ut continens

1 **Cf.** *Heb.* **11, 6.**
2 **Cf.** *De Fide,* **disp. III, sect. IX, n. 5, XII (Vivès), pp. 80-81.**
2 **Cf.** *Heb.* **11, 6.**

mysteria supematuralia non est auctor naturæ, sed auctor supernaturalis; ergo creditur esse ut auctor gratiæ, et non solum sicut per naturalem philosophiam demonstratur, sed superiori modo quam ullus philosophus vel angelus assequi posset.

301 Quod etiam D. Thomas docet {De Ver., q. 14, a. 9 ad 8) dicens quod “Unitas essentiæ divinæ talis qualis ponitur a fidelibus, scilicet cum omnipotentia et omnium providentia, et aliis hujusmodi, quæ probari non possunt, articulum constituit”, non autem prout demonstratur cognitione *naturali In hoc ergo quod est *“· 870 sq'
Deum esse ut auctor supernaturalis, non solum habitu sed etiam actu philosophus Christianus non est minus certus quam rusticus.

Θ

302 XVIII — **Secundo** respondetur argumentof pro- *n. 296
posito conformius D. Thomæ philosophum non solum tn- 263
habitualiter, sed etiam actualiter habere majorem certitudinem participatam ab ipsa fide. In quo etiam contradicimus sententiæ Lorcæ qui (In Ilam-IIæ, q. 1, a. 5, disp. 14) existimat qüod quando philosophus Christianus assentitur per demonstrationem, non habet majorem certitudinem quam gentilis. Et sequitur etiam Torres (In Ilam-IIæ, *De Fide,* disp. VIII, dub. 6), ubi dicit philosophum Christianum habere actum fidei de hac propositione *Deus est,* sed non simul cum scientia actuali, sed diverso tempore, et hoc modo est magis certus.

303 Cæterum in doctrina D. Thomæ oppositum est dicendum, scilicet demonstrationem philosophi esse certiorem actualiter ex conjunctione ad fidem, *nec *n· 307

posse demonstrantem intellectum, etiam postquam cessavit demonstratio et visio, elicere actum fidei circa eamdem veritatem jam visam.

304 Constat hoc, nam sanctus Doctor (IIa-IIæ, q. 2, a. 4; *Contra Gent.,* Lib. I, cap. 4) inter rationes quibus ostendit fidem debere nobis proponere etiam illas veritates quæ naturali ratione cognosci possunt de Deo, una est ut certius cognoscamus ea quæ naturalis ratio de Deo assequitur, quia "Ratio humana, inquit, est multum deficiens in rebus divinis, cujus signum est quod philosophi de rebus divinis perscrutantes naturali investigatione in multis erraverunt, et sibi ipsis contraria posuerunt. Ut ergo esset indubitata et certa cognitio apud homines de Deo, oportuit quod divina eis per modum fidei traderentur, quasi a Deo dicta, qui mentiri non potest".

305 Sic D. Thomas. Ergo per fidem corrigitur deficientia rationis naturalis ne habeat periculum errandi sicut in philosopho gentili; ergo si ipsa ratio naturalis firmatur per fidem in iis quæ de Deo assequitur, etiam demonstratio procedens a ratione naturali sic firmata, certior erit et perfectior quam si procederet a naturali ratione nuda.

306 Et præterea (IIa-IIæ, q. 4, a. 8 ad 2) dicit D. Thomas quod "Cæteris paribus visio est certior auditu. Sed si ille a quo auditur, multum excedit visum videntis, sic certior est auditus quam visus. Sicut aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo quod audit ab aliquo scientifico quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur. Et multo magis homo certior est de eo quod audit a Deo, qui falli non potest, quam de

eo quod videt propria ratione, quæ falli potest". — Ubi pondero illud "Magis certificatur de eo quod audit... quam de eo quod videt". Ergo stat bene quod videns seu demonstrans, ex eo quod audit a Deo majorem certitudinem habeat quam non audiens, et consequenter ultra propriam certitudinem naturalem illa demonstratio aliquid certitudinis participat a fide in se ipsa, supposito quod non stat simul cum actu fidei juxta principia allata D. Thomæ.

307 XIX — Quod vero semel habita visione vel demonstratione non possit uti actu fidei pro diverso n. 303 tempore, ex eo patet quia manente scientia et memoria demonstrationis præteritæ semper manet impedimentum fidei, sicut qui semel vidit Romam non potest amplius credere Romam esse licet actu non videat illam, quia memoria visionis sufficienter convincit et quietat intellectum, ergo etiam memoria demonstrationis. Quod si aboleretur memoria illius, tunc posset habere fidem sicut si nunquam scientiam ejus habuisset.

308 XX— **Dices:** Sequitur quod Paulus semel videns divinam essentiam totaliter amiserit fidem postquam cessavit illa visio, quod S. Thomas negat (IIa-IIæ, q. 175, a. 3 ad 3). — *Sequela patet,* quia vidit divinam essentiam quæ est objectum primarium fidei; ergo tunc non habuit actum fidei quando illam vidit; ergo si sufficit semel videre rem ut non possit amplius haberi fides de illa, non potuit Paulus habere ulterius actum fidei amittendo illam circa primarium objectum.

309 Hujus objectionis meminit Cajetanus (In IIam-IIæ, q. 175, a. 3, n. 2 comment.) et concedit quod qui semel vidit aliquid, verbi gratia, Romam, non amplius

credit Romam esse, quia visio illa in memoria existens impedit moveri intellectum indifferenter et obscure ad credendum, et ita Paulus de his mysteriis quæ vidit in essentia divina, non amplius elicuit actum fidei; quia tamen non vidit omnia mysteria, siquidem ipse fatetur[1] ignorasse an in corpore vel extra corpus fuerit in illo raptu, ideo adhuc remansit fides circa aliqua mysteria.

310 XXI — Sed tunc **argumentum urget:** Quomodo viso primario objecto quod est divina essentia, et consequenter sublata fide quoad illud, manserit fides circa alia mysteria quæ se habent ut objecta secundaria.

311 **Respondetur** quod viso objecto primario *formaliter,* tollitur fides etiam circa objecta secundaria quæ in tali primario continentur si autem solum videatur n. 1061
materialiter non tollitur.

312 Tunc dicitur videri objectum primarium *formaliter* quando videtur sub ea formalitate qua continet et infert secundarium. Tunc autem videtur *materialiter* quando videtur quidem in se, sed non ut continet tale vel tale mysterium sive effectum qui se habet ut objectum secundarium. — Et tunc dicimus quod non tollitur fides respectu talis objecti secundarii non visi, quia licet Deus videatur in se, potest tamen credi in quantum est contentivus illius mysterii quod non videtur.

313 Sicut si quis frueretur Deo taliter quod posset amittere visionem adhuc posset habere actum spei circa objectum secundarium, verbi gratia, circa gloriam corporis quia nondum frueretur Deo ut continente infallibiliter causam gloriæ corporis, quæ est visio divina,

1 **Cf. II** *Cor.* **12, 2-3.**

et consequenter adhuc gloria corporis posset repræsentari ut ardua» licet frueretur Deo in se ipso qui est objectum primarium spei; sic similiter non repugnat ex natura rei intellectum videntem Deum habere fidem de aliquibus quæ in Deo non videt, licet modo de facto in statu beatifico non detur revelatio aliqua per fidem, quia non decet illum statum aliqua cognitio imperfecta et obscura.

314 XXII — Ad *argumentum ergo Suarez, sequendo *n. 266
hanc solutionem, et *ad *replicam* contra illam, dicendum *n. 266
est quod illa major certitudo quam habet scientia ex conjunctione ad fidem est participata ab ipsa fide, et ita actus demonstrationis essentialiter quidem procedit a scientia et ab ipsa habet certitudinem scientificam communem cum aliis scientiis; ut autem subjicitur
fidei et ab ea *corrigitur et illuminatur, sic procedit sub *n. 305
altiori certitudine accidentaliter communicata scientiæ.

315 XXIII — **Pro cujus intelligentia,** supponendum est ex doctrina D. Thomæ quod virtus superior aliquando perficit inferiorem et communicat illi modum operandi ultra suum proprium specificum, ut tradit (Ia-IIæ, q. 17, a. 1; *De Ver.,* q. 22, a. 13), ubi id probat eleganti discursu. Etenim, sicut videmus, aqua maris ex sua propria natura habet motum tendendi deorsum, ex influxu autem lunæ habet motum accessus et recessus; et similiter orbes planetarum habent ex propria natura moveri ad orientem, ex virtute autem primi mobilis rapiuntur ab oriente in occidentem.

316 Ita voluntas ex propria ratione solum habet velle, ex participatione autem intellectus habet velle modo quodam collativo, sicut actus electionis procedit a

voluntate comparando et accipiendo unum præ alio, et actus intentionis respicit finem comparative ad media: comparare autem et conferre proprium est rationis et inde participatur in voluntate.

317 Et similiter ratio participat a voluntate efficaciam sicut imperium est actus ordinans efficaciter, et hoc quod est ordinare habet ab intellectu, modum autem efficaciæ a voluntate participat, quæ est primum movens secundum exercitium et efficaciam.

318 Eodem modo lumen angeli superioris confortat et perficit intellectivam potentiam inferioris, proponendo illi objectum altiori modo illuminatum, et sic communicat illi perfectiorem modum intelligendi quam secundum se possit angelus inferior, ut docet S. Thomas (Ia, q. 106, a. 1; q. 111, a. 1; *Quodl.* IX, q. 4, a. 5; *De Ver.,* q. 9, a. 1 corp, et ad 2), ubi explicat modum quo lumen superius confortat et perficit inferius.

319 XXIV — Advertendum est deinde quod licet n. 315
lumen superius aut virtus superior perficiat inferiorem, non tamen communicat istam perfectionem eo modo quo est in superiori, sed juxta capacitatem inferioris, ut constat ex eodem D. Thoma (Ia, q. 106, a. 4), ubi docet quod quando angelus superior illuminat inferiorem non recipitur illuminatio illa in inferiori ita excellenter sicut in superiori: "Et ideo superiores semper remanent in altiori ordine, et perfectiorem scientiam habentes. Sicut unam et eamdem rem plenius intelligit magister quam discipulus qui ab eo addiscit".

320 Ita ergo philosophandum est in fide, quæ est lumen superius ad scientiam naturalem. Ex conjunctione

enim ad fidem operatur scientia demonstrationem certam non solum certitudine sibi propria, sed etiam superaddita et participata a fide; sicut angelus inferior intelligit melius ex illuminatione superioris quam ex sola propria virtute, nec tamen ista certitudo participatur in scientia omni eo modo quo est in fide, quia non est capax obscuritatis sed solum certitudinis.

321 XXV — Et ad *instantiam argumenti Suarez », *η·267 sq'
respondetur illam certitudinem non esse formaliter fidei, sed participative, sine participatione obscuritatis; sicut lumen quod ponitur in angelo inferiori non est formaliter superius, sed participative, et motus receptus a coelo in mari non est formaliter coelestis, sed participative.

322 *Ad consequentiam:* ergo est minor certitudo, *negatur,* minor scilicet quam fidei: aliud est enim quod sit certitudo minor in ratione firmitatis, aliud quod modo inferiori et participative se habeat. Certitudo enim tunc est minor quando diminuta est et non æque firma, sicut quando non præcise desumitur ex fide, sed ex aliquo discursu naturali, ut in theologica conclusione; at vero certitudo ista de qua loquimur non communicatur demonstrationi naturali a fide per discursum et illationem ortam ex fide, sed per solam repraesentationem et propositionem certitudinis fidei ipse intellectus exit in suam demonstrationem cum majori securitate et adhaesione ad illud objectum. Unde illa certitudo derivata a fide supernaturalis manet, non vero naturalis est, sic enim esset diminuta.

323 Ad aliam *instantiam quod ille actus est evidens *n'
et certus, ergo fOrmaliter est scientiae, *concedimus*

1 Cf. *De Fide,* disp. Ill, sect. IX, n. 5, XII (Vivès), p. 80 sq.

hanc partem. Cum vero dicitur quod habet certitudinem innixam auctoritati dicentis, ergo est fidei, distinguitur antecedens: innixam auctoritati dicentis formaliter et proxime, *nego* antecedens; præsuppositive et in sua causa, *transeat* antecedens. Auctoritas enim dicentis est formalis ratio assensus fidei, ex tali autem assensu resultat effectus quidam (ut *statim explica- *n. 327 sqq.
bitur) in quo communicatur certitudo et non repræsentatur obscuritas fidei, et ibi non est formalis assensus fidei, sed aliquid participatum ab illius assensu.

324 XXVI — **Et cum rursus *instatur** : Cujus speciei *n. 269
est illa certitudo sic participata, et a qua ratione formali elicitur, — **respondetur** quod est ejusdem speciei cum fide reductive non formaliter, tamquam aliquid consecutum non elicitum; sicut motio qua movetur virtus inferior a superiori, ut religio a charitate est ejusdem speciei reductive cum charitate, quia tendit ad eumdem finem et objectum, sed non est formaliter actus charitatis, et motio qua movetur aqua maris est ejusdem speciei cum actione coeli reductive, non formaliter, nec enim est in coelo, et sic est de aliis.

325 **Sed restat nunc argumentum difficile.** Nam fides non potest communicare certitudinem circa hanc veritatem *Deus est* nisi eliciat aliquem actum seu assensum circa illam, siquidem sine aliquo actu non potest actualiter communicare certitudinem suam; non est autem alius actus fidei quam actus credendi qui est obscurus, sed fides impeditur ab ipsa scientia ne eliciat talem actum; ergo etiam impeditur ne communicet illam certitudinem.

326 *Confirmatur quia quilibet actus fidei quo talem *. 335
certitudinem communicat debet esse obscurus, et ipsa

certitudo participata obscura esse debet; ergo necessario ponenda est obscuritas fidei cum scientia, nec enim intelligi potest quod fides præscindat certitudinem ab obscuritate et communicet unam et non aliam.

327 XXVII — **Respondetur** fidem non communicare certitudinem scientiæ circa illam veritatem *Deus est* per aliquem actum credendi et assentiendi elicitum circa illam simul cum scientia, sed sufficit praecessisse ante scientiam actum fidei circa illam veritatem, vel etiam post scientiam actum fidei subsequi circa alias veritates, et quod in confuso cognoscantur etiam in fide contineri illam veritatem *Deus est.*

328 Unde ad formam *argumenti *respondetur* distin- *n·325
guendo antecedens: non potest communicare hanc certitudinem nisi eliciat actum qui tantum sit actus elicitus, *nego antecedens;* qui præter actum elicitum relinquat alium effectum seu judicium continens certitudinem et non obscuritatem, *concedo antecedens.* Et ille actus quem elicit fides non est necesse quod eliciatur quando habet scientiam, neque circa eamdem veritatem de qua fit demonstratio nisi tantum implicite et virtualiter.*329

329 **Explicatur hoc.** Nam contingit quod antequam aliquis habeat certitudinem per demonstrationem de hac ratione *Deus est,* habuerit actum fidei circa illam; potest etiam contingere quod postquam habuit demonstrationem, incipiat habere actum fidei, non quidem circa illam veritatem, sed circa aliam in qua illa continetur, verbi gratia, Deus esse trinum et unum, vel esse auctorem supernaturalem, vel saltem cognoscat reflexe illam veritatem contineri in fide.

330 Quomodocumque autem ponatur attingentia illius veritatis a fide, format intellectus *duplex judicium* circa veritates fidei, quod non est actus ipse credendi, sed aliquid relictum ex actu credendi et formatum quasi effectus ejus.

331 Alterum *judicium est *absolutum,* scilicet quod illa *n. 330
veritas *Deus est* est una ex contentis in fide et sic sub certitudine fidei continetur, ita quod impossibile sit aliter se habere multo magis quam quælibet ratio naturalis ostendat. Quod judicium non repugnare cum fide docet D. Thomas (IIa-IIæ, q. 1, a. 5 ad 3); et in tali judicio, quod reflexe se habet supra fidem, repræsentatur ejus certitudo et omittitur illius obscuritas, quia de hac non formatur judicium sed solum de certitudine.

332 Alterum *judicium est *comparativum,* quo scilicet *n. 330
homo judicat non ita esse adhærendum rebus sensibilibus et rationi naturali ut ex iis velimus metiri ea quæ divina sunt, hoc enim modo et per hoc judicium fides purificat cor ab errore, et ista purificatio est effectus *fidei ut docet D. Thomas (IIa-IIæ, q. 7, a. 2, præsertim ad 2).333

333 XXVIII — Positis ergo istis duobus judiciis quæ sunt effectus fidei, non actus ipsi credendi (cum in illis repræsentetur id quod certitudinis est, non id quod obscuritatis, siquidem solum judicatur de certitudine in illis non de obscuritate), scientia inferior perficitur ad eliciendam demonstrationem cum firmiori adhæsione circa illam veritatem quam demonstrat, quatenus repræsentata sibi et judicata certitudine fidei, securius et certius et sine periculo erroris procedit, et ita operatur

non solum certitudinem propriam ex vi proprii luminis, sed etiam superiorem certitudinem ex participatione superioris luminis in illo judicio repræsentati.

334 Et quod isto modo fides perficiat firmitatem inferioris scientiæ, ex eo fit verisimile, quia non aliter lumen angeli superioris confortat et firmat inferioris lumen nisi mediante propositione et repræsentatione objecti sic illuminati a superiori angelo et dispositi juxta capacitatem inferioris. Ex hoc enim quod inferior angelus attendit ad conceptum superioris sibi manifestatum, in quo repræsentatur objectum superiori modo illuminatum et dispositum, perfici dicitur a lumine superioris angeli, ut docet D. Thomas *(De Ver.,* q. 9, a. 1 ad 2), et ex illo explicat Cajetanus (In lam, q. 106, a. 1). Et sic scientia certificari dicitur a lumine fidei mediante illa propositione et repræsentatione certitudinis facta in illis judiciis.* 336

335 XXIX — **Ad confirmationem*,** *respondetur* quod *n. 326
si loquamur de illo judicio quod est effectus fidei et a quo proxime regulatur certitudo scientiæ, non est obscurus representative, sed solum repræsentat certitudi-
\ nem fidei omissa obscuritate de qua tunc non judicat;
/ præsuppositive autem præcedit ante hoc judicium aliquis actus obscurus, scilicet aliquis assensus fidei quo creditur illa veritas vel alia, ut explicatum* est. *“·327

* *

336 XXX — Restat ergo respondere ad auctoritatem* *n-271
D. Thomæ qua probatur opinionem non repugnare cum scientia ex parte subjecti*, sed ex parte medii, cum *n·343
tamen sit ita obscura sicut fides.

337 Et supponendum est D. Thomam expresse tenere quod scientia et opinio non possunt esse simul. Dicit enim *(De Ver.,* q. 14, a. 9 ad 6) quod non videtur esse possibile quod aliquis de eodem habeat scientiam et opinionem, quia opinio est cum formidine alterius partis quam scientia excludit, et similiter non est possibile quod sit de eodem scientia et fides. Et in hac quæstione (IIa-IIæ, q. 1, a. 5 ad 4) expresse etiam dicit quod opinio et scientia non possunt esse simul de eodem in eodem subjecto.

338 Quando ergo dicit D. Thomas loco citato (Ia- **n.27i**
IIæ, q. 67, a. 3) quod in eodem subjecto potest esse medium probabile et demonstrativum circa eamdem conclusionem, non loquitur de actu opinionis formaliter et in exercitio (sic enim importat incertitudinem et obscuritatem quæ repugnant actui scientiæ), sed loquitur de medio probabili quatenus reflexe et in actu signato cognoscitur, ita quod per scientiam plenior cognitio habetur de ejus probabilitate et efficacia.

339 Quam explicationem tradidimus in *Logica*[1], ubi latius videri potest. Nunc sufficit illam ostendere ex D. Thoma (IIIa, q. 9, a. 3 ad 2), ubi inquit quod "Opinio ex syllogismo probabili causata, est via ad scientiam, . . . qua tamen acquisita, potest remanere cognitio quæ est per syllogismum dialecticum, quasi consequens scientiam demonstrativam, quæ est per causam; quia ille qui cognoscit causam, ex hoc magis potest cognoscere signa probabilia, ex quibus procedit dialecticus syllogismus". Ergo secundum D. Thomam, medium probabile quod manet cum scientia in tantum dicitur remanere in quantum consequitur ex scientia

1 *Curs. Phil.,* **Log., II P., q. 26, a. 5, I (Reiser), p. 809 sq.**

major cognitio probabilitatis signorum ex quibus dialecticus syllogismus procedit.

340 XXXI — Vel secundo explicari aut responderi *n. 338
potest quod quando dicit D. Thomas quod medium *n-27i
probabile et demonstrativum non repugnant ex parte médii et possunt esse in eodem, non loquitur de opinione
adæquate considerata, sed sub ratione præcisa proba- *- 3454
bilitatis.

341 Itaque in opinione sunt **tria.** **382**

342 *Primum,* est formido sive incertitudo qua judicatur non ut certum sed ut possibile aliter se habere id de quo est opinio, et hoc modo repugnat cum scientia quæ habet contrarium judicium de suo objecto, qua ratione non repugnat scientia cum fide, ut docet D. Thomas hic ».

343 *Secundum,* est inevidentia et obscuritas, et hoc modo repugnat cum scientia ex parte subjecti, sicut
fides. Dicit enim D. Thomas in illo loco citato *n. 271
(Ia-IIæ, q. 67, a. 3) quod ex parte subjecti differunt secundum perfectum et imperfectum opinio, fides et scientia. Jam ergo agnoscit D. Thomas opinionem
etiam ex parte imperfectionis subjecti repugnare cum *n' 336
scientia, considerata scilicet ejus obscuritate.

344 *Tertium,* est modus procedendi per discursum et medium probabile, quod non habet fides quia non utitur rationibus nec per discursum procedit; opinio autem potest habere rationes probabiles, quæ etsi non convincunt propter imperfectionem adjunctam, movent tamen ex parte objecti suadendo et probando; et hac

1 **Cf. Ia-IIæ, q. 67, a. 3.**

ratione medium probabile et demonstrativum non repugnant ex parte subjecti.

345 Unde non dixit D. Thomas quod opinio, sub formalitate opinionis, non repugnat ex parte subjecti (oppositum enim dixerat in principio corporis), sed dixit quod non repugnat medium probabile ex parte subjecti. Opinio enim dicit probabilitatem et obscuritatem adæquate medium autem probabile solam probabilitatem explicat. *n·340

346 Et ita explicavit seu correxit D. Thomas id quod dixerat (*Sent.,* Lib. Ill, dist. 31, q. 2, a. 1, qla 1 ad 4) quod opinio et scientia quamvis sint de eodem non tamen secundum idem medium, sed secundum diversa, ideo possunt esse simul: loquitur enim de opinione inadæquate considerata. *n· 271

347 Quando vero addit[1] quod fides et visio patriæ sunt de eodem et secundum idem medium, ipse se explicat quod loquitur de eodem medio generice non specifice, quia fides, inquit, assentit veritati primæ propter se et similiter visio gloriæ, et ideo perfectio unius non patitur imperfectionem alterius; et *sensus est* quod quia utraque cognitio ab eadem veritate prima descendit manifestante se per unam et dicente auctoritative per aliam, ideo imperfectio unius medii et perfectio alterius ad invicem repugnant, ubi ly perfectio et imperfectio indicant diversitatem specificam ab eadem veritatè prima originatam.

Θ348

348 XXXII — Ex dictis colligitur actum scientiæ naturalis non repugnare cum habitu fidei, nec habitum

1 *Sent.,* **Lib. Ill, dist. 31, q. 2, a. 1, qla 1 ad 4.**

scientiæ cum habitu fidei, quia licet actus scientiæ naturalis pugnat[1] cum actu fidei circa eamdem veritatem non tamen circa alias ad quas fides inclinat, et quia non potest manere habitus fidei inclinans ad unam veritatem et non ad aliam, quia indivisibilis est pro omnibus, ideo manet habitus fidei simpliciter, licet impeditus ad exeundum in actum circa illam veritatem de qua est scientia.

349 Si tamen daretur una scientia complectens evidenter omnes veritates fidei, quæ sine dubio deberet esse supernaturalis, sicut scientia infusa in Christo, vel lumen gloriæ habitum per modum permanentis et non transeuntis, sine dubio excluderet habitum fidei tamquam inclinatio illi repugnans et opposita quoad omnes veritates.

1 **IIa-IIæ, q. 175, a. 3 ad 3.**

ARTICULUS II

UTRUM FIDES POSSIT STARE CUM EVIDENTIA IN ATTESTANTE? *n '24i

350 I — Vocamus evidentiam in attestante evidentiam non ipsius rei revelatæ, sed ipsius revelationis et testificationis nobis factæ, ita quod clare et evidenter alicui constet revelationem illam esse a Deo *n'

351 **Et inquirimus** an cum ista evidentia possit stare fides et obscuritas circa ipsam rem revelatam, vel hujusmodi evidentia dari possit sine hoc quod ipse Deus videatur.

352 Cujus oppositum sentit Bagnez super hanc quæstionem (In IIam-IIæ, q. 5, a. 1), sed communiter tenetur oppositum.

353 *Et ratio est* quia revelatio divina fit per aliquem exteriorem effectum qui dicitur locutio Dei, siquidem *n'
percipitur ab audiente et est aliquid factum de novo in tempore; ergo est cognoscibile extra Verbum, alias daretur aliquod ens in rerum natura quod secundum se non esset cognoscibile et in sua propria natura; sicut ergo potest cognosci extra Verbum lumen gloriæ et visio beata et alii effectus supernaturales, cur non etiam revelatio Dei exterior; et sicut possumus cognoscere vocem alicujus hominis loquentis sine hoc quod ipsum videamus, cur non etiam poterit Deus manifestare

e

vocem suam vel exteriorem illum effectum quo loquitur, sine hoc quod ejus substantiam videamus.

354 II — Hoc ergo supposito, potest evidentia testificationis dupliciter comparari cum fide.

355 *Uno modo* solitarie, id est, per se solam, et **inquirimus** an ipsa sola expellat fidem sine alio adjuncto. n. 359 sq.

356 *Alio modo* ut conjuncta cum alia propositione evidenti cum qua formare possit discursum contrarium fidei, verbi gratia, si cum evidentia testificationis habeat simul aliquis evidentiam quod Deus nec de potentia absoluta potest dicere falsum, et secundo, quod etiam constet evidenter, et non solum per fidem, in quo sensu Deus loquatur, scilicet sine metaphoris vel figuris sed plane in sensu litterali. Tunc enim potest formari iste discursus: Evidens est Deum non posse dicere falsum, et similiter evidens est Deum mihi dicere quod Verbum caro factum est, et evidenter cognosco Deum loqui in sensu litterali; ergo evidens est ita esse a parte rei. **Difficultas** est an ista evidentia repugnet fidei. n. 363 sq.

¥ ¥

357 **Duplex est sententia in hac parte. Altera,** Cajetani in hac quæstione (In IIam-IIæ, q. 5, a. 1, n. 2-5 comment.) et Ferrariensis (In III *Contra Gent.,* cap. 40, η. 5-6), et aliorum plurium recentiorum qui existimant evidentiam in attestante non excludere fidem. Eamdem sequitur Suarez *{De Fide,* disp. III, sect. VIII, n. 16) », sed alia ratione, quia existimat

1 *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 75.**

nullam evidentiam, etiam ipsius rei testificatae, pugnare cum fide; et Vasquez (In Iam, disp. CXXXV, cap. 3); et Torres (In IIam-IIæ, *De Fide,* disp. IX, dub. 4).

Altera sententia est Bagnez, ubi supra et pro *n. 352
ea etiam citatur Durandus (In III *Sent.,* dist. XXIII, q. 9, n. 12) et Victoria apud Aragonem (In IIam-IIæ, q. 5, a. 1 ad *Hæc sententia),* qui negant evidentiam in attestante simul stare posse cum fide, praesertim facto illo discursu. *n. 356

* * *

III — DICO PRIMO: Evidentia testificationis se sola et formaliter non contrariatur fidei omni alio secluso. *n. 355

Probatur efficaciter, quia formae quæ per se ipsas contrariantur omni alio secluso in quocumque subjecto se expellunt; sed non ita se habent evidentia testificationis et fides; ergo non sunt formaliter opposite omni alio secluso.

Consequentia est evidens, et *major* certa, quia formæ quæ omni alio secluso repugnant inter se non requirunt ad contrarietatem aliqüid aliud præter se ipsas. Ergo ubicumque ponantur, contrarietatem debent exercere etiam omni alio secluso.

Minor vero probatur, quia si ponatur aliquod subjectum quod ignoret Deum non posse de potentia absoluta dicere falsum, aut etiam non intelligat evidenter in quo sensu determinato Deus loquatur, licet cognoscat evidenter Deum esse qui loquitur, in tali subjecto illa evidentia locutionis per se ipsam non

manifestat rem revelatam, sicut etiam modo quando evidenter cognoscimus locutionem hominis, talis evidentia non manifestat nobis rem dictam, nec potest etiam per discursum evidentem rem illam manifestare, quia non cognoscit evidenter sensum locutionis, aut quod loquens non possit dicere falsum. Ergo talis evidentia locutionis non tollit inevidentiam fidei circa rem dictam, sicut quando ego video hominem mihi narrantem aliquid, ex illa evidentia hominis loquentis non tollitur fides circa historiam narrantem.

* * *

363 **IV—DICO SECUNDO: Facto illo discursu qui innititur non soli evidentiæ in attestante sed etiam evidentiæ aliarum propositionum, scilicet quod Deus non potest dicere falsum et quod evidenter cognoscitur sensus in quo loquitur, in tali casu probabile est quod tollitur obscuritas fidei, et probabile etiam est quod manet fides.** **356**

364 Hæc conclusio constabit adducendo fundamenta utriusque sententiæ. **n. 357-358**

365 Igitur sententia affirmans quod ille discursus tollat fidem præcipue fundatur in hoc quia ille discursus infert evidentiam rei testificatæ quoad an est; ergo repugnat quod maneat fides circa ipsum objectum similiter quoad an est. **n. 358**

366 *Consequentia* constat ex dictis præcedenti articulo, ubi ostendimus repugnare evidentiam cum fide circa idem objectum; ergo in eo in quo habetur evidentia, n. 273 sqq.

scilicet quantum ad an est, tollitur fides; constat autem quod assensus fidei præcipue fertur in ipsum an est, nec enim penetrat quidditatem, sed solum credit esse vel non esse quod proponitur.

367 *Antecedens* autem probatur, quia iste discursus est evidens: implicat Deum dicere falsum, et evidens est Deum dicere in sensu plano et litterali quod Verbum est incarnatum; ergo ita est. Procedere autem a veritate dicta ad objectum immediatum veritatis quod est ita esse in re est procedere per intrinsecam connexionem et evidentiam; ergo cui est evidens dari veritatem dictam vel conceptam de aliqua re, necessario est evidens dari objectum talis veritatis quod est rem ita esse vel non esse. n. 365

©

368 V — Unde non valet responsio quæ communiter datur ex Cajetano[1] quod ex vi talis discursus cognoscimus rem evidenter ut testificatam et ut subest illi denominationi extrinsecæ, scilicet rem esse dictam vel testificatam; non autem cognoscimus rem ipsam absolute, quia neque cognoscimus causam ejus, neque effectus, quod requiritur ad evidentiam quæ opponitur fidei.

369 Nam contra istam solutionem est duplex replica n. 397 sqq.

370 **Prima,** quia in discursu facto non solum procedimus ad probandum rem esse dictam et testificatam ex eo quod Deus dicit, sed rem ita esse a parte rei, quia datur conceptus et testificatio vera de illa: qui est processus a specificato ad specificativum, nam objec- **n. 367**

1 **Cf. In IIam-IIæ, q. 5, a. 1, n. 5 comment.**

tum specificativum conceptus veri in quantum verus est ipsum esse vel non esse rei, sicut objectum specificativum visionis sensitivæ est color, et objectum specificativum visionis beatæ est essentia divina; ergo sicut qui cognoscit dari visionem evidenter infert dari colorem procedendo ab actu specificato ad objectum specificativum, et qui evidenter cognoscit visionem gloriæ evidenter infert dari essentiam divinam, nec solum infert dari illam ut visam, sed absolute dari in re, ita qui evidenter cognoscit dari testimonium verum, evidenter infert rem dictam esse ita.

371 **Secunda replica** est, quia ad faciendam eviden- 406
tiam de aliquo objecto non requiritur procedere per causam vel effectum talis rei, sed sufficit procedere per aliquid quod habeat necessariam connexionem cum alio; et quantum ad hoc semper proceditur per locum intrinsecum hoc ipso quod proceditur per connexionem necessariam quantum ad hoc quod est reddere intellectum determinatum et convictum circa illam veritatem; ergo hoc ipso non manet intellectus capax assensus liberi et indifferentis et qui indigeat moveri a voluntate, siquidem totam rationem repugnantiæ inter fidem et evidentiam ex eo probavimus quia repugnat simul intellectum esse quietatum et esse in motu, esse convictum et esse indifferentem circa eamdem veritatem. Ergo undecumque intellectus necessitetur et convincatur, sive per medium extrinsecum sive intrinsecum, circa veritatem an est alicujus objecti, hoc ipso remanet incapax habendi actum fidei circa illam.

372 VI — Fundamentum oppositæ sententiae sumitur 357'363
primo ex auctoritate D. Thomæ (IIa-IIæ, q. 5, a. 2)

ubi dicit: "Si aliquis propheta praenuntiaret in sermone Domini aliquid futurum, et adhiberet signum mortuum suscitando, ex hoc signo convinceretur intellectus videntis ut cognosceret manifeste hoc dici a Deo, qui non mentitur; licet illud futurum quod prædicitur in se evidens non esset, unde per hoc ratio fidei non tolleretur".

373 Hæc D. Thomas. Ex cujus verbis formatur argumentum ad destruendum fundamentum *oppositæ *n. 358
sententiæ: Potest convinci intellectus, secundum D. Thomam, ut cognoscat manifeste aliquid dici a Deo etiam supposito quod non mentitur, et tamen per hoc non tollitur fides nec datur evidentia circa ipsam rem; ergo quod intellectus sit convictus ex manifesta et evidenti cognitione testificationis divinæ etiam supposito quod cognoscitur Deum non posse mentiri, non tollitur fides nec inducitur evidentia rei. Est autem valde materiale et per accidens quod convincatur intellectus ab illo signo vel ex clara revelatione testificationis, quia si ad hoc pervenitur ut convincatur intellectus, per accidens est quod per hoc vel per illud medium convincatur: sufficit enim quod permaneat fides non obstante quod convincitur intellectus.

374 VII — **Secundo** et fortius urgetur pro ista sentent-
*tia quia secundum D. Thomam (IIa-IIæ, q. 5, a. 1) *n. 357
angelus ante beatitudinem dum fuit viator habuit fidem, et tamen supremus angelus habebat evidentiam quod Deus sibi revelabat talem fidem, siquidem evidenter cognoscebat non dari aliam creaturam mediante qua posset illuminari, quia a nullo inferiori potest, et

ipse evidenter cognoscebat se esse supremum et primum angelorum.

375 Imo omnes angeli videntur immediate fuisse illuminati a Deo in fide, quia in primo instanti suæ creationis habuerunt actum fidei, et in primo instanti non poterat eis loqui nisi Deus qui illos creabat, et cum omnes simul creati fuerint non poterat aliquis eorum præsupponi ut alium illuminaret. Ergo omnes evidenter cognoscebant se immediate illuminari a Deo, et tamen habebant fidem. Ergo fides stat cum evidentia testificationis divinæ.

o

376 VIII — **Denique** probatur hæc sententia Quia quantumcumque alicui fiat evidentia testificationis divinæ, adhuc non cognoscit evidenter ipsam veritatem testificatam, neque in se neque in aliqua causa vel effectu ubi fundatur talis veritas; ergo potest manere fides circa illam veritatem, siquidem in se manet non visa et obscura. **n. 357**

377 *Antecedens probatur.* Nam quod illa veritas non videatur in se apertissimum est, cum solum fiat evidentia testificationis non vero rei testificatæ; quod etiam non videatur per discursum secundum causas vel effectus suos, ex eo patet quia illa revelatio extrinseca non causât veritatem rei revelatæ, siquidem sine tali revelatione subsisteret illa veritas; nec etiam causatur ab illa veritate revelatio tamquam effectus ejus, quia solum causatur ab ipso dicente et revelante. Ergo nullam habet connexionem necessariam causæ vel effectus cum tali revelatione, ergo non fundat evidentiam talis rei.

378 *Patet consequentia.* Nam omnis notitia evidens resolvi potest in causas et principia talis evidentiae: si enim non possum resolvere rem in sua principia non habeo evidentiam; ergo si illa revelatio nec est causa nec effectus talis veritatis revelatae, non potest subsistere evidentia ejusdem veritatis per resolutionem in illam.

379 Haec sunt fortiora *fundamenta utriusque sen- ῆ· 367 «κ·
tentiæ, et sine dubio utramque *probabilem reddunt. *n·363
Qui ergo voluerit defendere *primam sententiam, sic *n·358
poterit ad argumenta *secundae sententiae respondere. *n’357

380 IX — Ad *primum ex auctoritate D. Thomæ, *n·372

respondetur id illo loco[1] sanctum Doctorem non agere de evidentia testificationis in se, sed de evidentia credibilitatis, quam nos admittimus stare posse cum fide, imo et ab ipso habitu fidei attingi, ut docet D. Thomas (Ila-IIæ, q. 1, a. 5), et sequenti dubio expli- 433 sq.
*cabimus

381 Unde in illis verbis D. Thomæ: “Convincitur intellectus ut cognoscat manifeste hoc dici a Deo”, *sensus est* quod convincitur ut cognoscat manifeste hoc esse credibile credibilitate divina, nam eodem modo ibidem dicit statim D. Thomas dæmones videre multa manifesta indicia ex quibus percipiunt doctrinam Ecclesiæ esse a Deo, quod certe intelligi non potest de evidentia in attestante, sed de evidentia credibilitatis. 382

382 Nec illud signum suscitationis mortui aliquid amplius ostendit quam credibilitatem fidei divinæ.

1 **Cf. Ila-IIæ, q. 5, a. 2.**

At vero per evidentiam testificationis non solum ostenditur credibilitas fidei, sed etiam ipsum medium quo fides assentit, scilicet revelatio. Sicut aliud est evidenter cognoscere ipsum medium quo opinio aliqua procedit, aliud cognoscere evidenter ipsam probabilitatem opinionis; hoc enim solum est cognoscere quamdam proprietatem illius, illud vero est cognoscere 341 sa·
ipsam rationem formalem per quam procedit opinio *η·ΰ

446
383 Quare ex evidentia credibilitatis non infertur *n'
evidenter ipsa veritas in se, quia non habet illam pro objecto, sed potius est quid consecutum ad ipsum objectum fidei; at vero revelatio vera habet pro objecto rem ita esse vel non esse, et consequenter evidentia testificationis fertur in ipsum an est tamquam in objectum.

Θ

384 X — **Ad secundum** *difficile respondetur* ab auc- n. 374
toribus nisi confugiendo ad miraculum *vel* ad inadvertentiam angeli supremi, scilicet quod vel ipse existimaret Deum occultare per miraculum aliquam creaturam qua mediante proponerentur sibi res fidei, *vel* non adverteret ad illam propositionem: "Deus non potest mentiri", nam illius ignorantiam habuisse est omnino improbabile, cum ratione naturali id a nobis demonstretur.

385 Cæterum istæ solutiones sine fundamento sunt, n. 384
nam quis prohibebat angelum advertere ad illam propositionem, aut unde poterat suspicari sibi proponi res fidei ab aliqua creatura quæ illum lateret, cum evidenter cognosceret esse supremum angelorum, et sibi naturaliter deberi cognitionem alterius angeli si daretur?

386 Et præterea, istæ* solutiones confugiunt ad mira- *n. 384
culum vel inadvertentiam angeli ut in eo ponant fidem, et sic videntur fateri quod sine miraculo et sine inadvertentia juxta cursum ordinarium non possit in angelo esse fidem.

387 Quare solum restat alia probabilior via, scilicet non revelasse Deum angelo evidenter determinatum sensum in quo loquebatur, sed locutum fuisse cum aliquo mysterio et includendo plures* sensus quorum *n. 398
determinationem non evidenter, sed in aliqua obscuritate Deus proponebat angelo. Sicut modo in Sacra Scriptura multa mysteria sunt recondita quorum nec ipsi prophetæ quando illa dicebant, nec modo fortassis etiam supremus angelus determinatum et genuinum sensum evidenter cognoscit.

388 Si autem semel concedamus angelo evidenter revelasse Deum suam testificationem et sensum determinatum in quo illi loquebatur, non video quomodo illa prima* sententia salvare possit actum fidei in *n. 357
angelo nisi solum in præparatione animi. Est autem satis durum concedere angelum circa nullum objectum fidei habuisse actum credendi nisi tantum in præparatione animi. Ut quid enim præparatio animi ad id quod sibi erat impossibile? Sic enim etiam possumus in beatis et in Christo Domino ponere fidem ad illam præparationem animi (quod tamen omnes negant), quia pro illo statu non est possibilis nec decet actus fidei. Si ergo angelo, quia supremus est, evidentia attestantis est debita, et hæc repugnat actui fidei, ad quid servit fides in præparatione animi? Unde dicendum est Deum non revelasse angelo evidenter determinatum et genuinum sensum.

389 Cui solutioni maxime favet doctrina D. Thomæ {*Sent.,* Lib. II, dist. XXII, q. 1, a. 1 ad 1). Dicit enim de primo parente quod forte crediderit præceptum Dei de non comedendo fructum metaphorice intelligendum esse; et tamen probabile est ipsum habuisse evidentiam in attestante, quia non habuit alium hominem a quo instrueretur, sed immediate fuit instructus a Deo, sicut de prophetis *sentit Cajetanus[1] habuisse evidentiam *. 144
testificationis divinæ.

390 XI — **Quod si instes:** Manere adhuc eamdem difficultatem, nam ille angelus credebat aliquid determinatum, alias nihil crederet; ergo in aliquo sensu determinato credebat.— **Inquiro ergo:** Quis proponebat illi angelo hunc determinatum sensum. Non alius angelus, quia ipse erat supremus, et hoc evidenter cognoscebat; ergo etiam evidenter sciebat quod Deus sibi determinabat istum sensum; ergo si evidentia in attestante tollit fidem, etiam tollebatur fides circa hunc sensum determinatum in quo credit. Et sic currit argumentum factum, et impertinenter *confugimus ad *n. 387
multiplicationem sensuum, siquidem in ipsa determinatione sensus quæ credenda est per fidem currit eadem ratio.

391 XII — **Respondetur** quod quando Deus manifestat evidenter se loqui et potest ejus locutio intelligi in pluribus sensibus, tunc determinatio sensus potest fieri obscure si fiat a Deo per interiorem instinctum seu directionem et non per manifestam evidentiam, et in ista directione et instinctu est obscuritas, quia ita fit a Deo quod potest aliquis dubitare vel saltem non evidenter cognoscere an fiat a se ipso, quia valde difficile

1 **Cf. In IIam-IIæ, q. 171, a. 5, n. 5 et 7 comment.**

discernitur an instinctus aliquis sit a Deo, an a se ipso, licet quando est a Deo certitudo detur interior quod a Deo est, sed non evidentia.

392 Quare, sicut quando aliquis accipit res fidei mediante propositione creata sive Ecclesiæ sive prophetæ sive angeli, hoc ipso non habet evidentiam quod res illa sit a Deo infallibiliter, licet habeat certitudinem, ita licet aliquis habeat certitudinem de ipsa locutione Dei, si tamen non habet evidentiam de sensu in quo Deus loquitur (sed hoc habetur per instinctum in quo potest dubitari an oriatur a se ipso, vel a Deo), jam datur locus habendi certitudinem et non evidentiam, eo quod non cognoscit evidenter an ille instinctus determinans sensum sit a se ipso, et consequenter mediante aliqua creatura, an immediate a Deo.

Θ

393 **XIII — Ad tertium*** *respondetur* demonstrationem evidentem non requirere resolutionem in causas vel in effectus entitatis, sed in causas et fundamenta veritatis, ad quod sufficit quælibet connexio necessaria. *n. 376

394 Ubicumque autem invenitur aliquid cum quo habeatur necessaria connexio, sive illud sit conditio requisita vel medium extrinsecum, sive causa intrinseca, sufficit ad generandam notitiam evidentem et convincentem intellectum; sicut multæ demonstrationes mathematics procedunt ex rationibus omnino extrinsecis, et tamen veram scientiam generant; et demonstrationes deducentes ad inconveniens vel procedentes a simili, per extrinsecum medium procedunt, et tamen quia in vi connexionis necessariæ demonstrant, simpliciter

notitiam evidentem generant. Unde ipsa auctoritas dicentis, licet sit medium extrinsecum, si haberet necessariam connexionem veram demonstrationem generaret.

395 Unde quod aliqui dicunt aliquos esse syllogismos evidentes, qui non sunt demonstrationes, omnino falsum est, ut ex Vasquez affert Torres (In IIam-IIæ, *De Fide,* disp. IX, dub. 3). Nam omnis syllogismus est opinativus, aut demonstrativus, aut erroneus, sed syllogismus evidens quicumque sit non est error, neque opinio, quia utrumque opponitur evidentiæ veræ; ergo est demonstratio.

* *

396 XIV — Ad fundamentum primæ* sententiæ respondetur solutione ibi* data. *n. 358 *n. 368

397 Pro cujus explicatione et solutione replicarum* notandum est quod evidentia testis veri habet quidem connexionem cum ipso *an est* rei testificatæ secundum rationem communem, non secundum aliquam particularem et propriam; unde solum cognoscitur evidenter sub aliqua ratione communi non particulari, et quasi per accidens non per se; talis autem evidentia non excludit fidem simpliciter, sed solum secundum quid. *n. 369 sq.

398 Itaque testificatio vera non solum est medium extrinsecum, sed etiam non habet connexionem necessariam et per se cum veritate ut talis est in particulari, sed solum sub ratione communi quatenus est res testificata et dicta ab aliqua testificatione vera. Nam hujus veritatis: *Verbum est incarnatum* non est causa et ratio per se talis veritatis in particulari quod ab aliquo teste vero sive sit Deus sive angelus dictum fuerit, quia etiam si non daretur, posset illa veritas stare.

399 Et rursus, testificatio ipsa ex vi et natura testificationis æque indifferenter se habet ad hanc veritatem: *Verbum est incarnatum,* vel ad illam: *Abraham habuit filium,* vel ad quamlibet aliam, dummodo veritas illa subjiciatur testificationi. Ergo signum est quod testificatio vera non habet connexionem ex natura rei cum ipso *an est* rei testificatæ, nisi secundum rationem communem, scilicet quatenus res illa est subjecta testificationi, quod est in quantum dicta seu testificata, quæ est solutio Cajetani[1]. Sicut etiam evidentia credibilitatis divinæ dicitur a D. Thoma (IIa-IIæ, q. 1, a. 4 ad 2) quod est evidentia rei credibilis in generali non in **n. 434 sq.**
speciali, et ideo non opponitur fidei.

400 XV — Ad argumentum ergo in forma responde- n. 365
tur: Quidquid Deus dicit evidens est ita esse in re, distinguo; evidentia propria et speciali et ex natura rei attingente illud *an est,* **nego;** evidentia communi et quasi materialiter solum attingente rem istam prout testificatam, **concedo** majorem.

401 Ad minorem evidens est Deum hoc mihi dicere, n. 367
concedo; ergo evidens est ita esse in re, distinguo: evidentia secundum quid et secundum rationem communem, scilicet quatenus testificata est, **concedo;** evidentia propria et per se istius objecti, **nego.**

ʘ

402 **Ad primam replicam** contra hanc solutionem, **n. 370**
respondetur negando quod hoc discursu cognoscatur specificativum proprium et per se hujus testificationis.

1 **Cf. In IIam-IIæ, q. 5, a. 1, n. 2-5 comment.**

403 Et ad probationem dicitur quod aliquam cognitionem seu dictum esse verum solum infert objectum suum esse in re vel non esse, non in speciali ex vi suæ rationis formalis et specific», sed solum in communi, quatenus exigitur ad hoc quod sit materia seu objectum istius testificationis veræ hic et nunc, quod est inferre illam veritatem ut testificatam, non specialiter ut est in se et quantum est ex natura ipsius rationis formalis inferentis.

404 Neque inde sequitur quod qui videt ipsam visionem beatificam non cognoscat evidenter Deum esse quoad an est, quia visio illa specificatur in particulari ab illo objecto, unde qui evidenter illam cognoscit, cognoscit etiam objectum ejus connaturale et proprium et ut per se specificativum illius, quod est Deus.

405 At vero revelatio testificans non habet ex natura sua connexionem necessariam cum ista vel illa veritate in particulari, sed per accidens est quod hoc vel illud reveletur prout voluerit ipse testificans. Quare licet evidenter cognoscatur hanc revelationem esse a Deo et esse veram, non infertur absolute ipsum objectum esse ita in re nisi quatenus dictum et testificatum. Non pugnat autem cum obscuritate fidei nisi evidentia rei in se, non autem ut dicta et testificata.

ʘ

406 XVI—**Ad secundam replicam,** *respondetur* quod ad evidentiam rei non est necesse procedere per locum intrinsecum, sed sufficit medium extrinsecum convincens intellectum. **n. 371**

407 Sed dicimus hoc medium extrinsecum esse duplex, *aliud* determinate et in speciali respiciens rem ut res talis est; *aliud* solum in communi et in ratione objecti testificati vel credibilis, quod de se non magis connectitur cum hoc objecto quam cum illo, nisi prout voluerit ipse qui testificatur.

408 Et quando *primo modo* se habet, infert evidentiam simpliciter et expellit fidem.

409 Quando *secundo modo,* solum infert evidentiam in communi et per accidens tangentem hoc objectum vel illud in particulari, et sic non facit evidentiam simpliciter, nec tollit fidem.

410 Et de hoc dubio ista sufficiant.

ARTICULUS III

UTRUM EVIDENTIA CREDIBILITATIS COMPATIATUR CUM FIDE, ET ELICIATUR AB IPSA, AN NON ? * 249 «.q

411 I — Inter evidentiam testificationis et credibilitatis hæc est differentia quod **evidentia testificationis** est evidentia de ipsa ratione formali qua credimus esse, scilicet de testimonio Dei revelantis; **evidentia autem credibilitatis** est evidentia de ipsa habitudine seu dispositione objecti ut reddatur dignum creditu: potestque non evidenter cognoscendo testimonium cognoscere evidenter quod aliquod objectum est idoneum et dignum ut credatur, quidquid sit an res existât vel non, quia ad credibilitatem ut sic non requiritur veritas, sed verisimilitudo seu existimatio veritatis cum non apparentia repugnantiæ et impossibilitatis. 350 *n'

Θ

412 **Inquirimus** ergo an possit dari evidentia de tali credibilitate simul cum fide: — et a quo principio eliciatur illa evidentia credibilitatis jam dicta. 452 *fl'

* * *

413 II — Est autem valde notandum et supponendum dari evidentiam talis credibilitatis in rebus fidei divinæ quia, ut dicitur (*Ps.* 92, 5): *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* 7g9 in'

414 Ubi non solum dicitur esse testimonia Dei credibilia quomodocumque, sed credibilia strictissime, scilicet nimium credibilia; non esset autem nimis credibile si de illius credibilitate non constaret certe et evidenter.

415 *Et ratio est* quia credibilitas non potest nobis constare certo, nisi etiam constet evidenter. Nam si constaret certo et inevidenter, constaret nobis per fidem quæ est certa et obscura; repugnat autem quod credibilitas constet nobis per fidem tamquam res credita, quia cognitio credibilitatis de aliquo objecto antecedit assensum fidei; ergo si credibilitas crederetur, vel deberet fides antecedere assensum fidei, quod repugnat, vel deberemus ponere aliam fidem per quam talis credibilitas crederetur, et sic esset processus in infinitum. Quare si constat nobis certo de credibilitate rerum fidei, debet etiam constare evidenter; quod si obscure constat, et non per fidem divinam, debet constare obscure et incerte, et sic solum fide humana vel opinione cognosceremus credibilitatem, et consequenter non posset dici nimis credibile: de cujus credibilitate sumus incerti. Ergo si testimonia divina credibilia facta sunt nimis, utique certo debent esse credibilia; si certo, et non per fidem, ergo certo et evidenter.

416 Rationes autem quibus credibilitas ista evidenter infertur satis tradidimus (In Iam, q. 1, disp. I)[1] et supra viderique possunt apud interpretes D. Thomæ n. 157 sq.
hic, præsertim Bagnez, Suarez[2], Lorca.

[1] Cf. *Curs. Theol.*, **In Iam, q. 1, disp. I, I (Solesm.), p. 307-346.**

[2] Cf. *De Fide*, **disp. IV, sect. III, n. 2 sqq.,** *Opera Omnia*, **XII (Vivès), p. 120 sqq.**

417 Nos breviter dicimus omnes istas rationes inveniri insinuatas ab Augustino {*Contra Epist. Manich.*, cap. 4)[1] ubi sic inquit: “Multa sunt quæ in Ecclesia Dei me justissime tenent. Tenet consensio populorum et gentium; tenet auctoritas miraculis confirmata, spe aucta, charitate firmata, vetustate nutrita; tenet ab ipsa Sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas Dominus mandavit usque ad præsentem episcopatum successio sacerdotum; tenet denique ipsum Catholicæ nomen, quod non sine causa inter tam multas hæreses sic sola hæc Ecclesia obtinuit”. Sic Augustinus.

418 III — Ex cujus verbis formatur hæc evidens ratio: Ut aliquid sit materia apta credi per fidem supernaturalem sufficit quod concurrant illæ conditiones quæ si essent naturales et in materia naturali facerent rem dignam fide humana; sed evidens est quod concurrunt in nostra fide omnes conditiones quæ faciunt rem aliquam dignam et aptam ut credatur; ergo evidens est res fidei esse credibiles.

419 *Minor* constat explicando conditiones allatas a n. 417 D. Augustino.

420 Nam evidens est quod concurrit consensio populorum et gentium affantium et credentium res istas esse dictas a Deo; sicut autem evidenter credibile est Romam esse quia tot homines et tam diversis temporibus in eo affando conveniunt, cur non erit evidenter credibile res fidei esse a Deo quia tot populi et gentes in eo affando conveniunt.

421 Concurrunt deinde miracula in confirmationem talis veritatis, quæ sunt vera miracula et a solo Deo

1 **PL 42,175.**

factibilia, sicut vera resuscitatio mortui non apparenter sed permanenter viventis, vera illuminatio cæci qui antea non videbat et modo experitur se videre: Deus autem non potest confirmare miraculis mendacium.

422 Concurrit etiam firma charitas martyrum qui in testimonium illius veritatis vitam effuderunt, licet enim contingere possit quod unus vel alter non propter veritatem sed propter pertinaciam erroris moriatur, tamen quod tanta hominum multitudo tam adversis et continuatis temporibus pro aliqua veritate vitam ponat non videtur nasci ex pertinacia, sed ex veritatis efficacia.

423 Concurrit etiam spes aucta et adimpleta in prophetarum oraculis. Omnia enim quæ prædixerunt et speraverunt videmus impleta.

424 Concurrit etiam vetustas seu antiquitas doctrinæ, quia nihil ita solet veritatem ostendere sicut decursio temporum. Constat autem hanc fidem vetustissimam esse, et longe antiquiorem cæteris sectis et doctrinis, cum coeperit in Patribus et Prophetis, et usque nunc continuetur.

425 Concurrit denique continuatio Sedis Apostolicæ quæ nobis proponit fidem. Et tamen nonl innititur potentiæ aut multitudini temporalium virium, quin potius multis fuit sæpissime oppugnata, etiam regibus et imperatoribus fortissimis; et tamen semper perseverat in continuatione suorum episcoporum. Et in his omnibus hæc fides non prædîcat nec docet aliquid facile et delectabile hominibus, sicut secta Mahumeti vel hære-

1 **Cf. Op. LXX** *De Trin.,* **q. 2, a. 3 ad 1.**

ticorum, quin potius ipsa doctrina strictissime coercet voluntates et nimietatem temporalium. Nec etiam favore hominum crevit, sed multis persecutionibus semper est affecta, et per pauperes homines in toto mundo disseminata: aliæ vero sectæ humano favore indiguerunt, vel parum duraverunt.

426 Ergo evidens est tot argumentorum concursum ostendere res fidei esse dignam et aptam materiam ut credatur tamquam aliquid supernaturale. Sicut in naturalibus evidenter judicamus aliquam materiam n. 418
esse aptam ut credatur quando similes conditiones concurrunt, verbi gratia, multitudo testium aliquid asserentium, vetustas temporum et correspondentia seu consensio multorum, etc. Videatur S. Thomas (Op. VI *Expos, super Symb.*)

427 IV — **Dubium** tantum esse potest, an in omnibus fidelibus ut credant fide infusa requiratur quod habeant certitudinem et evidentiam de credibilitate rerum fidei, an vero sine ipsa possint credere fide infusa.

428 Videtur enim ex una parte quod leviter[2] crederet atque adeo non supernaturaliter si sine sufficientibus motivis induceretur ad fidem; ex alia vero parte videmus multos esse fideles valde rudes qui nihil de motivis credibilitatis fidei nedum de evidentia illorum perceperunt, sed solum a suis parentibus vel parochis instructi sunt et in fide illorum credunt; et tamen illos omnes actibus fidei infusæ privare durissimum est,

1 *Opuscula Omnia,* **IV (Mandonnet), p. 350-351.**
2 **Cf.** *Eccli.* **19, 4.**

sic enim privarentur vera poenitentia et justificatione quia (*Heb.* 11, 6): *Sine fide impossibile est placere Deo,* fides autem ad poenitentiam et justificationem requisita est fides infusa, scilicet proveniens a praeveniente Spiritus Sancti adjutorio, ut definit Tridentinum (sess. VI, can. 3) ».

Θ

429 V — **Respondetur** non esse necesse ad credendum fide infusa deducere in particulari per consequentiam rationes et motiva credibilitatis evidentis (id enim pertinet ad sapientes et theologos), sed tamen requiritur aliquod saltem motivum credibilitatis evidenter attingere quantum requiritur ad prudenter credendum n. 722
(qui enim sine aliquo motivo credibilitatis credit, leviter et imprudenter credit)[2], licet non sciat rationes motivorum per causas evidentes deducere et defendere.

430 Motivum autem principale ad persuadendum credibilitatem nostræ fidei est quia sic proponit Ecclesia universalis, quæ est congregatio amplissima in qua tot egregii viri, tot sancti et doctores et martyres includuntur, quorum propositioni et doctrinæ qui credit, non imprudenter credit, et intentio credentis semper debet ferri in id quod proponit universalis et catholica n. 728
Ecclesia, non ista vel illa particularis.

431 Hoc autem motivum nulli deest, quantumcumque rudi, nam quicumque credens Symbolum vel articulos dicit se credere quod credit sancta Ecclesia.[1] 432

432 Et propter hoc non habent excusationem qui a pueritia nutriuntur inter hæreticos, quia licet ipsi cre-

1 **Msi XXXIII, 40.**
2 **Cf.** *Eccli.* **19, 4.**

dant quod sibi a suis ministris proponitur, et non habent alios a quibus doceantur de vera fide, tamen in hoc deficiunt quod non fertur eorum intentio ad credendum id quod credit sancta et universalis et catholica Ecclesia, cum potius negent Ecclesiam catholicam, sed solum fertur eorum intentio ad credendum suo particulari ministro vel suæ particulari ecclesiæ. Unde ne alicui deesset hoc motivum, habetur in Symbolo: "Unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam", scilicet universalem, non istam vel illam in particulari. Omnes autem quantumcumque rudes tenentur scire Symbolum fidei, ut infra dicemus. 9si sa·

433 VI — **Ex hoc autem colligitur optime stare evidentiam credibilitatis rerum fidei cum ipsa fide** —-Quod male negavit Capreolus (In III *Sent.,* dist. 31, q. 1 ad 1). %

434 Sed communiter oppositum tenent theologi cum D. Thoma (IIa-IIæ, q. 1, a. 4 ad 2 et 3; q. 1, a. 5 ad 1), ubi docet rem non posse esse simul rem visam et creditam in speciali, in generali autem esse visam in ratione credibilis, et sic sunt scita ab eo qui credit. *n·399

435 Verba autem D. Thomæ sunt: "Ea quæs subsunt fidei dupliciter considerari possunt. Uno imodo in speciali, et sic non possunt esse simul visa et credita; alio modo in generali, scilicet sub communri ratione credibilis: et sic sunt visa ab eo qui credit".

436 Ubi ly *visa* sumitur proprie pro evidenti, : alias non diceret D. Thomas non posse rem esse simul visam et creditam in speciali, si ly *visa* non sumeretur · pro evidenti cognitione.

437 Et ratio est quia evidentia credibilitatis non est evidentia rei credits, ergo non opponitur obscuritati et inevidentiæ ipsius rei in se; ubi autem remanet inevidentia rei potest manere fides quæ solum exigit rem non esse evidentem, neque intellectum convincere ratione sui.

438 Quod autem evidentia credibilitatis non sit evidentia rei, ex eo patet quia est evidentia de ipsa aptitudine materiæ ut credatur et ut sit digna fide. Judicium autem de honestate materiæ ut credatur non est judicium de ipsa veritate rei in se, neque habet connexionem necessariam cum ipsa veritate rei, siquidem bene stat aliquid esse falsum in re et esse maxime credibile propter verisimilitudinem qua proponitur et rationes quibus persuadetur. Evidentia ergo credibilitatis non manifestat intellectui, neque determinat nec convincit illum assensum veritatis.

439 Sicut potest aliquis habere judicium evidens de probabilitate alicujus opinionis, et tamen incertus esse et cum formidine assentiri veritati opinatæ; ergo evidentia probabilitatis non nécessitât neque certificat ipsum intellectum de tali veritate.

440 VII — Dices: Si evidenter judicatur aliquid esse credibile fide supernaturali, ergo evidenter judicatur esse verum in se.

441 *Patet consequentia,* nam licet multa credibilia possint esse falsa et sufficiat esse verisimilia, tamen ut credibilia sint fide supernaturali hoc non sufficit, sed

requiritur quod in se sint vera, quia Deus non potest proponere ad credendum aliquid falsum; ergo evidentia credibilitatis divinæ obstat fidei, sicut si aliquid est evidenter *scibile hoc ipso est evidenter verum et bonum in re. *n. 445

442 **Confirmatur,** quia si evidenter judicatur esse credibile, ergo evidenter judicatur non esse impossibile.

443 *Patet consequentia,* quia quod est impossibile est incredibile quamdiu impossibile judicatur; ergo quod judicatur esse evidenter credibile, judicatur evidenter non esse impossibile; sed possibile et non impossibile æquipollent; ergo si judicatur evidenter non esse impossibile judicatur esse possibile, et sic possibilitatem mysterii Trinitatis et Incarnationis erit nobis evidens.

Θ

444 VIII — Hoc argumentum semper solet esse importunum, et fere coincidit cum *argumento de evidentia in testificante, et ideo aliqui dixerunt quod solum est evidens practice quod aliquid sit credibile, et ideo est evidens quod prudentialiter procedatur in credendo talibus ac tantis motivis, licet non sit evidens speculative quod detur talis credibilitas. *n. 351 sqq.

445 Cæterum ego non video quomodo hic possit distingui evidentia speculativa de ipsa credibilitate, et evidentia practica de convenientia credendi. Etenim credibilitas in sua natura nihil aliud est quam idoneitas et aptitudo materiæ ut credatur; ergo si evidenter cognoscitur hanc materiam esse talem quod in illa credenda prudenter proceditur, evidens est convenire

illi naturam et essentiam ipsam credibilitatis cum in nullo alio consistat; ergo repugnat dari evidentiam de prudentiali processu in credendo, et non dari evidentiam speculativam de ipsa credibilitate, cum in hoc ipso credibilitas consistat quod tale objectum sit materia prudentialis processus in credendo.

Θ

446 IX — Ad *argumentum ergo **respondetur** quod *n. **440**
licet nihil sit credibile supernaturaliter nisi verum sit
in re, tamen motiva quæ ostendunt credibilitatem *non *n. 383
ostendunt evidenter omnes conditiones sine quibus
credi non potest in particulari, sed in confuso et in
*communi Nam potius id quod proponitur credendum *n. 434
supernaturaliter proponitur ut valde arduum et excedens rationem naturalem, et de ejus convenientia vel possibilitate nescitur.

447 In vi autem motivorum credibilitatis, verbi gratia, miraculorum et similium, solum cognoscitur hoc debere credi supernaturaliter, non modo quem humana ratio dictet.

448 Quid autem requiratur in particulari et determinate ad credendum supernatural! isto modo, an quod res ipsa sit vera in re, an solum verisimilis, evidenter non ostendunt, licet in re quando creditur aliquid tamquam dictum a Deo necessario debeat esse verum in re. Et sic bene stat quod aliquid evidenter cognoscatur supernatural! modo esse credibile loquendo in communi, licet omnes conditiones in particulari ad id requisitæ non videantur; sicut bene stat me cognoscere evidenter hominem venientem a longe et tamen non cognoscere evidenter an sit Petrus vel Paulus.

449 De hoc autem termino *scibile* aliud sentit Cajetanus (In IIam-IIæ, q. 1, a. 4, n. 2 comment.), quia *scibile* dicitur aliquid ex propriis et intrinsecis principiis rei, unde non potest evidenter cognosci quod aliquid sit scibile nisi evidenter cognoscatur in particulari. Inde enim constabit aliquid esse verum in esse rei per connexionem necessariam et per se cum talibus principiis; esse autem credibile habetur ex principiis omnino extrinsecis, et ita notitia in communi de credibilitate non infert in particulari conditiones requisitas ad veritatem illius. 441

450 X — **Ad confirmationem** *respondetur* non valere illam consequentiam: Evidenter judicatur esse credibile; ergo evidenter judicatur non esse impossibile. Sed deberet inferri: ergo evidenter judicatur non *apparere* impossibile. Quia ut aliquid sit credibile non est necesse quod judicetur in re non esse impossibile, sed sufficit quod non appareat ejus impossibilitas. 442

451 Unde consequents istæ fere semper peccant variando appellationem ab eo quod est apparere seu cognosci ad id quod est esse.

* * *

452 XI — **Sed tunc restat difficultas:** A quo principio eliciatur hæc evidentia credibilitatis. n.4i2

453 Et supponimus non esse dubium elici aliquando evidentiam ab alio principio quam a fide. Quando enim adultum suscipit fidem, prius ei proponitur ejus cre-, dibilitas, et format judicium de illa juxta rationes evidentes quæ de tali credibilitate illi proponuntur,

alias non prudenter moveretur, et tunc evidentia illius credibilitatis non elicitur a fide, cum antecedat judicium de credibilitate ipsam fidem.

454 **Difficultas ergo est,** an etiam post fidem susceptam possit elici talis evidentia ab habitu fidei.

455 Cajetanus (In IIam-IIae, q. 1, a. 4, n. 7-10 comment.) et Bagnez (In IIam-IIæ, q. 1, a. 4) aliique Thomistæ communiter tenent etiam habitum fidei inclinare in talem evidentiam, licet non in omni subjecto sed quando subjectum est ad id dispositum. *“· 497

456 E contra Suarez *(De Fide,* disp. IV, sect. VI, n. 2sq.)[1] et Lorca hic (In IIam-IIæ, q. 1, a. 4) tenent *“· 476 sqq
hanc evidentiam credibilitatis ab habitu fidei oriri non posse, sed per humanum discursum qui ex illis motivis colligit evidenter dari illam credibilitatem, cui etiam potest accedere aliquando interior instinctus Spiritus Sancti quo compleatur judicium omnino firmum de illa credibilitate.

457 XII — Ut rem totam explicemus et facilius argumenta solvantur, **notandum est** quod credibilitas rerum fidei potest evidenter attingi dupliciter.

458 *Uno modo,* ut objectum directe et principaliter attactum, et sic requirit procedere ab aliquo lumine evidenti, sive per discursum sive sine illo.

1 *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 136 sq.**

459 *Alio modo,* potest attingi tamquam modus seu conditio quædam in exercitio attacta in objecto ipso quod creditur.

460 Nec enim aliquis virtuose et prudenter credit nisi rei credibiliter propositæ : vel cum conditionibus requisitis ad credibilitatem, et tamen neque ipsas conditiones neque credibilitatem credit; vel directe attingit, sed rem sub modo credibilitatis attingit, et hoc est attingere credibilitatem in exercitio (seu rei credibiliter propositæ assentiri et non credibiliter propositæ non assentiri). Ubi ly *credibiliter* non attingitur ut res cognita, sed ut modificatio rei cognitæ. Et habitus qui inclinat ad credendum rem sic propositam dicitur inclinare in ipsam evidentiam credibilitatis ut modificat rem quæ proponitur ad credendum.

461 XIII — Ex his resolvo difficultatem duabus conclusionibus. n.454

462 **PRIMA: Evidentia credibilitatis cognitæ ut objectum directum non oritur ex fide, sed procedit ex aliqua experientia seu discursu humano prudentiæ vel scientiæ, et aliquando ex interiori aliquo instinctu Spiritus Sancti, vel a dono scientiæ sive intellectus.**

Θ

463 Ita sumo ex Cajetano hic (In IIam-IIæ, q. 1, a. 4, n. 4-6 comment.) et consentit Suarez *(De Fide,* disp. IV, sect. V, per totam) [1].

[1] *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 132 sq.**

464 Nam evidentia miraculorum, quando de facto fiunt ad confirmandam fidem, videtur ipsa experientia, et ex illis ratio per discursum ostendit rem propositam dignam esse ut credatur quia confirmatur tali miraculo. Et ita S. Thomas fatetur (IIa-IIæ, q. 1, a. 4 ad 2) quod propter evidentiam signorum vel aliquid hujusmodi res videtur esse credenda.

465 Item qui vult naturam credibilitatis ostendere, hoc est, rem aliquam esse aptam ut credatur, procedit per rationes et conditiones concurrentes ad constituendam hanc aptitudinem, ut *supra vidimus; tunc autem *n. 416
conditiones constant nobis partim ipsa experientia quia eas videmus, partim relatione aliorum vel lectione librorum ex quibus colligimus aptitudinem quæ inest talibus rebus ut credantur; ergo credibilitas potest per discursum et experientiam attingi tamquam res cognita.

Θ

466 Quod etiam ex instinctu interiori attingitur, constat ex S. Thoma (IIa-IIæ, q. 2, a. 9 ad 3; *Quodl.* II, q. 4, a. 6), ubi ostendit non solum per miracula sed per interiorem instinctum hominem duci ad credibilitatem rerum, juxta illud (*Joan.* 6, 45): *Omnis, qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me.*

Θ

467 Denique, quod pertineat ad donum scientiæ discernere credenda a non credendis ex illuminatione Spiritus Sancti, docet S. Thomas (IIa-IIæ, q. 9, a. 1 ad 2), siquidem donum scientiæ deservit ipsi fidei, non quidem sciendo ipsam veritatem creditam, sic enim opponeretur fidei, ergo solum sciendo credibilitatem ejus.

Θ

468 XIV — Unde constat omnes credentes si prudentialiter et virtuose credunt aliquam habere evidentiam de credibilitate, et sic omnes non æqualem, quia *vel* n.427sq. ex signis et motivis magis vel minus cognitis, *vel* ex instinctu interiori, *vel* ex dono scientiæ discernunt credenda a non credendis et credibilitatem ipsam attingunt. Quod si aliquando sine sufficienti propositione credibilitatis credunt, non ex fide infusa credunt quia non indubitanter et firmiter credunt, sed libenter et ex quadam fide acquisita, ut bene notat Lorca[1] et Suarez[2].

*

469 XV — **DICO SECUNDO Evidentia credibili-** n.461
tatis attingitur ab habitu fidei in ipso exercitio n. 380
credendi per modum conditionis requisitae ex parte objecti.

Θ

470 Hæc conclusio sumitur ex S. Thoma (IIa-IIæ, q. 1, a. 4 ad 3) ubi inquit quod "Lumen fidei facit videre ea quæ creduntur. Sicut enim per alios habitus virtutum homo videt illud quod est sibi conveniens secundum habitum illum, ita etiam per habitum fidei inclinatur mens hominis ad assentiendum his quæ conveniunt rectæ fidei et non aliis". — Et (IIa-IIæ, q. 2, a. 3 ad 2) quod "Sicut homo per naturale lumen intellectus assentit principiis, ita homo virtuosus per habitum fidei habet rectum judicium de his quæ conveniunt illi virtuti. Et hoc modo etiam per lumen fidei divinitus infusum homini, homo assentit his quæ sunt fidei, non autem contrariis". Et hoc pacto Caje-

[1] Cf. In IIam-IIæ, q. 1, a. 4.
[2] Cf. *De Fide,* disp. IV, sect. V, n. 8, XII (Vivès), p. 134.

tanus (In IIam-IIæ, q. 1, a. 4, n. 7-9 comment.) advertit quod sicut actus aliarum virtutum, verbi gratia, temperantiæ quæ est in parte appetitiva, occasionaliter solum facit videre, hoc est, practice et prudentialiter judicare id quod est conveniens tali virtuti et discernere ab eo quod est disconveniens; ita fides in parte intellectiva inclinando in sibi conveniens et discernendo credenda a non credendis facit evidentiam sibi possibilem, scilicet evidentiam credibilitatis.

471 Ex quo sumitur ad fidem non pertinere proponere sufficienter credenda ostendendo credibilitatem eorum, sed inclinare in credendo *sufficienter proposita. *n. 485
Ergo pertinet ad fidem inclinare in ipsa credibilia, quia sic proposita sufficienter, scilicet inclinando in ipsa credibilia ut evidenter credibilia.

472 Non autem pertinet ad ipsam ferri in ipsam credibilitatem tamquam in rem directe a se cognitam, — quia nec fertur in illam credendo, siquidem credibilitas non creditur; — nec fertur in ipsam ostendendo illam per rationem et discursum quia fides (ut *supra dictum *n. 172 sq.
est et repetitum in hac materia) non discurrit nec probat, sed solum testimonio innititur;—-nec immediate illustrando credibilitatem, quia alias in subjecto cui non esset facta propositio sufficiens rerum fidei et tamen haberet habitum fidei, ut si puer baptizatus nutriretur in sylvis, per ipsum lumen fidei posset facere evidentiam credibilitatis, et sic non[1] indigeret prædicante ad cognoscendas res fidei, quod est absurdum. Ergo ad fidem solum pertinet attingere evidentiam credibilitatis in ipso exercitio credendi, tamquam conditionem sui objecti propositi.

Θ

1 **Cf.** *Rom.* **10,14.**

473 XVI — **Dices** quod hoc non est facere evidentiam, sed factam supponere per sufficientem propositionem rerum fidei.

474 **Respondetur** quod non est facere evidentiam primo et simpliciter de ipsa credibilitate tamquam de objecto directe cognito, sed solum attingere illam ut conditionem objecti propositi, et inclinare in illam prout requiritur ad credendum.

475 Non enim pertinet ad fidem facere evidentiam credibilitatis directe et per se, quia necessario debet supponere sufficientem propositionem fidei atque adeo evidentiam credibilitatis per illas rationes moventes sufficienter ad fidem; repugnat ergo quod primam n.462sq.
evidentiam credibilitatis faciat, sed solum pertinet ad ipsam inclinare in evidentiam jam propositam et per illam discernere credenda a non credendis; et ita utitur evidentia illa credibilitatis et facit illam quantum ad usum discernendi credenda a non credendis, non quantum ad primam manifestationem credibilitatis.

* * *

SOLVUNTUR ARGUMENTA

476 XVII — Ex his solvuntur argumenta Suarez et n. 456
Lorcæ.

Θ

477 **Objicit enim Suarez**[1] sic; Ratio formalis fidei n. 484sq.
est auctoritas obscure revelans; sed credibilitas neque est res revelata a Deo, neque est obscura sed evidens; ergo est extra rationem formalem fidei.

1 Cf. *De Fide,* disp. IV, sect. VI, n. 2-3, *Opera Omnia,* XII (Vivès), p. 136.

©

478 **Secundo objicit** Judicium de credibilitate non est actus fidei, *tum quia* præcedit ad credendum, *tum quia* per discursum demonstrativum talis credibilitatis generatur; ergo non est actus fidei. *n-486sq'

©

479 **Tertio objicit Suarez:** Quia judicium de credibilitate non est tam certum et infallibile sicut actus fidei: *tum quia* generatur per discursum humanum et ex principiis acceptis per experientiam, non supernaturaliter; *tum quia* qui negaret illam evidentiam credibilitatis non esset hæreticus sicut qui negaret ea quæ creduntur per fidem; ergo illa credibilitas non attingitur per fidem, alias haberet infallibilem certitudinem. *n·488 sq'

©

480 **Quarto objicit** Quia actus fidei nunquam est formaliter evidens, ergo repugnat quod eliciat actum evidentem circa aliquod objectum etiam circa credibilitatem. *· 493

Θ

481 **Quinto et ultimo objicit Suarez**: Quia fides humana etiam versatur aliquando circa evidenter credibilia, et tamen non elicit illam evidentiam credibilitatis, ergo neque fides divina. *n· 494

©

482 XVIII — **Ultimo arguit Lorea**[1]: Quia ante infusionem fidei habetur evidentia credibilitatis quando *n·496 sq'

1 **Cf. In IIam-IIæ, q. 1, a. 4.**

alicui proponuntur motiva ad credendum sufficientia, et e contra potest aliquis habere habitum fidei et non elicere evidentiam credibilitatis, ut puer baptizatus qui n. 497
nihil audivit de fide postea factus adultus non habet evidentiam credibilitatis; ergo non elicitur ista evidentia a fide.

483 Alia argumenta Lorcæ coincidunt cum argumentis relatis Suarez, ut quod fides non respiciat credibilita- n. 477 sq.
tem sed credenda; quod fides solum habet obscurum assensum, etc.

484 XIX — **Ad primum** respondetur quod ratio formalis fidei circa objecta credenda est obscure reve- n. 477
lans, circa credibilitatem vero non facit evidentiam sed præsupponit et ut conditionem credendi attingit. Unde ex eo quod credibilitas non sit revelata obscure solum sequitur quod non sit credita ut objectum, non tamen quod non sit attacta ut modus et conditio se tenens ex parte objecti credibilis.

485 Sicut rem esse sufficienter propositam ut credatur **n. 471**
non est extra rationem formalem fidei, non tamquam objectum sed tamquam conditio requisita et præsupposita ut objectum sit, ita nec attingere illam credibilitatem sufficientem et consequenter evidentem, non ut objectum credendum sed ut conditionem objecti ut credatur.

486 XX — **Ad secundum** respondetur eadem dis- **n. 478**
tinctione quod judicium de credibilitate tamquam de objecto et re cognita non est fidei, bene tamen judicium

de credibilitate ut de conditione objecti propositi ad credendum sufficienti seu evidenti propositione, et ita judicium de credibilitate tamquam de re cognita est prævium ad fidem, et potest generari per nostrum discursum et rationem, ut dictum est. *n. 462 sq.

487 Judicium autem de credibilitate ut exercita et per modum conditionis considerata est assensus in ipsam rem credibilem prout propositam et modificatam ipsa credibilitate evidenti, unde est actus fidei pro ea parte qua fertur in rem credibilem, solum vero respicit evidentiam credibilitatis ut conditionem requisitam ut tale objectum credatur. *n. 469 sq.

Θ

488 XXI — **Ad tertium** respondetur quod judicium de illa credibilitate tamquam de re cognita et objecto directe attacto non est ita infallibile sicut actus fidei, quia nec procedit a fide. Judicium autem de credibilitate ut exercita et ut conditio quædam est objecti credendi non fertur in ipsam tamquam in rem creditam et ab Ecclesia propositam, sed tamquam in conditionem juxta quam proponitur objectum credendum; et ideo non est hæreticus qui negaret evidentiam illius credibilitatis, quia solum est haereticus qui negat aliquid credendum per fidem, non qui negat aliquid quod requiritur ut debite et sufficienter proponatur res fidei. *n. 479

489 XXII — **Et si inquiras** an istud judicium de credibilitate ut exercita sit actus distinctus ab assensu credendi licet a fide elicitus, **respondetur** satis probabiliter dici posse quod est duplex actus fidei: *alter* absolutus quo tendimus praecise in rem creditam ex divina aucto-

ritate; *alter* comparativus quo discernit fides ea quæ credenda sunt a non credendis quia illa sunt sufficienter proposita non ista, et iste actus discretivus seu comparativus ponitur expresse a D. Thoma locis *supra citatis, et a Cajetano (In IIam-IIæ, q. 1, a. 4, *n. 470 n. 7-10 comment.).

490 Et ratio quare uterque actus pertinet ad fidem ea est quia auctoritas divina movet ad credendum non solitarie sed *supponendo sufficientem propositionem *n. 492 495 credibilium.

491 Unde non solum pertinet ad fidem attingere objectum ut rem creditam ex auctoritate dicentis, sed etiam attingere modum quo res proponitur ad credendum ex vi sufficientis propositionis; et ubi non invenerit talem modum proponendi, non acceptabit rem illam ut credendam. Et hoc est discernere et comparare credenda cum non credendis, quod, ut notat Cajetanus *citato loco, non est actus fidei in omni subjecto, *n. 470 et 489 sed solum in subjecto *disposito quod valet discernere *n. 455 et 497 credenda a non credendis faciendo comparationem ipsius modi quo res proponuntur etsi non per discursum.

492 Et non est inconveniens quod pro ea parte qua attingit modum proponendi res credibiles, illud judicium comparativum sit minus infallibile quam assensus absolutus, qui fertur præcise in rem creditam non autem in modum quo res præsuppositive supponitur proposita ut credatur, sicut dispositio ultima supponitur ad formam.

ϴ

493 XXIII—**Ad quartum** patet ex dictis quod actus fidei non est formaliter evidens circa rem creditam, bene tamen attingit evidentiam credibilitatis ut conditio requisita.

©

494 **Ad quintum et ultimum** respondetur *primo* quod non est inconveniens concedere de fide humana quod etiam fertur in evidentiam credibilitatis tamquam in conditionem requisitam, si forte illam habet. 481

495 *Secundo,* respondetur quod fides humana non est virtus, ut docet S. Thomas hic (IIa-IIæ, q. 4, a. 5 ad 2), sed innititur testimonio debili et fallibili, quod ex natura sua non postulat ferri in objectum supposita sufficienti propositione et evidentia credibilitatis sicut petit testimonium divinum, et ita cum fides divina sit virtus petit inclinari in objectum sufficienter propositum et consequenter cum evidentia credibilitatis, quia sine ipsa non habet firmitatem ex parte propositionis requisitam ut virtuose credat. 849 46g

O

496 **Ad id quod objicit Lorea** respondetur ex dictis quod ante infusionem fidei habetur evidentia credibilitatis tamquam de re cognita, sed per fidem solum attingitur ut conditio requisita, quatenus per habitum fidei inclinatur ad assentiendum his quæ conveniunt rectæ fidei et non aliis, ut docet S. Thomas (IIa-IIæ, q. 1, a. 4 ad 2 et 3). 482

497 In illo autem casu de puero baptizato qui nihil audivit de fide, respondet Cajetanus (In IIam-IIæ, 482

q. 1, a. 4, η. 10 comment.) quod non potest facere aut attingere evidentiam credibilitatis ob indispositionem subjecti et defectum materiæ, quia non est facta illi sufficiens propositio rerum credibilium, et consequenter non potest attingere evidentiam credibilitatis tamquam conditionem requisitam; neque enim in omni subjecto fides attingit istam evidentiam, sed solum in subjecto *n. 455 et 491
sic *disposito ut possit discernere credenda a non credendis, et cui est *sufficienter proposita materia fidei. *n. 490

ARTICULUS IV

UTRUM FIDEI ALIQUANDO POSSIT SUBESSE FALSUM?

498 Ex duplici principio potest intelligi quod aliquod falsum subsit fidei: **vel** ex Deo dicente, **vel** ex homine credente. *n-697 s9·

499 **EX DEO DICENTE POTEST ESSE DIFFICULTAS: An DEUS possit dicere falsum absolute loquendo, sive id fiat cum formali mendacio vel cum malitia volendi decipere, sive non?**

500 I — Circa quam difficultatem fuit quorumdam haereticorum error affirmantium Deum esse auctorem mendacii et falsitatis, ut inde colligerent licitum esse n.538
nobis mentiri et illud firmare juramento propter servandum secretum.

501 Hujus erroris auctor fertur fuisse Priscillianus episcopus Abulensis, circa annum Domini 385, tempore Siricii Papæ[1] et Valentiani II Imperatoris[2]. — De quo videri potest Prateolus[3] et D. Augustinus *(De Hæres.,* hæres. 70)[4].

1 **An. 384-398.**
’ **An. 375-392.**
I ’ *De vitis, sectis ei dogmatibus omn. hær.,* **verbo** *P-tiscillianislæ,* **num. 9**
‘ **PL 42, 44.**

502 Huic errori subscripsisse Armenos testatur idem Prateolus[1], et Guido Carmelita[2], quamvis Castro[3] vehementer redarguat Guidonem affirmans talem errorem sine fundamento Armenis impinxisse, eo quod licet hæretici fuerint tamen Scripturas Sacras non rejiciebant, in quibus multoties dicitur Deum esse summe veracem et nullatenus mentientem.

©

503 Inter catholicos autem aliqui affirmarunt quod licet Deus de potentia ordinaria non possit mendacium dicere, bene tamen de potentia ejus absoluta. Cujus sententiæ dicitur fuisse Holcot[4] et Aliacensis[5], cum aliis quos refert magister Bagnez (In IIam-IIæ, q. 1, a. 3, dub. 1).

504 Pro quorum sententia et haereticorum errore multa et varia congerere possumus argumenta, *inferius tamen ea solum adducemus quæ difficiliora videntur. *n. 581 sqq.

* * *

505 II — **Pro luce hujus difficultatis,** *notandum est primo* non esse idem formaliter dicere falsum atque mentiri, eo quod mentiri est contra propriam sententiam et mentem dicere, unde qui habet sententiam aut opinionem falsam, et juxta illam loquitur, falsum dicit sed non mentitur.

1 **L. c., verbo** *Arment,* **cap. 3.**
l *Summa de Hæresibus,* **verbo** *Arment,* **cap. 30.**
’ *Ado. omnes hæreses,* **verbo** *Deus.*
‘ **In II** *Seni.,* **q. 2, a. 8, membr. 3.**
› **Cf. DTC. a.** *Ailly* **(<f)** *Pierre,* **I, 642-654.**

506 E contra, contingere potest quod revera aliquis affirmet illud quod in re ita est sicut ipse dicit, quia tamen ille per errorem existimat illud quod dicit esse falsum, mentiatur; verbi gratia, si quis existimans regem commorari Matriti, rex tamen non commoratur nisi Cæsaraugustæ, si cum hac falsa existimatione quam habet quod sit Matriti, dicat alteri: Rex commoratur Cæsaraugustæ, diceret quidem illud quod a parte rei est verum, et tamen mentitur, quia contra propriam mentem illud profert.

507 In Deo autem ista duo separari non possunt, quia cum Deus errorem aliquem in se non possit admittere, eo ipso quod si per impossibile diceret falsum mentiretur eo quod aliquid affirmaret contra suam propriam mentem.

508 III — *Secundo, notandum est* quod dubitari solet apud theologos an ad rationem mendacii, ultra hoc quod est dicere contra mentem, requiratur ut dicat illud animo fallendi alium.

509 In qua difficultate, magister Bagnez (In IIam-IIæ, q. 1, a. 3) affirmat hoc ultimum ita esse intrinsece necessarium ad rationem mendacii quod sine illo nullatenus mendacium constare possit. Unde infert quod si aliquis falsum contra propriam mentem proferat secreto ubi a nullo audiri possit, cum deficiat tunc fallendi animus, deficit etiam mendacium.

510 Et similiter si quis dicat Joanni: Tu non es Joannes, licet falsum dicat et contra propriam mentem, non mentitur, quia illud non potest dicere cum animo fallendi ipsum Joannem.

511 Et confirmari videtur hæc sententia ex D. Augustino[1], ubi ait quod mentiri est dicere ex quo alius decipiatur.

512 IV — Sed tamen sententia ista nisi in bonum sensum reducatur, falsa est et contra S. Thomam. Si enim intelligatur quod regulariter mendacium dicitur animo fallendi alium, verissima est; si vero quod ex necessitate talem animum petat ad hoc ut mendacium sit proprie mendacium, falsa est. Nam Aristoteles[2] solum dixit consistere mendacium in hoc quod aliquis ex proposito intendat falsum asserere. 509

513 Nihilominus in gratiam magistri Bagnez possumus sententiam ejus alio modo explicare in hunc modum quod animus fallendi potest dupliciter considerari.

514 *Primo modo,* ex parte ipsius mentis quasi implicite et veluti in radice ex parte ipsius operis. Nam ille qui mentitur, ex ipso quod mendacium profert, dicit verbum ex se deceptorium, et in hac consideratione animus fallendi poterit ad essentiam mendacii pertinere.

515 *Alio modo,* potest considerari animus fallendi explicite et veluti extra mendacium ipsum, ita ut ille qui mentitur non solum expresse intendat mendacium proferre, sed ultra hoc medio tali mendacio alium decipere, et isto modo talis animus fallendi non potest ad essentiam mendacii pertinere, sed est extrinseca quædam perfectio accidentalis ejus et effectus ex mendacio consecutus.

1 *De Mendacio,* **cap. 3-4;** *Contra Mendac.,* **cap. 14, PL 40, 488-491, 539.**
2 *Ethic.,* **IV, 13 (1127 b 17).**

516 Et hoc videtur aperte constare ex doctrina S. Thomae (IIa-IIæ, q. 110, a. 1) ubi ait: "Si ergo illa tria concurrant, scilicet quod falsum sit id quod enuntiatur, et quod adsit voluntas falsum enuntiandi, et iterum intentio fallendi, tunc est falsitas *materialiter,* quia falsum dicitur; et *formaliter* propter voluntatem falsum dicendi; et *effective* propter voluntatem falsum imprimendi. Sed tamen ratio mendacii sumitur a formali falsitate, secundum hoc scilicet quod aliquis habet voluntatem falsum enuntiandi. Unde et mendacium nominatur ex eo quod contra mentem dicitur". Hæc D. Thomas.

517 V — In quibus verbis aperte docet rationem essentialem et formalem mendacii consistere in illo secundo actu animum fallendi, quod clarius in eodem articulo in fine exposuit dicens: "Quod autem aliquis intendat falsitatem in opinione alterius constituere fallendo ipsum, non pertinet ad speciem mendacii, sed ad quamdam perfectionem ipsius". — Et (IIa-IIæ, q. 110, a. 1 ad 3) ait: "Ad tertium, dicendum quod cupiditas fallendi pertinet ad perfectionem mendacii, non autem ad speciem ipsius; sicut nec aliquis effectus pertinet ad speciem suæ càusæ". — Et (IIa-IIæ, q. 110, a. 3 ad 6) ait: "Mendacium ergo jocosum ex ipso genere operis
habet rationem fallendi, quamvis ex intentione dicentis 522
non dicatur ad fallendum".*

518 Ecce quomodo in illa *prima acceptione docet *. 514
D. Thomas quod ratio fallendi pertinet ad speciem
mendacii, non vero in *secunda acceptione, ut apertis- *fl'
sime constat ex ejus verbis.

514

519 Si ergo magister Bagnez in *primo sensu loquatur, verissimum dixit et conformiter ad D. Thomam; si vero

in secundo sensu, nullatenus audiendus est, cum ex- n. 515
presse D. Thomas oppositum doceat.

520 Videtur tamen loqui in hoc secundo sensu, ut patet
in exemplis ejus, unde dicimus quod quamvis in secreto n. 509
et nullo audiente proferatur falsum ab aliquo, intentione et animo dicendi contra mentem, revera est mendacium, licet absit fallendi animus. Et similiter est n. 510
verum mendacium quando quis Joanni diceret: Tu non es Joannes, proferendo illud contra propriam mentem, licet in altero deceptio sequi non possit.

521 Et hoc videtur necessario affirmandum esse. Nam certissimum est multos Deo mentiri, ut de Cain constat (Gen. 4, 9) quando interrogatus a Domino: *Ubi est Abelfrater tuus?* respondit: *Nescio·,* et Sara mentita est quando dixit *(Gen.* 18, 15): *Non risi,* nam Dominus respondit: *Non est ita, sed risisti.* Et tamen non poterant habere animum fallendi Deum, cum cognoscerent omnia nota esse illi nec deceptionem pati posse.

522 Imo mendacium jocosum verum mendacium est n. 517
cum sit contra propriam mentem prolatum et peccatum veniale, et tamen, non solet esse cum animo fallendi, sed intentione placendi.

©

523 Ad auctoritatem D. Augustini adductam a magis- n. 511
tro Bagnez (In IIam-IIæ, q. 1, a. 3), respondet D. Thomas *primo* (IIa-IIæ, q. 110, a. 1 ad 3) quod hæc intentio fallendi requiritur ad complementum malitiæ mendacii, non autem ad essentiam ejus.

524 *Secundo,* explicat (IIa-IIæ, q. 110, a. 3 ad 6) quod mendacium natura sua ex parte operis habet rationem fallendi.

525 *Tertio,* alii explicant S. Augustinum de mendacio quod est in promissione de futuro. Nam ut sit mendacium in tali promissione, requiritur voluntas decipiendi aut non adimplendi promissum. Unde si quando promisit, habuit intentionem adimplendi, potest postea non adimplere sine mendacio si subveniat causa necessaria aut rationabilior non adimplendi. Quare non frangitur juramentum promissorium, ut in ejus materia dicitur[1], quando quis habuit cum actu jurandi intentionem adimplendi, si postea justis de causis videat melius esse non adimplere quod juramento promissorio affirmaverat; esset autem falsitas in tali juramento, et consequenter peccatum mortale, si in ipso actu jurandi non haberet intentionem adimplendi.

526 His dictis circa essentiam mendacii, pro resolutione dubii sit:

* * *

527 VI — **PRIMA CONCLUSIO: Deus de facto non est auctor mendacii aut falsitatis, neque ex Deo dicente fidei potest subesse falsum etiam de potentia Dei absoluta.**

528 Conclusio ista est certa et asserta a S. Thoma (IIa-IIæ, q. 1, a. 3; Ia, q. 14, a. 15 ad 3).

529 Latissime eam probat magister Cano *(De Locis,* Lib. II, cap. 3 per totum).

Θ

530 Et in Scriptura expresse habetur *(Num.* 23, 19): *“Non est Deus quasi homo, ut mentiatur: neque ut filius hominis, ut mutetur”.*

[1] **Cf. IIa-IIæ, q. 89, a. 8.**

531 Loquens Paulus {*Heb.* 6, 17-18) de promissionibus quas Deus fecit Abrahæ, qualiter essent firmæ et stabiles, inquit: *Interposuit jusjurandum', ut per duas res immobiles* (scilicet promissionem et juramentum), *quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus* *n. 568

532 Et (I *Joan.* 2, 21): *Quoniam omne mendacium ex veritate non est.* Sed sermo Dei est ipsa veritas {*Joan.* 17, 17) : *Sermo tuus veritas est.* Ergo ex Deo non potest esse mendacium.

533 Sic etiam intellexerunt sancti Patres, ut Ambrosius (Epist. L *Ad Chrom.,* n. 1)[1]: "Impossibile istud, inquit, non infirmitatis, sed virtutis et majestatis, quia veritas non recipit mendacium, nec Dei virtus levitatis errorem".

534 Et Augustinus {*De Civit. Dei,* Lib. XXII, cap. 25)[2]: "Si volunt invenire quod omnipotens non potest, habent prorsus: ego dicam, mentiri non potest".

o

535 Et quod conclusio vera sit etiam de potentia **n. 527**
absoluta, non solum colligitur ex eo quod sic communiter Patres intelligunt loca allata Scripturæ, **n. 530sq.**
sed quia {*Luc.* 21, 33) dicitur: *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.*

536 Quæ verba doctores explicant quod licet de potentia absoluta Dei cœlum et terra desinerent esse (nam

[1] **PL 16,1155.**
[2] **PL 41, 795.**

per ordinariam impossibile est), *verba* tamen *mea* per nullam potentiam desinere possunt.

537 Et S. Athanasius *(Oratio de Incar. Verbi,* 5)[1] asserit: "Absurdum est dicere Deum posse mentiri, si enim dixit Deus quod perituri sumus, non esset Deus si non perissemus".

538 Et S. Anselmus *(Cur Deus Homo,* Lib. I, cap. 12)[2]:
"Ex hoc, inquit, quod Deus mentiretur non sequeretur
mendacium esse *justum sed quod non esset Deus". *n'500

539 Quæ omnia manifeste probant prædictam con-
*clusionem veram esse, etiam loquendo de potentia *n'
Dei absoluta; et cum sit unanimis consensus Patrum
cum fundamento in locis Sacræ Scripturæ probant
etiam quod oppositum illius plusquam temerarium * 503
est et valde proximum errori, licet aliqui *auctores *n'
affirmaverint de potentia absoluta posse Deum men- 545
tiri licet non ex *malitia quod est formale mendacium.

Θ

540 VII — Ratio *hujus **a posteriori** quidem ex eo *tl'
sumitur quia si Deus potest mentiri de potentia absoluta, tota nostra fides evertitur: unde enim scire possumus quod Deus non fuerit usus illa potentia ob aliquam causam nobis occultam? Si enim dixerimus Deum non esse usum illa potentia absoluta quia id revelavit, contra hoc ipsum instat ratio facta quia in hoc ipso potuit mentiri quando magis asserebat se non men-
*tiri *n·563

1 **PG 25, 106.**
2 **PL 158, 378.**

541 **A priori** autem ratio est quia Deus est prima veritas et prima veracitas; sed ex veritate non potest nasci mendacium; ergo Deus non potest mentiri.

542 *Major* est manifesta, quia non est alia veritas major et perfectior quam Dei, ergo ipse est prima veritas.

543 *Minor* asseritur loco *citato (I *Joan*. 2, 21) unde *n.532
sumpsit S. Thomas suam rationem (IIa-IIæ, q. 1, a. 3): "Quia, inquit, sub veritate prima non potest stare falsum, sicut neque sub ente non ens nec malum sub bonitate".

544 Et explicatur hoc modo. Quia omne mendacium est deviatio a veritate; ergo proferens falsitatem seu mendacium habet veritatem deficientem et fallibilem. Sed veritas prima est pura et indeficiens quia est veritas sine ulla imperfectione, alias non esset actus purus et infinitus in genere veri; ergo impossibile est quod ex illa veritate aliqua falsitas oriatur.

545 An vero mendacium possit exui *malitia ut putant *n·539
Gabriel[1] et alii Nominales, et ita proferri a Deo non sub ratione peccati, sed sub ratione falsi, non oportet hic indagare, nam licet certum sit mendacium intrinsece esse peccatum nec posse expoliari malitia, tamen nos non probamus repugnare Deo mendacium quia peccatum est et opponitur bonitati, sed quia falsum et quia opponitur summæ veritati a qua repugnat procedere.

[1] In III *Sent.*, dist. XXXVIII, q. 1.

546 **VIII — SECUNDA CONCLUSIO: Deus non est causa falsitatis aut erroris directe, etiam sine mendacio.**

547 Contrarium hujus conclusionis tenent aliqui theologi, sed tamen nostra conclusio est communis doctorum qui asserunt Deum erroris aut falsitatis esse causam permittentem, aut esse causam positivam actus pro materiali tantum, non pro formali ut scilicet est falsus aut erroneus.

548 Et ut certa ab incertis separemus, notissimum est quod si sit error eorum quæ quis *tenetur scire, Deus *n. 561
non potest esse causa talis erroris, eo quod talis error est culpa mortalis cujus Deus solum pro materiali est causa; si autem sit error circa ea quæ non tenemur scire, non ita est certum Deum non posse esse causam talis erroris. Probabilius tamen existimo Deum solum posse esse causam directam pro materiali actus, non tamen pro formali.

549 *Probatur conclusio,* quia error intellectus adeo est malum ut non possit ab homine esse directe volitus sub hac formali ratione. Nam licet homo aliquando velit nescire per ignorantiam affectatam, hoc non est nisi ut liberius peccet, et non vult errorem propter seipsum; ergo multo minus Deus poterit directe velle errorem et illum causare formaliter in intellectu hominis aut angeli.

550 *Confirmatur primo,* quia Deus non excitat neque invitat ad errandum sicut nec excitat ad peccandum; ergo non est causa directa erroris ut sic.

551 *Confirmatur secundo,* quia tam verax est Deus quam bonus; sed ex eo quod est summe bonus non potest velle aliquid mali sub illa formalitate etiam in nobis; ergo nec etiam poterit esse causa directa erroris aut falsitatis sub hac formalitate in nobis. Imo ex principio in materia de Incarnatione[1] dici solet a theologis quod in intellectu animæ Christi non potest esse aliquis error, quia si intellectus humanus Christi erraret, etiam Deus erraret tamquam suppositum illius naturæ.

©

552 IX — Contra istam tamen *conclusionem sunt duo argumenta. *n. 546

553 **Primum est,** quia error potest habere rationem pœnæ; sed mali pœnæ Deus potest esse causa; ergo etiam erroris.

554 **Secundum argumentum** est, quia Deus potest infundere habitum erroris, siquidem in ipsis habitibus nec meremur nec demeremur, sed solum in actibus; ergo poterit esse causa erroris.

555 **Ad *primum** horum, *respondetur* quod licet error possit esse malum pœnæ, tamen illa poena consistit in eo quod Deus permittat errorem propter priora peccata, sicut (Ia-IIæ, q. 87, a. 2) dicitur quod unum peccatum est poena alterius quia permittit Deus unum peccatum propter peccatum præcedens. Et hac ratione sancti Patres communiter docent cum scholasticis[2] quod *n. 553

1 **Cf. Joan, a Sto Thoma,** *Curs. Theol.,* **in IIIam, q. 9, disp. XI, a. 3, n. 5-7.**

2 **Cf. In Iam-IIæ, q. 79, a. 3 et 4.—Joan. a Sto Thoma.,** *Curs. Theol.,* **in Iam, q. 22-24, disp. 30, a. 3, n. 13-26.**

Deus est causa excaecationis et indurationis in poenam peccatorum praecedentium.

556 **Ad secundum argumentum,** *respondetur* negan- *’’·554
do antecedens, quia habitus erroneus directe inclinat ad actum non solum pro materiali sed etiam pro formali, ut scilicet actus erroris est, atque adeo non potest infundi immediate a Deo.

557 **Quod si iterum instes** quod habitus erroris producitur actibus nostris ad quos Deus concurrit; ergo etiam sine nostris actibus Deus posset immediate illum causare, — **respondetur** negando consequentiam, quia ad actus erroris qui sunt in nobis non concurrit Deus directe et formaliter ut erroris sunt, sed tantum materialiter, quare eodem modo solum concurrit ad productionem habitus qui ex talibus actibus producitur. Attamen si Deus se solo produceret habitum erroris, concurreret ad illum formaliter ut erroris est directe, et ex hoc principio in materia de peccatis[1] probari solet quod habitus vitiosus non potest esse infusus a Deo immediate.

558 X — **TERTIA CONCLUSIO: In his quæ pertinent ad fidem Deus non est occasio alicujus deceptionis etiam per accidens ratione alicujus impropriæ vel metaphoricæ locutionis.**

559 Hæc conclusio non est minus certa quam est certum fidem nostram esse indubitabilis et infallibilis certitudinis. Unde dicitur in Concilio Tridentino (sess. VI,

1 **Cf. In Iam-IIæ, q. 79, a. 1.**

cap. 9)[1] certitudinem fidei esse talem cui non potest subesse falsum.

560 Et probatur ex Scriptura (Ps. 144, 13): *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis;*— (Ps. 118,*160)'.Principium verborum tuorum, veritas;* — *{Joan.* 16, 13) : *Cum venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.*

561 Si autem ex modo loquendi divina locutio esset occasio nostræ deceptionis in iis quæ necessaria sunt ad fidem, non doceret nos omnem veritatem, sed potius obscuraret et occultaret illam impropriis locutionibus. Unde *{Joan.* 16, 25 et 29) dixit Christus: *Venit hora cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis,* et subditur: *Dicunt ei discipuli ejus: Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis.*

562 Ergo constat quod veritates multas sine proverbiis et locutione impropria dixit Christus, et sic locutio Dei non est occasio deceptionis in fide. Licet enim plures veritates sub metaphoris et impropriis locutionibus tradantur in Scripturis, tamen ea quæ necessaria sunt ad credendum si in uno loco obscurius ponuntur, in alio declarantur[2], vel saltem ipsa Traditione apostolica, vel per Ecclesiæ declarationem proponuntur. Ergo in his quæ credenda sunt per fidem et proponuntur per Ecclesiam nulla latet æquivocatio vel causa deceptionis.

ʘ

563 XI — **Dices** currere hic idem argumentum quod supra fecimus, quod si semel Deus potest mentiri

1 **Msi XXXIII, 36.**
2 **Cf. Ia, q. l,a. 9 ad 2; a. 10 adi.**

etiam de potentia absoluta, non constat nobis utrum de facto non mentiatur in hac Scriptura; ergo similiter si semel Scriptura utitur metaphoris et impropriis locutionibus, unde constat nobis quod quando dedit talem Traditionem Apostolis et potestatem Ecclesiæ ad declarandas res fidei non fuerit usus impropria locutione, et consequenter non erit certum nobis an talis potestas infallibiliter sit in Ecclesia.

564 **Respondetur** id constare tum *a posteriori,* quia alias relinqueret Christus Ecclesiam in perpetua confusione et sine principio certo habendi infallibilem regulam fidei, si maneret dubium id a quo pendet tota certitudo fidei scilicet declaratio et propositio veritatis in sensu plano et litterali.

565 Tum *a priori,* quia promissus est Spiritus Sanctus Ecclesiæ ut doceret illam *Omnem veritatem (Joan.* 16, 13), constituta est Ecclesia *Columna et firmamentum veritatis* (I *Tim.* 3, 15), promissa est Petro indefectibilitas in fide *(Luc.* 22, 32), ædificata est Ecclesia super petram, adversus quam *Portae inferi non praevalebunt (Mat.* 16, 18).

566 Quæ omnia verba manifestissima sunt et sine ulla metaphbra vel locutione impropria. Ubi autem in verbis Scripturæ non apparet impropria locutio, standum est simplici significationi verborum, alias Scriptura quæ de se omnibus doctrinis est certior, omnibus redderetur incertior et inutilior si formidandum esset [accipere] litteraliter, in ea significatione quam verba ipsa de se habent.

¥ ¥

567 XII — **QUARTA CONCLUSIO: Deus nec de potentia ordinaria nec de absoluta potest mentiri per alium tamquam per ministrum, angelum scilicet vel hominem.**

568 Hæc conclusio quoad utramque partem **colligitur** ex testimoniis Sacræ Scripturæ adductis pro *prima et *n.* **530 sq.**
*tertia conclusione, et præcipue ex illo *(Heb.* 6, 18): *n. seo
Ut per duas res immobiles, etc., quia illæ res immobiles sunt juramentum et promissio Dei facta Abrahæ per angelum, et de his dicit D. Paulus esse *Impossibile Deum mentiri.*

569 Ubi ponderandum est *primo* illud verbum *Impossibile* quod etiam de potentia absoluta loquitur juxta expositionem communem doctorum.

570 *Secundo,* ponderandum est quod promissio illa de qua Apostolus mentionem facit fuit facta Abrahæ per angelum; ex quibus aperte colligitur quod etiam per ministrum impossibile est Deum mentiri.

571 **Secundo probatur** conclusio, quia si non esset omnino impossibile Deum mentiri, etiam per ministros, sequeretur quod nostra fides quæ divinæ revelationi innititur non haberet firmum et stabile fundamentum; consequens nullatenus admitti potest; ergo nec antecedens.

572 *Probatur sequela,* quia tota fere Sacra Scriptura revelata est nobis a Deo per ministros, angelos, pro-

phetas, apostolos et evangelistas; ergo si non esset omnino certum Deum per illos non posse mentiri, non haberet nostra fides omnino indubitabile fundamentum.

Θ

573 **Tertio probatur,** quia quando Deus loquitur per ministros, loquuntur tales ministri ex divina inspiratione et revelatione; ergo mendacium illorum (si possibile esset) refunderetur in Deum inspirantem et revelantem.

574 *Probatur consequentia,* quia quando principale agens operatur aliquid per ministrum, actio illa aut effectus potius tribuitur agenti principali quam ministro, ut patet in justificatione medio sacramento applicato per ministrum, et in eo qui medio ministro tribuit eleemosynam pauperi; ergo si minister Dei mentiretur ut minister, tale mendacium principaliter tribueretur Deo.

575 *Antecedens autem primum* probatur, quia, ut ex n. 573
Sacra Scriptura constat, ministri Dei loquuntur in persona Dei, imo Deus per illos loquitur secundum illud (*Mat.* 10, 20): *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis',* et (II *Cor.* 13, 3) dixit Paulus: *In me loquitur Christus·,* et (*Ps.* 44, 2): *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis,* id est, Spiritus Sancti a quo velociter movetur; et (II *Reg.* 23,2): *Spiritus Domini locutus est per me.* Ergo omnino impossibile est Deum per ministros mentiri.

Θ

576 XIII — **Quarto probatur** conclusio, quia si Deus loquitur ad homines per ministros, verbi gratia, per angelum aut hominem, immediate loquitur Deus ad aliquem illorum (nec enim potest mediate loqui ad nos quin immediate loquatur ad ministrum); ergo si 527s
impossibile est mentiri aut falsum dicere loquendo immediate per se ipsum, etiam erit impossibile mentiri per alium.

577 *Confirmatur* et explicatur amplius ratio ista, quia quando Deus loquitur per ministrum, *aut* minister dicit idem ipsum quod illi locutus est Deus, *aut* dicit aliud.

578 Si dicit idem, ergo mentiente ministro mentitur Deus immediate loquens illi; sed impossibile omnino est Deus mentiri per se ipsum (ut supra probatum est); ergo etiam erit impossibile quod mentiatur per ministrum.

579 Si vero dicatur quod minister loquitur aliud quam illi Deus locutus fuerit, tunc aperte sequitur ministrum mentiri ex se ipso, et non mentiri Deum per illum. Sicut in humanis quando servus loquitur aliter quam dominus ejus præcipit ei loqui, non mentitur dominus, sed servus.

580 Quod argumentum efficaciter probat Deum de sua potentia absoluta per ministrum non posse mentiri. Ergo si neque per ministrum, neque per se mentiri potest nec falsum dicere etiam de absoluta potentia, fidei ex parte Dei dicentis nullatenus poterit subesse falsum.

* * *

SOLVUNTUR ARGUMENTA *n. 504

581 XIV — **Primo arguitur** ad probandum Deum de facto mentitum fuisse et fuisse auctorem mendacii.

582 Primo, quia *(Gen.* 4, 14), cum dixisset Cain ad Deum: *Omnis qui invenerit me, interficiet me,* respondit illi Deus: *Nequaquam ita fiet;* et tamen occisus fuit Cain a Lamech, ut *(Gen.* 4, 23) habetur; ergo Deus de facto mentitus est.

583 Deinde (III *Reg. 22,* 21), dum quæreret Deus quis deciperet Achab, respondit spiritus malus: *Ego decipiam illum.* Et rursus, dum iterum interrogaret Deus: *In quo decipies?* respondit: *Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus;* tunc dixit Deus (III *Reg. 22,* 22): *Decipies, et prævalebis: egredere, et fac ita.* Ergo præcepit dæmoni ut deciperet et mentiretur; fuit ergo auctor mendacii.

584 Item *(Job* 12, 24-25) dicitur: *Qui immutat cor principum..., et decipit eos. .., et errare faciet eos sicut ebrios.*

585 Et *(Is.* 63, 17) conqueruntur homines de Deo his verbis: *Quare nos errare fecisti, Domine, de viis tuis?*

586 Et *(Ezech.* 14, 9) dixit Deus: *Et propheta cum erraverit. .., ego Dominus decepi.*

587 Et *(Rom.* 1, 28): *Tradidit illos Deus in reprobum sensum: ut faciant ea quæ non conveniunt.* — Ergo ut ex omnibus istis auctoritatibus colligitur, et Deus mentitur et auctor est mendacii.

Θ

588 XV — **Ad hoc argumentum** ut respondeamus, advertendum est quod circa loca Sacræ Scripturæ multa possent pro responsione dici juxta placita sanctorum Patrum. Quia tamen nos brevitati consulimus, tantum ea quæ scholastico more necessaria sunt ad argumentorum solutionem adducemus. ***n. 581 sq.**

589 *Ad primum locum* respondetur primo quod licet Sacra Scriptura dicat Lamech occidisse virum, non est certum quod iste vir occisus a Lamech sit Cain, sed potuit esse alius, cum Sacra Scriptura nihil de hac re determinet. *n. 582

590 Secundo, respondetur quod dato quod Lamech occiderit Cain, nihil probat argumentum, quia Deus non dixit Cain absolute quod non esset occidendus sed quod non impune esset occidendus: addidit enim *(Gen.* 4, 15) : *Qui occiderit Cain, septuplum punietur.* Unde si Lamech occidit Cain, non impune occidit, ut ex eodem capite colligitur.

591 **Quod si instes:** Quia timor quem habebat Cain non erat de punitione sui occisoris, sed de occisione sua (dixit enim *Gen.* 4, 14, 15: *Omnis qui invenerit me, interficiet me,* et ad hoc videtur Deum respondisse: *Nequaquam ita fiet),* quasi diceret: nullus interficiet te, et tamen occisus est; ergo **respondetur** quod turbatus Cain existimabat omnem hominem aut aliud animal habere potestatem supra vitam suam, atque adeo qui illum prius invenerit eum interficeret, et ad hoc respondit Dominus: *Nequaquam ita fiet,* quasi diceret: nequaquam habet aliquis potestatem supra vitam Cain, nec quilibet poterit occidere illum pro sua voluntate, sed qui occiderit septuplum punietur, et hoc totum verum fuit et impletum.

592 XVI — *Ad omnia autem loca* quæ postea sequuntur in *primo argumento, ut respondeamus, advertendum *n· ® Sq.
est cum communi sententia interpretum Sacræ Scripturæ quod quotiescumque in Sacra Scriptura reperitur quod Dominus praecipiat aut consulat aut velit aliquod malum culpæ vel erroris vel falsitatis, semper debet intelligi quod permittit, sicut quando dixit Judæ volenti illum tradere *{Joan.* 13, 27) : *Quod facis, fac citius.*

593 Et ratio est aperta, quia absurdum esset concedere illud quod Deo repugnat. Quod vero repugnat illi decipere aut talia imperare actu positivo, constat ex conclusionibus *praecedentibus et earum probationibus. *n· 527 sQq'

594 **Quod si aliquis** dicat solutionem istam esse omnino voluntariam et sine fundamento, **respondetur** negando id. — Nam expositio ista fundamentum habet in eadem Sacra Scriptura in qua aliquando praecipere et permittere pro eodem accipiuntur, nam *(Mare.* 10, 4) dixerunt Pharisæi Christo Domino: *Moyses permisit libellum repudii scribere,* et Christus respondit *(Mare.* 10, 5) : *Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud;* item *(Mat.* 19, 7) dicunt Pharisæi: *Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii?* respondit Christus *(Mat.* 19, 8): *Ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras.* Ecce quomodo pro eodem usurpatur "praecipere" et "permittere." Attendenda ergo est semper materia circa quam cadit præceptum vel consilium, et si fuerit Deo repugnans, intelligi debet permissive.

595 Sic etiam interpretanda sunt illa *loca in quibus *η· 5δ38ψ
dicitur Deum excæcare, indurare, decipere et errare facere aliquem. Non enim intelligi debent positive, sed negative tantum, scilicet quia Deus malum et

peccatum aut errorem impedire posset, conferendo alia majora auxilia et cognitionem clariorem cum quibus non posset stare peccatum, deceptio aut error. Id tamen suo justo judicio non facit, sed cadere permittit.

596 Videatur de hoc Damascenus[1] et D. Thomas {*Contra Gent.,* Lib. Ill, cap. 162; la-IIæ, q. 79, a. 3); et D. Hieronymus (Epist. CXX *Ad Hedibiam,* cap. 10)[2].

597 XVII — Ubi advertendum est quod licet respectu deceptionis aut indurationis Deus se habeat solum permissive, tamen positive vult aliquam occasionem offerri ex qua novit hominem fore decipiendum, non tamen ea intentione ut decipiatur aut erret: unde (II *Pet.* 3, 16) dicitur de epistolis S. Pauli: *In quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.* Novit igitur Deus indoctos et instabiles illos sumpturos occasionem ex epistolis D. Pauli ad suam perditionem, non tamen intendit Deus talem illorum perditionem.

598 Observandum etiam est cum magistro Bagnez (In IIam-IIæ, q. 1, a. 3) (quod latius dici solet in materia de prædestinatione), quod quamvis respectu primi peccati dicatur Deus permissive se habere, tamen excæcare, indurare, aut errare facere (eo modo quo dictum est) non dicitur Deus nisi præsupposito alio peccato et in poenam illius.

599 Hoc enim denotatur in illo verbo S. Pauli *(Rom.* 1, 28) : *Propter quod tradidit illos Deus in reprobum sensum.*

1 *De Fide Orth.,* Lib. II, cap. 29, PG 94, 966 sq.
2 PL 22, 997-1003.

Quid est *propter quod* — : *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt* (*Rom.* 1, 21). Quod et in aliis auctoritatibus invenitur, aut aliquid simile.

* *

600 XVIII — **Secundo arguitur:** Nam Deus est auctor Sacræ Scripturæ et qui nobis revelat ea quæ in illa contenta sunt; sed in Sacra Scriptura multa mendacia continentur; ergo auctor fidei qui est Deus mentiri potest, imo mentitus est de facto.

601 *Major* nota est, et consequentia legitima.

602 *Minor* n&cq in qua est difficultas probatur. —
*Nam (*Job* 7, 20) dixit ipse loquens cum Deo: *Peccavi,* *n·617
quid faciam tibi? et tamen (*Job* 27, 6) dixit de se ipso: *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea,* et (*Job* 17,2) : *Non peccavi, et in amaritudinibus moratur oculus meus.* Ergo unum istorum aperte falsum est, siquidem verba contraria sunt.

603 *Item (*Gen.* 1, 3) dicitur quod lux creata fuit in *n. 623
prima die; apparet autem hoc esse falsum quia lux creata fuit cum sole cujus productio dicitur[1] facta quarta die.*604

604 *Deinde** (*Gen.* 23, 13 sq.) dicitur quod Abraham *n·627
emit sepulcrum ab Ephron filio Seor Hethaei in civitate Arabiæ, quæ est Hebron; hoc autem videtur falsum juxta illud quod (*Act.* 7, 15-16) scribitur: ibi enim habetur quod *Patres nostri translati sint in Sichem, et positi sunt in sepulcro, quod emit Abraham pretio argenti*

1 **Cf.** *Gen.* **1. 16.**

a filiis Hemor filii Sichem; ergo non ab Ephron filio Seor, atque adeo unum aut alterum erit.

605 Præterea (III *Reg.* 8, 9) dicitur quod in arca nihil *n·628
aliud erat nisi tabulæ Testamenti, et tamen *(Heb.* 9, 4) dicitur quod *Erat ibi manna, et virga Aaron, quæ fronduerat;* ergo vel primum vel secundum est falsum.

606 Item (IV *Reg.* 8, 26) dicitur quod *Ochozias coepit* *n-630
regnare cum esset annorum 22, et tamen (II *Par.* 22, 2) dicitur quod *Erat annorum 42, cum regnare coepisset.* Hoc autem ultimum non solum videtur esse falsum quia non convenit cum loco ex (IV *Reg.* 8, 26), sed etiam quia si hoc ultimum verum esset, sequeretur quod Ochozias esset duobus annis major patre suo Joram. Dicitur namque in eodem libro (IV *Reg. 8, 17)* quod: *Joram erat 32 annorum cum regnare coepisset, et regnavit 8 annis,* et mortuus est cum esset annorum 40. Ergo si esset verum quod filius ejus Ochozias coepit regnare cum esset 42 annorum, aperte sequitur quod filius erat excedens patrem suum in aetate duobus annis.

607 XIX — **Confirmatur primo** quia in Sacra *n·632
Scriptura non solum non reprobatur mendacium, sed laudatur et remuneratur; ergo Deus mentiri potest.

608 *Probatur antecedens,* quia Abraham ex instinctu *n·633
Dei, ut vult S. Ambrosius *(De Abraham,* Lib. I, cap. 7) [1], dixit quod Sara non esset sua uxor, sed soror, et ut idem diceret, suasit illi: *Dic quod soror mea es,* ut patet *(Gen.* 20, 5), et postea Abimelech conquestus est quod illum deceperint, et tamen propter hoc factum nec Abraham

1 **PL 14, 442-444.**

nec Sara reprehenduntur in Sacra Scriptura, sed potius laudantur; ergo.

609 Item *(Gen.* 44, 15) dixit Joseph de se ipso quod 635
erat augur, et tamen non erat, et de hoc non reprehenditur.

610 Item *(Gen.* 22, 5) dixit Abraham ad pueros suos *n·636
cum ascenderet in montem ad immolandum filium: *Expectate hic, et cum adoraverimus, revertemur ad vos;* et tamen non habebat tunc animum ut reverteretur Isaac, sed potius illum immolandi; ergo ex instinctu Dei mentitus est.

611 XX — **Confirmatur secundo** Nam Deus per n· 639
suos ministros sæpe invenitur mentitus fuisse in Sacra Scriptura; ergo est auctor mendacii.

612 *Probatur antecedens,* quia instructu Dei Jacob *n·640
mentitus est patri suo illum decipiens dicendo *(Gen.* 27, 19): *Ego sum filius tuus primogenitus Esau: feci sicut praecepisti mihi,* et cum Isaac iiterrogasset *(Gen.* 27, 24): *Tu es filius meus Esau?* respondit Jacob: *Ego sum;* mentitus est ergo Jacob. Quod et indicare videntur
verba patris ejus dicta ad Esau *(Gen.* 27, 35): *Venit,* *n-645
inquit, *frater tuus fraudulenter.*

613 Item Jacob *(Gen.* 49, 10) dixit Spiritu Dei: *Non* n. 646
auferetur sceptrum de Juda, et dw de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, hoc est Christus; sed hoc non fuit adimpletum; ergo mentitus est Deus **per** suum ministrum.

614 *Probatur minor,* quia post egessionem de Aegypto et Legem acceptam coepit popuhs Israel habere prin-

cipes et gubernatores, dissimili tamen modo pro diversitate temporum. — Aliqui enim vocati sunt **duces,** ut Moyses et Josue, et gubernarunt populum sexaginta annis, neuter tamen illorum fuit de tribu Juda, nam Moyses fuit de tribu Levi[1], et Josue de tribu Ephraim [2]. — Post tempus autem istud usque ad Saulem spatio videlicet trecentorum annorum et amplius, fuit principatus penes **judices,** qui tamen cum essent numero quindecim soli duo videlicet Othoniel et Abesan erant de tribu Juda. — XXI — Postea vero imperium fuit per **reges,** quorum primus fuit Saul; erat autem ex tribu Benjamin[3]. Post illum autem fuit David unctus in regem, qui erat de tribu Juda[4]. Et in illa tribu remansit principatus regalis penes posteros David usque ad captivitatem Babylonis per annos 425. — Et post reditum Hebræorum ad patriam suam ex tali captivitate usque ad Herodem, per spatium 500 annorum gubernatur populus per sacerdotes qui simul erant reges. Illi tamen erant de tribu Levi, nam de tribu Juda nullus altari præsto fuit, ut ait D. Paulus *(Heb.* 7, 13-14).

615 Ex his omnibus quæ vera esse constant ex Sacra Scriptura colligitur quod cum ab egressione Hebræorum de Aegypto usque ad Herodem præterierint plusquam mille et trecenti anni, de omnibus illis solum per spatium 425 annorum regnavit tribus Juda; ergo illa prophetia Jacob falsa fuit, siquidem universaliter dixit nunquam auferendum esse sceptrum de Juda donec veniret qui mittendus erat, id est, Christus.

* Cf. *Ex.* 2, i.
’ Cf. I *Par. 7,* 20-27.
» Cf. I *Reg.* 10, 20.
« Cf. II *Reg.* 2, 4.

616 Alia sunt plura loca quæ hoc ipsum videntur confirmare, quæ brevitatis causa omittuntur. Qui autem late videre voluerit legat magistrum Cano {De Locis, Lib. II, cap. 2), D. Augustinum[1] et Jansenium[2]. *n·696

©

617 XXII — **Ad secundum argumentum** *respondetur* negando minorem. — Et ad primam probationem ejus de Job, solet responderi communiter quod quando {*Job* 7, 20) dixit *Peccavi,* loquitur de aliquo peccato levi quod commisit ante illam tribulationem; cum autem postea {*Job* 27, 6) dixit: *Neque reprehendit me cor meum in omni vita mea,* locutus est de peccato in re gravi, præcipue de peccatis illis quæ sibi objiciebantur ab amicis. *n·600 *n·602

618 Major difficultas est in eodem Job, quia cum {*Job* 1, 22; 2, 10) dicitur: *In omnibus his non peccavit Job, nec stultum aliquid locutus est labiis suis,* postea {*Job* 39, 34) idem Job dicit de se ipso: *Leviter locutus sum,* et infra {*Job* 39, 35): *Unum locutus sum quod utinam non dixissem,* et {*Job* 42, 3) : *Insipienter locutus sum·,* in quibus locis major contradictio esse videtur.

619 Ad ista loca respondere possent facile sequendo sententiam aliquorum expositorum qui dicunt quod licet Job in principio suæ tribulationis non peccaverit, neque etiam venialiter (in quo sensu verificatur illud quod dicitur capite I et II), tamen postea aliquale peccatum licet leve commisit defendendo nimis suam innocentiam coram amicis, vel dum conquerebatur de judicio Dei. *n. 618

1 *De Consensu Euangelistarum,* **Libri quatuor, PL 34, 1041-1230.**
2 *Concordia Euangelica,* **Lovan., 1549.**

620 XXIII — **Nihilominus** multo melius respondetur cum D. Thoma[1] quod Job in prædictis locis nec stultum aliquid revera dixit nec venialiter peccavit, sed locutus fuit verba quæ habuerunt aliquam speciem mali præ nimio dolore cruciatuum quos patiebatur, quod optime colligit S. Thomas ex verbis quæ dicit Deus ad Job *(Job* 38, 2): *Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis?* In his ergo quæ locutus est Job nihil stultum, sed sententias dixit sermonibus tamen imperitis, id est, qui haberent aliquam speciem mali et apparentiam, et ideo dixit *(Job* 39, 34; 42, 3): *Leviter* et *insipienter locutus sum.* n. 618

621 Divus etiam Gregorius[2] excusat alia via Job a peccato veniali et stultitia toto tempore suæ tribulationis, videlicet quod cum dixit *leviter* et *insipienter locutus sum,* loquebatur comparative ad Deum apud quem etiam nostræ justitiæ vocantur sicut pannus menstruatæ[3], non tamen quia peccata sint justitiæ nostræ. Sic etiam sententiæ Job quamvis respectu aliorum hominum essent sententiæ, tamen comparative ad Dominum erant stultitiæ^et locutiones leves, et multa loca Sacræ Scripturæ habent hanc expositionem.

622 Sic etiam interpretatur Hugo cardinalis[4], et D. Gregorius[5], et Glossa[6].

623 XXIV — Ad illud dé creatione lucis, quod lux *n·603

creata fuit primo die et tamen sol dicitur creatus quarto

1 *In Job,* **cap. 39, lect. 1,** *Opera Omnia,* **XVIII (Vivès), p. 209.**
‘ *Moral.,* **Lib. XXXV, cap. 2, PL 76, 751.**
’ **Cf.** *Esther* **14,16;** *Is.* **64, 6.**
* *Postillæ in universa Biblia,* **super** *Job* **42.**
4 **Cf.** *Moral.* **Lib. XXXV, cap. 2, PL 76,751.**
• **Cf.** *Glossa Ordinaria,* **PL 113, 758.**

die, **respondetur** quod revera utrumque tam lux quam ipsa substantia solis creata fuit primo die, de quo videatur magister Bagnez (In lam, q. 67, a. 4, dub. 2).

624 Dicitur autem sol quarto die creatus non quia tunc secundum substantiam creatus fuerit, sed per recapitulationem, quia videlicet iterum refertur creatus ut inter alia sidera annumeraretur illud quod praeclarissimum est.

625 Cujus exemplum est etiam in eodem capite primo. Nam productio mulieris quæ revera sexto die facta fuit narratur a Sacra Scriptura post finem omnium dierum. Et alia sunt exempla in Sacra Scriptura de quibus videri potest D. Augustinus *{De Doctr. christ.,* Lib. Ill, cap. 36)[1]

626 Responderi etiam potest cum D. Thoma (la, q. 67, a. 4 ad 2) ex sententia etiam D. Dionysii *{De Div. Nom.,* cap. 4)[2] quod substantia solis et lucis fuit producta prima die, sed quasi informis, quæ postea quarta die formata fuit et determinata ad particulares effectus in sole, et ideo dicitur creata quarto die. — Verba D. Thomæ sunt: "Dicendum est, ut dicit D. Dionysius, quod illa lux (videlicet quæ prima die creata est) fuit lux solis, sed adhuc informis. . ., sed postmodum data est ei specialis et determinata virtus ad particulares effectus". Et sic nulla est contradictio in illis locis.

627 XXV — Ad illud de Abraham qui emit sepulerum ab Ephron, **respondet** Cajetanus[3] quod ille n. 604

1 **PL 34, 86-88.**
2 **PG 3, 700.**
3 *In quinque libros Mosis,* **in** *Gen.* **23.**

Ephron, seu pater ejus Seor, nominatus fuit etiam Hemor, atque adeo uno nomine in *Genesi,* altero in *Actibus Apostolorum* nominatur.

628 Ad 1ocum (III *Reg.* 8,9), **dicitur** quod in arca erat distinctio quædam, ita ut aliquid posset esse in medio arcæ et aliquid ad latus. In medio igitur nihil aliud erat nisi tabulæ Testamenti, et sic verificantur illa verba; in latere autem arcæ erat virga Aaron et urna aurea cum manna. *n. 605

629 Hæc autem distinctio arcæ aperte colligitur ex *Deuteronomio* 31, 26 ubi dicitur: *Tollite librum istum, et ponite illum in latere arcæ, et* illud latus non vocabatur arca communiter. Apostolus[1] autem latiori vocabulo accepit arcam, et ideo dixit quod erant in illa tabulæ et manna. Non ergo est ibi aliqua contradictio.

630 Ad 1ocum (IV *Reg.* 8, 26), **respondetur** cum S. Hieronymo[2] et cum Hugone de S. Charo[3] quod revera Joram pater Ochoziæ vixit 40 annis, sed tamen quia 20 annis male regnavit, ideo non computantur in Sacra Scriptura nisi tantum 8 quibus bene regnavit; sed quia error posset in historia provenire si illi viginti anni penitus omitterentur, ideo filio ejus Ochoziæ tribuuntur qui non amplius quam 22 annis vixisse perhibetur et uno anno regnasse, et tamen (II *Par.* 22, 2) dicitur quod 42 annorum erat Ochozias quando coepit regnare, quod intelligi debet cum additione illorum viginti sui patris. *n. 606

631 Et est simile illud (I *Reg.* 13, 1), ubi dicitur de Saul: *Filius unius anni erat Saul cum regnare coepisset,*

[1] Cf. *Heb.* 9, 4.
[2] In *Par.,* Lib. II, cap. 22, PL 28,1383.
[3] *Postillæ in universa Biblia,* super IV *Reg.* 8, 26.

et *duobus annis regnavit super Israel.* Quod constat non esse intelligendum ut littera sonat, nam 21 annorum erat Saul quando regnare coepit, et per multos annos regnavit. Judicatur ergo in illis primis verbis quod in principio sui regni erat humilis quasi parvulus in oculis suis, postea vero superbus; in aliis autem verbis, scilicet *Duobus annis regnavit* denotatur, ut ait Hugo[1] et Glossa[2], quod *Duobus annis* juste rexit populum et in amicitia Dei, postea autem fuit quasi tyrannus, et ideo alii anni non computantur in numero regni sui.

632 XXVI — **Ad primam confirmationem,** *respondetur* negando antecedens.

633 Et ad primam probationem ejus, dicit D. Isidorus[3] 608
quod Abraham non fuit mentitus quando dixit uxori (*Gen.* 20, 5) : *Dic quod soror mea es.* Sed usus fuit quadam æquivocatione verborum, quia uxores etiam sorores a maritis vocabantur tunc, imo modo moris est apud conjugatos.

634 Quod autem postea Abimelech conquestus est quod illum deceperint nihil probat, quia ipse se decepit non intelligens æquivocationem aut diversum modum colloquendi inter uxoratos, praeterquam quod vere erat soror ejus, filia scilicet patris sui et non matris suæ, ut patet (*Gen.* 20,12).

635 Nec etiam Joseph mentitus est quando dixit quod 609
erat augur, quia per illud verbum indicabat quod

1 *Postillæ in universa Biblia,* super I 13, 1.
2 Cf. *Glossa Ordinaria,* PL 113, 553.
3 Cf. *Glossa Ordinaria,* in *Gen.* 20, PL 113, 133.

futura prædicebat ex inspiratione divina quod verissimum erat. Prædixit enim annos pinguedinis et annos famis validée et alia multa; non tamen erat augur si accipiatur in malam partem, in qua ipse non loquebatur, sed in sensu dicto.

636 Ad aliud *(Gen.* 22, 5), respondet primo Adrianus[1], *■ 610
quem sequitur magister Cano *(De Locis,* Lib. II, cap. 4 ad 1), quod Abraham mentitus est in illis verbis, sed tamen non fecit ex instinctu Dei, sed ex motivo proprio ut celaret sacrificium Isaac filii sui.

637 Hæc autem responsio non placet, sed sequenda est illa quam tradit D. Thomas (IIa-IIæ, q. 110, a. 3 ad 3) excusando viros virtutis exemplaris, qualis erat Abraham, a mendacio.

638 Unde cum D. Augustino *(Serm. ad Popul.,* serm. II, cap. 1)[2] quem etiam sequuntur communiter expositores, D. Thomas in loco[3], et scholastici (In III *Sent.* dist. 38), **dicendum est** Abraham non fuisse mentitum in illis verbis, quia quando dixit *(Gen.* 22, 5): *Cum adoraverimus, revertemur ad vos,* certo credebat et sperabat quod licet sacrificaret filium occidendo illum, resurrecturus tamen esset virtute Dei ut adimpleret in illo Deus promissionem quam ante fecerat[4] de multiplicanda posteritate Abrahæ per Isaac. Et ideo dixit de Abraham D. Paulus *(Heb.* 11, 17-19): *Unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones; ad quem dictum est: quia in Isaac vocabitur tibi semen: arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus.* Unde sine mendacio,

1 *Quæsticnes quodlibeticæ,* **quodl. II.**
2 **PL 38, 27.**
3 *In Gen.,* **cap. 22,** *Opera Omnia,* **XXXI (Vivès), p. 119.**
4 **Cf.** *Gen.* **26, 3-5.**

sed potius prophetice dixit *(Gen. 22,* 5): *Cum adoraverimus revertemur ad vos.*

Q

639 XXVII—**Ad secundam confirmationem,** *respondetur* negando antecedens. **n. 611**

640 Et ad primam probationem ejus, respondet Cajetanus[1], Lyra[2] et Scotus (In III *Sent.,* dist. XXXVIII, q. 1) quod quando Jacob dixit ad patrem *(Gen.* 27, 19) : *Ego sum primogenitus,* non fuit mentitus propter jus quod habebat ad primogenituram quam emerat a fratre suo Esau *(Gen.* 25, 29sq.). Cæterum dicendo se esse Esau mentitus est, non quidem ex instinctu Dei, sed ex ipso aut ex consilio Rebeccæ matris suæ. **n. 612**

641 Nihilominus verior et communissima sententia est sanctorum Patrum et doctorum quod Jacob in nullo illorum verborum fuit mentitus, sed verum dixit.

642 Sic D. Ambrosius *(De Jacob et Vita beata,* Lib. II, cap. 2-3)[3]; D. Augustinus *(Queest. in Heptat.,* Lib. I, q. 74; *De Civit. Dei,* Lib. XVI, cap. 37)[4]; D. Chrysostomus (In *Gen.,* hom. 53, n. 3 ; In *Coloss.,* hom. 6, n. 1)[5]; Innocentius Pontifex (c. 8, *de divortiis,* IV, 19)[6], et refertur (c. 22, C.XXII, q. 2) [7]; et præcipue D. Thomas (IIa-IIæ, q. 110, a. 3 ad 3).

1 **Cf. In** *Gen.* **27,19.**
2 **Cf.** *Postillx,* **super** *Gen.* **27,19.**
2 **PL 14,616-620.**
4 **PL 34, 567; 41, 515.**
5 **PG 54, 466-467; 62, 338.**
• **RF II, 723-724.**
7 **RF I, 874.**

643 Apparet autem Jacob non fuisse mentitum in eo quod dixit *(Gen. 27,* 19) : *Ego sum primogenitus tuus,* ut dicebant auctores *primæ solutionis ratione ibi data, *n. 640
et etiam quia divina ordinatione erat a Deo electus in illam dignitatem majoratus; neque etiam in eo quod dixit[1]: *Sum Esau,* quia non debet intelligi quod dixerit: Ego sum Esau in persona, sed mystice, quia etiam nomina propria per tropum et figuram accipi aliquando in Sacra Scriptura constat ex illo *(Rom.* 9, 6) : *Non omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ'.* ubi Apostolus vocat Israelitas metaphorice eos qui secundum imitationem fidei dicuntur filii Abraham. Sed clarius constat ex illo *(Mat.* 11, 14) ubi Christus Dominus appellat Joannem Baptistam Eliam, dicens: *Si vultis recipere, ipse est Elias,* non quidem in persona, sed quia venit in spiritu et virtute Eliæ. Sic Jacob dixit quod erat Esau non in persona, sed in eo quod habebat jus ad benedictionem patris sicut Esau.

644 **Quod si contra arguas,** quia Jacob tenebatur respondere ad intentionem patris interrogantis *(Gen.* 27, 18) : *Quis es tu, filii mi;* ergo cum non responderit, mentitus est. **Respondetur** negando antecedens, si loquamur de intentione quam pater habebat ex ignorantia. Respondit autem Jacob ad intentionem quam debuit pater habere si sciret illam esse voluntatem Dei. Et hoc satis aperte colligitur ex eo quod Isaac dixit Esau *(Gen. 27,* 33): *Benedixitque ei, et erit benedictus,* quia in illo stupore vehementi cognovit Dei voluntatem et ratum habuit quod fecerat, alias bene posset mutare sententiam cognito quod deceptus esset a filio: fraudem enim et dolum non deberet patrocinari Jacob.

1 **Cf.** *Gen. 27, 24.*

645 Ad illud autem quod ibidem tangitur videlicet *(Gen. 27,* 35) : *Venit frater tuus fraudulenter,* **respondetur primo** quod *fraudulenter* ibi sumitur materialiter non formaliter, hoc est, quod qui mysterium ignorabant poterant judicare quod ibi esset fraus et mendacium. **Secundo respondetur** quod fraus in Sacra Scriptura sumitur aliquando in bonam partem, ut *(Jer.* 20, 7): *Seduxisti me, Domine, et seductus sum,* et D. Paulus (II *Cor.* 12, 16) : *Cum essem astutus, dolo vos cepi.* Et quod illam simulationem faceret Jacob propter divinam revelationem quam antea habuerat colligi potest ex eo quod mater ejus, cum consuluisset Dominum eo quod parvuli rixabantur in utero, responsum accepit *(Gen.* 25, 23): *Duæ gentes sunt in utero tuo. .., et major serviet minori.* Quam responsionem verisimilius est quod indicaverit ipsa filio suo Jacob, praecipue quando timens non audebat accedere ad patrem ne pro benedictione maledictionem tribueret. 612

646 XXVIII — Ad ultimam probationem secundae probationis confirmationis, respondent aliqui quod a tribu Juda non abscessit sceptrum, etiam post reditum ex captivitate Babylonis. Quia licet tunc esset principatus apud pontifices, et illi essent ex tribu Levi quantum ad patres, erant tamen ex tribu Juda quantum ad matres, ut patet in Aaron qui matrimonio copulavit sibi Elisabeth filiam Aminadab de tribu Juda, ut patet *(Ex.* 6, 23). n. 613

647 Et licet ista expositio satis communis sit, non tamen placet, quia non semper sacerdotes ducebant uxores de tribu Juda, et dato quod illas acciperent, semper tamen apud Judæos non judicabantur homines esse hujus vel illius tribus propter genus maternum, ut

patet quia D. Paulus *(Heb. 7,*14) affirmavit quod Christus non fuit sacerdos ex tribu Levi, quia Christus fuit ex tribu Juda, et tamen mater Christi, licet paterno genere fuerit ex tribu Juda, tamen ex materno fuit ex tribu Levi.

648 XXIX— **Melius ergo respondetur** quod locus ille debet intelligi non in particulari de tribu illa Juda secundum quod erat tribus distincta ab aliis, sed in universali de gente illa Judaica, quæ erat divisa in duodecim tribus. Et juxta hanc expositionem sensus illorum verborum erat quod sceptrum regale et imperium non deficeret de gente Judaica usque ad adventum Messiæ.

649 Hanc expositionem tradunt gravissimi Patres. D. Ambrosius (De *benedict, patriarcharum,* cap. 4, n. 21) ‘,qui explicans illa verba *relata *Non auferetur* *n. 613
sceptrum, etc. dixit: “Usque ad ortum Salvatoris fides regalis successionis apud Judaeos integra conservata est”; et D. Augustinus (De *Civit. Dei,* Lib. XVIII, cap. 45)[1] dixit: “Non defuit Judaeorum princeps ex ipsis Judaeis, usque ad Herodem”; Eusebius etiam *{Hist, eccl.,* Lib. I, cap. 6)[3] dixit: “Ex quo tempore principes et duces ex Juda, hoc est, ex Judaeorum gente rempublicam illam regere destiterunt, hoc ipso tempore advenit Christus”.

650 XXX — **Contra istam tamen *expositionem** *n. 648
argui potest, quia Jacob illa verba protulit loquens cum filio suo Juda, et non cum aliquo alio filio; ergo debent intelligi non de tota gente omnium tribuum,

1 **PL 14, 680.**
1 **PL 41, 608.**
3 **PG 20, 87.**

sed specialiter de illa tribu Juda. Imo non videtur ratio congrua inveniri ad hoc ut illa quæ dicebantur de Juda ad alios filios transferantur; vel si loquebatur in illis verbis Jacob cum omnibus filiis suis, quare illud magis voluit proferre quando loquebatur cum Juda quam loquendo cum aliquo alio filio?

651 **Respondetur** quod licet tunc specialiter cum Juda loqueretur Jacob, tamen bene potuit proferre verba quæ omnibus filiis accommodarentur.

652 *El ratio* quare id fecit magis loquendo cum Juda quam cum alio filio füit quia cognovit quod particularis illa tribus longissimo tempore erat habitura sceptrum, et magna cum majestate.

653 Item quia tribus Juda erat nobilissima pars illius populi, et pars præcipua multoties ponitur pro toto populo in Sacra Scriptura, ut patet quia etiam multoties ponitur Sion vel Jerusalem pro omnibus Judæis, solum propter excellentiam et majorem majestatem. Sic in nostro casu.

¥ ¥

654 XXXI — **Tertio principaliter arguitur:** Quia multoties Deus per se et per alios loquitur in Sacra Scriptura ironice; sed ironia est species quædam mendacii, ut docet Aristoteles *(Eth.,* IV, 7)[1] et D. Thomas (IIa-IIæ, q. 110, a. 2); ergo.

655 *Probatur major,* quia *(Gen.* 3,22) dixit Deus ironice, postquam Adamus peccando vidit se esse nudum: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est;* item *(Mat.*

1 **1127 a 20.**

9, 13) dixit Christus: *Non veni vocare justos, sed peccatores,* quod ironice dictum esse docet D. Chrysostomus (In *Mat.,* hom. 30, n. 3)

656 Hoc idem comprobatur Deum fecisse per alios, nam (III *Reg.* 22, 15) cum interrogaret rex Israel Michæam: *Ire debemus in Ramoth Galaad ad prœliandum, an cessare?* respondit Michæas: *Ascende, et vade prospere, et tradet Dominus in manus regis,* etc. Item D. Paulus (I *Cor.* 4, 8) etiam ironice dixit: *Jam saturati estis, jam divites jacti estis: sine nobis regnatis.*

Θ

657 XXXII—**Respondetur** quod sicut asserit D. Thomas (IIa-IIæ, q. 113, a. 1) ironia est duplex. **ñ. 654**

658 *Una* est quædam locutio falsa per quam aliquis fingit et de se explicat minora quam de se revera existimat, quæ quidem est vitium per extremum oppositum jactantiæ, et isto modo nusquam Deus loquitur ironice. De hac loquitur D. Augustinus *(Serm. ad Popul.,* serm. CLXXXI, cap. 4)[2] de verbis Apostoli dicens quod quando aliquis humilitatis causa fingit in se aliquod peccatum quod revera non habet, eo ipso peccator est, quia illa ironia est peccatum quæ est species peccati.

659 *Alia* autem est ironia quæ est figurata locutio utens verbis quasi a contrario sensu et irrisorio, ita ut licet verba unum videantur significare, gestu tamen vel affectu significatur aliud; et hæc ironia fit sine

1 **PG 57, 365.**
2 **PL 38, 981.**

mendacio aliquo, et valde pertinet ad leporem sermonis, et hæc invenitur in Sacra Scriptura multoties in locis adductis in argumento 655 sq.

660 Illud autem Christi Domini (*Mat.* 9, 13) : *Non veni vocare justos, sed peccatores,* non est necessarium quod intelligatur ironice dictum, sed sensus est quod Christus principaliter venit propter peccatores in mundum, nam ex vi decreti quo determinatus est, ejus adventus non fieret nisi Adamus peccasset et reliqui in illo.

661 XXXIII — **Quarto arguitur:** Nam Christus Dominus mentiri potuit, imo mentitum esse de facto colligitur clare ex Sacra Scriptura; ergo etiam Deus.

662 *Probatur consequentia,* quia omnes actiones Christi deliberate regulabantur et dirigebantur ab intellectu divino, et erant illi conformes.

663 *Antecedens probatur,* nam secundum Aristotelem et D. Thomam, locis citatis in argumento praecedenti *n. 654
mendacium est quod verbis aut factis aut nutibus significamus contra id quod habemus in mente; sed Christus Dominus nutibus et factis significavit aliquid contra id quod in mente habebat quando scilicet euntibus discipulis in Emmaum finxit se longius ire [1], cujus intentionem non habebat sed potius erat in mente et animo ibi remanere; ergo mentitus est.664

664 **Confirmatur primo,** quia si Verbum divinum assumeret naturam humanam destitutam omni dono

1 Cf. *Luc,* 24, 28.

supernatural!, ut fieri potuisse supponimus ex dictis a nobis[1] in materia de Incarnatione, tunc intellectus Christi non haberet aliquam scientiam aut cognitionem qua dirigeret operationes vel locutiones suas; ergo sicut modo homines ex defectu cognitionis mentiuntur et falsum proferunt, sic potest facere Christus, et consequenter ipse Deus.

665 **Confirmatur secundo,** quia secundum fidem est certum quod Christus mori potuit in natura assumpta; ergo erit verum affirmare quod potuit mentiri in natura humana.

666 *Probatur consequentia,* quia sicut Verbum assumens talem naturam est summa vita ita etiam est summa veritas; sed non repugnat summæ vitæ mors in natura assumpta; ergo nec etiam repugnabit summæ veritati mendacium in eadem natura.

667 *Patet consequentia,* quia non videtur aliqua specialis repugnantia in uno potius quam in alio.

Θ

668 XXXIV — **Respondetur** quod olim fuit quorumdam error dicentium Christum Dominum mentitum fuisse, ut refert D. Augustinus[2], sed tamen ut n. 661
patet ex nostris conclusionibus et earum probationibus n. 527 sqq.
constat Deum non posse mentiri per Christum ut hominem, siquidem nec potest per ministrum aliquem n. 567 sq.
qui non sit Deus per unionem hypostaticam.

1 Cf. *Curs. Theol.,* in IIIam, q. 7, disp. 9, a. 3, n. 2; q. 15, disp. 16, a. 1, n. 28 sqq.

2 *Serm. ad Popul.,* serm. CXXXIII, 2-6, PL 38, 737 sq.

669 Quare ad argumentum **respondetur** ex doctrina D. Augustini *(Quæst. Evang.,* Lib. II, q. 51 super *Luc.* 24, 28)[1] quam adducit D. Thomas (IIIa, q. 55, a. 4 ad 1) dicens: "Non omne quod fingimus, mendacium est. Sed quando illud fingimus quod nihil significat, tunc est mendacium. Cum autem fictio nostra refertur in aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. Alioquin omnia quæ a sapientibus viris, vel etiam a Domino, figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur. . . Sicut autem dicta, ita etiam finguntur facta sine mendacio ad aliquam rem significandam". **n. 663**

670 Ex quibus verbis aperte patet quod Christus quando finxit se longius ire, non est mentitus. Quod observavit etiam D. Gregorius *(In Evang.,* Lib. II, hom. 23)[2], ubi dixit: "Fingere namque componere dicimus: unde et compositores luti figulos vocamus". Nihil ergo simplex veritas per duplicitatem facit, sed talem se eis exhibuit in corpore qualis apud illos erat in mente. Vel voluit se significare longius iturum in coelum, interim tamen velle hospitio ab ipsis recipi.

671 XXXV — **Quod si adhuc contra arguas:** Quia Christus non solum nutibus aut factis, sed etiam verbis aliquid fecit contra propriam mentem; ergo revera mentitus est. — *Probatur antecedens.* Nam *(Joan.* 7, 8) dixit Christus Dominus discipulis suis: *Vos ascendite ad diem festum hunc, ego non ascendam.* Et in eodem capite[3] dicitur quod revera Christus ascendit;

1 **PL 35,1362.**
2 **PL 76, 1182.**
3 *Joan.* **7,10.**

ergo verbis significavit aliquid contra propriam mentem.

672 Ad hanc *replicam **dupliciter respondetur.** *n·671
Primo, quod in illis verbis noluit dicere Christus quod nullatenus ascenderet ad diem festum, sed quod non ascenderet cum discipulis suis sed seorsum. Quod est satis conforme textui græco[1] ubi legitur: *Ego non ascendo de praesenti,* quasi diceret: non ascendo modo vobiscum.

673 *Secundo,* respondetur quod in illis verbis indicare voluit quod non esset ascensurus palam et manifeste, sed in occulto, et hoc modo dicitur postea ascendisse.

674 Hac autem ratione interpretari debet illud quod dicitur (I *Reg.* 15, 35): *Samuel non vidit amplius Saulem,* id est, manifeste, sed occulte sine cultu regio, nam constat (I *Reg.* 19, 24) quod iterum vidit illum nudum prophetantem inter prophetas.

675 XXXVI— **Ad primam *confirmationem** *respondetur* negando consequentiam. Ut enim constat ex dictis a nobis[2] in materia de Incarnatione, Deus in qualibet alia natura non unita hypostatice bene potest permittere peccata et errores; hoc autem omnino repugnat permittere in natura sibi hypostatice unita. *a-664

676 *Et ratio est* quia suppositum illud divinum gerebat vices suppositi humani, atque adeo ad ipsum spectabat non permittere in natura humana aliquem errorem aut aliquod peccatum, alias voluntaria ista essent suppo-

1 **Verius esset dicere: secundum versionem arabicam.**
* *Cf. Cuis. Theol.,* **in Illam, q. 15, disp. 16, a. 1, n. 42 sqq.**

sito, quod implicat. Tenebatur ergo illud suppositum divinum dirigere specialiter illam humanitatem ne in aliquo erraret, ut talis error non tribueretur Deo, quia intellectu humano Christi errante necessarium erat quod divina voluntas Verbi illum errorem vellet saltem tamquam moralis causa.

677 XXXVII—**Ad secundam *confirmationem** ***n. 665**
respondetur negando consequentiam. Ad cujus pro-
*bationem dicimus esse valde disparem rationem inter *n. 666
mortem ex una parte et errorem aut falsitatem ex altera, quia mors cum tantum dicat privationem vitæ quæcumque illa sit, et tantum habeat rationem mali naturae, bene potest reperiri in natura humana assumpta et a Deo approbari, quia non moritur in se Deus, sed in natura sibi extrinseca.

678 Cæterum peccatum aut error vel falsitas sunt mala moralia, vel proxima mali moralis; unde si Deus esset causa moralis illorum, absolute diceretur peccare et positive errare aut decipere, quia tenebatur regere humanitatem illam secundum regulas rectæ operationis. Quare si illa humanitas deficeret moraliter, suppositum divinum denominaretur peccans aut errans, quod est omnino impossibile.

* *

679 XXXVIII — **Quinto arguitur:** Quia Deus obligat homines ut sequantur conscientiam erroneam; ergo ipse Deus est auctor erroris atque adeo mentiri potest.

680 *Probatur antecedens,* quia communiter fatentur theologi contra Durandum[1] quod sequi tenemur illam

1 **Cf. In II** *Sent.,* **dist. 39, q. 5.**

conscientiam erroneam, eo quod voluntas debet sequi judicium intellectus, cum dependeat ejus actus ab objecto secundum quod per judicium rationis proponitur; ergo si proponitur aliquid sub ratione boni tenetur voluntas illud prosequi, alias peccaret quia fugit quod sub ratione honesti repræsentatur. Sicut si aliquid quod revera licitum est proponeret tamquam illicitum tenetur voluntas illud non prosequi.

681 *Consequentia* autem probatur primo, quia ista obligatio non provenit ex aliquo praecepto humano; ergo provenit ex divino. Quod docuit D. Thomas *(Sent.,* Lib. II, dist. 39, q. 3, a. 3, et ad 1 et 2). n. 679

682 Et probatur ratione, quia quando conscientia erronea dictat aliquid esse faciendum vel non faciendum, hoc non facit intimando illud quasi proprium placitum hominis, sed tamquam praeceptum divinum; ergo ex hoc ultimo provenit obligatio sequendi talem conscientiam.

683 Probatur ista consequentia exemplo aperto, quia quando imperium regis non venit immediate ad subditos ejus sed mediante aliquo gubernatore, tunc si talis gubernator proponeret aliquid esse justum a rege licet revera non esset, teneretur populus obedire non quia talis gubernator propria virtute obligat ad obediendum, sed quia intimat illud esse regis praeceptum; ergo similiter conscientia erronea non obligat virtute propria, sed quia proponit illud esse praeceptum divinum.

684 XXXIX — **Respondetur** quod Deus non obligat nos per se ut sequamur conscientiam erroneam, sed n. 679

solum ut non faciamus aliquid quod judicamus esse malum et contra Deum, quod quidem bonum est; contingit autem per accidens quod illud quod non sequimur existimantes esse malum sit bonum, et ex ignorantia proponatur voluntati tamquam malum.

685 **Quod si iterum arguas**: Quia qui praecipit finem praecipit etiam medium necessarium ad talem finem; sed praecipit Deus sequi conscientiam erroneam; ergo etiam praecipit medium omnino necessarium ad illum finem. — XL — *Rursus,* sed ad talem finem est necessarium dicere mendacium supposita conscientia erronea; ergo lex divina quæ obligat ad sequendam conscientiam talem obligat consequenter ad proferendum mendacium, quod est medium ad illum finem.

686 **Respondetur** distinguendo majorem. Qui præcipit finem, præcipit etiam medium necessarium, si illud medium sit per se necessarium, *concedo majorem·,* si autem illud medium sit necessarium per accidens et supposita conscientia erronea, *nego majorem.*

687 Sicut homo appetit beatitudinem supernaturalem quæ haberi non potest in hac vita, imo ut aliqui volunt appetitu naturali, non tamen appetit mortem appetitu naturali quia mors non est medium per se ad beatitudinem sed per accidens; idem dicendum est in nostro casu, præterquam quod potest talis homo facere contra conscientiam erroneam deponendo illam. Quare nullo modo concedendum est quod Deus nos obliget ad mendacium vel ad aliquod malum faciendum.

* *

688 XLI — **Sexto et ultimo arguitur:** Quia veritas Dei defectibilis est; ergo fides quæ innititur illi poterit inclinare ad falsum.

689 *Antecedens probatur,* nam illa veritas quæ indiget firmari aliquo alio supponitur defectibilis, alias nulla confirmatione indigeret; sed veritas Dei multoties ad sui confirmationem adducit juramentum quo firmetur, ut patet *(Gen.* 22, 16): *Per memetipsum juravi. . . quia fecisti hanc rem. . . benedicam tibi,* etc., et (Ps. 88, 4-5): *Juravi David servo meo: Usque in veternum prve-parabo semen tuum·,* ergo talis veritas divina sine juramento defectibilis esset et decipere posset, alias omnino impertinenter juramento confirmaretur, quod dici nequit.

690 **Confirmatur,** quia licet Deus non possit esse causa peccati, ut late dici solet (la-IIæ, q. 79, a. 1), tamen potest esse causa assensus falsi quem habet homo inculpabiliter in suo intellectu; ergo poterit Deus ad mendacium inclinare.

691 *Antecedens* probatur, quia falsus ille assensus non est culpabilis; ergo non repugnat quod Deus sit causa illius.

692 *Consequentia* vero probatur, quia qui inclinat ad falsum decipit circa veritatem rei, cum inclinet ad rem aliter quam est; ergo si Deus ad falsum inclinat poterit nos decipere.

Θ

693 XLII — **Respondetur,** negando antecedens. Et ad ejus *probationem dicitur quod divina veritas de se *n·689

ita infallibilis et firma est ut non indigeat firmari aliquo alio, neque etiam juramento, quia juramentum nullum robur illi addit secundum se.

694 Quod vero aliquando Deus dicta aut promissa sua juramento firmaverit nullatenus provenit ex defectu veritatis ejus, sed loquitur Deus more nostro qui veritates nostras juramento firmamus ut alii majorem et certiorem nobis adhibeant fidem. Deus autem ita infallibiliter dicit sine juramento atque cum illo.

695 **Ad confirmationem,** *respondetur* ex secunda con- *n-546sq'
clusione, videlicet quod Deus nec peccati nec assensus falsi potest esse causa directa et positiva si peccatum aut falsum accipiantur formaliter, bene tamen si accipiantur materialiter, nam hoc secundum non repugnat Deo sicut primum, rationibus adductis in illa secunda conclusione.

Θ

696 Plura alia argumenta fieri possent ex diversis locis 616
Scripturae. Sufficiant dicta et verba D. Augustini advertere *(Epist.* LXXXII *Ad Hieron.,* cap. 1, n. 3)[1] et habetur in capite *Ego solis* (c. 5, D. IX)[2]: "Si aliquid, inquit, in Scripturis offendero, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel mendosum esse codicem, vel non esse assecutum interpretem quod dictum est, vel me minime intellexisse non ambigam".

697 XLIV — Restat secundum punctum supra in n. 498
initio articuli explicare ut clarius infallibilitas fidei

1 **PL 33, 277.**
* **RF I, 17.**

nobis innotescat, **utrum videlicet aliquod falsum possit subesse fidei EX HOMINE CREDENTE, id est, an ex ignorantia invincibili vel ex deceptione alicujus putans se verum credere possit falsum attingere.**—Resolutio hujus dubii sequenti conclusione declaratur.

698 XLV — **Fidei supernatural! non potest subesse falsum etiam per accidens et materialiter ex eo quod aliquis existimet tamquam de fide id quod de fide non est invincibiliter, sed si tunc credit non credit fide infusa sed acquisita.**

699 Hæc sententia communis est inter theologos et a D. Thoma intenta (IIa-IIæ, q. 1, a. 3). Nam in solutionibus argumentorum nullam deceptionem neque etiam maiterialem et per accidens in fide admittit. Et
idem significant verba Concilii Tridentini supra relata *"·559
(sess. VI, cap. 9)[1] quod certitudo fidei talis est quod non potest illi subesse falsum; si autem materialiter et per accidens fides posset assentiri falso, utique certitudini ejus posset subesse falsum.

700 Cæterum, non ita facile reddi potest ratio hujus
conclusionis eo quod invenimus a simili quod potest *n'
prudentia etiam supernaturalis ferri in aliquid quod in re sit falsum sed probabiliter judicatur conveniens et rectum, eo quod prudentia non fertur in verum prout est in re, sed prout judicatur conveniens juxta regulas rationis.

1 **Msi XXXIII, 36.**

701 Et similiter virtutes etiam supernaturales, ut cha- 719
ritas possunt ferri in aliquid quod apparet bonum licet in re non sit, sicut potest benefacere pauperi qui talem se fingit; et justitia dictat aliquid esse reddendum quod in re non debetur, solum quia probatur deberi; et religio 720
adorat hostiam quæ proponitur ut consecrata, licet consecrata non sit.

702 Similiter ergo diceret aliquis quod fides solum formaliter fertur in verum, id est, in quantum judicatur et proponitur modo prudentiali ad credendum, licet in re falsum.

703 Et ratio est quia fides dirigitur circa credibilitatem
rerum a prudentia ergo sufficit quod res aliqua pruden- *n' 450
tialiter appareat vera et proponatur tamquam de fide, non vero quod in re sit vera.

704 Et sic explicari potest locus Concilii Tridentini[1] *"·699
quod certitudo fidei est cui non potest subesse falsum formaliter et prudentialiter, non autem etiam materialiter et per accidens.

* * *

705 XLVI — **Nihilominus** ratio D. Thomæ (IIa-IIæ, q. 1, a. 3), si recte expendatur, valde efficax est et aperte discriminat fidem ab aliis virtutibus quantum ad hoc quod non possit tendere in falsum etiam materialiter et per accidens.

706 Et ratio D. Thomæ est quia nullus habitus vel potentia potest ferri in aliquod objectum etiam mate-

1 **Cf. Sess. VI, cap. 9, Msi XXXIII, 36.**

riale et per accidens nisi subjiciatur* suæ rationi formali *n. 232
et sub illa attingatur, sicut oculus non potest attingere objectum nisi sub luce; sed formalis ratio fidei supernaturalis est veritas prima ut revelans* ergo non potest *n. 709
aliquod objectum materiale attingere nisi ut subest tali veritati.

707 Sed sub prima veritate testificante nullum falsum potest contineri; ergo repugnat quod fide divina attingatur aliquod falsum etiam materialiter et per accidens.

708 **Primus syllogismus*** est legitimus, et *major* omnino certa. Quia si aliquis habitus attingeret aliquod objectum materiale et non sub ratione formali propria, excederet suum proprium specificativum; ergo excederet suam propriam speciem seu essentiam specificatam. *n. 706

709 *Minor* autem etiam est certa ex supra* dictis, ubi ostendimus primam veritatem esse objectum formale fidei ut testificans est. *n. 98 sqq.

710 **Antecedens*** duplici enthymemate constat, quia illud continetur tamquam objectum materiale sub testificatione divina quod ab illa denominatur ut testificatum et dictum, objectum enim materiale denominatur a formali; ergo oportet quod objectum materiale fidei sit testificatum et prolatum a Deo; sed veritas prima nullo modo potest proferre falsum, alias deviaret a veritate; ergo non potest aliquid falsum contineri sub divina veritate testificante. *n. 707

711 Et in hoc consistit tota vis hujus rationis* per quam discriminatur fides a prudentia et a reliquis virtutibus quibus per accidens et materialiter potest *n. 705

subesse falsum. Nam objectum fidei ut sit materiale contentum sub formali debet esse testificatum et dictum a Deo, non vero sola nostra ratione inquisitum aut propositum; implicat autem quod sit dictum a Deo, et sit falsum. Objectum autem prudentiæ, et aliarum virtutum quæ a prudentia gubernantur, non est dictum a Deo, sed ratione nostra dispositum et inquisitum, et sic non repugnat quod in re sit falsum, dummodo convenienti modo sit propositum. *n. 212

712 XLVII — **Dices:** Ratio formalis fidei est testimonium divinum vere vel prudentialiter existimatum tale, eo quod in assensu fidei movetur aliquis juxta prudentem propositionem rerum; ad prudentiam autem sufficit existimatio rationabilis, non autem requiritur quod in re sit talis. *n. 703

713 **Contra est,** quia si hoc sufficit ad specificam rationem fidei, — *ergo* fides ex sua ratione formali non inclinabit in objecta sub infallibili certitudine et per modum virtutis, sed modo fallibili, atque adeo non solum per accidens et ex ignorantia invincibili credentis, sed per se et ex ipsa ratione formali erit fallibilis. — Patet consequentia, quia ex specie et formali ratione innititur fides testimonio divino vel vero vel existimato; ergo solum petit illud disjunctum, scilicet verum vel existimatum; sed una pars illius disjuncti est fallibilis; ergo si sufficit ad constituendam speciem fidei una pars disjuncti, scilicet testimonium existimatum, sufficiet aliquid fallibile. Ergo non solum per accidens et materialiter, sed ex ipsa specie sua formali fides erit fallibilis; at hoc nullus dicet, cum fidei certitudo superna-

turalis sit ex specie sua et substantia[1] rerum sperandarum.

714 *Imo sequeretur* quod fides non esset virtus, quia ad rationem virtutis requiritur quod firmiter procedat, non infirmiter nec fallibiliter: virtus enim et infirmitas opponuntur. Non procedit autem firmiter si solum existimato testimonio fertur, nam existimatio nostra ab intrinseco falli potest et de facto ponitur casus quod in re falsum attingat.

715 *Denique sequeretur* quod fides infusa posset manere in haeretico quia ipse aliquando existimat se recte sentire illuminatumque esse; ergo si sufficit testimonium existimatum, non est cur non possit manere in hæretico.

716 **Et si dicatur** requiri quod illa existimatio sit certa, **contra est,** quia vel debet esse certus de illa certitudine fidei ita quod in re ita sit, et tunc redit argumentum quod in re non potest esse certus si in re falsum attingit; si autem existimatio illa non est certa certitudine fidei, ergo est fallibilis. Et sic si fides ex sua specie innititur testimonio existimato, fallibili modo nititur.

717 XLVIII — Ex his patet ad opposita exempla. n. 700sq.

718 Prudentia enim non innititur testimonio divino, sed regulis rationis quæ de se arbitrariæ sunt et contingentes, nec regulantur veritate speculativa sed morali convenientia.

1 **Cf.** *Heb.* **11, i.**

719 Similiter *charitas respicit bonum propositum per *n. 701
rationem, et ita ubi proponitur aliquid ut amabile propter Deum, fertur in illud sic propositum sive existât in re sive non, hoc enim non potest a regulis charitatis sciri.

720 Quod vero *additur de hostia non consecrata *n. 701
quæ proponitur adoranda, *respondetur* adorandam esse in particulari sine ulla conditione quamdiu non est ratio dubitandi quod non sit consecrata; non tamen credi a fide hanc hostiam in particulari, sed solum secundum rationem communem sacramenti Ecclesiæ, ut affirmat D. Thomas (IIa-IIæ, q. 1, a. 3 ad 4).

721 Ratio diversitatis est quia adoratio est actus religionis et cultus, qui est actus virtutis moralis, et sic regulatur a prudentia quæ omnium virtutum moralium directiva est. Prudentia autem dictat absolute et sine conditione hanc hostiam numero esse adorandam, quia nulla ratio dubitandi in particulari se offert ad oppositum, nec respicit quid in re sit vel non sit, sed solum quid appareat ad dubitandum vel non dubitandum: adoratio autem sub conditione nascitur supposita aliqua dubitatione quæ hic non apparet (ut suppono).

722 At vero fides non regulatur in credendo a pruden-
*tia sed a testimonio divino revelante; testimonium *n. 429
autem divinum solum revelat quod quælibet hostia rite consecrata continet corpus Christi. Quod vero ista vel illa sit rite consecrata hoc non est revelatum neque per communem acceptationem Ecclesiæ determinatum, sicut determinatur[1] quod hæc persona Pon-

1 **Cf. Joan, a Sto Thoma.,** *Curs. Theol.,* **in IIam-IIæ, q. 1, a. 10,** *De Summo Pontifice,* **disp. 1, a. 1, n. 22; disp. 2, a. 2, n. 10.**

tificis est rite electa quia acceptatur pacifice a tota Ecclesia. Unde hanc hostiam numero esse rite consecratam non est materia fidei, sed solum quod supposita consecratione in illa est corpus Christi.

* * *

SOLVUNTUR ARGUMENTA

723 XLIX — Ex his denique solutæ manent **aliœ objectiones** seu exempla quæ opponi solent. Nam, verbi gratia, pueri, ut perveniunt ad usum rationis et incipiunt exercere actus fidei, et similiter homines rustici non credunt nisi prout audierunt a suis parochis vel parentibus sine ulla discussione; ergo si contigerit audire ab illis tamquam de fide certum quod in re sit falsum, credent illud tamquam de fide, et tamen in re falsum erit; ergo.*725

724 **Urgetur argumentum,** quia illi pueri aut rustici qui non habent alium a quo instruantur nisi parentes vel parochos, si audiant ab illis rem aliquam esse definitam de fide quam credere teneantur: si non credant, peccabunt, quia facient contra dictamen de obligatione credendi; si autem credere velint, non possunt, quia (ut diximus*) non potest talis assensus *n. 698sq.
procedere a fide infusa, credere autem fide acquisita non sufficit quia proponitur ipsis quod credant fide divina, ergo manebunt perplexi*. *n. 729

©

725 L — **Secundo*,** est illud argumentum vulgare *n. 731
de tempore nativitatis Christi. Tunc enim in Lege

Veteri fides dictabat Christum esse nasciturum, ergo si in illa nocte nativitatis aliquis continuaret illum actum fidei: Christus nascetur et ipso continuante nasceretur, jam incipiebat falsificari ille actus, et tamen continuabatur prior assensus fidei, siquidem nulla mutatio intercedebat ex parte credentis; ergo.

726 **LI — Respondetur ad primum** quod in credendis his quæ de novo dicuntur definita nullus prudenter moVetur ad credendum ex nuda relatione privata, sive fiat a parentibus, sive a parochis, sive ab aliis, sed ex solemni et juridica promulgatione: ex notitia illius sufficienter facta quod constet non esse nudam narrationem privato modo factam, sed authenticam. Quod si alio modo credat, leviter credit, et sic non mirum quod a fide infusa non procedat. *n·723

727 **Quod si demus** quod juridice promulgetur per fictionem tamquam definitum de fide, vel a multis affirmetur sic esse promulgatum et tamen in re sit falsum, tunc fides ex tali deceptione fertur in falsum.728

728 **Respondetur** quod (ut supra* diximus) fides non fertur in propositionem rerum ut fit ab isto vel illo proponente in particulari qui est inferior minister et potest fallere vel falli nec habet assistentiam Spiritus Sancti infallibilem, sed directe fertur* in propositionem Ecclesiæ Catholicæ ut descendit a Pontifice qui errare non potest. Et ita, si hoc quod iste minister proponit est falsum non periclitatur fides, quia non elicit assensum circa rem propositam absolute et ut est ab isto *n. 430 *n·430

ministro, sed ut est propositum ab Ecclesia. Quantumvis enim sit rusticus semper credit id quod credit Ecclesia, et hoc virtualiter includitur[1] in omni actu credendi, et ita si talis res non est definita non creditur a fide.

729 Si vero aliquis feratur in rem illam omnino absolute, et non supponendo illam conditionem quod est definita vere ab Ecclesia Catholica, non credit fide infusa sed acquisita. Unde cessat omnis *perplexitas quia *n. 724
nunquam proponitur alicui aliquid credendum sub præcepto nisi mediante Ecclesia Catholica a qua tale praeceptum emanat, sicut definitio etiam fidei.

730 Si autem falso alicui dicatur esse praeceptum quod in re non est, non debet credere prout dicitur ab isto, sed si ita est ab Ecclesia propositum, quousque sibi magis in particulari constet ita Ecclesiam proponere, vel quia videt sic communiter ab aliis credi, vel quia videt sic in Ecclesia juridice promulgari.

Θ

731 LII — **Ad *secundum** *respondetur* ex D. Thoma *n. 725
(IIa-IIæ, q. 1, a. 3 ad 3) quod fides antiquorum ante adventum Christi non ferebatur in circumstantiam determinatam temporis in qua Christus nasceretur, quia hoc non erat expressum in Scriptura, sed quod nasceretur *circa illa tempora* plus vel minus. Unde si vellet tunc fidelis elicere actum fidei et determinare circumstantiam temporis, illa determinatio non attingeretur a fide, quia nihil in particulari de illa dictabat.

1 **Cf.** *De Ver.,* **q. 14, a. 11 corp.**

732 Si autem sine determinatione temporis diceret illa nocte quod Christus nascetur (hoc ipso quod determinate loqueretur de futuro, non solum intelligens quod circa illa tempora nasceretur Christus, sed in qualibet prolatione, determinando quod etiam respectu illius instantis adhuc de futuro Christus nasceretur), in hoc loqueretur humana conjectura quantum ad illam determinationem temporis, quia hoc non determinabat fides (ut dictum est). Unde circa illa tempora nullus poterat determinare de futuro, vel de praeterito credere fide divina quod Christus venisset, sed solum quod *circa illa tempora* veniret, et omnis alia determinatio erat humanæ conjecturæ quousque per praedicationem Christi vel miracula et signa manifestatum est jam venisse.

* * *

733 LIII — Ex dictis in isto articulo constat nobis veritas et infallibilitas fidei, cui neque **ex Deo dicente,** n. 499sqq
neque **ex homine** potest falsum subesse. Innititur n. 697sqq
enim prima veritate revelanti cujus certitudo valde reverenter est observanda a concionatoribus, taliter quod contra reverentiam illi debitam facit et injuriam ei infert qui in concionibus utitur mendaciis aut falsis et fictitiis miraculis ad confirmandas res fidei vel ad confirmandos fidelium mores: propter quod dicitur *(Job* 13, 7): *Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos?*

734 Quod late prosequitur et confirmat D. Augustinus *(Contra Mendae.,* cap. 4) »[1], quia si sic fides propagaretur,

1 **PL 40, 523.**

scilicet mendaciis, periclitaretur sane dum quis semel comperto mendacio in uno ab aliis merito inciperet dubitare; imo, qui cum mendacio confirmat fidem, quantum est ex parte sua, mendacem facit Christum et Ecclesiam cujus legatione prædicator fungitur Deo exhortante per ipsum, ut asserit D. Paulus (II *Cor.* 5, 20).

735 Et ob hanc causam in Concilio Lateranensi V (sess. XI) », sub Julio II et Leone X, excommunicantur qui in prædicationibus ad populum miracula falsa aut incerta aut prophetias quæ ex Sacra Scriptura non constant prædicare ausi fuerint.

736 Verum autem est quod Dominus Cajetanus[2] dubitat an ista excommunicatio et similes aliæ illius Concilii fuerint usu receptæ, et idem dubitat noster Bartholomæus Carranza *(Summa omnium Conciliorum,* in fine illius quinti Concilii Lateranensis).

737 Hæc tamen omnia intelligi debent quando prædicator ordinat mendacium ex proposito ad confirmationem rerum fidei, nam alias si mendacium diceret leve aut allegaret falso testimonium alicujus sancti vel prophetæ ne suam inscientiam aut oblivionem proderet, non esset mortale peccatum, sed veniale; grave secundum circumstantias temporis aut loci. Si autem in re gravi mentitur, aut ex proposito et deliberate falso allegaret prophetam aut sanctum, peccatum mortale committeret.

• **Msi XXXII, 944-947.**
! *Summula Peccalmum,* **verbo** *Excommunicatio,* **cap. 81.**

DISPUTATIO III

DE PIA AFFECTIONE VOLUNTATIS AD CREDENDUM

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PIA AFFECTIO VOLUNTATIS CONCURRAT AD SPECIFICATIONEM FIDEI?

738 I — **Sensus dubii est, an** species illius actus credendi (quod sit assensus circa res credendas) dependeat ex affectu et motione voluntatis; — **an vero** solum dependeat iste actus quoad exercitium ab actu voluntatis ad hoc ut egrediatur vel non egrediatur; — **an vero** dependeat quoad specificationem et ex parte objecti moventis specificative. Omnis enim motio
specificativa tenet se ex parte objecti sicut motio n. 749
quoad exercitium ex parte subjecti.

Θ

739 **II**— Difficultas autem consurgit ex **duobus.**

740 Primo quia aliquando salvatur species et essen- n. 751
tia fidei sine pia affectione, ut patet in daemonibus qui credunt et contremiscunt[1], quasi coacte[2] credentes
propter evidentiam signorum. Et similiter quando n. 756

1 *Jac.* **2,19.**

2 **IIa-IIæ, q. 5, a. 2.**

credo Romam esse, ex tanta multitudine testium sine ulla motione voluntatis credo. Ergo non requiritur ad specificationem fidei acquisitae affectus credendi, ergo neque ad infusam : potest enim proponi cum tanta evidentia credibilitatis sicut acquisita.

741 **Secundo** quia non apparet quid voluntas ponat ex parte objecti formalis fidei ut moveat intellectum præsertim speculativum in quo est fides, ut suppono ex D. Thoma (IIa-IIæ, q. 4, a. 2 ad 3). Nam cum illud objectum sit de se insufficiens ad movendum (alias si esset sufficiens non indigeret voluntatis motione), oportet quod ista insufficientia suppleatur ex parte ipsiusmet objecti; voluntas autem ex parte objecti addere non potest nisi denominationem voliti, quæ denominatio non specificat neque complet specificationem objecti intellectus; ergo non potest dici quod motio voluntatis intret specificationem fidei ex eo quod objectum est insufficiens; aut explicetur quomodo hæc insufficientia per actum voluntatis suppleatur. *n. 757

* * *

742 III — **NIHILOMINUS DICENDUM EST affectum voluntatis requiri ad ipsam specificationem actus credendi** in tantum quod, ut bene notat Cajetanus (In IIam-IIæ, q. 171, a. 2, n. 3-5 comment.), lumen fidei non est lumen intellectuale ut sic, sed est lumen intellectus ut moti a voluntate, neque illuminat intellectum intra limites intellectus, sed ut subest voluntati.

743 Et D. Thomas perpetuo docet objectum fidei non movere sufficienter in ratione objecti ipsum intellectum, et ideo indigere motione voluntatis; ergo suppletur per

voluntatem id quod se tenet ex parte objecti et consequenter id quod se tenet ex parte specificationis objecti fidei. De quo videri potest (IIa-IIæ, q. 1, a. 4), et (Z>e *Ver.,* q. 14, a. 3 ad 10) ubi ait: "Quod est ex parte voluntatis est essentiale fidei".

744 Et hoc etiam sensu accipitur verbum Augustini *{In Joan.,* tract. XXVI, super [1]6,42) "Credere non potest aliquis nisi volens".

745 Sumitur etiam hoc ex Concilio Arausicano II (can. 5)[2] ubi inquit quod "Credulitatis affectus, quo in eum credimus, qui justificat impium, datur nobis Spiritus Sancti inspiratione corrigente voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem". Si ergo voluntas corrigitur ut credat, ergo requiritur voluntas ad credendum; et non requiritur solum quoad exercitium; ergo quoad specificationem.

746 *Minor probatur,* nam voluntas quoad exercitium etiam requiritur de facto ad credendum et ad exercendum actum demonstrationis et scientiæ, nec tamen propterea dicimus quod ad hoc faciendum debet corrigi voluntas et inspirari affectus, siquidem scientia et demonstratio etiam cogit invitum et nolentem. Nec indiget corrigi voluntas ut ex non-sciente reddatur sciens, sed sufficit proponi intellectui demonstrationem. Et ex alia parte motio quoad exercitium non corrigit ab infidelitate ad fidem, nam postquam est quis fidelis et habet habitum fidei, adhuc indiget motione voluntatis quoad exercitium ad credendum de facto, et tamen non corrigitur ab infidelitate ad fidem. Ergo illa voluntas

1 **PL 35, 1607.**
» **Msi VIII, 713.**

corrigens non solum requiritur ad exercitium, sed etiam ad specificationem.

Θ

747 IV — **Et ratio est,** quia in actu fidei intellectus non habet causam necessitantem ejus assensum ex parte objecti specificantis; ergo objectum specificans in fide solum inducit assensum voluntarium et non necessa- n. 758
rium; ergo ex sua specie, id est, ex vi objecti dependet a motione voluntatis liberæ.

748 *Antecedens patet,* quia objectum specificans actum fidei est veritas inevidens, ergo insufficienter movens: si enim est inevidens, ergo non sufficienter movens latetque intellectui pro ea parte qua non videtur, et si latet non movet sufficienter.

749 Ergo neque convincit aut nécessitât intellectum. Ergo vel suspendit assensum, vel si elicit actum voluntatis elicit quia potest non elicere utpote non necessitatus; sed hoc quod non est necessitari intellectum ad assensum tenet se ex parte objecti quod non sufficit ad talem assensum necessitandum; ergo tenet se ex parte specificationis. Quia quod se tenet ex parte objecti dicitur ex parte specificationis requiri, quia objectum n. 738
est principium specificandi.

750 Unde ulterius sequitur quod non sufficit voluntatem se habere negative ut illum assensum eliciat, quia voluntas negative se habens non potest præbere aliquam vim determinandi ipsi objecto proposito, nec magis se habet ad assensum quam ad dissensum; ergo non sufficit negative se habere seu suspendere actum ut dicatur determinari intellectus ex eo quod sibi placet per vo-

luntatem : si enim negative se habet, non placet illi, sed suspendit actum.

* * *

SOLVUNTUR ARGUMENTA

751 V — **Ad primum** ergo *respondetur* quod D. Thomas excludit a fide dæmonum voluntarium quod sit omnibus modis tale et cui placeat objectum simpliciter, non tamen excludit voluntarium ex metu quasi coactum, ut videri potest (Ia, q. 64, a. 2 ad 5; *De Ver.,* q. 14, a. 9 ad 4; *Sent.,* Lib. III, dist. XXIII, q. 3, a. 3, qla 1 ad 3; IIa-IIæ, q. 5, a. 2). n. 740

752 Quare dicendum est quod sicut ad projiciendum merces in mare tempore tempestatis requiritur quidem voluntas sine qua non projicerentur, sed est quodammodo coacta et invita seu involuntaria secundum quid, ut doceri solet (Ia-IIæ, q. 6, a. 6), ita in dæmonibus concurrit voluntas ad credendum, non quidem quæ sit pia affectio et dilectiva boni propositi, sed quæ sit electiva actus credendi ne maneat intellectus suspensus. n. 754
Ideoque assimilatur voluntati ex metu, ratione cujus dicuntur[1] credere et contremiscere, id est, quasi ex metu credere.

753 VI—**Si autem inquiras:** Quid sit iste metus qui ita cogit dæmones ad credendum. **Respondetur** n. 1010
quod dæmones ex una parte vident tantam vehementiam signorum quibus comprobatur nostra fides, præsertim quia clare experiuntur multos damnari in inferno ob negatam fidem et multos salvari ob confessionem illius, ipsi autem nollent fidem ita confirmari, sed potius illam abominantur.

1 **Cf.** *Jac.* **2,19.**

754 Ex alia vero parte non possunt illi dissentiri propter tantam comprobationem, quare coguntur vel suspendere actum omnino vel fidem confiteri; suspendere autem omnem actum est maxime violentum naturæ; unde ne incurrant in suspensionem, eligunt potius credere, et sic credunt et contremiscunt. Unde dicit S. Thomas *(De Ver.,* q. 14, a. 9 ad 4) quod "Credere dicitur æquivoce de dæmonibus et de fidelibus", quia credere dæmonum est fidei acquisitæ, ad quam sufficit voluntas effectiva actus credendi quia non vult manere suspensus, sed non dilectiva objecti propositi. φη. **752**

755 At vero ad fidem infusam non sufficit quod quis habeat voluntatem credendi, sed quod habeat principium affectum ad ipsas res creditas — *Cujus ratio est* quia fides infusa est radix charitatis et justificationis *(Gal.* 5> 6): *Nam fides per charitatem operatur;* ergo requirit non solum voluntatem credendi, sed etiam affectum ad res creditas. *n· 805, 843

756 De alio vero exemplo quando credimus Romam esse, **respondetur** quod etiam ibi intervenit aliqua voluntas saltem electiva actus credendi, licet non indigeat intellectus multum firmari circa talem veritatem propter multitudinem testium. Vel si absque ullo voluntatis actu assentit intellectus illi veritati, vere non credit, sed habet evidentiam illius fundatam in alio principio, quia impossibile est tantam multitudinem testium qui viderunt Romam convenire ad decipiendum nos; res autem fidei, quantumcumque miraculis et aliis motivis confirmentur, non tamen fundantur quoad nos in multitudine testium ocularium, quia ex his a **n. 740**

quibus fidem accipimus nullus vidit illa objecta fidei,
nec omnino constat habuisse evidentiam in testificante. *n. 144

* *

757 VII — **Ad secundum argumentum,** Torres n. 741
multum exaggerat ejus difficultatem (In IIam-IIæ, disp. 29, dub. 1). Cæterum non est quod tempore in eo laboremus.

758 **Respondetur** enim voluntatem non addere aliquid objecto ex parte veritatis ut possit sufficienter movere quod alias de se non poterat, sed addere aliquid ex parte convenientiae, quia id ad quod movet voluntas repraesentatur ut conveniens ipsi voluntati, et ex hoc movetur intellectus ad assentiendum illi non quia visum
sed quia placens et conveniens Unde licet objectum *n. 794
obscure propositum non sit sufficiens ad movendum convincendo et necessitando intellectum, est tamen
sufficiens ad movendum ad assensum voluntarium n. 747
voluntas movendo intellectum reddit illum dispositum ut sit mobilis ab illo objecto, obscuro quoad veritatem, apparente autem quoad convenientiam et complacentiam (saepe enim nobis placent res cognitae in confuso et in obscuro).

759 Unde voluntas *duplici ratione* pertinet ad specificativum fidei.

760 *Primo,* quatenus reddit intellectum mobilem ab objecto fidei secundum convenientiam rei propositae, licet non secundum visionem veritatis. 761

761 *Secundo,* quatenus ex parte objecti addit aliquam repraesentationem, non quidem penetrando veritatem, sed convenientiam objecti ut moveat ad assensum.

762 Unde dicit D. Thomas {*De Ver.,* q. 14, a. 2 ad 10) quod "Voluntas determinat intellectum ad assentiendum his quæ sunt fidei. Sed illa voluntas neque est actus charitatis, nec spei, sed quidam appetitus boni repromissi". Movet ergo voluntas ex parte objecti intellectum non solum quia facit repræsentari illud ut volitum, sed etiam ut conveniens ipsi voluntati tamquam bonum quoddam repromissum.

* * *

763 VIII —-**Ex dictis infero** requiri actum voluntatis quoties de novo creditur aliqua veritas, neque enim est major ratio de ista quæ de novo creditur quam de aliis quando primo suscepta est fides; semel tamen credita sufficit virtualiter manere voluntatem, nec requiritur nova expresse et formaliter.

764 **Secundo infero** non posse Deum etiam de potentia absoluta supplere hunc autem voluntatis ita ut aliquis credat non volens, proponendo rationes inductivas cum tali efficacia ut sine voluntatis actu eliciatur assensus credendi, ut male sentit Torres (In IIam-IIæ, disp. 29, dub. 4). Etenim si essentialiter ille est actus fidei, ex sua essentiali ratione petit objectum non sufficienter movens intellectum, nec per aliquem discursum probabilem sicut opinio, sed ex sola auctoritate dicentis; sed auctoritas dicentis quamvis multis rationibus proponatur ad convincendam credibilitatem, non tamen movet sufficienter intellectum, nec facit videre veritatem ex vi talium rationum neque ex vi auctoritatis dicentis, alias mutaret speciem fidei; ergo sistendo intra limites fidei non potest movere nisi libere et mediante voluntate, non autem convincendo vel persuadendo, sicut scientia et opinio.

ARTICULUS II

UTRUM JUDICIUM PRÆREQUISITUM AD PIAM AFFECTIONEM SIT SUPERNATURALE?

765 I — **Supponendum est** ipsam voluntatem seu pium affectum ad credendum fide infusa debere esse supematuralem non solum quantum ad modum, sed etiam quantum ad substantiam.

Θ

766 **Quod sit supernaturalis,** patet, quia respicit res supernaturales, scilicet ea quæ sunt credenda per fidem ad quæ afficitur pie ipsa voluntas et procedit ex principio supernaturali, scilicet ex auxilio gratiæ quod datur tamquam initium fidei; siquidem ex inspiratione illius voluntatis corrigitur voluntas nostra ex infidelitate ad fidem, ut constat ex Concilio Arausicano II *n·745
(can. 5) ».

767 Et constat quod illud auxilium est auxilium gratiæ n. 810
qua sumus christiani siquidem per illud volumus credere in Christum; ergo est auxilium supernaturale.

768 *Patet consequentia,* quia transitus de infidelitate ad fidem Christianam est initium fidei, quod necessario debet esse ex gratia Christi et non ex natura, ut Augustinus Late deduxit *(De Prædest. Sanet.,* cap. 3)2. — Et

1 **Msi VIII, 713.**

1 **PL 44,964-965.**

deducitur ex illo *(Philip.* 1, 29): *Vobis donatum est pro Christo. . . ut in eum credatis·,* et *(Act.* 16, 14): *Cujus Dominus aperuit cor intendere his quæ a Paulo dicebantur,* qui utique annuntiabat illis fidem; et (II *Cor.* 3, 5) dicitur: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.*

769 II — Ratio autem est, quia voluntas credendi est primum initium fidei christianæ, quæ est fundamentum justificationis, ut docet Tridentinum (sess. VI, cap. 8)[1]. Si autem non esset ordinis supernaturalis sed naturalis, esset ex propriis viribus hoc initium fidei quia vires naturales sunt propriæ; hoc autem pertinet ad errorem Semipelagianorum qui dicebant initium fidei esse ex nobis, id est, ipsum desiderium seu voluntatem credendi et operandi, ut constat ex Augustino *(De Prædest. Sanct.,* cap. 2)[2] et ex epistolis Prosperi[3] et Hilarii[4] ad Augustinum.

770 **III — Nec dici potest** Concilium Arausicanum solum definire affectum credulitatis indigere gratia quando est ad credendum fide viva, quod fit per charitatem, siquidem loquitur de fide qua in Deum credimus (quibus verbis designari solet fides viva), non vero definire quod requiritur gratia supernaturalis ad affectum credendi etiam fide informi. **n. 766 et 745**

771 **Non inquam hoc dici potest:** *tum* quia Concilium loquitur de affectu corrigente voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, correctio autem ista fit ante charitatem quia prior est fides charitate; *tum* quia **n. 745 et 766**

1 **Msi XXXIII, 35.**
2 **PL 44, 961-963.**
3 **Cf.** *Epist. ad Augustinum,* **n. 2, PL 44, 949.**
4 **Cf.** *Epist. ad Augustinum,* **n. 2, PL 44, 954.**

charitas non potest dici initium fidei, sed consummatio et perfectio. Concilium autem definit contra Semipelagianos initium fidei esse ex gratia Dei; ergo non loquitur de ipso affectu charitatis, sed de illo qui praecedit fidem, atque adeo et charitatem.

©

772 **Quod vero hæc voluntas sit supernaturalis quoad *substantiam** inde probatur quia non est *n·765
supernaturalis propter modum producendi aliquid naturale supernaturali modo, sicut quando visus restituitur cæco. Tunc enim est supernaturale quoad modum, non quoad substantiam, quando res quæ producitur in se naturalis est, verbi gratia, oculus, sed modus producendi non est naturalis sed miraculosus. In præsenti autem voluntas credendi non est supernaturalis propter modum producendi, sed propter rem ipsam quam attingit, quia scilicet illa voluntas est affectus circa res supernaturales initians in nobis fidem; ergo non habet supernaturalitatem solum ratione modi quo producitur, sed ex parte ipsius rei productæ et objecti supernaturalis circa quod versatur, quod est ex sua specie et objecto esse supernaturale.[1]

773 IV — **Quod si dicas** posse aliquem habere voluntatem credendi ex aliquo pravo fine (et tunc illa voluntas non est supernaturalis cum sit peccatum) et sufficit movere nos ad credendum; ergo sine voluntate supernaturali potest aliquis velle credere.

774 **Respondetur**[2] quod talis homo dupliciter potest se gerere.

1 Cf. Joan, a Sto Thoma, *Curs. TAeo/.*, in Iam-IIæ, q. 109, disp. 20. a. 1, η.12.
2 Cf. Joan, a StoThoma, *Curs. Theol.*, in Iam-IIæ, q. 21, disp. 9, a.4, n.34-43.

775 *Primo,* quod habeat duas voluntates se concomitantes, scilicet vere credere res supernaturales absolute, et simul velle adhærere fini pravo. Sicut qui suscipit baptismum animo suscipiendi verum sacramentum sed cum adhaesione ad peccatum; imo etiam si suscipiat fidem quo magis juvetur ad finem pravum consequendum, animo tamen vere suscipiendi fidem, et tunc voluntas credendi distincta a voluntate peccandi, quia mere supernaturalis, non vitiatur ex alia voluntate peccandi, quia mere concomitatur nec influit in illam.

776 *Alio modo,* potest habere unam tantum voluntatem quæ sit voluntas credendi propter finem pravum tamquam propter motivum primarium et per se, et tunc ex vi talis voluntatis non recipit fidem infusam, qualis etiam invenitur in hæretico respectu articulorum quos credit. Et ratio est quia talis non credit ex affectu ad res creditas, nec vult illis adhærere firmiter: deficiente enim motivo temporali peccati (quod ut supponimus est motivum per se illius voluntatis), deficiet voluntas credendi, et ita potius vult irridere fidem quam suscipere, ut inquit Augustinus *(De Catechiz. Rud.,* cap. 1) ›.

4 4

777 V — **Hoc supposito,** cum omnis voluntas oriatur ex aliqua cognitione et judicio, **difficultas est** circa illud judicium quo intellectus proponit voluntati ut habeat affectum credendi: **An sit judicium supernaturale ?**

©

778 **Et ratio difficultatis est**: quia si illud judicium est supernaturale, maxime est quia fertur super aliquod

› **PL 40,310-311.**

objectum supernatural; hoc autem stare non potest; ergo.

779 *Minor probatur,* quia si cognoscit aliquid supernaturale, *vel* cognoscit illud obscure et credendo, *vel* clare et videndo.

780 *Primum* stare non potest, quia si crederet per n. 779
illud judicium, crederet antequam vellet credere et antequam haberet fidem, siquidem illud judicium præcedit voluntatem credendi.

781 *Secundum* multo minus stare potest, quia sic *n·779
melius cognoscerentur res supernaturales ante fidem per illud judicium quam post, siquidem evidenter cognoscerentur per illud judicium, postea autem obscure. Et obstat etiam ipsa experientia, quia nunquam ante fidem talem evidentiam percipimus.

782 VI — **Confirmatur** quia vel illud judicium est n. 815 sq.
liberum, vel necessarium.

783 *Si liberum,* ergo præcedit illud aliqua voluntas a qua determinetur, et rursus illam voluntatem præcedet aliqua cognitio et judicium, de quo rursum inquiretur an sit liberum, et sic in infinitum.

784 *Si autem est necessarium,* ergo est evidens, quia intellectus a sola evidentia necessitatur. Quod si est evidens, *vel* evidentia supernatural!, et hæc non datur (ut ostendi), nec est conveniens quod ad habendam fidem obscuram præcedat tamquam dispositio evidentia supernaturalis; *vel* illa evidentia est naturalis, et sic illud judicium supematurale non erit.

785 **VII — Confirmatur secundo** quia illud judicium antecedens est judicium de credibilitate rerum fidei (ex illa enim afficitur voluntas ad credendum. Neque enim sine aliquo motive posset intellectum movere, neque est aliud quam credibilitas rei, nec potest explicari aliud motivum supernaturale quod per tale judicium intellectus amplectatur: tunc enim adhuc nihil supernaturale credit vel cognoscit); sed illa credibilitas humano discursu attingitur ante fidem (ut supra diximus); ergo illud judicium est naturale et non supernaturale. *n. 817 sq. *n. 793 *n. 413-432

786 VIII — In hoc puncto fere omnes **conveniunt** illud judicium debere dicere ordinem ad aliquod supernaturale et procedere ex aliqua gratia, quia, cum ex illo generetur in nobis voluntas credendi quæ circa supernaturalia versatur et ex inspiratione Spiritus Sancti procedit, ut ex Conciliis ostendimus necesse est quod tali voluntati correspondeat in intellectu principium aliquod ejusdem ordinis et habitudinem dicens ad rem supernaturalem, siquidem illam proponit voluntati ut appetendam et ut afficiatur illi. *n. 766 sq.

787 Sed **discrimen** inter auctores consistit in hoc quod *aliqui* existimant ad istam voluntatem credendi sufficere aliquid supernaturale ex parte rei cognitæ et objecti materialis non tamen ex parte ipsius cognitionis formalis. Possunt enim supernaturalia etiam aliquando modo naturali cognosci, et ita illa cognitio dicitur supernaturalis objective et materialiter, non tamen formaliter, licet sit indebita naturæ, et sic est ex gratia. *n. 808

788 *Alii vero* existimant non sufficere supernaturalitatem ex parte rei cognitæ quæ est supernaturalitas quasi objectiva, sed etiam ex parte ipsius judicii.

789 Sed adhuc dissentiunt, quod *quidam* existimant esse judicium elicitum ex aliquo instinctu interiori qui substantialiter et in re est quidam actus fidei, non quidem essentialis ipsis rebus, sed solum credibilitati earum propter divinam auctoritatem, nam etiam hæc de ipsa credibilitate testificatur. — *Alii* existimant n. 413
esse actum prudentiæ infusæ, ut Torres hic (In IIam-IIæ, *De Fide,* q. 4, a. 2, disp. XV, n. 8). — *Alii* dicunt esse actum doni intellectus, vel denique esse illuminationem supernaturalem non propter credibilitatem rerum fidei attingendam, sed ut judicium de tali credibilitate habeat efficaciam movendi supernaturaliter voluntatem, et huic sententiæ tandem adhæret Suarez *(De Fide,* disp. VI, sect. VIII, n. 14).[1]

* * *

790 IX— **DICO PRIMO: Datur aliquod judicium et cognitio supernaturalia praecedens fidem, quæ non sit assensus fidei.** Sumitur ex D. Thoma (IIa-IIæ, q. 8, a. 8 ad 2), ubi ponens simile argumentum quo nituntur dubitationes supra factæ, quia fides est n. 778 sq
totius spiritualis ædificii fundamentum et ita fides prior videtur quam intellectus seu quælibet alia cognitio supernaturalis. — Respondet D. Thomas: "Ad secundum. Dicendum quod fides non potest universaliter præcedere intellectum; non enim posset homo assentiri credendo aliquibus propositis, nisi ea aliqualiter intelligeret". Ergo secundum D. Thomam ante

1 *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 197.**

fidem homo intelligit ea quæ sunt fidei aliquo modo, ut scilicet ex vi intelligentiæ possit assentiri credendo, id est, movere ad assensum.

791 Quæ sit autem ista cognitio seu qualis intelligentia D. Thomas non explicat. Certum tamen est quod non est assensus perfectus et completus, quia iste est præcipuus actus fidei, ut dicit S. Thomas (IIa-IIæ, q. 6, a. 1; q. 8, a. 5 ad 3), sed est aliquid imperfectum disponens ad assensum credendi, et ideo reductive pertinet ad fidem sicut imperfectum ad perfectum. Ad hoc ergo explicandum:

* *

792 **X—DICO SECUNDO: Judicium de credibilitate rerum fidei non sufficit ad generandam voluntatem seu piam affectionem credendi, licet requiratur ante et præsupponatur tale judicium de credibilitate sive acquisitum sive supernaturale.**

793 **Prima pars** est expressa D. Thomæ hic (IIa-IIæ, q. 6, a. 1) ubi sic inquit: "Quantum ad assensum hominis in ea quæ sunt fidei potest considerari duplex causa. Una quidem exterius inducens, sicut miraculum visum, vel persuasio hominis inducentis ad fidem. Quorum neutrum est sufficiens causa; videntium enim unum et idem miraculum, et audientium eamdem praedicatio- θ2θ
nem, quidam credunt et quidam non credunt; et ideo *"·807,
oportet ponere aliam causam interiorem, quæ moveat hominem interius ad assentiendum his quæ sunt fidei." Ergo secundum S. Thomam judicium de credibilitate etiam firmatum per visionem miraculi non sufficit ad *n'

generandam voluntatem efficacem credendi, ut ratio ejus allata manifeste convincit.

794 Et ulterius constat, quia judicium movens volun-
tatem debet esse practicum proponens illi objectum 75g
in ratione boni et convenientis*; ergo non sufficit sola *° g07
evidentia credibilitatis quasispeculative* habita, sed *0'go2
ulterius requiritur* dictumjudicium deconvenientia *n'
credendi.

o

795 XI — **Secunda vero pars,** quod judicium credi- **413.432**
bilitatis prærequiratur, supra ostensum est, et etiam constat ex D. Thoma (IIa-IIæ, q. 8, a. 4 ad 2), ubi dicit quod "Licet non omnes habentes fidem plene intelligant ea quæ proponuntur credenda, intelligunt tamen esse ea credenda, et ab eis nullo modo esse deviandum". Non est autem aliud intelligere ea esse credenda quam intelligere eorum credibilitatem, quia digna sunt creditu.

796 Et (IIa-IIæ, q. 2, a. 1 ad 1) inquit quod "Fides non habet inquisitionem rationis naturalis demonstrantis id quod creditur. Habet tamen inquisitionem quamdam eorum per quæ inducitur homo ad credendum, puta quod sunt dicta a Deo et miraculis confirmata".

797 Ubi *primo loco* ponit S. Thomas credibilitatem habitam lumine supernatural! doni intellectus; *in secundo autem loco,* lumine naturali inquisitionis rationis. Ergo si in omnibus habetur judicium de credibilitate rerum fidei, saltem per inquisitionem et discur-
sum, utique prærequiritur ad voluntatem credendi in 413432
omnibus judicium de credibilitate, de quo supra jam satis dictum est.

* *

798 XII — **DICO TERTIO: Judicium praecedens voluntatem credendi formaliter non procedit ab infusa prudentia, neque a donis Spiritus Sancti** *n. 789

799 Probatur, quia tam prudentia infusa quam dona Spiritus Sancti regulantur a fide, fundantur in illa. Cujus ratio est, quia prudentia dirigit virtutes morales circa media et consequenter cognitionem et intentionem circa finem; ergo in ordine supernatural! prudentia infusa quæ dirigit virtutes morales infusas præsupponit cognitionem finis supernaturalis; hæc autem habetur per fidem; et ideo virtutes theologicae præsupponuntur ad virtutes morales infusas, unde non potest prudentia dirigere fidem, sed præsupponit. n. 722

800 Et eadem ratione dona Spiritus Sancti præsupponunt virtutes theologicas, ut docet D. Thomas (Iæ-IIæ, q. 68, a. 8), eo quod dona Spiritus Sancti ordinantur ad hoc ut homo reddatur bene mobilis a Spiritu Sancto ut regulante speciali modo operationes nostras in intellectu et voluntate; unde præsupponunt hominem esse unituin Deo tamquam fini in voluntate per amorem et in intellectu per fidem; ergo illud judicium quod præcedit voluntatem credendi et est ante fidem non potest procedere a donis Spiritus Sancti, neque a prudentia infusa.

¥ ¥

801 **DICO ULTIMO: illud judicium quatenus practicum et movens voluntatem ad credendum procedit ex aliquo actuali auxilio et illustratione qua res credendœ sic repraesentantur ut non solum proponantur tamquam ver» modo obscuro,**

sed etiam ut bon» et afficientes voluntatem ad credendum.

©

802 Sumitur ex D. Thoma *(De Ver.,* q. 14, a. 2 ad 10), ubi dicit quod "Inchoatio fidei est in affectione, in quantum voluntas determinat intellectum ad assentiendum his quæ sunt fidei. Sed illa voluntas neque est actus charitatis, neque spei, sed quidam appetitus boni repromissi". Si ergo est appetitus boni repromissi necesse est quod procedat ex aliquo judicio repræsentante convenientiam boni repromissi, et ideo quamdiu sola credibilitas fidei repræsentatur, et non ipsa ratio et convenientia boni, non sequitur voluntas ad credendum *n. 794

803 Similiter (IIa-IIæ, q. 8, a. 5) quod "Si aliquis intellectus non movetur a Spiritu Sancto ut habeat rectam æstimationem de fine ultimo, nondum consecutus est donum intellectus; quantumcumque ex illustratione Spiritus Sancti alia quædam præambula cognoscat". Ergo supponit S. Thomas antecedenter ad fidem cognosci ex illustratione Spiritus Sancti ea quæ sunt præambula ad fidem.

804 Et denique (IIa-IIæ, q. 2, a. 9 ad 3) inquit quod "Ille qui credit habet sufficiens inductivum ad credendum: inducitur enim auctoritate divinæ doctrinæ miraculis confirmatæ, et quod plus est, interiori instinctu Dei invitantis". Ergo agnoscit D. Thomas moveri voluntatem ad credendum et induci aliquo interiori auxilio seu illustratione aut instinctu.

O

805 XIV — *Ratio autem est,* quia ad voluntatem credendi per fidem infusam non solum requiritur quod

voluntas velit ipsum actum credendi, sed etiam afficiatur ad res creditas (ut supra *diximus Ergo oportet quod non solum moveatur voluntas ex credibilitate evidenti et postulante actum credendi, sed ex repraesentatione boni supernaturalis movente voluntatem et afficiente ad res creditas, et hoc judicium est distinctum a judicio de credibilitate.

806 In quo dissentimus a sententia Suarez[1] qui dicit quod in illo judicio credibilitatis consideratur efficacitas ad movendum voluntatem et quasi elevandum ad actum supematuralem.

807 **Nos autem dicimus** quod in illo judicio hoc non consideràtur, sed post illud et tamquam distinctum judicium ab eo infunditur ad modum gratiæ excitantis
et illuminantis. Nam, ut *vidimus in secunda conclu- *n. 793
sione ex D. Thoma, stat bene aliquem evidenter judicare de credibilitate viso miraculo, et tamen nolle credere ex sua perversitate; ergo quando vult credere alio modo judicat practice quam quando non credebat. Dicere autem quod idemnet judicium credibilitatis potest aliquando habere, aliquando non habere illam efficacitatem ad movendum, et tamen manere idem judicium practice nullum habet fundamentum, quia datur diversum objectum et distinctus modus cognoscendi in illis judiciis: *in uno* enim repræsentatur credi-
bilitas evidenter evidentia *speculativa *in alio* repræ- *n. 794
sentatur ratio boni ut convenientis et moventis ad sui affectum, et potest inveniri unum sine alio, ut probatum est. Ergo concurrunt omnia principia ad distinguendum ista judicia.

Θ

1 **Cf.** *De Fide,* **disp. VI, sect. VIII, n. 14, XII (Vivès), p. 197.**

808 XV — Denique ex hoc manet probatum non sufficere judicium supernaturale solum ex parte rei cognitæ et non ex parte modi cognoscendi. *n. 787

809 *Tum quia* supernaturalitas solum ex parte rei cognitæ salvatur etiam in fide acquisita hæretici credentis aliquod mysterium, vel etiam dæmonis credentis sine fide infusa: attingunt enim rem supernaturalem, verbi gratia, mysterium Incarnationis quod credunt, modo tamen naturali; ergo amplius requiritur ad fidem infusam.

810 *Tum quia* illud judicium debet afficere[1] voluntatem ad res omnino supernaturales quales sunt quæ proponuntur per fidem; ut autem voluntas concipiat supernaturalem affectum indiget cognitione orta ex gratia supernaturali, scilicet ex illa qua Christiani sumus, *n. 767
quia per illam movemur ad fidem Christianam; ergo non sufficit illustratio et auxilium ordinis naturalis, sed illustratio supernaturalis tale judicium supernaturale formans in nobis.

* * *

SOLVUNTUR ARGUMENTA

811 XVI — Ad argumenta opposita respondetur. n. 778sq.

Θ

812 **Ad primum** concedo quod per illud judicium cognoscitur aliquid supernaturale, scilicet id quod proponitur credendum et cui afficitur voluntas; concedo n. 778sq.

1 **Cf. Joan, a Sto Thoma,** *Curs.Theol.,* **in Iam-IIæ, q. 56, disp. 15, a.1,n.16.**

etiam quod proponitur obscure; nego tamen quod credatur, et ita non indiget praecedente affectione et motione voluntatis, quia motio ista solum requiritur ad assensum perfectum et determinatum circa res obscuras.

813 Quando autem assensus non est perfectus, sed deliberat aliquis et cogitat an debeat assentiri ad talia judicia imperfecta, non prærequiritur motio voluntatis, sed sufficit proponi aliquam cogitationem a Deo quæ incipiat disponere et movere voluntatem. In rebus enim obscuris et dubiis non statim generatur assensus perfectus, sed paulatim disponitur intellectus, et deliberat ponderatque rationes, et tandem ad unam partem inclinat et assentit motus a voluntate.

814 Quando ergo judicat deliberando et cogitando nondum autem plene assentiendo, obscure quidem tangit objectum de quo judicat, sed non credendo aut ex motione voluntatis se determinando, quia nondum se determinat et assentit, sed disponitur et tendit ad assensum; et sic non est assensus obscurus vel evidens loquendo de assensu perfecto, sed est cogitatio obscura disponens et proponens voluntati unde moveat ad assensum perfectum.

Θ

815 **XVII—Ad primam confirmationem,** *respondetur* quod judicium de credibilitate quod præcedit fidem est judicium necessarium quando judicat cum evidentia de credibilitate (ut supra diximus). Judicium autem practicum de convenientia et bonitate ad movendum voluntatem, quando primo incipit in ipsa excitatione et motu deliberato, est necessarium non ne- n.782sq n. 807

cessitate evidentiæ sed indeliberationis, sicut primus motus et prima illustratio gratiæ incitantis incipere solet per aliquem actum intellectus indeliberatum, quo subito proponitur aliquid tamquam conveniens, et voluntas illud amplectitur indeliberate.

816 Ex illa autem voluntate indeliberata rursus movetur intellectus ut consideratius et cum majori deliberatione proponat, et tunc incipit libere moveri, sed ad hoc judicium jam præsupponitur prior aliqua voluntas a motu indeliberato causata; sed quia in actibus voluntatis et intellectus non est processus in infinitum, sistimus in voluntate et judicio indeliberato, unde primo g24
incipit quis excitari et deinde diversis motibus et judiciis intellectus et voluntas moventur, obscure quidem in cogitando, nondum autem firmiter in assentiendo, et ita nondum est actus fidei.

Θ

817 XVIII — **Ad secundam confirmationem** *respondetur* quod illud judicium non est solum de credi- *il'785
bilitate rerum fidei, sed de convenientia boni repromissi g02
ut appetatur a voluntate (sicut dixi ex D. Thoma). *n'
Nec enim ex sola credibilitate quantumcumque evidenter proposita movetur voluntas nisi interveniat judicium practicum de convenientia et bonitate objecti, * 792
ut in secunda conclusione dixi *n'

818 Ad id quod additur non posse explicari quodnam *· 785
motivum supernaturale ibi interveniat quod non sit cognitum per fidem, jam dixi intervenire ibi judicium *n·805 sq
de convenientia boni supernaturalis seu de mysteriis fidei quæ sunt bona repromissa, et judicium de istis tali

modo quod afficiat voluntatem supernaturaliter debet esse supernaturale. Sic autem cognoscuntur res supernaturales ante fidem, non quidem per assensum perfectum, sed per aliqualem propositionem et intelligentiam illarum rerum quæ proponuntur credendæ; sic enim disponitur ad assentiendum illis, ut ex S. Thoma hic (IIa-IIæ, q. 8, a. 8 ad 2), et expressius videri potest *(Sent.,* Lib. III, dist. XXIII, q. 2, a. 5 ad 5).

ARTICULUS HI

UTRUM REQUIRATUR ALIQUIS HABITUS IN VOLUNTATE AD HANC PIAM AFFECTIONEM ?

819 I — Communiter omnes conveniunt requiri aliquod principium per modum habitus ad connaturaliter eliciendum hanc piam affectionem credendi, et sumitur ex D. Thoma hic (IIa-IIæ, q. 4, a. 2; *De Ver.,* q. 14, a. 4), et generaliter id tradit (Ia-IIæ, q. 56, a. 4) quod quando aliquis actus virtutis dependet a duobus potentiis quarum una movet aliam, si actus est perfectus, oportet quod utraque potentia sit perfecta per habitum, non solum potentia quæ movet et imperat, sed etiam quæ movetur et exequitur.

820 Quæ ratio currit non solum in fide formata per charitatem sed etiam in informi, siquidem ejus actus dependet a voluntate et ab intellectu; ergo oportet quod utraque[1] potentia sit perfecta per habitum, principaliter quidem intellectus quia ibi consummatur et perficitur actus credendi, inchoative autem in voluntate a qua incipit moveri intellectus ad credendum, unde aliquando vocatur a D. Thoma dispositio et non habitus {*Sent.,* Lib. III, dist. XXIII, q. 3, a. 1, qla 3), quia ante charitatem illa inclinatio piæ affectionis non

n. 840 sq.

*n. 844

1 **Cf. Joan, a Sto Thoma,** *Curs. Theol.,* **in Iam-IIæ, q. 13, disp. 6, a. 1, n. 17 et 24.**

est ita firma neque habet omnem perfectionem debitam in genere amoris sicut charitas. Et ex defectu istius firmitatis magis vocatur dispositio quam habitus. Et hoc ideo est quia non potest affectus in aliquo firmari per amorem in quo intellectus nondum est firmatus per assensum, et hac ratione potius habet modum dispositionis quam habitus et virtutis consummate; est tamen vere et proprie qualitas seu dispositio, quæ importat principium operationis in voluntate.

821 II — Et hoc efficaciter probatur ex dictis, quia ille actus voluntatis seu piæ affectionis est actus supernaturalis et determinate speciei; ergo exigit pro principio non voluntatem nudam a qua eliciatur, sed determinatam et elevatam aliquo principio sibi intrinseco et inhærente.

822 Hac enim ratione theologi ponunt habitus infusos ut possint potentiæ operari per principia intrinseca actus suos vitales, qui procedere debent a principiis intrinsecis secundum suam speciem et vitalitatem. Unde nisi actus procedens a voluntate habeat principium productivum talis speciei determinate, non poterit ille actus secundum illam speciem vitaliter et intrinsece procedere a voluntate.

823 Nec sufficit auxilium a Deo collatum, quia licet auxilium intrinsece inhæreat et aliquando possit supplere habitum illum, *connaturaliter* tamen non datur auxilium ad aliquam speciem actus, nisi supponat aliquod principium in ipsa causa cui tale auxilium connaturaliter debeatur; ergo præter auxilium debet poni

habitus seu qualitas informans per modum principii ut detur ei tale auxilium.

824 III — **Dices:** Quando intellectus movet voluntatem ut eliciat piam affectionem, non requiritur in intellectu aliquis habitus, sed sufficit auxilium et illustratio actualis (ut praecedenti articulo diximus; *n. 816
ergo neque in voluntate requiretur habitus ad eliciendum piam affectionem et movendum intellectum ut credat.

825 **Respondetur** quod intellectui sufficit auxilium et illustratio actualis quando *primo incipit moveri *n. 815
et disponi ad proponendum res fidei. Tunc enim non potest supponere habitum sibi infusum, et ideo pro tali statu datur illi auxilium et illustratio actualis, non præsupponendo habitum cui sit connaturale, sed quia disponit et movet intellectum ad recipiendum talem habitum. Postquam Deo aliquis credidit et habet habitum fidei sibi infusum, ratione illius naturaliter sibi debetur auxilium, non solum ad assensum credendi, sed etiam ad proponendum voluntati ut velit credere; et ipsi voluntati ad hoc ut habeat auxilium connaturaliter ad volendum credere, non solum in primo actu et quando primo movetur ad credendum, sed etiam permanenter pro omni alio tempore requiritur quod voluntas sit perfecta et elevata aliquo habitu vel dispositione tamquam principio operandi, cui illud auxilium sit connaturale.

826 Et negamus non dari difficultatem in isto actu voluntatis (quæ vincatur per habitum) ut supernaturalis est et excedat vires naturæ, cum contingat multos

videre rationes convincentes credibilitatem, nec tamen velle *credere *n'

* * *

827 IV — Difficultas restat in explicando quis sit iste habitus voluntatis. De quo multi late disputant præsertim Torres (In IIam-IIæ, *De Fide,* disp. 37, dub. 4).

828 *Aliqui*[1] ergo existimant esse virtutem obedientiæ, contra quos expresse docet D. Thomas hic (IIa-IIæ, q. 4, a. 7 ad 3). Cujus rationem *infra referemus. *n. 836

829 *Alii*[2] dicunt esse virtutem religionis.

830 *Alii* studiositatem, quod sentit Torres *citatus *n. 827
et Valentia (In IIam-IIæ, disp. I, q. 1, punct. 4), Salas (In Iam-IIæ, tract. XI, disp. 6, sect. 6 in fine), quia per studiositatem habet homo rectum appetitum applicandi vim cognoscitivam ad hoc vel illud cognoscendum, ut docet S. Thomas (IIa-IIæ, q. 167, a. 1), ubi solum loquitur de applicatione quoad exercitium moderante nimietatem et negligentiam cognoscendi.

831 Omitto opinionem asserentem quod iste actus voluntatis sit actus charitatis vel spei, cum constet sine charitate stare fidem et similiter sine spe: et saltem fides est prior quam spes, cum regulet illam, et a fortiori voluntas credendi, quæ antecedit fidem, antecedit etiam spem.

Θ

832 Cæterum omnes isti modi dicendi alieni sunt a veritate, nam omnes istæ virtutes morales quæ assi-

1 **Cf. Medina,** *De recta in Deum fide.* **Lib. IV, cap. 2.**
2 **Cf. De Lugo,** *De Fide,* **disp. 10, sect. 3, n. 52-64.**

gnantur tamquam principium per se et connaturale piæ affectionis non possunt esse virtutes naturales et acquisitæ sed infusæ et supernaturales, siquidem actus piæ affectionis (ut *diximus) est supernaturalis quoad speciem; ergo non habet pro principio per se virtutes acquisitas et naturales. At vero virtutes morales infusæ non infunduntur neque existunt in subjecto sine charitate, ut docent theologi cum D. Thoma (Ia-IIæ, q. 65, a. 2), quia virtutes morales supponunt appetitum rectificatum circa finem, et si sunt supernaturales, rectificatum supetnaturaliter circa finem supernaturalem, quod solum fit per charitatem; sed actus piæ affectionis datur sine charitate, ut patet in peccatore habente fidem, et in eo qui convertitur ad fidem; ergo non potest esse actus alicujus virtutis moralis infusæ proprie et per se, quia hæc sine charitate non datur. *n. 772 sq.

Θ

833 V — Ad argumentum Torres ubi *supra (In IIam-IIæ, *De Fide,* disp. 37, dub. 4), **respondetur** ex Vasquez (In III am, q. 7, a. 3) quod licet habitus virtutum moralium infusarum infundantur et amittantur cum charitate, potest tamen actus virtutis infusæ esse in peccatore, et sic dabitur actus *studiositatis infusæ ante charitatem et fidem. *n. 827 *n. 830

834 Cæterum **hæc responsio** divertit a difficultate *proposita. Nec enim negamus posse aliquando actum virtutis infusæ elici non ab ipso habitu sed ante ipsum ab aliquo auxilio supplente vices habitus, **sed quod dicimus est** quod si sit pia affectio (quæ per se loquendo præcedit fidèm et consequenter charitatem quæ est posterior fide) oportet quod proprius et per se habitus illius præcedat fidem et charitatem. *n. 827

835 Ista autem *solutio assignat pro proprio habitu piæ affectionis virtutem moralem, quæ non habetur nisi cum charitate, et consequenter non assignatur illi habitus nisi quando fides est formata. *n. 833

836 **Hoc autem est inconveniens:**—*tum quia* quando fides est formata, potius a charitate elicietur ille actus quam ab istis virtutibus moralibus, cum ad charitatem pertineat ferri per amorem in objectum fidei;—*tum quia* sicut fidei habitus remanet sine charitate ut connaturaliter eliciatur actus credendi in *peccatore alias amitteretur fides quolibet peccato mortali, contra definitionem Tridentini (sess. VI, can. 28) ita, cum in peccatore remaneat actus piæ affectionis, oportebit assignare habitum quo connaturaliter eliciatur in peccatore, in quo tamen nulla 'virtus moralis infusa remanet. — *Ac denique* currit *ratio S. Thomæ in præsenti (IIa-IIæ, q. 4, a. 7 ad 3) qua probat obedientiam ut est specialis virtus non dari ante fidem, licet obedientia modo generali accepta dari possit, quia per fidem manifestatur homini Deum esse cui debemus obedire supernaturaliter et quem debemus colere supernaturaliter per religionem. *n. 1030 *n. 828

837 Ergo omnes istæ *virtutes sunt posteriores fide; ergo etiam pia affectione, quæ præcedit fidem. *n. 828 sq.

* ¥

838 VI — **QUARE DICENDUM EST quod ille habitus pise affectionis non est directe et per se virtus moralis, sed est qualitas quaedam habitualis**

1 Msi XXXIII, 43.

reductive pertinens ad fidem quatenus est quædam inchoatio ejus.

839 Et vocatur (IIa, q. 7, a. 3 ad 2) a D. Thoma obedientia fidei, generali modo loquendo de obedientia, non ut est specialis virtus. Et appellatur *(De Ver.,* q. 14, a. 2 ad 10) etiam appetitus boni repromissi.

840 **Ratio est** quia actus fidei (ut diximus) est actus 819 sq.
intellectus ut movetur a voluntate, et ita dependet ab ista duplici potentia, a voluntate ut movente et inchoante, ab intellectu autem ut eliciente et consummante actum fidei.

841 Quando autem ad speciem alicujus virtutis requiritur habitus in duplici potentia, ille qui est in potentia ubi consummatur talis actus dicitur principaliter illa virtus; qui autem est in potentia movente et inchoante pertinet reductive ad principalem virtutem, non autem habet speciem per se et directe distinctam.

842 Exemplum est apud D. Thomam (Ia-IIæ, q. 56, a. 4; a. 5 ad 1), ubi docet subjectum virtutis moralis quæ versatur circa passiones esse appetitum sensitivum quatenus movetur a ratione et voluntate, et quia in appetitu consummatur moderatio passionum et terminatur ibi motus rationis, ideo habitus talium virtutum principaliter et directe sunt in appetitu sensitivo, sicut temperantia et fortitudo. Nihilominus tamen etiam in voluntate seu ratione movente debet esse aliquis habitus perficiens et movens, qui tamen non dicitur virtus consummate et perfecte, sed inchoative, et reducitur ad virtutem ipsam consummatam, tamquam imperfectum ad perfectum.

843 Sic in præsenti dicendum est quod habitus piæ affectionis est inchoatio fidei tamquam movens ad credendum, et reducitur ad speciem fidei tamquam imperfectum quoddam in illo genere. Non autem ponitur ad studendum vel obediendum vel ad alias functiones morales, sed solum ad volendum credere sicut oportet, et cum subjectione et affectu ad regulam fidei: in quo differt a voluntate credendi per modum fidei ***n. 755, 805, 858** acquisitae, qualis est in haeretico etiam circa supernaturalia.

844 Neque hoc est ponere quatuor virtutes theologicas, quia hic habitus piæ affectionis non constituit virtutem, sed est aliquid imperfectum in genere virtutis, tamquam **820** inchoatio et dispositio quædam ad fidem ad quam reducitur.

¥ ¥

845 **VII — Objicies:** Quia non est ponenda aliqua virtus infusa et supernaturalis cui non respondeat aliqua similis acquisita moralis circa eamdem materiam; nulla autem acquisita respondet huic habitui infuso quem ponimus pro pia affectione; ergo.

846 *Minor probatur,* quia circa fidem humanam seu acquisitam non datur, talis habitus in voluntate; ergo non datur talis virtus acquisita.

847 **Confirmatur,** quia alias ad actum reflexum circa alias virtutes, verbi gratia, ad volendum actum prudentiæ vel charitatis, requiretur distinctus habitus a talibus virtutibus, quod nemo dicit.

Θ

848 VIII — **Respondetur** antecedens esse verum de virtutibus moralibus infusis in materia agibilium, non de infusa circa credibilia, quia hæc reducitur ad virtutem theologicam fidei, et ideo non est necesse quod ei correspondeat virtus aliqua acquisita. *n. 845

849 Quod autem non detur similis habitus ad fidem humanam, ideo est quia fides humana cum sit fallibilis non est virtus quia non est perfecta in genere cognitionis, unde similiter non requirit habitum perfectum in voluntate, sed sufficit aliquis affectus ad dicentem[1]. *n. 846 *n. 495

850 **Ad confirmationem** *respondetur* quod actus illi reflexi non petunt habitum specialem, quia solum explicant exercitium volitionis. Quando enim dico: Volo habere actum prudentiæ vel charitatis, volitio illa solum est ad exercendum actum; similiter quando dico: Volo credere, si solum dicerem exercitium actus credendi, ad hoc solum non poneretur specialis habitus in voluntate, quia hoc ipso quod actus virtutum voluntarii sunt non indigent speciali habitu ut a voluntate imperentur. Habitus autem piæ affectionis requiritur ad specificationem fidei, ut per affectum voluntatis suppleatur quod deest ex parte objecti moventis, et sic ad captivandum[2] intellectum in obedientiam fidei requiritur specialis habitus. *n.847 *n. 758 sq.

1 **Cf. Joan, a Sto Thoma,** *Curs. Theol.,* **in Iam-IIæ, q. 54, disp. 13, a. 2, n. 37; etiam D. Thomas, IIa-IIæ, q. 11, a. 1 corp.**

t **Cf.** *De Ver.,* **q. 14, a. 1 corp, circa finem.**

Ite

DISPUTATIO IV

DE OBLIGATIONE AD CREDENDUM

851 I — Duplex necessitas et obligatio distingui solet. Alia est necessitas medii, alia præcepti. Illa fundatur in ipsa connexione quam aliquid habet cum fine assequendo, sive ex natura rei sive ex aliqua *institutione *n. 883
dantis talem finem; ista vero, scilicet præcepti, sumitur ex subjectione quam habemus ad superiores quibus obligamur obedire.

852 Ex quo sequitur quod ea quæ necessaria sunt necessitate medii, quomodocumque non ponantur, sive ex ignorantia, sive ex impotentia, sive ex malitia, semper impeditur assecutio finis, quia necessitas medii propter se ipsam requiritur, quia, vel ex natura rei, vel ex insti-
*tutione Dei, sic est institutum ut sine ipso non detur *n. 897
finis, sicut parvuli sine baptismo *pereunt etiam si ex *n. 883
impotentia illo careant.*853

853 Quæ vero sunt necessaria necessitate præcepti tantum aliquando possunt excusari ex ignorantia vel impotentia, quia cum solum obligent ratione legis et præcepti (quod est regula actuum humanorum, actus autem humani exigunt advertentiam et cognitionem), hac deficiente, lex non obligat ad consecutionem finis seu ad illud medium pro consecutione, sed excusatur ab impletione præcepti.

Θ

854 II — Similiter necessarium in praesenti sumitur non pro necessario absoluto, sed respectivo, id est, in ordine ad finem; finis autem est salus nostra, quæ est duplex scilicet *prima salus,* quæ est justificatio; et *secunda,* quæ est glorificatio. n. 907

855 Duo ergo sunt dubia hic, quæ distincte a nobis proponentur, *alterum* circa ea quæ credenda sunt de necessitate medii, *alterum* circa ea quæ credi oportet de necessitate præcepti, licet non sint de necessitate medii. 856 sqq. n. 930

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM FIDES EXPLICITA CHRISTI VEL TRINITATIS SIT NECESSARIA NECESSITATE MEDII?

856 I — Ut ad ea quæ difficiliora sunt ex facilioribus ascendamus aliquæ propositiones tamquam certæ præsupponendæ sunt **n. 857-882**

857 **PRIMA PROPOSITIO: De fide est supernaturalem fidem esse necessariam necessitate medii ad utramque salutem.** *

858 Voco fidem supernaturalem non solum quia objectum aliquod supernaturale credit, sed etiam quia modo supernatural! credit, id est, ex motivo supernatural!, quia Deus dicit et cum affectu supernatural! ad res quas credit, et captivando intellectum regulæ divinæ quia Ecclesia proponit, non autem ex propria electione n. 843et85°

aut judicio: sic enim etiam credunt hæretici fide acquisita eos articulos quos non negant.

Θ

859 Hæc propositio est definita ab Ecclesia, in primis in Symbolo *Athanasii*[1]: "Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit;" ubi ly "Hæc fides" designat fidem supernaturalem ex objecto, quia paulo ante de objectis istius fidei locutus fuerat, et ly "Fideliter ac firmiter" denotat modum supernaturalem credendi.

860 Item in Tridentino (sess. VI, cap. 8)[2]: "Fides est humanæ salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo et ad consortium filiorum ejus pervenire", quod "consortium" utique fit per gratiam, quæ est *prima salus. *n. 854

861 Et Concilium Arausicanum II (can. 5)[3]: "Qui fidem, qua in Deum credimus, naturalem esse dicunt, omnes eos, qui ab Ecclesia Christi sunt alieni, fideles quodammodo esse definiunt".

862 Et constat ex Paulo *(Heb.* 11, 1) dicente: *Fides est sperandarum rerum substantia,* in quo tangitur ejus supernaturalitas, et quod *(Heb.* 11,6) *Sine fide impossibile est placere Deo,* quod pertinet ad necessitatem *medii *n. 851 sq

—Videatur de hoc S. Thomas hic (IIa-IIæ, q. 2, a. 3).

4 4

1 Symbolum "Quicumque" (quod vocatur *Athanasianum),* Msi II, 1354.
2 Msi XXXIII, 35.
3 Msi VIII, 713.

863 **SECUNDA PROPOSITIO: Fides supernaturalis ita est necessaria ad salutem quod in nullo casu potest per aliquid aliud suppleri.**

864 Intelligitur conclusio de fide habituali in parvulis quæ simul cum gratia infunditur, de actuali autem in adultis.

865 Hæc propositio est contra Vegam[1] qui contendit si aliquis invincibiliter ignoret res fidei posse per naturalem Dei cognitionem justificari, et tunc suppleri illam fidem; quod maxime fecit iste auctor ne diceremus Deum reliquisse sine providentia ad salutem homines invincibiliter ignorantes res fidei.

866 Communiter quidem reprobatur a theologis hæc assertio. Suarez (*De Fide,* disp. XII, sect. II, n. 5)[2] censet esse errorem in fide, et certe loca allata in prima n. 859 sq.
propositione ita generalia sunt quod nullam admittunt exceptionem, præsertim illud Tridentini ibi citati, cui n. 860
adjungi potest quod dicit idem Concilium (sess. VI, cap. 7)[3]: "Sine qua fide nulli unquam contingit justificatio". Ubi excludit omnes personas in illo verbo "Nulli", et omnia tempora et casus in illo verbo "Unquam".

867 *Et fundamentum est.* Nam fides est fundamentum n. 860,928
et initium omnis justificationis, ergo si datur aliquid prius in cujus virtute continetur et per quod suppleri potest fides, illud erit primum initium et fundamentum omnis justificationis, et non fides; quidquid autem ante fidem est, ordinis naturalis est, et ita non potest esse radix jus-

1 *Tridentini decreti de justificatione,* **Lib. VI, cap. 20-21.**
2 *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 340.**
3 **Msi XXXIII, 34-35.**

tificationis. Et licet præcedat fidem illustratio super- *n. 824 sci·
naturalis ad piam affectionem, tamen hæc non sufficit sine fide ut sit initium justificationis, quia per hanc illustrationem solum movetur aliquis ut velit credere, nondum autem de facto credit nec habet adhuc ipsam fidem. Concilium autem non dicit quod initium et *n. 860
radix justificationis est motus ad credendum, sed ipsa fides, neque illa illustratio sufficit sine fide ad habendam veram charitatem, hæc enim solum nascitur ex fide, *n. 820
ut dbcet S. Thomas (la-IIae, q. 62, a. 4; q. 65, a. 5), quia antequam aliquis credat alteri non potest intelligi quod habeat veram amicitiam ad illum, et sic dixit S. Augustinus {*Enarr. in Psalm.,* ps. LXVII, super vers. 33)[1] quod "Nemo amat Deum, nisi prius credendo in Deum"; sine charitate autem quæ est amicitia non habetur justificatio, ut dicit Concilium Tridentinum (sess. VI, cap. 7)[2].

868 III — Denique infirmaretur illa consequentia Apostoli {*Heb.* 11, 5-6): *Henoch fide translatus est,. .. et placuit Deo. Sine fide enim impossibile est placere Deo.* Instaretur enim hæc probatio, quia fides potest suppleri per cognitionem naturalem vel aliquid aliud quod non sit fides; ergo in nullo casu necessitas fidei suppletur.

* *

869 IV — TERTIA PROPOSITIO: Credere aliquid determinate et explicite semper fuit necessarium necessitate medii.

870 Sumitur ex Apostolo {*Heb.* 11, 6): *Accedentem ad Deum oportet credere quia est, et inquirentibus se remu-*

1 **PL 36, 838.**

1 **Msi XXXIII, 34-35.**

nerator sit, ubi illa duo credibilia "Deum esse" et "remuneratorem esse" explicite et determinate ponuntur tamquam necessaria; in illis autem continentur implicite alia credibilia, ut docet D. Thomas *(De Ver.,* q. 14, n. 1054 sq.
a. 9 ad 8) ubi dicit quod "Unitas divinæ essentiæ talis qualis ponitur a fidelibus, scilicet cum omnipotentia et omnium providentia, et aliis hujusmodi quæ probari non possunt, articulum constituit". Ergo secundum D. Thomam unitas essentiæ divinæ includitur in fide, n. 1060
quatenus modo supernaturali cognita, id est, secundum 1060
quod probari non potest ratione naturali n. 1060

871 Quod dixerim contra Suarez qui *(De Fide,* disp. XII, sect. III, n. 4)[1] intelligit "Deum esse" ut pertinet ad fidem sumi a Paulo[2] pro existentia Dei auctoris naturalis, id est, ut ratione naturali probari potest, sic enim non posset virtualiter et implicite alios articulos n. 1054 sq.
fidei supernaturalis continere.

* *

872 V — **QUARTA PROPOSITIO : Ante promulgatum Evangelium, fides Christi et Trinitatis saltem implicite fuit omni tempore necessaria; explicite vero probabilius est quod non fuit tunc necessaria necessitate medii quoad omnes; probabile est etiam quod aliqua explicatio de ipso Mediatore Christo fuit tunc necessaria ordinarie loquendo et per se.**

Θ

873 **Prima pars** traditur a D. Thoma (IIa-IIæ, q. 2, a. 7 et 8), et sumitur ex illo *(Act.* 4, 12): *Non est aliud*

1 *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 345.**
2 *Heb.* **11,6.**

nomen datum sub cxlo. _ in quo oporteat nos salvos fieri, et loquitur de nomine Christi Domini; et *(Apoc.* 13, 8) dicitur: *Agnus occisus ab origine mundi,* quia scilicet.in fide illius omnes ab origine mundi justificabantur.

874 Ratio autem est quia pari necessitate requiritur necessitas redemptionis Christi et necessitas fidei illius: per fidem enim applicatur redemptio Christi juxta illud *(Rom.* 3, 22): *Justitia Dei per fidem Jesu Christi in omnes et super omnes, qui credunt in eum·,* redemptio autem Christi necessaria est omnibus necessitate medii, ut docet Apostolus *(Rom.* 5, 18): *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem·, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitx;* et (I *Cor.* 15, 22): *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Ergo fides redemptionis ita necessaria fuit omnibus sicut ipsa redemptio, loquendo de fide Christi, sive explicita qua in singulari credebatur persona Christi, sive implicita qua credebatur officium redemptionis, licet non exprimeretur persona.

Θ

875 **Secunda pars** conclusionis, scilicet non fuisse necessariam fidem explicitam Christi pro omnibus ante Evangelium, probatur ex D. Thoma hic (IIa-IIæ, q. 2, a. 7 ad 3) dicente quod “Si qui tamen salvati fuerunt quibus revelatio non fuit facta, non fuerunt salvati absque fide Mediatoris. Quia etsi non habuerunt fidem explicitam, habuerunt tamen fidem implicitam in divina providentia, credentes Deum esse liberatorem hominum secundum modos sibi placitos”.

876 Et similiter *(Sent.,* Lib. III, dist. XXV, q. 2, a. 2, qla 2) docet quod post peccatum ante Christum

majores habebant fidem Redemptoris explicite, minores implicite.

877 Et de gentilibus quidem constat non fuisse omnibus propositum explicitam fidem Christi, imo nec populo Judaico;[1] quia *Omnia in figura contingebant illis,* ut dicitur (I *Cor.* 10, 11), et *(Gal.* 3, 23): *Priusquam veniretfides, sub lege custodiebamur conclusi in eamfidem, quæ revelanda erat.*

878 Ergo non proponebatur omnibus explicita fides Christi sicut nunc, et consequenter non poterat necessitate medii obligare omnes. Verum quidem est quod omnes illi antiqui justi ante suam glorificationem habuerunt explicitam notitiam de Christo, quia ante adventum Christi in limbum ubi manebant detenti, cognoverunt adventum Christi, saltem ex relatione eorum qui illuc ante Christum descenderunt.

©

879 VII — **Tertia pars** propositionis, quæ etiam est explicativa præcedentis, ponitur propter aliqua testimonia Augustini, quæ in hac parte valde urgent, nam *(De Gratia Christi et peccato originali,* Lib. II, cap. 24)[2] "Sine fide Incarnationis et mortis et resurrectionis Christi, nec antiquos justos, ut justi essent, a peccatis potuisse mundari, et Dei gratia justificari, veritas christiana non dubitat", ubi Augustinus videtur postulasse in antiquis tam explicitam cognitionem de Christo sicut in Lege gratiæ, cognoscendo scilicet Incarnatio-

1 **Cf. IIIa, q. 47, a. 5.**
2 **PL 44, 398-399.**

nem, mortem et resurrectionem, et sic possunt respondere quod loquitur de illis mysteriis secundum fidem implicitam et velatam, quia ut ipse ait (Epist. CLVII *Ad Hilarium,* cap. 3)[1]: "Fides quæ tempore Veteris Testamenti velabatur, tempore Novi Testamenti revelatur".

880 Vel si loquitur S. Augustinus de fide omnino explicita, intelligendum est quod fuit ante Legem gratiæ in toto corpore Ecclesiæ, quia nunquam defuit aliquibus personis, saltem majoribus[2], licet non fuerit necessaria singulis, ut exponit Hugo de Sancto Victore *(De Sacramentis christianæ fidei,* Lib. I, pars. 10, cap. 6)[3].

881 Vel denique dicendum quod fidem esse explicitam habet aliquam latitudinem. Potest enim esse explicita, n. 884
vel quantum ad personam Christi quod sit Deus, vel ulterius quod sit Verbum, vel tertio quantum ad modum redimendi, verbi gratia, per mortem, passionem, etc.; et ita fides explicita de Christo quoad ista omnia solum erat tunc apud majores, verbi gratia, prophetas et sapientes, sed quoad aliqua etiam erat in minoribus, alioquin non sufficienter verificatur quod erat necessaria fides Christi, si nihil explicabat de Christo. Unde *(Joan.* 12, 34) turba quæ erat de minoribus dixit: *Nos audivimus ex Lege, quia Christus manet in æternum;* et *(Joan. 4,* 25) dixit Samaritana: *Scio quia Messias venit qui dicitur Christus.* De illius tamen morte et resurrectione non ita erant, sed dubitabant, quod est signum non habuisse communiter de Christo fidem explicitam

1 **PL 33, 631.**
2 **Cf. IIIa, q. 47, a. 5.**
3 **PL 176, 335-339.**

saltem perfecte. Et videri etiam potest Augustinus *(De Civit. Dei,* Lib. XVIII, cap. 47)[1].

o

882 VIII — Contra istas propositiones non sunt argumenta alicujus momenti quæ ex doctrina data et danda solvi non possint. Vel tangunt materiam communem de justificatione, an possit aliquis ex lege naturali justificari, quod hic non est tractandum, sed supponendum quod viribus naturalibus nemo potest ad gratiam se disponere quia nihil supernaturale potest in virtute naturali contineri. Quæ vero tangunt illam difficultatem, an denegetur alicui auxilium sufficiens ad credendum, pertinet ad materiam de prædestinatione. 857 Sqq'

* * *

883 **Reducitur ergo tota quæstio** ad illam difficultatem, an post promulgatum Evangelium fides explicita de Christo necessaria sit omni homini adulto necessitate medii, non quidem ex ipsa natura justificationis (siquidem ante adventum Christi dabatur vera justificatio sine isto medio saltem aliquando), sed ex institutione Christi, ita quod, sicut in Lege Nova remedium contra peccatum originale mutatum est et requiritur de necessitate baptismus etiam pro parvulis et pro illis qui nihil audierunt de fide (nam etiam illi sine tali remedio 890
peribunt), ita sit mutata necessitas explicita fidei, et modo requiratur major explicatio de necessitate medii quam antea.

884 Et ne laboremus in æquivoco nomine fidei explicitæ de Christo intelligimus secundum D. Thomam 881

[1] **PL 41, 610.**

(Sent., Lib. Ill, dist. XXV, q. 2, a. 2, qla 3) quatuor articulos de Christo, scilicet nativitatem ejus seu Incarnationem, passionem, resurrectionem et futurum judicium, quod ibi optime explicat sanctus Doctor.

4 4

885 IX — In hoc ergo puncto sunt duæ sententiæ extremæ contrariæ, et duæ mediæ.

886 **Prima extremæ contraria** affirmat ad utramque salutem esse necessariam necessitate medii explicitam fidem Christi Domini. Hanc tenet Lorea hic (In Ilam-IIæ, q. 2, disp. 22), et pro ea citantur Halensis[1], Bonaventura[2], Scotus[3], et alii antiqui. *p. 854

*fl. 885

887 **Secunda extremæ etiam contraria** asserit simpliciter non esse necessariam necessitate medii explicitam fidem Christi; tribuitur Durando (In III *Sent.,* dist. 25, q. 1, n. 9) et Richardo ibidem (In III *Sent.,* dist. 25, a. 4, q. 2; a. 3, q. 1.)

888 **Mediæ sententiæ** sunt modificativæ istarum. *n. 885

889 **Prima** asserit fidem explicitam Christi non esse *n. 907
per se necessariam ad primam salutem, id est, ad *n. 854
justificationem, sed sine illa posse obtineri; esse tamen necessariam ad secundam salutem, ita quod nullus de *n. 854
facto consequitur gloriam sine fide explicita Christi Domini. Hanc sententiam invenit Cano *(Relectio de Sacram, in genere,* Pars II, conci. 2) eamque sequitur

1 *Summa Theol.,* P. II, q. 69, membr. 3, a. 2.
2 In III *Seni.,* dist. 25, a. 1, q. 3, III (QR), p. 542-545.
2 Cf. DTC. a. *Duns Scot,* IV, 1907.

Baguez (In IIam-IIæ, q. 2, a. 8, dub. ult.), Arago ibidem (In IIam-IIæ, q. 2, a. 5) et alii.

890 **Altera sententia** affirmat fidem implicitam Christi pro aliquo casu necessitatis seu ignorantiæ invincibilis sufficere et per eam suppleri posse fidem explicitam; per se tamen fides explicita est medium necessarium 892
ad salutem, sicut baptismus est medium necessarium, *n'
et tamen per baptismum in voto suppleri potest in *n'
casu necessitatis. Ita Soto (In IV *Sent.,* dist. 5, q. unic., a. 2; *De Natura et Gratia,* Lib. II, cap. 11-12); Corduba *(Quaestionarium,* Lib. II, q. 5, 2a assertio); Michael de Medina[1], et alii quos sequitur Suarez *(De Fide,* disp. XII, sect. IV, n. 18)[2].

¥ ¥

891 X — **RESPONDEO ERGO ET DICO: Post promulgatam Legem Evangelii sufficienter probabilissimum est explicitam fidem Christi necessariam esse necessitate medii ad utramque salutem; probabile etiam est hanc fidem explicitam suppleri posse in aliquo casu per fidem implicitam** g90 *n

Θ

892 **Prima pars** conclusionis probatur unico fundamento. In Sacra Scriptura post Legem evangelicam habetur expressa necessitas fidei explicitæ Christi, et *- 908
non habetur aliquid quo illa necessitas suppleatur; g99
a Patribus autem intelligitur de necessitate medii *n'
simpliciter : at vero de baptismo licet in Scriptura *n' 890
habeatur necessitas medii, habetur tamen in ipsa quod

1 *De Recta in Deum Fide,* **Lib. IV, cap. 10.**
2 *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 357.**

suppleri possit per baptismum in voto, et ita explicant Patres; ergo asserendum est fidem explicitam Christi esse simpliciter necessariam necessitate medii, amplius quam baptismus in re. *n. 900

893 *Antecedens* sigillatim per suas partes probatur.

894 Nam in primis **loca Sacræ Scripturæ** eisdem verbis significant necessitatem medii ex quibus theologi colligunt necessitatem medii in baptismo et poenitentia: dicitur enim {*Mare.* 16, 15-16): *Prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Sed Evangelium continet explicitam notitiam fidei et Christi. Ergo qui non credit Evangelio seu in Christum explicite condemnabitur. *n. 899

895 XI — **Dices:** Hoc intelligi supposita prædicatione, ideo enim præmittit: *Prædicate Evangelium,* etc.; ergo saltem in eo cui non est prædicatum dabitur excusatio, et sic non erit necessaria fides evangelica necessitate medii.

896 **Sed contra** instatur ex illo {*Joan.* 3, 18) ubi independenter ab omni prædicatione dicitur: *Qui credit in eum non judicatur: qui vero non credit in eum, jam judicatus est: quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* Ubi pondero ly *in nomine* et ly *unigeniti Filii,* nomen enim est designativum personae, et ly *unigeniti Filii* est distinctivum a cæteris personis; ergo loquitur de fide explicita Christi.

897 Item {*Rom.* 3, 23-25) : *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei. Justificati gratis per gratiam ipsius, per* *n. 894

redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius. Ubi pondero ly *proposuit,* quod denotat novam institutionem qua instituit Deus propitiari hominibus per fidem Christi; si autem loqueretur de sola fide implicita, non oportebat de novo proponere, quia hoc etiam requirebatur in Lege Antiqua. Apostolus autem loquitur expresse de hoc tempore gratiae, subdit enim *(Rom.* 3, 26): *Ad ostensionem justitiae ejus in hoc tempore'. ut sit ipse justus, et justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi.* Nam ly *In hoc tempore* aliquid peculiare designat in tempore gratiae quod ante non erat. **n. 851-2**

898 Denique *{Joan.* 14, 1) dixit Christus: *Creditis in Deum, et in me credite.* Ubi aequiparat fidem Dei quæ indubitanter requiritur necessitate medii, ipsi fidei quæ est in Christo tamquam in objectum distinctum; ergo requiritur fides illius necessitate medii. Omitto multa testimonia quæ passim occurrunt et similem vim habent.

899 XII — **Ex Patribus** in primis pondero verba Concilii Tridentini (sess. VI, cap. 6)[2], ubi loquens de dispositione ad justificationem et de iis quæ ad illam obtinendam debent credi, inquit: "Libere moventur in Deum, credentes vera esse quæ divinitus revelata et promissa sunt; atque illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem quæ est in Christo Jesu". Ubi pondero ly "in primis", nam si hoc credere de redemptione in Christo Domino est "in primis" necessarium, ergo nihil magis necessarium quam illud; ergo explicita fides Christi est inter prima credibilia necessarium. **n. 893**

1 **Msi XXXIII, 34.**

900 Ad hæc, S. Bernardus (Epist. LXXVII *Ad Hugonem de Sancto Victore,* cap. 2)[1] exponens illud supra relatum: *Qui vero non crediderit, condemnabitur:* “Caute igitur et vigilanter, inquit, non repetivit: Qui vero baptizatus non fuerit, sed tantum: *Qui vero non crediderit, condemnabitur,* innuens solam interdum sufficere fidem ad salutem, et sine illa sufficere nihil”. Loquitur autem D. Bernardus de fide Evangelii, de qua ille locus *(Marc.* 16, 16) loquebatur, quæ utique est fides explicita Christi Domini; ergo sentit esse magis necessariam quam baptismum, et nullo modo supplebilem.

901 XIII — Apertius S. Augustinus. Nam præter locum[2] supra allegatum, ubi adeo ample hoc intelligit ut etiam antiquos justos includat, exstat alius insignis locus *(De Corrept. et Gratia,* cap. 7)[3] ubi inquit: “Ab hac damnatione non se liberabunt qui poterunt dicere se non audisse Evangelium Christi, cum fides ex auditu sit[4]”. Et infra: “Ac per hoc et qui Evangelium non audierunt,... et qui eo audito venire ad Christum, hoc est, in eum credere noluerunt,... et qui per ætatem parvulam nec credere potuerunt, sed ab originali noxa solo possent lavacro regenerationis absolvi, quo tamen non accepto mortui perierunt; non sunt ab illa conspersione discreti, quam constat esse damnatam, euntibus omnibus ex uno in condemnationem”.

902 Ubi Augustinus etiam loquitur de fide explicita Christi, quia loquitur de fide Evangelii et necessitatem

1 **PL 182, 1036.**

2 *De Gratia Christi et peccato originali,* **Lib. II, cap. 24, PL 44, 398-399.**

3 **PL 44, 923.**

4 **Cf.** *Rom.* **10, 17.**

illius omnino inexcusabilem ponit etiam ex ignorantia invincibili: quod pertinet ad necessitatem medii. Et in adultis comparat necessitatem fidei hujus necessitati baptismi in parvulis, quem constat pro illis esse ita necessarium ut per nihil aliud suppleri possit; ergo fides explicita Christi ita est necessaria adultis sicut baptismus parvulis.

903 XIV — **Accedit** denique D. Thomas qui aperte videtur habere hanc sententiam. Nam *(Sent.,* Lib. III, dist. XXV, q. 2, a. 2, qla 2) inquit quod "Post adventum Christi, omnes, tam majores quam minores, tenentur ad credendum explicite; et si aliquis instructionem non haberet, Deus ei revelaret, nisi ex culpa sua remaneret." Ergo sentit S. Thomas esse necessariam necessitate medii hanc fidem explicitam, alias enim si instructorem non haberet, excusaretur a tali præcepto: quod S. Thomas non admittit, sed recurrit ad extraordinarium modum instruendi qui pro tunc esset debitus.

904 Et (IIa-IIæ, q. 2, a. 7) loquens in principio *corporis* de eo quod est necessarium credere necessitate medii, concludit fidem Christi Domini aliqualiter debuisse credi omni tempore: "Post tempus autem Legis gratiæ teneri omnes tam majores quam minores, explicitam fidem Christi habere". Ergo loquitur de necessitate medii, alias non loqueretur consequenter.

ϴ

905 XV — **Secunda vero pars** conclusionis habet *rl'
suum fundamentum in argumentis quæ statim afferemus et solvemus. *ri'

906 Si tamen hæc sententia defendatur, ad auctoritates g94 gq
allatas debet responderi quod probant necessitatem *n'
fidei explicitæ de Christo Domino absolute et ordinarie
loquendo, non tamen quod pro aliquo casu sit insupple- g,)0
bilis per fidem implicitam Quæ tamen solutio vix *n'901
accommodari potest D. Augustino *n'

Θ

907 **Tertiam denique sententiam** non admittimus, *n' 889
quia nec habet fundamentum solidum, nec conducit ad
explicandam hanc quæstionem. Nam si semel admit- *η·883
timus quod homo potest consequi gratiam sine fide explicita Christi Domini, hoc ipso habet integrum et plenum jus ad gloriam dummodo a gratia non discedat, ita quod nihil aliud desit quominus suo tempore si in gratia decesserit gloriam consequatur, ut determinat Concilium Tridentinum (sess. VI, cap. 16)[1] Ergo sine fundamento post obtentam gratiam exigitur alia conditio fidei explicitæ si potest sine illa justificatio obtineri. Non conducit autem ad istam quæstionem expediendam, quia easdem patitur difficultates quas
alia sententia. Nam si quis sine fide explicita Christi *n·887
Domini est justificatus et contingat mori non habendo copiam prædicatorum, quidquid dixerit ista sententia faciendum esse pro isto articulo necessitatis, idem dicit
alia sententia pro instanti justificationis in simili n-887
articulo necessitatis. Nec Scriptura distinguit inter n. 894
primam et secundam salutem ponendo majorem n. 854
necessitatem fidei explicitæ pro una quam pro alia.

* * *

[1] Msi XXXIII, 39.

SOLVUNTUR ARGUMENTA

908 XVI — **Objicitur primo** contra primam partem nostræ resolutionis: Quia Augustinus *(De Divers. Quæst. ad Simplic.,* Lib. I, q. 2, n. 2)[1] docet quod "In quibusdam tanta est gratia fidei, quanta non sufficit ab obtinendum regnum coelorum sicut in catechumenis, sicut in ipso Cornelio antequam sacramentorum participatione incorporaretur Ecclesiæ. In quibusdam vero tanta est gratia ut jam corpori Christi et sancto Dei templo deputentur". Sed Cornelius ante sacramenti susceptionem erat justus et timens Deum, ut dicitur *(Act.* 10, 2), et nondum credebat explicite in Christum quia ad hoc missus est Petrus ut ei Christum prædicaret; ergo potest aliquis justificari sine fide explicita Christi, licet non obtineret regnum coelorum quod est glorificari. 392 sq. 924 917

909 XVII — **Secundo arguitur:** Potest aliquis prius habere fidem Dei supernaturalis auctoris quam fidem explicitant Christi, vel etiam cum ignorantia illius invincibili, et potest tunc antequam habeat fidem explicitam Christi moveri motu dilectionis et contritionis erga Deum ut auctorem supernaturalem; ergo potest justificari ante fidem explicitam Christi. 918 sq.

910 Antecedens constat in **duobus casibus** 921 sq.

911 **Primus** est in homine nutrito in silvis, nam ille cum primo pervenit ad usum rationis tenetur in illo primo instanti converti ad Deum, et si fecerit quod in se

1 PL 40,112.

est justificabitur, sin minus peccabit mortaliter, ut docet D. Thomas (Ia-IIæ, q. 89, a. 6); sed in illo instanti non potest simul edoceri de omnibus articulis requisitis ad fidem explicitam Christi, nam in unico instanti tot articulos intelligere iliisque assentiri non est juxta modum humanum intelligendi, sed juxta modum angelicum, præsertim in illo primo instanti in quo nimis confuse homo intelligit. Et licet Deus promiserit illuminationem fidei facienti quod in se est, modum tamen illuminationis excedentem humanum intelligendi modum non promisit; ergo in illo instanti potest justificari, in quo tamen non potest explicitam fidem Christi edoceri.

912 XVIII — **Secundus casus** est in quolibet catechumeno qui successive edocetur de rebus fidei et prius credit Deum auctorem supernaturalem eo modo quo
proponit Ecclesia deinde edocetur et credit articulos *n·728
humanitatis: neque enim hæc omnia fiunt unico instanti; ergo potest credere vera fide unum articulum antequam credat alium, quia successive proponuntur: posita autem cognitione supernaturali Dei potest habere amorem supernaturalem erga illum tamquam erga finem ultimum ex toto corde; ergo potest habere actum charitatis qui cum peccato stare non potest.913

913 Dicere autem quod Deus non dat auxilium ad illum amorem antequam proponatur Christus explicite
est omnino voluntarium*, nam posito objecto diligibili, *n·924
quasi connaturale est posse illum diligere, et Deus de se semper paratus est auxilium tribuere, alias non omni hora posset homo converti ad Deum, nec Deus illi aperiret, nec staret ad ostium pulsando[1], sed esset

1 **Cf.** *Apoc.* **3, 20.**

auctor detinendi hominem in peccato, præsertim si tunc occurreret occasio mortis et homo vellet diligere Deum quem jam cognoscit, Deus autem illi deesset negando auxilium.

Θ

914 XIX — **Tertio denique arguitur:** Quia pœnitentia interior est per se requisita ad justificationem peccatoris, et tamen potest aliquando sine poenitentia justificari, scilicet per actum charitatis quæ virtualiter continet poenitentiam; similiter baptismus realiter susceptus est per se necessarius ad salutem, et tamen potest suppleri per baptismum in voto sicut etiam confessio peccatorum per confessionem in voto; ergo similiter fides explicita Christi, quia solum ex institutione necessaria est. *· 927 *· 928 *n' 890 g52 g25 *n'

915 Denique, quia alias tempore Legis gratiæ magis esset coarctata via salutis quam antea, cum modo plura oporteret credi explicite, etiam pro articulo necessitatis: quod per se est difficilius quam ante adventum Christi. g2g *n'

916 XX — **Ad primum** *respondetur* sensum Augustini esse pro nobis quod in aliquibus est fides non sufficiens ad regnum coelorum et consequenter neque ad justificationem (quæ nomine regni coelorum etiam intelligitur, de quo dicitur in Evangelio *(Luc.* 17, 21): *Regnum coelorum intra vos est),* neque antequam incorporentur per votum requiritur fides explicita Christi, ut constat ex D. Thoma (IIIa, q. 69 passim); et ita subdit Augustinus [1] quod “Fiunt inchoationes quædam *tl·908

1 *De Divers. Quæst. ad Simplic.,* **Lib. I, q. 2, η. 2, PL 40, 112.**

fidei, conceptionibus similes: non tamen solum concipi, sed et nasci opus est, ut ad vitam perveniatur æternam". Illa ergo inchoatio fidei, quam ponit Augustinus, dicimus quod est fides imperfecta, id est, nondum explicita Christi, in qua nondum habetur baptismus nec in voto, et talis fides non sufficit ad regnum coelorum, intelligendo nomine regni coelorum etiam ipsam justificationem quæ est jus ad regnum coelorum. *n. 907

917 Ad id vero quod dicitur de Cornelio, **respondetur** ***n. 908** quod licet aliqui existiment Cornelium non dici justum in Sacra Scriptura justitia supernatural!, quo casu argumentum non currit, tamen oppositum est melius quod simpliciter et supernaturaliter erat justus; et tunc dicimus cum D. Thoma (IIa-IIæ, q. 10, a. 4 ad 3) quod Cornelius "Habebat fidem implicitam Christi, et cum ea justificatus fuit ante manifestatam veritatem Evangelii; et ut explicite instrueretur de fide Christi, missus est ad eum Petrus". Sicut etiam ante susceptum baptismum justus erat (et tamen baptismus est necessarius necessitate medii), quia scilicet justificatus fuit ante promulgationem baptismi et Evangelii; sic autem requiritur fides explicita Christi, sicut baptismus, scilicet post promulgationem Evangelii. *n. 872,

Θ

918 XXI — **Ad secundum argumentum** in quo *n. 909 magnam vim facit Suarez[1], *respondetur* in primis retorquendo contra ipsum, tam in *majori* quam *in minori.*

919 *In majori* quidem, nam ipse fatetur *(De Fide,* disp. XII, sect. III, n. 8-11)[2] fuisse necessarium ad salutem

[1] *De Fide,* **disp. XII, sect. IV, n. 11,** *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 353.**
[2] *Opera Omnia,* **XII (Vives), p. 346 sq.**

plura credere in articulis divinitatis, scilicet existentiam Dei, independentiam ipsius a quolibet alio, rationem supernaturalem excedentem omnem rem creatam et rationem remuneratoris modo supernaturali. Si ergo omnia ista explicite credere est necessarium pro omni casu quantumvis sit necessitatis, quid prohibet duos vel tres articulos addere de humanitate Christi ubi tot requiruntur de divinitate?

920 Similiter retorquetur argumentum *in minori,* nam posito primo conceptu vel secundo de divinitate, potest excitari amor supernaturalis ad ipsum ex toto corde, ergo poterit quis justificari etiam antequam cognoscat de divinitate omnes illos articulos quos Suarez requirit ad justificationem. Et præterea probaret argumentum quod nulla fides explicita Christi, etiam de officio Redemptoris, in communi esset necessaria ad justificationem, quod tamen ipse Suarez non audet concedere *{De Fide,* disp. XII, sect. III, n. 17) [1]. —*Sequela patet,* nam si quis credat Deum esse et remuneratorem esse, antequam credat redemptionem a peccatis, successive attingit ista credibilia, et potest amare Deum ex toto corde; ergo justificabitur.

921 XXII — Quare ergo ad argumentum **dicimus** quod tam ille nutritus in sylvis quam catechumenus successive percipiunt res fidei et credunt, et qui pervenit ad usum rationis non aperitur illi unico instanti indivisibili sed modo connaturali homini utenti discursu. Et ideo distinguunt Thomistæ inchoativum et terminativum usum rationis, inter quæ datur tempus medium. Et pro inchoativo nondum instat præceptum se con-

1 *Opera Omnia,* **XII (Vives), p. 349.**

vertendi sed tunc incipit manifestari, obligat vero pro altero instanti terminativo, in quo jam potest esse sufficienter instructus a Deo de tam paucis et brevibus articulis humanitatis Christi.

922 **An vero** inter illa duo instantia, inchoativum scilicet et terminativum, possit pro illo statu habere peccatum veniale simul cum originali, alia distincta quæstio et controversia est[1].

923 **Ad quod dicimus** quod si digressio ad peccatum veniale habet tunc periculum non advertendi sufficienter ad finem ultimum (qui tunc illi proponitur et ad quem finem ultimum sibi propositum tenetur converti), ratione hujus periculi adjuncti reddetur mortale illud peccatum saltem pro illo instanti terminativo in quo impedit conversionem; antecedenter vero ad illud instans, quia usus rationis nondum est consummatus, nec etiam consummate erit peccatum illud. Si vero non habet adjunctum periculum omittendi conversionem, non repugnabit in illo instanti terminativo consummari etiam peccatum veniale, sed tunc erit simul cum gratia; antecedenter vero ad illud instans non est peccatum veniale consummatum, quia nondum est terminatus usus rationis.

924 XXIII — Ad id quod dicitur de amore elicito *n. 913
ante propositam fidem explicitam Christi, **respondetur** illum amorem erga Deum auctorem supematuralem fore quidem supematuralem, sed tamen imperfectum et non ex toto corde sicut oportet ad justificationem, et
tunc habet locum doctrina D. Augustini[2] quod "In *n. 908

1 **Cf. Ia-IIæ, q. 89, a. 6.**
2 *De Divers, Quæst. ad Simplic.,* **Lib. I, q. 2, n. 2, PL 40,112.**

aliquibus est tanta gratia fidei, quanta non sufficit ad obtinendum regnum coelorum". Quod utique per justificationem obtinetur.

925 *Et hujus ratio* est quia amor ex toto corde, qui est
charitas, non est simpliciter complacentia de ipso fine
ultimo, sed efficax tendentia et intentio finis, quæ
requirit ordinem ad media, quia intentio non est de fine
simpliciter, sed in ordine ad media; est autem unicum
et necessarium medium perveniendi ad finem redemptio
Christi, juxta illud (*Joan.* 14, 6): *Ego sum via, veritas*
et vita, et iterum (*Joan.* 10, 9): *Ego sum ostium, per me*
si quis introierit, salvabitur; ergo qui diligit Deum sine
ordine ad hoc medium, etsi habeat complacentiam et
amorem simplicem de fine sed nondum efficacem quia
nondum attendit nec intendit media necessaria ad
hunc finem, et licet ista fides explicita Christi sit neces-
saria ex ejus institutione tamen intentio finis ut sit *n·w
efficax etiam debet dicere ordinem ad illud medium
quod ex institutione requiritur, sicut contritio debet
modo dicere ordinem ad baptismum vel ad confessio-
nem et illa habere in voto ut justificet, quod non 929
requirebatur ante Legem gratiæ

926 Quia vero non potest votum baptismi aut confessionis haberi nisi in fide explicita Christi, oportet quod amor supernaturalis ut sit efficax dicat ordinem ad istud medium explicite in quo alia continentur.

Θ

927 XXIV—**Ad tertium** *respondetur* quod poeni- *n. 914
tentia formalis virtualiter continetur in charitate tamquam in forma eminentiori et perfectiori, de qua

expresse habetur in Sacra Scriptura quod excludit peccatum et Deo conjungit, juxta illud (I *Joan.* 4, 16): *Qui manet in charitate, in Deo manet,* et iterum (I *Pet.* 4, 8): *Charitas operit multitudinem peccatorum;* et ideo charitas supplet vicem poenitentiae. At vero fides explicita non continetur in implicita tamquam in aliqua perfectiori, sed tamquam in imperfecta et confusa, unde non convenienter correspondet statui evangelico qui perfectiorem notitiam fidei importat, nec habetur in Scriptura quod supplet fides implicita fidem Evangelii, sicut charitas poenitentiam; ergo non est eadem ratio.

928 Ad illud de baptismo **dicitur** quod est necessa- n. 914
rius necessitate medii, tamquam medium externum quod potest suppleri per actum internum, id est, per fidem vivam Christi qui est baptismus flaminis, et etiam suppletur per martyrium quod est baptismus sanguinis, de quo D. Thomas et theologi (IIa, q. 66, a. 11), insinuaturque (I *Joan,* 5, 8): *Tres sunt qui testimonium dant in terra: Spiritus, aqua, et sanguis: et hi tres unum sunt.* At vero ipsa fides est medium inter-
num, id est, pertinens ad actus internos, et primum *n. 860, 867
inter requisita ad justificationem, nec habet aliud prius per quod suppleatur secundum convenientiam ad istum statum qui est status Legis evangelicæ, et ita requirit evangelicam fidem, neque in Scriptura assignatur aliquid quod suppleatur.

929 Denique ex hoc non est magis coarctata via ad *n. 915
salutem, nam ex una parte datur modo abundantior gratia quam in Lege Veteri, et ex alia parte ipsa Incarnatio facilius nos excitat ad amorem Dei quam si non

cognosceretur, quia "Dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapimur", ut Ecclesia[1] canit; neque est inconveniens quod Lex Nova sit gravior quam Antiqua quoad actus interiores, licet sit facilior ex gratia, ut ex D. Augustino [2] docet D. Thomas (la-IIæ, q. 107, a. 4).

1 *Præfalio de Nalivitale Domini.*
2 *Serm. ad Popul.,* **serm. LXX, cap. 3, PL 38, 444.**

ARTICULUS II

DE NECESSITATE PRÆCEPTI AD CREDENDUM

930 I — Quatuor circa hoc præceptum sunt explicanda. **Primum,** an sit tale præceptum; **secundum** quale sit; **tertium,** ad quid se extendat; **quartum** pro quo tempore obligat. n. 936 n. 948 sq. n. 967 sq.

931 II — **CIRCA PRIMUM DICO: Datur præceptum de fide quantum ad exercendum actum credendi.**

932 Constat ex Sacra Scriptura ubi fides ponitur tamquam necessaria ad salutem; sed obligamur ad ponendum id quod est necessarium ad salutem; ergo obligamur præcepto credendi.

933 *Major* late probata est præcedenti articulo et ulterius per modum præcepti dicitur (*Joan.* 14, 1): *Creditis in Deum, et in me credite,* et (I *Joan.* 3, 23): *Hoc est mandatum ejus: Ut credamus in nomine Filii ejus.* Unde Augustinus (In *Joan,* tract. LXXXIII, super 15, 12)[1] dicit: "De fide quam multa mandata sunt nobis", et (*De Natura et Gratia,* cap. 2)[2] loquens n. 857 sqq.

[1] PL 35, 1846.
[2] PL 44, 249.

etiam de his quibus nondum annuntiatum est Evangelium, dicit quod si sine fide passionis et resurrectionis Christi salvarentur, gratis Christus mortuus esset. Ad quod etiam faciunt loca ex Augustino *allata praecedenti *n. 879,901
articulo pro necessitate medii de fide Christi.

934 **Frivola** autem est expositio Torres hic (In IIam-IIæ, *De Fide,* disp. 27, dub. 4 et 7) quod hæc loca et alia similia Sacræ Scripturæ debent intelligi de fide Christi, id est, habita ex meritis Christi, non autem quod cognoscat explicite Christum.

935 **Nam contra est,** *tum quia* ista loca loquuntur determinando expresse objectum quod credi debet, verbi gratia, ipsam personam Christi, nativitatem, passionem, mortem, etc. Ergo non loquuntur de meritis Christi, sed de Christo ut de objecto credendo; *tum quia* fides habita ex meritis Christi fuit communis tam Veteri Legi quam Novæ: semper enim fides et omnia dona gratiæ ex meritis Christi sunt; ergo nihil speciale dicerent illæ auctoritates de fide evangelica pro isto statu gratiæ, cujus oppositum *vidimus articulo præcedenti. *n' sq'

* * *

936 III — **CIRCA *SECUNDUM** scilicet qualitatem *n. 930
hujus præcepti, an sit divinum vel humanum; naturalis vel positivi juris; affirmativum vel negativum.

¥ ¥

937 **DICO PRIMO: Aliquod præceptum fidei est divinum positivum, connaturale tamen statui**

gratiae; aliquod humanum secundum diversas considerationes. *n·930

Θ

938 Et suppono ex D. Thoma (IIa-IIæ, q. 16, a. 1) quod primum credibile fidei, scilicet "Deum esse", non præcipitur aliquo præcepto positivo Legis quo credatur, sed ante omnia præcepta Legis, id est, Decalogi proponitur hominibus tamquam præceptum quoddam connaturale statui gratiæ (*Heb.* 11, 6): *Quia accedentem ad Deum oportet credere quia est.* Et rationem reddit D. Thomas: "Quia lex non datur nisi supponendo subjectionem hominum quibus datur". Prima autem subjectio est mentis ad Deum, quod fit supernaturaliter per fidem.

939 Hoc supposito, de aliis credibilibus fidei, non determinate de isto vel de illo sed de omnibus ad fidem pertinentibus, datur præceptum divinum in Sacra Scriptura in locis præcedenti conclusione* allegatis, et in illis *n' quibus præcedenti articulo* ostendimus fidem pro- *n·857 poni ut necessariam ad salutem. Ac denique, quia præcepit[1] Christus Apostolis ut praedicarent omnibus gentibus remissionem peccatorum et poenitentiam; ad hanc autem praedicationem pertinet fides, quia si non obligantur credere, quomodo obligabuntur poenitere.

©

940 De præcepto autem ecclesiastico* constat obligari *n' 937 fideles ad credendum aliqua, saltem quæ in Symbolo sunt, sumiturque hoc præceptum partim ex Traditione et usu Ecclesiæ, quia nulli adulto dat baptismum nisi

1 **Cf.** *Luc.* **24, 47.**

sciat Symbolum Apostolorum, ut patet ex capite *Non liceat*[1] et capite *Ante viginti dies*[2] et capite *Baptizandi*[3]. Et similiter non potest ministrari sacramentum pœnitentiæ nescienti Symbolum. Sumitur etiam ex *Catechismo Rom.* (Pars Ia, cap. 1, n. 2) ubi dicitur omnes Christianos debere scire et credere quæ Apostoli certis articulis tradiderunt. Et concilium Trullanum can. 7)[4] docet: "Eum qui non scit memoriter et credit firmiter Symbolum, non esse catholicum", quod quomodo intelligendum sit, infra* dicemus. *n.951 sq.

941 **Nec potest objici** quod Ecclesia non præcipit actus internos, credere autem actus internus est.

942 **Respondetur** enim quod Ecclesia non præcipit actum internum ut præcise internus est, sed ut ordinatur ad externum, verbi gratia, credere et scire articulos prout ordinatur ad bene operandum et ad recte confitendum fidem et reddendum rationem de illa.

¥ *

943 IV — **DICO SECUNDO: Datur duplex præceptum de fide, alterum negativum, alterum affirmativum.**

944 **De negativo,** constat quia tenentur omnes non negare fidem sicut tenentur esse fideles, neque interius dissentiendo, nec exterius negando, aut susceptioni illius repugnando.

1 **C. 59, D. IV,** *de cons.,* **RF 1,1383.**
2 **C. 55, D. IV,** *de cons.,* **RF I, 1382.**
' **C. 60, D. IV,** *de cons.,* **RF I, 1383.**
« **Msi XI, 1008-1009.**

945 Præceptum autem **affirmativum** tria involvit, scilicet interius credere, *et* exterius fidem addiscere vel quærere quando habet aliquam notitiam veritatis illius illum qui nescit vel remordetur in conscientia de propriis erroribus, *et* tertio confiteri in casu necessitatis. 972 973 sq.

946 Ita communiter auctores hic, et videri potest Lorca (In IIam-IIæ, disp. 23, membr. 2, n. 11); Suarez *(De Fide,* disp. XIII, sect. I, n. 6-9)[1].

947 Et hæc omnia ex uno principio deducuntur, quia homo tenetur esse Christianus et Christiane vivere; non vivit autem Christiane si nescit fidem Christi quam profitetur, aut omittit confiteri eam in casu necessitatis, aut interius nunquam exercet actum credendi, cum ex hoc prodeant aliæ actiones quæ sunt in præcepto circa cultum divinum et sacramenta, et alia pertinentia ad vitam Christianam quæ sine fide exerceri non possunt.

* * *

948 V — **CIRCA QUANTITATEM ET EXTENSIONEM OBJECTORUM** quæ fideles homines tenentur explicite credere, **in primis suppono** necessitate medii seu præcepti divini teneri credere Deum esse et remuneratorem esse, ut docet Apostolus *(Heb.* 11, 6), quod intelligitur de remuneratione supernaturali beatitudinis, siquidem illam tenentur homines procurare. Item mysterium Incarnationis, ut jam supra declaravi, ac denique mysterium Trinitatis. — *Cujus ratio* est quia non potest credi explicite Incarnatio nisi co- 1054s 918g sq.

1 Cf. *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 362 sq.**

gnoscatur Persona Filii quæ incarnata est, Filius autem non potest cognosci nisi relative ad Patrem, unde istæ duæ Personæ supposito mysterio Incarnationis necessario cognoscuntur. Tertia autem Persona Spiritus Sancti cognosci debet: *tum,* ne habeatur fides de Personis imperfecta et mutila, cognoscendo enim solum duas Personas exponitur aliquis periculo erroris non credendi plures; *tum* quia ipsum mysterium Incarnationis creditur Spiritu Sancto factum, quia Christus conceptus est de Spiritu Sancto; simul ergo involvitur tertia Persona.

949 **Deinde suppono** requiri in omnibus etiam laicis determinate credere aliqua *explicite nec sufficere quod *n. 1056
credant in communi id quod credit Ecclesia. Oppositum enim tamquam error damnatum est, ut refertur in *Directorio Inquisitorum* (II Pars, q. 10, a. 8).

950 **Ac denique,** in his quæ de præcepto credenda sunt, oportet distinguere quod quædam sunt necessaria ad bene credendum, alia ad bene operandum; similiter personæ aliæ sunt majores, aliæ inferiores seu minores, et nomine minorum intelligimus omnes qui neque ex officio neque ex commissione docent plebem, majores autem qui alios instruunt. His suppositis:

¥ ¥

951 VI — **DICO PRIMO: Ad bene credendum tenentur omnes quantumque *minores scire Sym- *n. 432,940
bolum Apostolorum in quo continentur articuli fidei, qui ab aliquibus numerantur XIV, ab aliis XII, sed idem continent quoad substantiam.**

952 Hæc conclusio docetur communiter a Summistis, Sylvestro[1], Cajetano[2], Angelo[3], Armilla[4], verbo *Ignorantia',* et S. Thomas hic (IIa-IIæ, q. 2, a. 7) ait teneri omnes "Habere fidem explicitam, præcipue quantum ad ea quæ communiter solemnizantur in Ecclesia et publice proponuntur". Non enim frustra addidit illud verbum "Et proponuntur", plura enim proponuntur credenda quam solemnizantur in Ecclesiæ festivitatibus.

953 Sumitur etiam ex illo Symboli Athanasii, ubi, relatis articulis credendis quæ in substantia continentur in Symbolo, dicit®: "Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit", quod ad minus de necessitate præcepti intelligi oportet.

954 Et idem constat quia Ecclesia nullum adultum admittit ad baptismum nisi sciat Symbolum Apostolorum, ut in *citatis juribus dicitur; ergo signum est in *n·940
omnibus baptizatis requiri.

* ¥

955 **VII—-DICO SECUNDO: Sufficit *minoribus scire istos articulos quoad substantiam non quoad subtilitates, ut dicit S. Thomas *citatus nec tenentur memoriter scire verba Symboli aut articulorum, saltem sub peccato mortali, sed sufficit** *n.950 *n·952

[1] *Summa Summarum.*
[2] *Summula Peccatorum.*
[3] *Summa Angelica.*
[4] **Bartolommeo Fumo,** *Summa casuum conscientise, aurea armilla dicta.*
[5] **Msi II, 1354.**

sic memoria tenere ut facile possint respondere quaerenti. *n·1211

O

1174

956 Per substantiam* articulorum intelligimus id quod ipsa verba significant secundum significationem communem et secundum quod explicantur in catechismis; verbi gratia, in mysterio Trinitatis, substantia erit scire esse tres Personas, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, et unum Deum; subtilitas vero quod una procedit per expressionem cognitionis, altera per impulsum voluntatis, etc. — Et similiter in articulo quod sit Salvator, substantia erit intelligere quod dat nobis gratiam et remissionem peccatorum; subtilitas vero quod fiat justificatio per actum vel habitum, etc. *°.

957 Et de istis dixit Augustinus *(Contra Epist. Manich.,* cap. 4) "Turbam fidelium non vivacitas intelligendi, sed credendi simplicitas tutissimam facit".

958 Et constat ex praxi Ecclesiæ quæ non obligat plebem fidelium ad istas subtilitates, quæ solum per studium et discursum acquiruntur.

Θ

959 **Secunda* vero pars** conclusionis docetur communiter a Doctoribus, etiam a Palude[2] et Navarro[3] qui in contrarium citantur, ut advertit Suarez *(De Fide,* disp. XIII, sect. V, n. 8) *n·955

• PL 42, 175.
2 In IV *Sent.,* dist. XV, q. 5.
2 *Enchiridion confessoriorum et pcenitentium,* De oratione, cap. 4, dist. 1.
4 *Opera Omnia,* XII (Vivês), p. 378.

960 Nec enim invenitur aliqua lex sub gravi præcepto jubens *memoriter retinere verba Symboli, sufficit *n. 1175 enim res ipsas non verba recordari. Licet si ex negligentia omitterentur, culpam saltem venialem agnoscit Suarez et Navarrus *citati propter praxim et usum *n. 959 communem Ecclesiæ, et ne aliquis exponatur periculo non retinendi memoriter res ipsas; si vero non obstat negligentia vel contemptus, sed naturalis aliqua incapacitas, excusantur a culpa.

* *

961 VIII — **DICO TERTIO: In ordine ad operandum tenentur omnes scire praecepta Decalogi et** *n. 950 **praecepta de sacramentis, praesertim de iis quae magis necessaria sunt ut baptismus, poenitentia, eucharistia et de aliis quando suo tempore recipiuntur sicut exigitur vita christiana.—Item circa obedientiam quae debetur praelatis Ecclesiae praesertim supremo capiti, et habere notitiam necessitatis orationis, saltem ipsas orationes sciendo, quamvis ab hoc ultimo Suarez[1] excuset a culpa mortali qui nesciret Orationem Dominicam.**

962 Hæc autem omnia constant ex ipsa praxi et usu Ecclesiæ circa fideles, et quia necessaria sunt ista ad vitam Christianam modo christiano exercendam; ergo necesse est illa scire.

963 IX — **DICO QUARTO: *Majores in Ecclesia** 950 **tenentur proportionate ad officia quae exercent**

1 Cf. *De Fide,* disp. XIII, sect. IV, n. 12, *Opera Omnia,* XII (Vivès), p. 374.

scire etiam subtilissima mysteria fidei: tenentur fidem explicare et defendere.

964 Et possumus distinguere tres ordines[1]. *Primi* sunt qui aliquod sacramentum ministrant plebi sed non doctrinam, ut simplices sacerdotes; *secundi,* qui etiam doctrinam ministrant sive ex officio, ut parochi, sive ex commissione, ut alii sacerdotes qui confessiones excipiunt, prædicant aut docent; *tertii,* qui sunt simpliciter doctores fidei tam in defendendo illam ab erroribus quam in judicando de illa in Conciliis et promovendo eam in populis, et tales sunt episcopi.

965 De quibus omnibus *(Supplem.,* q. 36, a. 2 ad 1) sic inquit D. Thomas: "Ad primum. Dicendum quod sacerdos habet duos actus: unum principalem supra corpus Christi verum, et alterum secundarium supra corpus Christi mysticum (id est, super fideles seu Ecclesiam). Et ideo aliqui ad sacerdotium promoventur quibus committitur primus actus tantum, sicut religiosi quibus cura animarum non committitur. Et a talium ore lex non requiritur, sed solum quod sacramenta conficiant. Et ideo talibus sufficit si tantum de scientia habeant quod ea quæ ad sacramentum perficiendum spectant, rite servari possint (verbi gratia, quod sciant ea quæ pertinent ad legitimam materiam et formam sacramenti et cæremonias ordinarias). Alii autem promoventur ad alium actum qui est supra corpus Christi mysticum. Et a talium ore populus legem requirit. Unde scientia Legis in eis esse debet; non quidem ut sciant omnes difficiles quæstiones Legis, quia in his debet ad superiores recursus haberi; sed ut sciant ea

1 **Cf. S. Thomas,** *Quodl.* **I, q. 7, a. 14.**

quæ populus debet credere et observare de Lege (scilicet quoad mores exponendos, et fidem explicandam, sicut requirit populus). Sed ad superiores sacerdotes, scilicet episcopos, pertinet ut etiam ea quæ difficultatem in Lege facere possunt sciant, et tanto magis quanto in majori gradu collocantur". Hæc D. Thomas.

966 Quæ valde observanda sunt pro pluribus scrupulis circa sufficientiam eorum qui ordinandi sunt, vel approbandi ad beneficium parochiale, vel ad confessiones audiendas.

* * *

967 X — **CIRCA *TEMPUS QUO OBLIGAT PRÆ-** *n.930
CEPTUM FIDEI DICO: Præceptum affirmativum fidei (negativum enim semper obligat) quoad illos tres *actus scilicet addiscere, credere et con- *n.24
fiteri fidem, obligat aliquando ratione sui et per se, aliquando ratione alterius et per accidens.

Θ

968 De hoc posteriori non potest dari certa regula, quia ea quæ sunt **per accidens** non cadunt sub arte, sed quando occurrit aliquis actus qui sine fide exerceri non potest, verbi gratia, aliquis actus charitatis vel spei, aut contritionis, vel religionis circa sacramenta, aut orationis quæ secundum fidem facienda est, tunc ratione istius casus occurrentis vel similium, quando obligant, obligabit etiam præceptum fidei.

969 **Per se autem** obligat actus credendi in initio et fine vitæ, quia tunc tenetur homo converti et acce-

dere ad Deum: *Accedentem autem ad Deum oportet credere,* ut ait Apostolus *(Heb.* 11, 6). Et vocamus initium vitæ, quando pervenit aliquis ad usum rationis, vel moraliter accipiendo illud instans, vel physice juxta varias opiniones.

970 In aliis vero temporibus aliquoties tenetur homo exercere actum fidei sicut et aliarum virtutum [exercetur], sed tempus non est determinatum, licet aliqui voluerint assignare illud in diebus festis, vel saltem solemnioribus, quando aliquis articulus seu mysterium fidei celebratur. — *Sed sine fundamento,* cum de hoc neque sit aliqua lex neque præcisa consuetudo.

971 Illud tamen advertendum est sufficienter satisfieri huic præcepto quando aliquis se exercet in actibus illarum virtutum quæ ad sui exercitium requirunt actum fidei, verbi gratia, in charitate, aut poenitentia, aut susceptione sacramentorum et similibus; sicut etiam pro articulo mortis satisfacit qui convertitur ad Deum, vel sacramenta suscipit proxime ad mortem, in his enim fides exercetur.

©

972 XI — **Circa actum addiscendi fidem,** jam *n. 67
supra diximus obligari eum qui nescit fidem, et quoties *n. 945
illam nescit.

©

973 **Circa actum vero confitendi exterius** si lo- *n. 967
quamur de jure divino, regulam tradit D. Thomas hic (IIa-IIæ, q. 3, a. 2) quod tunc obligat "Quando ex dimissione hujus confessionis subtraheretur honor debi-

tus Deo, et etiam utilitas proximis impendenda; ut si aliquis interrogatus de fide taceret, et ex hoc crederetur vel quod non haberet fidem, vel quod fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem averterentur a fide. In his casibus confessio fidei est de necessitate salutis".

974 Itaque non sufficit aliquem interrogari de fide quomodocumque ut obligetur eam manifestare, sed oportet quod ex omissione confessionis, vel cedat in injuriam Dei, vel ipsius fidei, vel in detrimentum proximorum, sicut communiter accidit in persecutione martyrii, præsertim quando quis publice interrogatur a tyranno.

DISPUTATIO V

DE SUBJECTO ET CAUSA FIDEI

ARTICULUS PRIMUS

IN QUIBUS SUBJECTIS NON INVENITUR FIDES ?

975 I — **RESPONDEO ET DICO PRIMO: In dæmonibus et damnatis non manet fides infusa, potest tamen manere acquisita** *n. 1010

976 **De hac secunda parte** conclusionis, jam supra *n. 751 sq.
sæpe diximus dari in daemonibus fidem acquisitam, quia, ut dicitur *(Jac.* 2, 19) : *Daemones credunt, et contremiseunt.*

977 **In prima autem parte** conclusionis conveniunt communiter theologi, et ad minus tamquam improbabilem reputant opinionem Durandi[1] qui oppositum docuit de damnatis, et magister Bagnez[2] eum acrius censurât.

978 II — Cæterum causa ob quam fides corrumpatur n. 55
in daemonibus et damnatis non facile redditur, suppo- n. 1013

[1] In III *Sent.,* dist. 23, q. 9.
[2] In IIam-IIæ, q. 5, a. 2, dub. 1.

nendo quod non habent dissensum circa objecta fidei neque peccaverunt peccato infidelitatis tam dæmones quam fideles qui damnantur. Communiter autem solet assignari duplex causa.

979 **Prima** est ex parte Dei, quia subtrahit influxum conservantem habitum fidei propter statum damnationis perpetuæ ob quam meretur privari illo dono supernatural! damnatus, et quia fides de se ordinatur ad justificationem quæ in illo statu est impossibilis.

980 Sic Cajetanus (In Ilam-IIæ, q. 5, a. 2, n. 2 comment.); Lorca (In Ilam-IIæ, q. 2, disp. 30); Bagnez (In Ilam-IIæ, q. 5, a. 2, dub. 1); Suarez *(De Fide,* disp. VII, sect. V) [1]; Torres (In Ilam-IIæ, *De Fide,* disp. 43, dub. 3).

981 Sed non video fundamentum hujus subtractionis concursus: suspendere autem concursum seu influxum non per introductionem alterius formæ sed per puram suspensionem est annihilatio; docet autem D. Thomas (Ia, q. 104, a. 4) Deum neque in ordine gratiæ neque naturæ aliquid annihilare.

982 Deinde, quia in damnatis fidelibus remanet* character qui est qualitas supernaturalis et donum quoddam gratiæ, ut communiter docent theologi cum D. Thoma (IIIa, q. 63, a. 5 ad 3). Et licet non sit habitus operationis bonæ vel malæ, est tamen receptivus vel activus ministerialiter eorum quæ sunt divini cultus et sanctorum quibus vel justificatio recipitur vel præhabetur: quæ omnia in statu damnationis sunt impossibilia; ergo sicut ille status damnationis non *n·982 * * * * *

1 *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 219.**

petit quod Deus annihilet characterem, quomodo petit quod annihilet fidem.

©

983 III — **Secunda causa** affertur a magistro Bagnez[1] et Lorea[2], ex parte damnatorum, scilicet, quia corrumpitur pia affectio. 978

984 Contra quod objicit Torres[3], quia hoc solum probat directe de actu fidei ad quem requiritur motio voluntatis, non de habitu: ad cujus conservationem non requiritur pia affectio, nec enim aliquis movetur a voluntate ad retinendum habitum sed ad eliciendum actum. — Item, quia currit eadem difficultas de habitu ipso piæ affectionis a quo corrumpatur.

¥ ¥

985 IV — **Et ideo dicendum videtur probabilius** quod voluntas Angeli vel hominis in statu damnationis manet firmata in malo per obstinationem habitualem, ut docet D. Thomas (Ia, q. 64, a. 2; *Supplem.,* q. 98, a. 1 et 5).

986 Et hac ergo dispositione habituali et per modum status qua obstinatur voluntas in malo destruitur omnis habitualis dispositio ad bonum, et consequenter habitus piæ affectionis quo inclinatur voluntas ad credendum sicut oportet, ex quo ulterius redundat ad intellectum quod sit indispositus ad credendum modo supernaturali et secundum affectum ad ipsas res credibiles. o«755, <500

1 Cf. In IIam-IIæ, q. 5, a. 2, dub. 1.
2 Cf. In IIam-IIæ, q. 2, disp. 30.
3 Cf. In IIam-IIæ, *De Fide,* disp. 43.

987 Cum autem fides non subjectetur in ipso intellectu absolute, sed ut moto et disposito a voluntate (sicut *supra diximus, et docet D. Thomas (IIa-IIæ, q. 4, a. 2), remota habituali dispositione piæ affectionis removetur dispositio ad recipiendam fidem, sicut remoto lumine gloriæ removetur unio essentiæ divinæ in ratione speciei, et remota diaphaneitate removetur lux a subjecto. *n. 742 sq.

988 Cæterum character *remanet in damnatis quia est qualitas supernaturalis pure constituens aliquem in ratione ministri Christi, non autem rectificat potentias animæ vel actus earum, nec dependet a pia affectione voluntatis, unde non habet causam a qua corrumpatur. Repugnat autem cum statu perpetuæ damnationis qualitas bene ordinativa subjecti vel operationum, non qualitas constitutiva ministri, quia ministerium pertinet ad subjectionem quæ conservatur etiam puniendo; bona autem ordinatio, etiam initiativa et fundamentalis, ibi non datur, ubi *Nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*[1]. *n. 982

* * *

989 V — **DICO SECUNDO: In haeretico nullo modo manet habitus fidei infusae, neque respectu articulorum quos discredit, neque respectu aliorum quos non discredit.**

990 Sumitur ex Concilio Tridentino (sess. VI, cap. 15)[2], ubi inquit: "Asserendum est, non modo infidelitate, per quam et fides ipsa amittitur, sed etiam quolibet alio

1 *Job* **10, 22.**
2 **Msi XXXIII, 38.**

peccato mortali, quamvis non amittatur fides, etc.". Ubi Concilium absolute affirmat infidelitate amitti fidem; hæresis autem infidelitas est.

991 Et Paulus dicit de quibusdam hæreticis (I *Tim.* 1, 19) quod *Circa fidem naufragaverunt*, ergo hæretici amittunt fidem, sicut etiam sunt extra Ecclesiam, ut determinatur in Extravagant! *Unam sanctam*[1], non sunt autem extra Ecclesiam nisi quia fidem amittunt, nam sola amissio charitatis non ponit extra Ecclesiam.

992 Quod vero non remaneat fides infusa respectu eorum quæ credit hæreticus probatur, quia fides infusa respectu eorum quæ creduntur per Scripturam et publicam propositionem Ecclesiæ est unius[2] indivisibilis rationis, quia innititur unico indivisibili motive, scilicet auctoritati divinæ ut captivanti intellectum nostrum[3], unde videmus quod quando aliquid de novo definitur vel proponitur a Deo non datur novus habitus fidei, sed idem fertur in omnia illa credibilia; ergo si fidem amittit hæreticus, ut dicit Concilium Tridentinum, totum habitum fidei amittit, alioquin ratione peccati daretur aliquod donum supernaturale, et ad credendum arbitrio id quod vult moveretur aliquis æquali motione Dei, seu lumine infuso. n. 990

993 VI — Quia vero fides amittitur in hæretico per contrarium dissensum, quia non credit ex subjectione

1 C. 1, *de majoritate et obedientia,* I, 8, in Extravag. com., RF II, 1245-1246.
2 Cf. IIa-IIæ, q. 5, a. 3 ad 2.
3 Cf. II *Cor.* 10, 5.

ad regulam fidei, **restat explicare** an physice expellatur fides per peccatum infidelitatis, an solum moraliter et demeritorie.

Θ

994 In quo Suarez *(De Fide,* disp. VII, sect. IV, n. 8)[1] tenet habitum fidei non expelli physice per infidelitatem, sed solum moraliter tum dispositive tum demeritorie. Dicitur dispositive, quia eo ipso quod dissentit ab uno articulo manet impeditus ne elicit assensum circa alios ex fide supernaturali, et sic ex tali impedimento non remanet in illo habitus. *n. looesq.

995 Negat autem hanc dispositionem esse physicam: *tum quia,* sicut actus boni disponunt ad habitus infusos non physice* sed moraliter, ita actus mali ad expulsionem habituum infusorum; *tum quia,* licet actus infidelitatis impediret physice ne exiret actus fidei, non tamen destrueret ipsum habitum fidei, quia semper homo manet potens ad exercendum actum fidei mutando actum infidelitatis; satis ergo est quod illa dispositio sit moralis. *n. 1006

996 Quod vero physice non expellat infidelitas fidem, probat iste auctor[2] quia neque expellit effective, neque formaliter.*997

997 **Non effective*,** quia infidelitas non causât aliquam formam per se oppositam cum habitu fidei quoniam solum potest causare oppositum habitum erroris, qui tamen neque simpliciter producitur primo actu cum in primo actu expellatur fides, nec etiam si *n.i008

[1] *Opera Omnia,* **XII (Vivès), p. 216 sq.**

[2] *Ibid.,* **η. 5-6, XII, p. 215-216.**

producatur habet immediatam repugnantiam cum habitu infuso fidei, quia habitus infusi et acquisiti non contrariantur, ut patet in peccatore habente multos habitus vitiosos, qui non statim expelluntur per gratiam quando quis justificatur.

998 **Non formaliter,** quia actus nunquam est forma opposita habitui formaliter ut etiam docet D. Thomas *η·1008 (IIa-IIæ, q. 24, a. 12), sicut in re naturali non repugnant motus sursum et gravitas inclinans deorsum; ergo actus infidelitatis formaliter non expellit habitum fidei. Et praeterea actus infidelitatis subitus sine deliberatione vel per ignorantiam invincibilem habet *n·1009 totam entitatem physicam, sicut infidelitas deliberata: et tamen non expellit fidem; ergo physice non expellitur fides ab actu infidelitatis.

999 VII — **Nihilominus oppositum omnino tenendum est,** et dicendum inter actum infidelitatis et habitum fidei intervenire veram et realem oppositionem, non solum demeritoriam, sed etiam physicam, sufficientem ad expellendum habitum fidei.

1000 Potest autem dupliciter explicari hæc oppositio.

1001 **Uno modo,** quia actus infidelitatis ponit dispositionem repugnantem infusioni ipsius habitus fidei, sicut qui claudit fenestram ponit dispositionem repugnantem physice illuminationi, scilicet opacitatem, et hoc modo dicit D. Thomas (IIa-IIæ, q. 24, a. 12) quod peccatum mortale opponitur charitati et gratiæ, scilicet impediendo influentiam Dei in animam sicut

impeditur lux in aere per corpus opacum; ita hoc modo per actum infidelitatis quo aliquis non vult credere nisi quod sibi placet, ponitur obstaculum infusioni habitus qui inclinat ad credendum, captivando intellectum[1] in omnibus Deo revelante.

1002 Sed quia hic modus oppositionis habet easdem difficultates quæ inter charitatem et peccatum mortale sunt, an scilicet sit contrarietas solum demeritoria vel etiam physica, remitto hoc ad tractatum *De Charitate*[2].

1003 VIII—**Alio modo** opponitur infidelitas specialiter habitui fidei, non ex parte infusionis Dei tantum, sed ex parte rationis .formalis credendi, ita quod seclusa omni ratione demeriti et solum considerando rationem formalem fidei et rationem formalem infidelitatis, inter se contrariantur non sicut error circa unam conclusionem (qui non opponitur toti scientiæ, sed tantum illi conclusioni particulari), sed quia quælibet infidelitas opponitur toti et integræ rationi formali fidei, et ideo totam destruit, sicut optime advertit Cajetanus (In Ilam-IIæ, q. 5, a. 3, n. 2-3 comment.).

1004 *Ratio autem efficax est,* quia de intrinseca ratione hæresis et infidelitatis est pertinacia et adhæsio ad proprium judicium, ut docet S. Thomas hic (Ila-IIæ, q. 5, a. 3). Ergo actus hæresis affert secum conditionem destructivam habitus fidei, quia modo habituali opponitur ipsi rationi formali fidei quæ est veritas prima revelans et captivans intellectum, non autem relinquens eum judicio proprio; huic autem per dissensum opponitur hæresis, et simul ponit habitualem

1 **Cf. II** *Cor.* **10. 5.**

2 **Joan, a Sto Thoma,** *Curs. Theol.,* **in Ilam-IIæ, q. 24, a. 12, disp. 10, a, 1.**

dispositionem quia affert suam pertinaciam discre- n. 1008
dendi; ergo unico actu potest generare dispositionem habitualem contrariam habitui fidei, scilicet pertinacem adhæsionem ad proprium judicium, et consequenter expellit physice illum habitum qui ad sui conservationem exigit oppositam dispositionem.

1005 Sicut ille qui destruit dispositiones corporis humani physice expellit animam quæ sine illis non potest in corpore conservari; et sicut unicus actus demonstrationis generat scientiam quia perfecte convincit intellectum et sic vincit illius resistentiam, ut ostendit D. Thomas (Ia-IIæ, q. 51, a. 3), et consequenter expellit oppositum errorem; sic actus afferens secum pertinaciam, quæ est habitualis dispositio opposita fidei, expellit illam a subjecto non formaliter immediate, sed formaliter dispositive et mediate, et quia fides est indivisibilis pro omnibus credibilibus non potest expelli quoad unum quin destruatur et expellatur quoad omnia. 34 1007 *n. 992

1006 IX — Ad rationes Suarez, negamus actus bonos non disponere subjectum physice ad habitus infusos, non quidem producendos, sed infundendos subjecto, sicut dispositiones ad animam rationalem non producunt illam, sed uniunt corpori, et tamen physice disponunt, de quo disputari solet in materia de gratia et poenitentia [1]. *n. 994 sq. n. 995

1007 Sed quidquid sit de hac quæstione, saltem constat habitus aliquos sive infusos sive acquisitos exigere ad sui conservationem in subjecto aliquas dispositiones

1 Cf. Joan. a St® Thoma, *Curs. Theol.*, in Iam-IIæ, q. 113, disp. 28, a. 1.

sine quibus in illo esse non possunt, sicut sine conversione naturali ad Deum non est conversio et rectitudo supernaturalis, et sine prudentia non sunt virtutes morales, et sine pia affectione non est fides: quæ licet non sint dispositiones ad recipiendum physice illos habitus, sunt tamen necessariæ ad conservandum illos, sicut anima non recipitur in dispositionibus, et tamen sine illis non potest physice conservari in corpore. Unde qui destruit dispositiones, destruit formam et *expellit illam. *n. 1005

1008 Sic qui ponit pertinaciam circa errorem fidei, expellit ipsum habitum fidei, et quando inquiritur an expellat habitum effective vel formaliter, **dico** quod *effective mediante dispositione pertinacis inhæsionis ***n. 997**
quam *relinquit in subjecto (quæ pertinacia non est *n. 1004
forma directe opposita fidei, sed dispositive quatenus non compatitur oppositam dispositionem, scilicet intellectum non esse repugnantem sed captivatum Deo: hoc destruit pertinacia opposita). Igitur, licet actus *formaliter non repugnet habitui, potest tamen gene- *n. 998
rari ex actu dispositio habitualis opposita dispositioni requisite ad habitum, et talis est pertinacia hæresis.

1009 Infidelitas autem *indeliberata vel ex ignorantia *n. **998**
invincibili non habet adjuncten pertinaciam, et sic nbn opponitur fidei.

Θ

1010 X — Circa fidem autem acquisitam quæ manet in ***n. 975**
hæretico vel *damnato **est advertendum** istam fidem non generari ex actibus infusis vel ex testimonio divino supernatural! *modo proposito sicut ad fidem, *n. 190 sq.
sed modo naturali. Nam aliquando credimus res

fidei ex testimonio seu motivo humano, verbi gratia, ex relatione parentum vel prælatorum Ecclesiæ aut similium; vel si de facto non credimus illi testimonio quia fallibile est et non compatitur cum infallibilitate fidei divinse, tamen qui fit haereticus vel damnatus potest recordari illius testimonii humani, et, vel ex illo vel ex proprio judicio quia sic sibi videtur, duci ad credendum unum et non aliud, vel saltem ad credendum id esse dictum a Deo, non tamen ex pia affectione et modo supernatural!, sed ex eo quod non potest aliter facere, convictus tanta credibilitate signorum, ut supra explicuimus.

* * *

1011 **XI — DICO ULTIMO: In beatis non remanet habitus fidei.**

1012 Est communis theologorum, licet in oppositum citetur Durandus[1]. Tenet illam D. Thomas (la-IIæ, q. 67, a. 3 et 5; *Sent.,* Lib. Ill, dist. XXXI, q. 2, a. 1, qla 1; Ila-IIæ, q. 1, a. 4-5); deduciturque a Patribus et Doctoribus; et ex illo (I *Cor.* 13, 10): *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.* Sed habitus fidei non est perfectus in cognitione clara, sed *ex parte,* quia obscure cognoscit; ergo evacuatur in patria.

1013 Rationem autem reddere per quam formam evacuatur ille habitus non est facile Suarez *(De Fide,* disp. VII, sect. V, n. 5)[2] recurrit ad suspensionem divini concursus destruentis fidem propter perfec-

1 Cf. In III *Sent.,* dist. 32, q. 3-4.
2 *Opera Omnia,* XII (Vivès), p. 219.

tionem status beatifici et impedimentum quo beati in perpetuum sunt impediti ad omnem actum fidei obscurum, non tamen admittit physicam oppositionem inter lumen gloriæ et habitum fidei, quia fuerunt simul in Paulo in raptu.

1014 Similiter Lorca (In IIam-IIæ, q. 2, disp. 15) recurrit ad imperfectionem habitus fidei, qui ob sui obscuritatem non decet illum statum. — Cæterum, hoc modo multæ virtutes morales, ut poenitentia, continentia et similes non decerent illum statum, quia versantur circa passiones quæ ibi non sunt, et tamen habitus illi remanent licet non illi actus imperfecti.

1015 Alii dicunt tolli habitum fidei, quia erit otiosus et superfluus[1]. imR

1016 Alii per oppositionem ejus cum lumine gloriæ non absolute, sed ut habet statum perpetuum in beatitudine, et hoc est communius inter Thomistas: Cajetanus (In Iam-IIæ, q. 67, a. 5), Conradus et Medina *(ibidem),* Capreolus (In III *Sent.,* dist. 32). 1026

1017 Et sine dubio multum favet D. Thomas, nam *(Sent.,* Lib. III, dist. XXXI, q. 2, a. 1, qla 1) aperte dicit quod quia modus fidei importat imperfectionem et obscuritatem, tollitur a gloria quæ imperfectionem et obscuritatem tollit; et (Ia-IIæ, q. 67, a. 5 ad 2) dicit quod "Imperfectio fidei et perfectio gloriæ opponuntur ad invicem, et respiciunt idem objectum. Unde non possunt esse simul, sicut nec claritas aeris cum obscuritate ejus"; et *(ibid,* ad 3) addit quod "In statu gloriæ non solum actu tollitur objectum fidei, quod est non 278 *n'

1 Cf. IIa-IIæ, q. 175, a. 3 ad 3um.

visum, sed etiam secundum possibilitatem, propter beatitudinis stabilitatem. Et ideo frustra talis habitus remaneret".

1018 XII — Ex quibus ultimis verbis voluerunt aliqui \O^
inferre D. Thomam solum ratione superfluitatis excludere habitum fidei a gloria, non attendentes quod illa particula "frustra remaneret" infertur a D. Thoma ex contrarietate inter gloriam et fidem non solum quia objectum est actu non visum, sed quia non habet ultra possibilitatem ut sit non visum; ergo ex contrarietate habituali et secundum possibilitatem infert frustraneam remanentiam, hoc est, impossibilem.

1019 **Sic ergo dicimus** quod lumen gloriæ habitualiter receptum in intellectu beati (cum sit inclinatio ad visionem claram circa ipsum objectum fidei, quod est Deus) non minus dicit repugnantiam naturalem et propriam cum habitu ipso fidei quam habitus erroris et scientiæ, habitus opinionis et scientiæ, habitus temperantiæ et intemperantia.

1014

1020 *Frivolum* autem est quod docet magister Lorea *11'
quod formalitates et conditiones actuum non reperiuntur in habitibus nisi in virtute, et ita non oritur inter habitus formalis repugnantia nisi quatenus generantur j0gi
ex actibus formaliter contrariis nam causæ continentes virtute oppositos effectus non repugnant inter se formaliter, ut videre est in planetis quorum sunt contrarii influxus. — *Sed hoc frivolum est,* nam planetæ sunt corpora distincta, et ita non mirum quod habeant virtutes contrarias influendi; in eodem vero planeta non sunt virtutes contrariæ ad influendum, et certe levitas si poneretur in lapide sine dubio excluderet

gravitatem, licet illa levitas non generaretur ex motibus sursum qui sunt actus levitatis.

1021 **Confirmatur,** quia actus non possunt formaliter intrinsece expellere habitus, qui formaliter illis non repugnant, sed talem contrarietatem formalem per ipsos habitus exercent; ergo habitus formaliter intrinsece habent illam repugnantiam: ergo quod sint geniti ex actibus *contrariis vel non, parum conducit, dummodo *n. 1020
inter se habeant formalem contrarietatem et inclinationem ad ipsos actus oppositos, non minus quam si ab ipsis generarentur; ergo positi in subjecto mutuo se expellunt, et sic lumen gloriæ quod est habitus clarus expellit fidem quæ est habitus obscurus.

* * *

SOLVUNTUR ARGUMENTA

1022 **XIII—*Objicies** Lumen gloriæ datum Paulo *n. 1024
in raptu non exclusit habitum fidei, ut docet D. Thomas (IIa-IIæ, q. 175, a. 3 ad 3); ergo ex natura rei possunt esse simul. Nam quod lumen illud parum duraret in Paulo, et in beatis sit perpetuum, non variat intrinsecam rationem illius; ergo nec oppositionem formaliter, quæ in illa fundatur: sicut lux solis licet pro brevi tempore sit in aere expellit tenebras, et peccatum mortale charitatem; ergo etiam tunc debuit expellere fidem.

©

1023 **Objicies *secundo** Quia habitus virtutum mora- *n. 1027
lium quæ versantur erga passiones dicunt aliquam imperfectionem ex parte suorum actuum incompossibilem cum statu beatitudinis, scilicet reprimere pas-

siones quæ ibi non sunt immoderatae; tamen ipsi habitus ibi permanent; ergo etiam habitus fidei permanere potest, licet ex parte subjecti seu actus dicat imperfec-
tionem non videndi, quæ ibi esse non potest. *n' 1014

1024 XIV — **Ad primum** quod est Suarez[1], et ante *n. 1022
ipsum Durandi[2], *bene respondet* Cajetanus (In lam-IIæ, q. 67, a. 5, n. 3 comment.) quod lumen gloriæ in D. Paulb fuit quidem ejusdem naturæ cum lumine gloriæ in beatis, non tamen ejusdem status et perfectionis, quia datum fuit Paulo per modum dispositionis transeuntis, non per modum habitualis permanentiæ.

1025 Oppositio autem inter habitus et formas, licet
nascatur ex ipsa natura formarum radicaliter non *n. 1026
tamen exercetur nisi habeant statum perfectum et completum. Cujus signum est quia contraria in gradibus remissis compatiuntur in eodem subjecto, et virtus acquisita quando est imperfecta et in gradu remisso compatitur cum habitu vitii. Et hoc ideo est quia ista oppositio non est privativa sicut lux et tenebræ, sed est contraria inter habitum et habitum; contraria autem compatiuntur in statu imperfecto, quia se habet status ille quasi in fieri, et bene stat unum contrarium esse in fieri, et aliud in facto esse.

1026 In Paulo autem lumen gloriæ fuit in statu imperfecto et per modum transeuntis, unde ratione status non expulsit habitum fidei, licet ex parte naturæ suæ
radicaliter* habuerit dispositionem contrariam ad habi- *n. 1025

1 Cf. *De Fide,* disp. VII, sect. V, n. 5, *Opera Omnia,* XII (Vivès), p. 219.
2 Cf. In III *Sent.,* dist. 32, q. 3.

tum fidei, et S. Thomas ubi supra dixit[1] quod "In statu gloriæ non solum actu tollitur objectum fidei, quod est non-visum, sed etiam secundum possibilitatem": ubi ergo non ponitur visio tali modo quod etiam tollat possibilitatem non exercet oppositionem cum habitu fidei ut habitus est, quia ad exercendam hanc oppositionem non sufficit natura formæ, sed etiam conditio habitualis status. *n. 1017

1027 XV — **Ad secundum** *respondetur* quod licet virtutes morales habeant materiam imperfectam, scilicet passiones quas moderantur, non tamen habent modum imperfectum circa talem materiam, scilicet reducere illas ad rationem; fides autem e converso se habet quod circa materiam perfectam, circa Deum, versatur modo imperfecto scilicet modo obscuro, ut docet D. Thomas (IIa, q. 7, a. 3 ad 1); unde habitus virtutum moralium manent* in patria, licet materia illa imperfecta ibi non maneat: sicut in paupere datur magnificentia, licet non habeat materiam ad faciendos sumptus. *n. 1023 *n. 278 *n. 1014

1028 **Restat explicare** circa subjectum fidei, an sit intellectus vel voluntas, de quo D. Thomas (IIa-IIæ, q. 4, a. 2). — Sed non est difficultas specialis. Ex dictis enim satis constat esse in intellectu, cum ejus actus formaliter sit cognitio et assensus credendi, supponit tamen motionem voluntatis antecedenter, ut sæpe dictum est, et quantum ad hanc motionem est in voluntate[2]. *n. 38 sqq.

1 Ia-IIæ, q. 67, a. 5 ad 3.

2 Cf. Joan. a Sto Thoma, *Curs. Theol.*, in Iam-IIæ, q. 13, disp. 6, a. 1, n. 17 et 24.

ARTICULUS II '

DE CAUSA FIDEI

1029 I — Circa causam producentem effective fidem, solet **primo** disputari an fides informis infundatur a Deo. *η·50

1030 Sed de hoc manifeste constat fidem illam esse supernaturalem[1], alias in peccatore non maneret fides infusa; donum autem supernaturale solum potest a Deo infundi. n. 836

1031 Quando vero dicit Concilium Tridentinum (sess. VI, cap. 7)[2] simul infundi homini fidem, spem et charitatem, loquitur de infusione fidei in ipsa justificatione, non tamen negat extra illam posse infundi fidem informem.

* * *

1032 II — **Secundo,** inquiritur an habitus fidei sit supernaturalis quoad substantiam.

1033 **Respondetur affirmative.**—-Dicitur enim habitus vel actus supernaturalis quoad substantiam non quia sit substantia supernaturalis (hoc enim soli[3] Deo

1 *Conc. Vatic.,* **sess. III, can. 5, DB 1814;** *Conc. Trid.,* **sess. VI, can. 28, Msi XXXIII, 41; IIa-IIæ, q. 6, a. 2.**

2 **Msi XXXIII, 34-35.**

3 **Cf. Joan, a Sto Thoma,** *Curs. Theol.,* **in Iam, q. 12, disp. 14, a. 4 (totus).**

convenit), sed quia ex sua specificatione et objecto n. 1037
supernaturalis est; constat autem objectum formale fidei supernaturale esse; consequenter ex sua specificatione et substantia supernaturalis est.

1034 Illud autem dicitur supernaturale quoad modum quod licet in sua essentia sit naturale, tamen modo supernatural! producitur vel efficitiir, sicut illuminatio caeci in substantia est potentia visiva naturalis, datur tamen miraculose et modo supernatural!.

1035 **III — Solum difficilia sunt** verba D. Thomæ (Ila-IIæ, q. 171, a. 2 ad 3) ubi inquit quod “Dupliciter aliquid est supra naturam humanam. Uno modo quantum ad substantiam actus; sicut miracula facere, et cognoscere occulta divinæ sapientiæ. Et ad hos actus non datur homini habituale donum gratiæ. Alio modo est aliquid supra naturam humanam quantum ad modum actus, non autem quantum ad substàntiam ipsius; sicut diligere Deum, et cognoscere eum in speculo creaturarum. Et ad hoc datur donum gratiæ habitualis”. Ergo secundum S. Thomam diligere Deum et similiter credere solum sunt supernaturalia quoad modum.

1036 **Respondetur** quod expresse S. Thomas distinguit virtutes infusas quæ secundum speciem supernaturales sunt ab his quæ solum secundum modum, ut patet (la-IIæ, q. 63, a. 4 c. et ad 1).

1037 In verbis autem allegatis **longe alius est** **n. 1035**
sensus. Nec D. Thomas negat quod diligere et cre-

dere in Deum sint actus supernaturales quoad substantiam* id est, quoad speciem quæ sumitur ex modo *n. 1033
tendendi in objectum. Id enim significatur illis verbis[1] quod “Elevantur supra naturam humanam quoad modum actus”, id est, quoad modum specificationis ex objecto. — Affirmat[2] autem quod aliæ virtutes elevantur supra naturam humanam quoad substantiam, id est, quoad principium et fundamentum a quo causantur, quia requirunt habere Deum pro principio qui est substantia supernaturalis, sicut facere miracula solum potest provenire a Deo ut a causa principali, et cognoscere occulta divinæ sapientiæ non potest fieri nisi in ipso Deo clare viso, vel si extra Deum cognoscuntur debet esse per actualem revelationem sicut est in prophetis, non per aliquod donum habituale[3].

* * *

1038 IV — **Denique,** inquiri solet an per fidem infusam cognoscamus nos habere fidem et actum credendi, quod est inquirere an fides eliciat actum reflexum circa seipsam.

1039 **Respondetur** quod fides ipsa non est objectum credendum per actum reflexum, quia non proponitur nobis inter credibilia, sed tamen reflexe duo possumus cognoscere de actu illo credendi quem experimur.

1040 *Primum,* quod sit supernaturalis in particulari, et hoc non cognoscimus per fidem. Nec enim est de

1 **IIa-IIæ, q. 171, a. 2 ad 3.**
2 **Cf. Joan, a Sto Thoma,** *Curs. Theol.,* **in Iam, q. 12, disp. 14, a. 2, n. 22 et 26; in Iam-IIæ, q. 109, disp. 20, a. 1, n. 19-21.**
3 **Cf. Cajetanus, in IIam-IIæ, q. 171, a. 2.**

fide hic et nunc exerceri a me actum infusum, sed ex signis et conjecturis id cognoscimus[1], et ex quadam experientia interiori.

1041 *Secundum est,* quod ille actus est *certus et infallibilis, et hoc ex ipso effectu quem in nobis præstat cognoscimus. Videmus enim nos adhærere rebus creditis et infallibiliter de illis certificari exercendo actum infallibilem, ut docet D. Thomas (Ia-IIæ, q. 112, a. 5 ad 2), non tamen id immediate est de fide, licet de fide sit in communi loquendo fidem esse infallibilem: non tamen hic et nunc exerceri actum fidei infallibilem. — Videatur magister Bagnez (In IIam-IIæ, q. 6, a. 2, dub. 2) et Torres (In IIam-IIæ, *De Fide,* disp. 42, dub. 5). *n. 240

1 **Cf. Joan, a Sto Thoma,** *Curs. Theol.,* **in Iam-IIæ, q. 113, disp. 25, a. 3 (totus).**

DISPUTATIO VI

DE CREDIBILIBUS

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM OMNES ARTICULI FIDEI CONTINEANTUR IMPLICITE IN ILLIS DUOBUS CREDIBILIBUS·. DEUS EST, ET INQUIRENTIBUS SE REMUNERATOR EST ?

1042 I — Pro cujus intelligentia, **notandum est primo** Deum esse et simul esse remuneratorem bonorum operum dupliciter posse intelligi.

1043 *Primo,* ut ista resplendent in effectibus creatis
ordinis naturalis* et ex eorum cognitione possunt a *n·1054
nobis naturaliter cognosci. Nam, ut ait S. Thomas (*Contra Gent.,* Lib. IV, procemium): "Lumen naturale rationis per ascensum quemdam ex effectibus naturalibus ad Deum cognoscendum pertingit".

1044 *Secundo,* potest intelligi quatenus omnino transcendunt ordinem naturæ, et secundum quod effectibus ordinis naturalis nullatenus ad illa intelligenda pervenire possumus, eo quod in ipsis naturalibus effectibus non resplendent.

1045 Et in priori consideratione non continent arti- n. **1043**
culos fidei, bene tamen in secunda consideratione, n. 1044
in qua locutus fuit D. Paulus[1], et adducit verba illa D.
Thomæ in præsenti[2].

©

1046 II — **Secundo notandum** est articulos fidei contineri in his veritatibus dupliciter etiam posse contingere.

1047 *Primo modo,* in ordine ad nos, videlicet cognoscendo continentiam illorum et illationem ex illis. *Secundo modo,* absolute et in se, quamvis continentia illa nota non sit.

1048 Et hoc dupliciter adhuc intelligitur. *Primo modo,* ex natura rei et necessaria connexione aliorum mysteriorum cum illis principiis; *secundo modo,* ex divina determinatione quæ ex aliquo principio alia deducit et derivari voluit.

©

1049 **Tertio notandum** est quod Deum esse salvatorem seu remuneratorem bonorum operum etiam potest dupliciter intelligi.

1050 *Uno modo* quasi in actu signato, hoc est, quod istæ proprietates Deo conveniunt.

1051 *Altero modo* in exercitio, videlicet quod de facto voluerit salvare homines et esse remuneratorem bonorum operum.

©

1 **Cf.** *Heb.* **11, 6.**
2 **IIa-IIæ, q. 1, a. 7.**

1052 III — **Ultimo notandum est** quod haec differentia reperitur inter universalissima principia natu- *n·1067
ralia, videlicet quodlibet est vel non est, et alia hujusmodi, et inter duo ista principia supernaturalia de quibus dubitamus (quæ considerantur tamquam dignitates[1] quædam respectu omnium articulorum fidei *n–1182
quod scilicet in aliis principiis naturalis ordinis alia continentur taliter lumine naturali nota quod nullo *n·1065
modo inferuntur ex illis, sed in eis dicuntur contineri n· 1066
quia illa versantur circa aliquid universalius et magis notum ratione suorum terminorum ex quibus alia principia magis nobis innotescunt, et ista universalissima præsupponuntur tamquam præambula illorum.

1053 In illis autem duobus principiis supernaturalibus; de quibus disputamus, alii articuli continentur et inferuntur ex illis, quidam ex natura rei, alii ex divina ordinatione et voluntate licet non secundum quod *n·1048
ad fidem spectant (quæ cum discursiva non sit, de il- *η·172 sq
latione non curat), sed ex virtute theologici discursus *n·1067
Nam ex eminentia in esse bene colligitur eminentia in unitate, ita ut unum sit quasi ratio alterius saltem quoad nos[2]; et ex eminentia ipsius esse et unitatis sequitur eminentia virtutis activæ et finalizationis.

* * *

1054 **IV — PRIMA CONCLUSIO: Articuli fidei non** n. 871
continentur implicite in illis duobus principiis secundum quod splendent in effectibus a nobis naturaliter notis. *n–1043

1 Cf. Joan, a Sto Thoma, *Curs. Theol.,* in lam-IIæ, q. 57-62, <lisp. 16, a. 2, n. 9.

2 Cf. Joan, a Sto Thoma, *Curs. Theol.,* in Ilam-IIæ, q. 1, a. lo, *De Aucl. Sum. Pontificis,* disp. 1, a. 1, n. 25.

u

1055 Hæc conclusio certissima est, et **probatur primo** efficaci ratione, quia articuli fidei sunt ordinis supernaturalis; sed supernaturalia non possunt implicite contineri in aliquo naturali, quia secundum se excedunt totum ordinem naturæ; ergo non continentur in illis principiis secundum quod splendent in effectibus naturalibus.

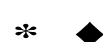
1056 **Secundo probatur,** quia ista principia sunt necessaria ad salutem, et aliquando illa sola sufficiunt, *“· 869 sq'
videlicet quando haberi non potest cognitio explicita aliorum mysteriorum quæ in his principiis implicite continentur ergo non continent articulos fidei secun- 949
dum quod resplendent in effectibus a nobis naturaliter 'cognoscibilibus. *Palet consequentia,* quia alias sequeretur quod ad salutem cognitio naturalis sufficeret. *Probatur sequela,* quia illa duo prihCipia aliquando sufficiunt ad salutem; sed cognitio illorum secundum quod in effectibus naturalibus splendent est naturalis, et naturaliter acquiritur; ergo si secundum istam rationem continerent articulos fidei, cognitio naturalis *n-1043
ad justificationem sufficeret, quod est hæreticum ***η· 857 sq.**

Θ

1057 V — **Sed contra hoc est,** quia S. Paulus *(Heb.* 11, 6) ponit duo illa principia tamquam necessario cognoscenda ante baptismum adultorum; sed tunc non cognoscitur Deus nisi secundum ordinem naturæ, cum nondum sit in subjecto habitus fidei quo credatur ut auctor gratiæ; ergo secundum cognitionem naturalem continentur articuli in illis principiis.

1058 **Respondetur** quod illa cognitio de qua loquitur D. Paulus est supernaturalis, et si consideretur se-

eundum quod est prævia ad baptismum aliquando non elicitur ab habitu fidei sed a potentia adjuta auxilio supernaturali ipsius Dei, in ipso autem instanti quo fides infunditur elicitur ab illa, et licet tunc sit consequens gratiam in genere causæ efficientis et formalis, est tamen antecedens illam in genere causæ materialis, et sic per illam cognitionem supernaturalem accedit homo ad Deum.

1059 VI — **SECUNDA CONCLUSIO: Ea quæ sunt de fide et essentialiter competunt Deo ab intrinseco continentur in illo principio "Deus est", ut pertinet ad ordinem supernaturalem.**

1060 **Probatur conclusio,** quia eo ipso quod Deus totum ordinem naturæ transcendit, includit intrin- *n. 870,1
sece unitatem divinæ essentiæ in tribus Personis, potentiam ad omnes effectus producendos etiam ordinis supernaturalis, [includit] etiam esse finalem causam supernaturalem, cum causa efficiens et finalis debeant proportionali. Ergo omnia ista optime reducuntur ad illud principium "Deus est" tamquam in illo contenta.

1061 **Secundo probatur,** quia eo ipso quod aliquis videat divinam essentiam per lumen gloriæ, videt omnia ista quæ formaliter in Deo continentur sed de illis sunt *n. 311sq
articuli fidei in via; ergo continentur in illo principio ad modum explicatum in conclusione *n.

1062 **VII — TERTIA CONCLUSIO: In altero principio, scilicet "Deus inquirentibus se remunerator est", continentur omnes alii articuli fidei pertinentes ad providentiam quam de facto et in exercitio Deus habet de hominibus in ordine super*naturali.** *n. 948

1063 Intelligi debet ista conclusio de omnibus his quæ de facto Deus decrevit facere in ordine ad salutem humani generis, ut est Incarnatio Filii ejus, mors et resurrectio, etc. Ista autem non continentur in illo principio ex natura illius (bene enim stare posset providentia etiam supernaturalis multis aliis modis Deo possibilibus), sed ex libera Dei *voluntate qua decrevit per *n. 1048
ista determinata media homines ad coelestia regna revocare, atque adeo in illo principio videbuntur clare per lumen gloriæ in patria supposita tali voluntate et determinatione divina.

* * *

SOLVUNTUR ARGUMENTA

1064 **VIII — Arguitur primo** contra nostram resolutionem: Quia, ut docet S. Thomas (IIa-IIæ, q. 1, a. 7), istæ duæ veritates de quibus disputamus habent se sicut universalissima principia, ut est illud "Impossibile est simul affirmare et negare de eodem, etc."; sed in hoc principio non continentur alia principia naturalia; ergo nec in illis veritatibus articuli fidei.

1065 *Probatur minor,* quia omnia principia sunt per se et immediate cognoscibilia: omnia enim in hoc

1 Cf. Aristot., *Metaph.,* IV, 6 (1011b 20).

conveniunt quod sine medio cognoscuntur; ergo etiam 1052
alii articuli fidei non continentur in illis veritatibus *Deus est, et inquirentibus se remunerator est,* sed quilibet illorum immediate et per se cognoscitur a fide.

Θ

1066 IX — **Respondetur** quod proportio principio- 1064
rum istorum cum aliis naturalibus solum tenet quan- *. 1052 sq
tum ad hoc quod sicut in istis continentur suo modo alia principia, quæ sunt magis determinata et minus universalia, ita in illis principiis articuli alii continentur.

1067 Differunt tamen in hoc quod principia naturalia *n 1052
etiam implicite contenta in universalissimo principio non possunt deduci ex illo per consequentiam, quia
utrumque principium est immediatum; articuli autem 053
fidei possunt inferri ex istis veritatibus: quidam enim *n'
quasi ex natura rei, alii vero supposita divina voluntate
et ordinatione non per discursum ordinis naturalis, *n· 1048
neque per fidem quæ discursiva non est, sed alia via,
ut diximus notabili ultimo. *n 1 sq

1068 X — **Arguitur secundo** In cognitione naturali * 1069
impossibile est quod contineatur cognitio rei supernaturalis; ergo in illis veritatibus non continentur articuli fidei.

1069 *ProiA-lur consequentia,* quia "Deum esse", et etiam "esse remuneratorem" bonorum operum et habere omnium providentiam est veritas cognoscibilis naturali lumine; sed articuli fidei omnino excedunt captum cognitionis

naturalis nostræ; ergo non continentur in illis veritatibus.

1070 XI — **Confirmatur primo** quia veritates articulorum fidei, verbi gratia, Incarnatio Christi Domini, passio illius et sacramentorum institutio, etc. non possunt deduci ex illis veritatibus; ergo non continentur in ipsis. — *Antecedens probatur,* nam ex eo quod Deus sit et sit remunerator bonorum operum non sequitur per se quod Deus carnem assumat, patiatur, aut instituat sacramenta: potuit enim aliis infinitis modis sibi possibilibus bona opera remunerare; ergo. 1073

1071 **Confirmatur secundo** quia ex eisdem veritatibus non inferuntur alia pertinentia ad fidem; ergo non continentur in ipsis. — *Probatur consequentia,* quia illa quæ in aliquo principio continentur possunt ab illo inferri per bonam consequentiam. — *Antecedens autem probatur,* quia ex hoc principio *Deus est,* non possumus inferre quod sit trinus in Personis, etc., et specialiter cum fides non sit discursiva; ergo nequeunt inferri aliqua ex illis veritatibus, atque adeo fundamentum conclusionis S. Thomæ[1] nullum erit.

1072 XII — **Ad hoc argumentum** *respondetur* nostra prima conclusione probavisse quod secundum quod naturaliter illa principia cognoscuntur, non continent articulos fidei. 1068, 1054 sq.

1073 **Ad primam confirmationem** *respondetur* negando antecedens. — Ad ejus probationem, dico quod 1070

1 **IIa-IIæ, q. 1, a. 7.**

ex illo principio, videlicet "Deus est bonorum operum remunerator", non sequitur naturaliter quod actu per ista determinata media repararet humanum genus, verbi gratia, per Incarnationem, aut mortem Filii sui; sequitur tamen ex libera et gratuita sua voluntate ^θ1048'
qua ista media in particulari eligit, quibus maxime suam sapientiam, bonitatem et alia attributa manifestaret, ut dicitur (IIIa, q.1, a.1).

1074 **Ad secundum confirmationem** *respondetur* ñ· 1°71
quod quantum ad nos non inferuntur illa mysteria ex talibus principiis, quia ex cognitione Dei unius devenire non possumus naturaliter ad cognitionem Trinitatis Personarum, aut mysterii Incarnationis; inferuntur tamen secundum se magis quam quaelibet conclusio ex principiis naturalibus, aliqua ex natura rei, alia vero supposita divina voluntate et ordinatione a qua dependent ;fe

1075 Neque etiam inferuntur articuli fidei medio habitu ejus ex illis principiis, eo quod fides non discurrit *n'
sed omnia immediate ostendit propter testimonium 2iosa
primae veritatis immediate revelantis illa

ARTICULUS II

UTRUM POST APOSTOLOS NUMERUS ARTICULORUM FIDEI CREVERIT, TALITER QUOD IN ALIIS FUERIT EVANGELII PERFECTIOR NOTITIA QUAM IN IPSIS?

1076 I — Circa istam difficultatem, quidam abbas Joachim[1] ordinis S. Benedicti et frater Petrus Joannes[2] ordinis S. Francisci asseruerunt quod Apostoli non perceperunt sensum sancti Evangelii, sed primus novit illum S. Benedictus, juxta sententiam illius abbatis, et juxta sententiam Petri Joannis, S. Franciscus.

1077 Quam errorem damnatum refert Guido Carmelita[3], et Castro[4]. Dicebant enim isti distinguendos esse tres status hominum: *primus* erat ab Adamo usque ad Christum; *secundus,* a Christo usque ad S. Benedictum juxta sententiam \ miius, vel usque ad S. Franciscum juxta sententiam alterius; *tertius* erat a S. Benedicto vel Francisco usque ad finem mundi.

1078 Pro *primo* ergo statu affirmabant esse latam carnalem legem; in *secundo,* legem spiritualem evangelicam, sed non spiritualiter intellectam sed camaliter;

1 **Cf. DTC. a.** *Joachim de Flore,* **VIII, 1432-1437.**
2 **Cf. DTC. a.** *Joachim de Flore,* **VIII, 1450-1451.**
3 *Summa de hæresibus,* **verbo** *Apostoli.*
4 *Adversus omnes hsereses,* **verbo** *Apostoli.*

in *tertio* statu fuisse legem spiritualem spiritualiter intellectam.

* ¥

1079 II — Sed tamen relictis his erroribus, pro luce hujus difficultatis, **notandum est primo,** claritatis gratia, durationem mundi ab initio usque ad finem ejus distingui in duplicem partem.

1080 *Prima,* ab initio mundi usque ad adventum Christi; *secunda,* ab adventu Christi primo usque ad secundum quando judicaturus est orbem terræ in æquitate (Ps. 9, 9).

1081 Prima autem pars optime dividitur a S. Gregorio *(In Evang.,* Lib. I, hom. 19)[1] in alias quatuor partes: *Prima,* ab Adamo usque ad Noe; *secunda,* a Noe usque ad Abraham; *tertia,* ab Abraham usque ad Moysen; *quarta,* a Moyse usque ad Christum Dominum.

©

1082 III — **Secundo notandum est** pro intelligentia rationis[2] S. Thomæ quod ordo propinquitatis ad Christum aut elongationis ab illo potest attendi *vel* in ipsis diversis statibus, *vel* in particularibus personis illorum.

1083 Fundamentum igitur rationis D. Thomæ non procedit de personis particularibus (non enim erat necessarium quod omnes homines quanto propinquiores erant adventui Christi, tanto pleniorem haberent noti-

1 **PL 76, 1154.**
2 **Cf. IIa-IIæ, q. 1, a. 7.**

tiam fidei), sed procedit de ipsis statibus, videlicet quod quanto magis accedebant ad fontem veritatis et lucis, qui est Christus, tanto uberior et expressior erat in illo statu cognitio mysteriorum.

Θ

3

1084 IV — **Tertio notandum est** quod hæc major cognitio, quæ ponitur in statibus ratione propinquitatis ad Christum, solum est necessario ponenda in ipsis doctoribus et magistris et in Lege magis peritis, qui alios de rebus et mysteriis fidei instruere debebant.

1085 Quod si comparatio fiat cum aliis magistris aliorum statuum, tunc dicendum est quod magistri illius status magis propinqui ad adventum Christi excedebant in cognitione mysteriorum magistros remotioris status. Et sic videtur aperte colligi ex doctrina S. Thomæ (IIa-IIæ, q. 174, a. 6), ubi ponit excellentiam in illis hominibus qui erant magistri cujuscumque status et tamquam capita aliorum. Itaque Abraham habuit pleniorem notitiam de mysteriis fidei quam reliqui qui illum præcesserunt et qui secuti sunt usque ad Moysen, qui illum excessit in claritate cognitionis, præcipue cum viderit divinam essentiam, ut ex D. Augustino[1] docet D. Thomas (IIa-IIæ, q. P4, a. 4).

Θ

1086 V — **Quarto notandum est** quod comparatio ista non debet fieri cum his qui fuerunt post adventum Christi in Lege gratiæ: simpliciter enim et absolute

1 **Cf. De** *Genesi ad Litt.*, **Lib. XII, cap. 27, PL 34, 477.**

dicendus est excellentior status. Et ideo, ut notavit D. Thomas hic (IIa-IIæ, q. 1, a. 7 ad 4), vocatur a D. Paulo *(Gal.* 4, 4) tempus gratiæ *Tempus plenitudinis,* quia in eo est uberior gratia et præstantior cognitio rerum omnium quæ ad fidem spectant; atque adeo Apostoli, qui fuerunt doctores hujus Legis et magistri nostri, multo *perfectius cognoverunt mysteria fidei *n. 1146
quam prophetæ et patriarchæ Veteris Legis.

1087 Et colligitur hoc esse de fide ex illis verbis *(Eph.* 3, 5): *Aliis generationibus non est agnitum mysterium Christi, sicut nunc revelatum est sanctis Apostolis et prophetis.*

1088 Et ratio pro hac doctrina colligitur optime a D. Thoma (IIa-IIæ, q. 1, a. 7 ad 3) videlicet, quia manifestatio Spiritus (hoc est cognitio rerum fidei) datur doctoribus ad aliorum utilitatem ut scilicet alios instruant, et sic dabatur juxta necessitatem instructionis aliorum. In Lege autem Veteri multo *minus *n. 872 sqq.
explicita cognitio requirebatur ad instructionem hominum quam modo, eo quod Lex illa comparabatur nocti, et Lex nostra luci et diei, ut habetur *(Rom.* 13, 12): *Nox praecessit, dies autem appropinquavit.* Major igitur lux requiritur in nostro tempore diei et status Legis gratiæ quam in alio, atque adeo doctores hujus Legis eminentiam debebant habere supra magistros omnium aliorum statuum Antiquæ Legis.

1089 Excipiendus tamen merito est a magistris Legis Antiquæ et cum doctoribus Legis Novæ numerandus beatissimus Joannes Baptista, eo quod tamquam sponsi amicus[1] in cognitione et amore illius fuit præstantis-

[1] Cf. *Joan.* 3, 29; *Mat.* 11, 9;—IIIa, q. 38, a. 1 ad 2um.

simus, et etiam pertinebat ad Legem gratiæ, ut sentit S. Thomas (Ila-IIæ, q. 174, a. 4 ad 3).

* * *

1090 VI — **PRIMA CONCLUSIO: Nihil modo creditur in Ecclesia quod non fuerit revelatum Apostolis clare et distincte.**

1091 Ista conclusio ita certa est ut oppositum judicetur communiter error in fide.

1092 **Et probatur multis Sacræ Scripturæ testimoniis,** praecipue ex illo *(Eph.* 1, 7-9): *Secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis in omni sapientia et prudentia: ut notum jaceret nobis sacramentum voluntatis suæ.* In quibus verbis, de Apostolis sermonem fieri est apertum, et in illis dicitur superabundare sapientiam et prudentiam, in quibus cognitio rerum fidei significatur. M

1093 Item, Paulus *(Rom.* 8, 23) de Apostolis loquens ait: *Nos quidem primitias Spiritus habentes,* hoc est uberiorem gratiam et pleniorem notitiam mys^riorum fidei.

1094 Et *(Joan.* 15, 15) dixit illis Christus Dominus: *Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota Jeci vobis;* et *(Joan.* 16, 13) de Spiritu Sancto ilfis promisso dicitur: *Docebit vos omnem veritatem.*

1095 Deinde, in Sacra Scriptura multoties[1] comparantur ccelo influenti[2] super terram et nubibus irrigantibus illam, imo et vocantur lux mundi[3].

1096 Quæ omnia absque dubio manifeste indicant in sanctis Apostolis fuisse plenissimam et perfectissimam fidei cognitionem excedentem omnes tam antecedentes quam subséquentes.

Θ

1097 VII — **Secundo probatur sanctorum Patrum auctoritate.** Sic D. Augustinus *(De Bapt. contra Donatistas,* Lib. V, cap. 26)[4]. Item D. Cyprianus *(Epist.* LXXIV *Ad Pompeium,* 2-3)[5], et Cyrillus Alexandrinus *(In Isaiam,* Lib. IV, orat. 4, n. 17)[e].

1098 Et hæc est doctrina receptissima inter omnes sanctos Ecclesiæ Patres, atque adeo aperta erit fides quod Apostoli excesserunt et præcedentes et subséquentes ipsos in cognitione rerum fidei.

Θ

1099 VIII — **Tertio probatur ratione,** quia Apostoli constituti sunt a Christo tamquam primi ministri et doctores Ecclesiæ ab ipso immediate instructi, et Spiritus Sancti illuminatione particulari visibiliter descen-

1 **Saltem allegorice.**
2 **Cf.** *Ps.* **18, 4.**
3 **Cf.** *Mat.* **5, 14.**
4 **PL 43, 194.**
3 **PL 3, 1129-1130.**
3 **PG 70, 1067.**

dentis super ipsos confirmati; ergo debet illis tribui summa perfectio cognitionis rerum fidei.

1100 *Antecedens* nobis manifestat Paulus (I *Cor.* 11, 23) inquiens: *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis;* et *(Luc.* 24, 45) dicitur quod Christus *Aperuit discipulis sensum ut intelligerent Scripturas.*

1101 *Confirmatur,* quia quæcumque determinat Ecclesia *n. 1118
de fide nostris temporibus non accepit per novam revelationem visibilem, sed ex doctrina Apostolorum et ex eorum Traditionibus quæ ex ore Domini aut Spiritus Sancti illuminatione accepta sunt; ergo manifestum est ipsos sanctos Apostolos taliter esse illuminatos de rebus fidei quod fuerint excellentissimæ cognitionis et plenius omnibus perceperint mysteria gratiæ.

1102 **IX — SECUNDA CONCLUSIO: Post Apostolos sancti doctores Ecclesiae reliquos excedunt in cognitione distincta mysteriorum fidei.**[1] 1103

1103 *Probatur conclusio,* quia doctores sancti fuerunt propinquiores Apostolis et educati sana eorum fide et doctrina, et illos dedit Deus magistros et doctores et Sacræ Scripturæ interpretes per quos manifestaretur aliis sanctorum Apostolorum doctrina, in quibus tamquam in deposito fidelissimo maneret[1] sana Apostolorum veritas, juxta illud (I *Tim.* 6, 20): *Depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ;* et (II *Tim.* 1, 13-14): *Formam habe sanorum verborum quæ a me audisti,...*

1 **Cf. S. Irenæus,** *Adveisus Hær.,* **Lib. Ill, cap. 4, PG 7, 855.**

Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum, qui habitat in nobis. Ergo post sanctos Apostolos affirmandum est in sacris doctoribus Ecclesiæ præcelluisse notitiam rerum pertinentium ad nostram fidem.

1104 Ex his **sequitur primo** valde errare illos qui, relicta intelligentia Scripturarum juxta sensum et intelligentiam antiquorum doctorum Ecclesiæ, toti se tradunt intelligentiæ Sacræ Scripturæ secundum Rabbinos, de quibus dixit Christus (*Luc.* 11,52) : *Væ vobis Legisperitis, quia tulistis elavem scientiæ, ipsi non introistis, et eos, qui introibant, prohibuistis.*

1105 **Sequitur secundo** quam consultissime notatum est in nostris sacris *Constitutionibus* (dist. II, cap. 14, text. 10), quod nullus Fratrum hujus familiæ Prædicatorum legat in prophetis et in psalmis alium sensum litteralem nisi quem sancti Patres approbant et confirmant.

44

1106 Â — **TERTIA CONCLUSIO: Nostris his temporibus, occasione hæresum insurgentium et refutatione earum per sanctos Patres et doctissimos theologos, abundantissima est cognitio mysteriorum fidei, et aliqua in particulari et explicite cognita quæ nondum cognita erant apud homines doctos qui nos praecesserunt.**[1]

1 **Cf. D. Thomas, Op. XXVII** *Contra errores Græcorum,* **Prooemium;** *In I Cor.,* **cap. 11, lect. 4.**

1107 Hæc conclusio probatione non indiget altera quam experientia quæ quotidie hoc ostendit.

* * *

SOLVUNTUR ARGUMENTA

1108 XI — **Arguitur primo** Quia si non esset modo perfectior cognitio quam tempore Apostolorum, maxime esset propter rationem D. Thomæ (videlicet quod propinquiores ad lucem, scilicet ad Christum, habuerunt majorem participationem lucis, sicut ætas quo propinquior est juventuti eo est perfectior et robustior); sed ratio ista est parvi momenti; ergo. n. **1111**

1109 *Probatur minor,* quia Abraham qui valde remotus fuit a tempore Christi plenissimam habuit fidei cognitionem, siquidem laudatur fides ejus a D. Paulo *(Heb.* 11, 8-9), et dicitur *(Rom.* 4, 11) *Pater credentium.* Moyses etiam maxime inter alios ob fidem laudatur, dicitur enim de illo *(Deut.* 34, 10) quod *Non surrexit propheta ultra in Israel sicut Moyses,* et maxime hoc habebit verum si vidit divinam essentiam. Item David inter cæteros habuit pleniorem cognitionem, nam sic explicat D. Thomas[1] verba illius (Ps. 118, 100) : *Super senes intellexi,* et præcipue uberiorem habuit notitiam mysterii Incarnationis, ut expresse docet D. Thomas (IIa-IIæ, q. 174, a. 4 ad 1). n. 1112

1110 Ergo falsum est asserere quod illi qui propinquiores erant Christo habuerunt pleniorem notitiam

1 **IIa-IIæ, q. 1, a. 7.**

mysteriorum, et illi qui magis distabant ab adventu Christi habuerunt imperfectiorem cognitionem.

Θ

1111 XII — **Respondetur** rationem D. Thomæ esse *n.lioe
optimam congruentiam desumptam ex doctrina sanctorum Patrum.

1112 Unde ad *probationem minoris quæ a nobis nega- *η· πτθθ
tur, *respondetur* quod Abraham excessit in cognitione fidei priores antecessores patriarchas; Moyses vero
*excelluit ipsum Abraham præcipue quantum ad cogni- *n· 1085
tionem divinitatis, quem postea excessit David in cognitione mysterii Incarnationis, quæ omnia tradit D. Thomas (IIa-IIæ, q. 174, a. 4, c. et ad 1).

1113 Et quod dicitur de istis personis dicitur etiam de
*statibus illorum, videlicet quod semper ille status qui *n· 1082-3
propinquior erat Christo secundum se habebat pleniorem et clariorem notitiam mysteriorum, quia sic expediebat ipsis statibus homirium.

1114 XIII — **Secundo arguitur:** Quia ex eadem ratione D. Thomæ sequeretur nos esse in hoc statu in obscuriori et magis tenebrosa cognitione rerum fidei quam antiqui, imo et deterioris conditionis esse futuros in hac parte qui post nos venturi sunt, et in dies esse futuros in remotiori cognitione mysteriorum fidei: consequens sapit Lutheranorum hæresim; ergo non debet affirmari.

1115 *Sequela probatur,* quia nos distamus valde ab adventu Christi, videlicet per 1645 annos; et in dies magis distabunt qui post nos venturi sunt.

o

1116 XIV — **Respondetur** negando sequelam quoad omnes ejus partes. Nec enim ex intento D. Thomæ aut ejus probatione potest colligi qUod pro singulis annis quo magis elongati sumus ab adventu Christi sunt semper minus docti magistri in Ecclesia, aut quod homines hujus ætatis Legis gratiæ sint in obscuriori cognitione rerum fidei, sed quod a toto genere tempora illa Apostolorum et eis proximiora fuerunt feliciora. **n. 1114**

1117 Semper tamen affirmandum est Deum pro omni ætate Ecclesiæ quantum necesse est providere doctores et magistros, et ita statim post Christum superexcelluit sapientia Apostolorum divinitus infusa; statim autem secuti sunt Patres sanctissimi qui totis viribus conati sunt sacra revolvere volumina, ut traderent intelligentiam Scripturarum juxta Apostolorum mentem et Spiritus Sancti sensum. Intjer quos in hac re merito laudandus est beatissimus Hieronymus.

1118 Hujus rei gratia quando Summus Pontifex accedit
ad determinandum aliquam propositionem de fide, *”· 1101
prius fit diligens inquisitio per theologos, et consulitur *** 1163
doctrina Apostolorum secundum sensum in quo eam *n· 1128 sq
ipsi intëllexerunt et sancti Patres declararunt, et ita in nostro tempore potius floret Ecclesiæ doctrina, et quantum ad hoc accidens aliquantulum excedit tempora sanctorum Patrum, non vero cognitionem ipsorum particularem; sed excessus iste est secundum quid.

Merito enim doctores ætatis nostræ comparantur sanctissimis illis Patribus, sicut pueri constituti in humeris procerum gigantum, qui si contingat aliquid inde remotum videre quod a gigantibus non videtur, tamen hoc ipsum illis provenit ex eo quod in humeris gigantum sunt.

1119 XV — **Tertio arguitur:** Quia Apostoli qui contemporanei fuerunt Christo videntur aliqua mysteria non cognovisse; ergo non habebant clariorem notitiam quo magis appropinquabant adventui Christi.

1120 *Antecedens probatur,* qtiia non cognoverunt conversionem gentium ad fidem, et hoc didicit D. Petrus ex illa visione diversorum animalium, in linteo, ut habetur *(Act.* 10, 10-48).

1121 Item ignorabant pro tunc an gentiles venientes ad fidem deberent servare legem Moysi et circumcidi, super quo restitit in faciem D. Paulus D. Petro in- **ñ. 1152**
quiens *(Gal.* 2, 14): *Si tu, cum sis Judæus, gentiliter vivis,. . . quomodo cogis gentes judaizare?* Et de hoc habito Concilio inter ipsos Apostolos *(Act.* 15, 23-41) decretum est quod gentiles ad fidem venientes non cogerentur servare Legem Moysi.

1122 Hæc ergo illi tunc ignorabant quæ modo nos ita in promptu habemus; ergo non habebant Apostoli pleniorem notitiam quam nos de rebus fidei.

Θ

1123 XVI — **Respondetur** Apostolos nihil eorum quæ in argumento annumerantur ignorasse saltem speculative licet admitti possit quod nondum tunc edocti 1149 sq
erant in praxi quando illa mandarentur executioni. Unde magister Bagnez (In IIam-IIæ, q. 1, a. 7) respondet optime quod Concilium illud Hierosolymis congregatum non fuit ad tollendam Apostolorum 1162
ignorantiam circa res illas, sed ad pacandos animos fidelium qui crediderant ex circumcisione, eo quod existimabant Legalia servanda esse etiam cum Evangelio.

1124 Hæc autem solutio currit supponendo quod plenissimam notitiam habuerunt Apostoli de omnibus rebus fidei in ipso die Pentecostes, de quo determina- 1138 sqq.
bimus articulo sequenti.

1125 In sententia tamen opposita, videlicet quod in illo die non habuerunt omnimodam notitiam, **dicendum est** quod saltem ante mortem et per decursum prædicationis Evangelii supremam habuerunt notitiam ad quam nullus alius pervenit.

¥ ¥

1126 XVII— **Quarto arguitur:** Quia post Apostolorum tempora multæ veritates fidei notæ sunt quæ antea latebant; ergo modo habemus perfectiorem notitiam et cognitionem de rebus fidei quam tempore illo.

1127 *Probatur antecedens,* nam post discessum Apostolorum congregata sunt plura Concilia in Ecclesia, et aliqua generalia totius Ecclesiæ, quorum quatuor prima

venerabatur S. Gregorius[1] tamquam quatuor Evangelia; et in illis Conciliis definita sunt plura tamquam de fide expressa, videlicet quod processio Spiritus Sancti sit a Patre et a Filio, quæ veritas definita fuit in Concilio Lugdunensi Ii a Gregorio X[2]. Et in Concilio Florentino[3], sub Eugenio IV, definita fuit sacramentorum efficacia, et alia multa in Concilio Tridentino, et in aliis determinationibus Pontificum quæ revera temporibus Apostolorum nondum determinata erant.

©

1128 XVIII—-**Respondetur** quod nihil est de novo definitum per Ecclesiam et Summos Pontifices pertinens ad fidem quod Apostoli non cognoverint. *Et ratio est* quia quidquid definitur ex Scripturis aut Traditionibus divinis desumitur, quas optime penetrarunt Apostoli Spiritu Sancto illuminati. Unde *n·11
S. Thomas (Ila-IIæ, q. 1, a. 10 ad 1) ait quod "In doctrina Christi et Apostolorum fuit veritas fidei sufficienter explicata".

1129 Unde optime observavit Waldensis {*Doctrinale antiquitatum fidei ecclesiæ catholicæ,* Lib. II, cap. 22-23) propter hanc causam esse consuetudinem Ecclesiæ consulere Scripturas et Traditiones divinas ad *n·1118
definiendum aliquid de fide.

1130 Quando autem definitur aliquid de novo ab Ecclesia, est ad expellendos hæreticorum errores qui quotidie oriuntur, verbi gratia, definitum fuit in Con-

1 **Cf.** *Epist.,* **Lib. I, epist. XXV, PL 77, 478.**
2 **Cf. Msi XXIV, 81.**
3 *Decretum pro Armenis,* **Msi XXXI, 1048-1060.**

cilio Nicæno[1] contra Arium Filium esse consubstantialem Patri, et in Ephesino[2] contra Nestorium non esse duas personas in Christo.

1131 Nullus autem dubitare potest quod omnia ista noverant Apostoli explicite, siquidem ex Scripturis eorumdem Apostolorum istæ definitiones oriuntur. Et ad hoc propositum explicat D. Hieronymus[3] illud (Ps. 86, 6): *Dominus narrabit in scripturis populorum, et principum: horum qui fuerunt in ea,* hoc est in Ecclesia.

1132 XIX — **Quinto arguitur:** Quia *(Joan.* 14, 26) promittitur Spiritus Sanctus mansurus in Ecclesia ad docendam omnem veritatem; ergo id de facto contigit, atque adeo Spiritus Sanctus quotidie veritates novas docet et ignorantiam purgat: alias frustra daretur tantus magister si nihil doceret de facto. Abundat ergo his temporibus amplius quam Apostolorum tempore cognitio explicatior rerum ad fidem spectantium.

1133 **Confirmatur** quia labore et opera scholasticorum præcipue doctorum Ecclesiae, et inter omnes S. Thomæ, multa sunt modo magis explicita circa mysteria fidei quam alio tempore; non ergo debet tribui excellentior cognitio illis qui magis adventui Christi erant propinquiores, nec etiam ipsis Apostolis. 1135

©

1 **Cf. Msi II, 666-667.**
2 **Cf. Msi IV, 1138.**
3 *Brev. in Psalmos,* **Ps. 86, 6, PL 26,1083-1084.**

1134 XX — **Respondetur** quod Spiritus Sanctus as- n. 1132
sistit Ecclesiæ tamquam magister perpetuus, non quidem docendo illam novas fidei veritates quas Apostoli non noverint, sed ut antiquas veritates sine errore conservet et rectam intelligentiam Scripturarum quam habuerunt Apostoli infundat; ut etiam assistat Pontifici ne secundum quod talis[1] est in rebus ad totam Ecclesiam pertinentibus errare possit, et ut Ecclesiam sanguine Christi fundatam omni tempore necessitatis tueatur et defendat.

1135 **Ad confirmationem** respondet Valentia[2] quod n. 1133
doctrina D. Thomæ debet intelligi de cognitione infusa, non de acquisita quam habent modo scholastici in qua dicit quod excedunt multos prædecessores suos.

1136 Cæterum, **ego existimo** quod Apostoli cognoverunt per cognitionem infusam veritates quas modo theologi per discursum sunt assecuti pertinentes ad declarationem mysteriorum fidei, et loquor de veritatibus non de opinionibus quibus falsum subesse potest.

1137 Similiter mihi suadeo Patres ex quorum scriptis sumunt scholastici suam doctrinam cognovisse veritates quas theologi ex illis accipiunt per discursum, et licet non habuerint ita plenam cognitionem infusam sicut Apostoli, crediderim tamen multa ex speciali instinctu Spiritus Sancti scripsisse quæ ad mores et fidei doctrinam pertinent, et de angelico doctore nostro D. Thoma habemus se revelasse fratri Reginaldo scientiam suam non tam humano studio aut industria quam divinitus accepisse.

1 **Scii, secundum quod** *ex cathedra* **loquitur aut agit.**
1 **In IIam-IIæ, q. 1, a. 7.**

ARTICULUS III

AN TOTAM COGNITIONIS PLENITUDINEM RERUM PERTINENTIUM AD FIDEM ACCEPERINT APOSTOLI IN DIE SANCTO PENTECOSTES, VEL POSTEA ?

1138 I—Aliqui theologi hujus temporis, inter quos est Aragon[1] et Valentia[2], affirmant circa præsentem difficultatem quod Apostoli edocti sunt a Spiritu Sancto in die Pentecostes de omni veritate, non tamen habuerunt in illa die expressam notitiam omnium, sed solum illarum veritatum quæ pro tunc nosse oportebat: præcipue ad hoc ut docerent Judæos quibus primo erat prædicandum[3] Evangelium, postea vero quando gentes* coeperunt recipere Evangelium habuerunt Apostoli expressam notitiam eorum quæ spectabant ad conversionem gentium. *p'

1139 Juxta sententiam igitur horum auctorum non sunt Apostoli plene edocti de rebus omnibus pertinentibus ad fidem in die Pentecostes, sed postea edocti sunt de aliquibus quæ tunc non cognoscebant, et pro ista sententia non desunt argumenta urgentia quæ infra adducemus *n· U54 sq.

1 In IIam-IIæ, q. 1, a. 7, concl. 1.
2 In IIam-IIæ, q. 1, a. 7.
2 Cf. *Mat.* 10, 6; 15, 24; *Act.* 13, 46;—Cf. tamen *Marc.* 13,10.

* * *

1140 **II — NIHILOMINUS SIT PRIMA CONCLU-
SIO: Probabilius existimo quod Apostoli in die
Pentecostes saltem quantum ad scientiam specu-
lativam cognoverunt omnem veritatem de his** *n• 1123
**quæ erant de necessitate salutis ab omnibus cre-
denda et agenda, ita ut nihil circa hoc postea
fuerit eis de novo revelatum.**

1141 Ita expresse tenet D. Thomas (la-IIæ, q. 106, a. 4 ad 2), ubi explicans illa verba Christi {*Joan.* 16,13) quod Spiritus Sanctus adveniens doceret eos omnem veritatem, excipit D. Thomas solum futura contingentia, de quibus verificatur illud {*Act.* 1, 7): *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.*

Θ

1142 **Probatur igitur conclusio primo,** nam {*Act.* 1, 5) dixit Christus discipulis: *Vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non post multos hos dies.* Et hoc impletum est in die Pentecostes, atque adeo ibi repleti sunt omni scientia et cognitione rerum fidei.

1143 Item {*Joan.* 7, 39) dicitur: *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorifieatus,* videlicet per resurrectionem et ascensionem in coelum, qua facta datus est Spiritus in die Pentecostes qui illos de omnibus de rebus ad fidem spectantibus illuminavit.

1144 Deinde {*Joan.* 14, 26) Christus promisit discipulis Spiritum Sanctum, inquiens: *Ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.* Sed in

die Sancto Pentecostes Spiritus Sanctus venit cum magna plenitudine donorum et charismatum coelestium super ipsos Apostolos; ergo ex tunc edocti sunt de omni veritate fidei.

©

1145 III — **Secundo probatur,** quia non minus instructi sunt Apostoli tamquam magistri et doctores Ecclesiæ per adventum Spiritus Sancti in die Pentecostes quam Moyses quando accepit Legem in monte a Domino, sed potius multo majori perfectione, cum illa Lex figura esset et umbra[1] nostrae; sed Moyses ibi habuit plenam notitiam illorum quæ ad Legem spectabant et officium supremi doctoris, juxta illud *(Ex.* 25, 40): *Fac secundum exemplar quod monstratum est tibi in monte·,* ergo a fortiori Apostoli in die Pentecostes omnem notitiam acceperunt spectantem ad ministerium apostolatus.

1146 **Confirmatur,** quia inter alias differentias hæc versatur inter Apostolos nostros et prophetas antiquos quod prophetæ per lumen prophetiæ accipiebant notitiam futurorum non per modum habitus, sed taliter quod Deus per eos loquebatur Ecclesiæ quæ pro tempore et loco expediebant. At Apostoli non sic, sed acceperunt donum sapientiæ et intellectus per modum habitus cum magna plenitudine ad penetranda mysteria fidei ut perfecti doctores essent modo permanenti. Ergo cum hoc ministerium acceperint in die Pentecostes, dicendum est quod in illa die plene edocti sunt de omni veritate.

©

1 **Cf.** *Heb.* **10, 1.**

1147 **Tertio probatur,** arguendo contra fundamenta opposite sententiae, nam Apostoli ignorare non poterant conversionem gentium ad fidem; ergo omnia sciebant a die Pentecostes.

1148 *Patet consequentia,* quia si aliquid ignorarent esset illud, ut patebit ex argumentis in oppositum.

1149 *Antecedens autem probatur,* quia Christus expresse eis dixerat *(Mat.* 28, 19-20) : *Euntes docete omnes gentes: baptizantes,. . . docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis,* et *(Mare.* 16, 15) : *Praedicate Evangelium omni creaturae.* Ergo ignorare non poterant quod omnibus tam Judæis quam gentilibus esset Evangelium prædicandum, et qui converterentur et baptizarentur recipiendi essent ad fidem; hæc autem omnia coeperunt 1123
execution! mandari a die Pentecostes, nam constat *(Act.* 4, 29): *Cum fiducia loquebantur Verbum Dei·, ergo* tunc plenissimam notitiam habuerunt de rebus fidei.

1150 IV — **SECUNDA CONCLUSIO: Quamvis Apostoli habuerint plenissimam notitiam mysteriorum fidei speculativam a die Pentecostes, non est necessarium affirmare quod ab illo die habuerint** 1123
omnem perfectissimam notitiam practicam

1151 **Explicatur ista conclusio,** quia licet Apostoli cognoverint speculative quod Legalia non essent observanda et quod baptismus sufficiebat ad salutem, non tamen statim illa die cognoverunt quando et pro qua occasione essent ista prædicanda.

1152 Item, licet D. Petrus non habuerit a die Pente- *n. 1121
costes dubium speculativum de admissione gentium ad
Evangelium absque observatione Legalium, quia ad
hoc inclinabat fides de qua instructus erat, tamen non
obstat quod potuerit habere dubium practicum ut *n. 1160
gentes hic et nunc essent admittendæ cum scandalo
Judæorum et perturbatione populorum, an vero esset
melior opportunitas observanda.

1153 **Probari potest ista conclusio** ex multis revelationibus particularibus factis ipsis Apostolis circa praxim ad instruendos fideles, ut est illud (*Act.* 8, 26) quando Angelus revelavit Philippo ut descenderet ab Jerusalem in Gazam et jungeret se currui eunuchi reginæ Candacis, ut illi evangelizaret passionem et mortem Christi, et postea illum baptizaret. Et alia hujusmodi narrantur in epistolis S. Pauli, nam (*Gal.* 2, 2) dicit se ascendisse Jerosolymam secundum revelationem ut conferret Evangelium cum Apostolis quod erat gentibus prædicaturus.

* * *

SOLVUNTUR ARGUMENTA *n. 1139

1154 V — **Arguitur primo** contra nostram resolutio-
nem: Quia experientia ipsa hoc docuit, nam post diem
Pentecostes dubitaverunt Apostoli an Evangelium
esset prædicandum gentibus absque observatione *n. 1147
Legalium, quod didicit D. Petrus ex visione[1] illa *n. 1156
lintei simul cum adventu illorum gentilium qui missi
erant a Cornelio gentili; ergo illam veritatem maxime

[1] Cf. *Act.* 10, 10-48.

ad fidem pertinentem non cognovit Petrus in die Pentecostes.

1155 **Confirmatur** quia *(Act.* 11, 1-3) dicitur quod *Audierunt Apostoli, et fratres, qui erant in Judxa'. quoniam et gentes receperunt Verbum Dei. Cum autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant adversus illum, qui erant ex circumcisione, dicentes: Quare introisti ad viros praeputium habentes, et manducasti cum illis?* Ergo ipsi Apostoli hoc tunc ignorabant. *. 1160

Θ

1156 VI — **Respondetur** quod D. Petrus non dubitavit de illa veritate etiam antequam fieret illi visio illa tamen facta solum dubitavit quidnam visio illa significaret. *n. 1154 n. 1154

1157 Quod vero dixerit *(Act.* 11, 8) : *Absit a me. Domine, quia commune aut immundum nunquam intravit in os meum,* hoc non fuit quia dubitaret an Legalia essent observanda, sed quasi induit personam dubitantis ut Judæos instrueret de veritate, ad modum quo magnus Baptista misit duos ex discipulis suis ad Christum ut illum interrogarent *(Mat.* 11, 3): *Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?* Quod non fecit quia ipse dubitaret de Christo an esset necne, sed ut ex responsione Christi discipuli in cognitione Messiæ firmarentur.

1158 Et hæc explicatio est expressa S. Chrysostomi *(In Act.,* hom. 23) [1], ubi ait quod per illam visionem lintei non fuit Petrus instructus de cessatione Legalium, sed qualiter a murmure Judæorum posset defendi.

1 PG 60, 177-178.

1159 Nec iterum obstat dixisse Petrum *{Act.* 10, 34): *In veritate comperi, quod non sit personarum acceptor Deus.* Nam cognitio ista non fuit de novo speculativa ut in conclusionibus dicebamus sed practica, sicut *"50
de Christo Domino dicitur *(Heb.* 5, 8) quod *Didicit ex his quæ passus est obedientiam,* ubi ly *Didicit* non significat quod de novo aliquid sciret quod ante ignoraret, sed quod expertus est aliquid cujus ante non habuerat experientiam.

1160 **Ad confirmationem** *respondetur* ex illo magis *0'
probari quæ diximus solutione praecedenti nam si Judæi scandalizabantur ex eo quod Apostoli communicabant cum gentilibus et eos ad fidem admittebant, 1164
necesse erat ut modo suavi tolleretur ab ipsis ignorantia ista et intelligerent sicut antea intellexerant Apostoli quod gentilibus etiam per Christum Dominum patebat salus. Et ad hoc ordinatum fuit quod Petrus visionem[1] lintei narraret et quod postea venirent illi gentiles ad fidem missi a Cornelio: totum autem hoc 1152
fiebat absque aliqua ignorantia saltem speculativa *n'
ex parte Apostolorum.

1161 VII — **Secundo et ultimo arguitur:** Quia de facto congregatum est Concilium quod vocatur Apostolorum ad determinandum si gentes quæ convertebantur ad fidem deberent circumcidi et servare Legem Moysi; et ad tollendam hanc dubitationem celebratum fuit; patet ergo quod tunc nondum noverant illam veritatem Apostoli, atque adeo non de omnibus plene edocti sunt in die Pentecostes.

1 **Cf.** *Act.* **10, 10-48.**

Θ

1162 VIII — **Respondetur,** negando quod illud Concilium congregatum fuit ad tollendam aliquam ignorantiam speculativam Apostolorum circa conversionem gentium et observationem Legalium. De hoc enim certissimi erant ipsi ante tale Concilium, sed congregatum est pluribus aliis dé causis *n. 1123

1163 *Primo,* ut nobis traderetur forma inquirendi et resolvendi fidei veritates. •n. 1118

1164 *Secundo,* ut illud cujus antea habebant notitiam in illo Concilio unanimi consensu determinarent: ut illo modo suavius a Judæis reciperetur auditio sufficienti examine et diligentia adhibita ab Apostolis ante determinationem illius veritatis, et quomodo ex Scripturis veritas illa probaretur, ut constat ex auctoritatibus adductis a D. Jacobo in eodem Concilio[1]. •*n.* 1160

1165 *Tertio,* ut daretur notitia divinæ revelationis ex qua constabat gentiles admittendos esse ad fidem, qua cognita corda Judæorum lenirentur erga gentiles et animus sedaretur: erant enim ipsis infestissimi.

1166 *Ultimo* (et forte est urgentior ratio), quia videlicet Apostoli acceperunt a Deo mandatum tale Concilium congregandi ut ex illo in posterum constaret de auctoritate Ecclesiæ in congregandis Conciliis ad determinandas fidei veritates, et erudiendos fideles de rebus maxime necessariis ad cognitionem rerum fidei.

1 **Cf.** *Act.* **15, 13-21.**

ARTICULUS IV

UTRUM ARTICULI FIDEI CONVENIENTER ENUMERENTUR

1167 I — Pro decisione hujus dubii, **advertendum est primo** quod «divisio articulorum fidei ex diversis principiis ortum habuit »[1], et sic sub diversa forma fieri consuevit.

1168 Nam *primo,* facta fuit ad manifestandam fidem, et ut fidelibus proponerentur quæ necessario ad salutem credenda erant

1169 *Secundo,* facta fuit ut sub brevi summa colligerentur quæ in Sacra Scriptura dispersa sunt, et ut traderentur sub clariori et expressiori forma fidelibus quæ non ita expresse continebantur in aliis credibilibus

1170 *Tertio,* facta fuit ad extinctionem[2] et extirpationem hæresum quæ contra fidei præcipuas veritates insurrexerunt.

Θ

1171 *Ex primo motive,* factum fuit Symbolum Apostolorum. Illud enim per se fuit editum ad manifestandam fidem et ad tradendum fidelibus quæ omnino necessario erant credenda ad salutem, et ideo quoti-

1 **Cf. Joan, a Sto Thoma,** *Curs. Theol.,* **in Illam, q. 77, disp. 28, a. 1, n. 4.**
2 **Cf. S. Aug.,** *Enarr. in Psalm.,* **ps. 54, PL 36, 643.**

die recitatur in Ecclesia in Matutinis, in Prima et Completorio.

1172 *Ex secundo motivo,* ortum habuit Symbolum fidei factum a Patribus in Concilio Nicæno[1], in quo sub brevitate explicantur aliqua difficilia quæ in Symbolo Apostolorum non erant proposita explicite. Unde ex eo quod non ad proponendam fidem, sed ad explicandam illam fuit institutum, ideo non quotidie canitur in Ecclesia, sed in praecipuis solemnitatibus et dominicis diebus, in quibus omnes fideles ad Ecclesiam conveniunt. *n. 1169 *n. 1201,

1173 *Ex tertio motivo* ortum habuit Symbolum Athanasii[2]. Quod quidem specialiter editum fuit contra hæreses insurgentes tam contra naturam divinam Christi quam contra naturam humanam ejusdem. *n. 1170

Θ

1174 Ubi obiter notandum est quod quolibet istorum modorum fiat divisio articulorum fidei, optime satisfit praecepto credendi si credantur quantum ad substantiam quæ in illis continentur, nam quod sub hac forma hujus Symboli vel alterius proponantur, non pertinet ad substantiam praecepti fidei. *n. 955 sq.

¥ ¥

1175 II **Secundo notandum est** divisiones istas credendorum non esse accipiendas secundum totum rigorem metaphysicum sed solum quantum ad inten- *n. 1177

1 **Msi II, 666-667.**
! **Msi II, 1354-1355.**

turn Ecclesiæ, videlicet quod credibilia absolute necessaria ad salutem proponantur fidelibus sub forma tali qua facile intelligi possint et memoriter teneri, sive ad plures articulos sive ad pauciores reducantur. n. 960

1176 Unde S. Thomas (Ila-IIæ, q. 1, a. 8) refert aliquos annumerantes tantum duodecim articulos fidei, qui non distinguebant articulum conceptionis Christi ab articulo nativitatis ejusdem, licet distinguerent unum articulum beatitudinis animæ et alterum resurrectionis et gloriæ nostrorum corporum.

1177 Positio autem D. Thomæ in initio *corporis*[1] videtur convenientior propter regulam ejusdem S. Thomæ (Ila-IIæ, q. 1, a. 6). Videtur quod ubi est specialis ratio non visi, ibi debet specialis articulus distingui: quæ regula etiam non debet in rigore metaphysico intelligi, sed quasi moraliter. Sicut et quædam ratio quam assignat D. Thomas *(Sent.,* Lib. Ill, dist. XXV, q. 1, a. 2 ad 8), videlicet quod in Concilio Nicæno non refertur articulus descensionis Christi ad inferos quia ante tempora talis Concilii non præcesserat aliquis error contra veritatem illius articuli: non enim est necessarium ad hoc ut de aliqua veritate distinguatur specialis fidei articulus quod de illa fuerit specialis error. n.U75 n. 1167 sq.

1178 Traditur autem et alia specialis ratio ab Innocentio III[2], quod videlicet cum illud Concilium esset congregatum contra Arium ponentem Christum etiam in quantum Deus minorem Patre, si ibi fieret mentio

1 **Ila-IIæ, q. 1, a. 8.**

2 **Cf. S. Bonaventure,** *In Sent.,* **Lib. Ill, dist. XXV, a. 1, q. 1, III (QR), p. 538 nota 3.**

de descensu ad inferos, videretur aliquo modo favere Concilium illi errori, eo quod ad inferos descendere videtur inferioritatem aliquam sonare.

* * *

1179 **III — PRIMA CONCLUSIO: Nulla veritas quæ naturali lumine cognosci potest debet annumerari inter articulos fidei.**

1180 Hæc ponitur ut explicetur primus articulus *n•1203
divinitatis. Non enim ibi credimus tamquam fidei articulum aliquid quod naturali lumine attingi queat *n·87011060

1181 Et facile probatur ista conclusio ex definitione articuli fidei: Est enim indivisibilis veritas de Deo supra humanam rationem existens, vel indivisibilis veritas coarctans nos ad credendum[1], hoc est, ad id quod humana ratione pertingere non possumus.

1182 Et ratione probatur, quia articuli fidei sunt 1052
veritates præcipuæ et tamquam dignitates ad quas res fidei reducuntur; sed quodlibet objectum per se fidei est omnino supernaturalis ordinis et excedens capacitatem naturalem creaturæ; ergo de nulla re potest esse fides si naturali lumine cognosci potest, et multo minus articulus fidei.

* *

1183 **SECUNDA CONCLUSIO: Optima divisione res fidei dividuntur in XIV articulos.**

1 **Cf. IIa-IIæ, q. 1, a. 6, obj. 1;** *Sent.,* **Lib. III, dist. XXV, q. 1, a. 1, qla 1 ad 1.**

1184 Ista conclusio satis aperte probatur a D. Thoma ex auctoritate Ecclesiæ[1] et in corpore articuli[2]. Quare solum restat argumenta opposita.

* * *

SOLVUNTUR ARGUMENTA

1185 IV — **Arguitur primo** ad probandum quod sint plures quam XIV articuli fidei: Quia, ut dicit D. Thomas in hoc articulo[3], fidei articuli sunt de his quæ visuri sumus in vita beata, vel per quos ducimur.,ad illam; sed multa alia præter explicata in articulis fi&i sunt de quibus in patria fruemur et etiam multa alia sunt necessaria ut ad illam perveniamus non ergo sufficienter articuli fidei numerantur, sed plures debent esse. *n. 1189 *n. 1186 *n. 1187

1186 **Consequentia** est bona, et **minor,** *quoad primam partem,* probatur, quia in patria fruemur omnibus divinis perfectionibus et attributis, quæ plura sunt quam illa quæ continentur in articulis divinitatis.

1187 *Quoad secundam partem,* etiam probatur **minor,** quia sacramentum baptismi et pœnitentiæ supposito peccato sunt media omnino necessaria ad vitam æternam, ut constat, et tamen de illis non est specialis articulus fidei; ergo insufficienter annumerantur. *n. 1189

1188 V — **Nec valet si dicas:** Ista contineri in illo articulo quod Deus est salvator quia ibi includuntur *n. 1189

1 **Cf.** *Symb. Nicæno-Cpolit.,* **Msi III, 565.**
2 **IIa-IIæ, q. 1, a. 8.**
3 **IIa-IIæ, q. 1, a. 8.**

baptismus et poenitentia tamquam media quibus salvat. — **Hoc inquam non valet,** quia eodem modo possent reduci ad articulum illum omnia quæ ad Christi *humanitatem spectant, omnia namque illa sunt media *n. 1190
necessaria justificationis et salutis.

Θ

1189 VI — ***Respondetur** quod licet illa quæ credimus *n. **1185**
beatificent nos in patria aut ducant nos tamquam media ad illam, non tamen de omnibus quæ nos beatificant aut ducunt ad beatitudinem debet specialis articulis distingui, sed solum de præcipuis in quibus alia continentur, ad modum quo docet D. Thomas (IIa-IIæ, q. 1, a. 8 ad 2) Deum esse scientem et prudentem includi in articulo omnipotentiæ, ex eo quod Deus operatur per intellectum et voluntatem. *Sic *n. 1188
ergo baptismus et *poenitentia reducuntur ad articulum *n. 1187
Salvatoris, quia sunt media quibus Deus homines justificat.

1190 **Ad *replicam** autem contra hoc, *dicitur* quod *n. 1188
humanitas Christi est quid valde præcipuum in nostra fide, quam etiam videre speramus in patria quia per illam, secundum D. Paulum[1], habemus accessum in gloriam filiorum Dei. Unde secundum diversa quæ in illa reperiuntur conducentia ad assequendam beatitudinem, speciales articuli proponuntur. Sacramenta vero et alia sunt instrumenta habentia virtutem ex humanitate Christi ad sanctificandos homines, et ideo optime reducuntur ad articulum Salvatoris.

1 **Cf.** *Rom.* **5, 2.**

1191 VII —-**Arguitur secundo:** Quia saltem de sacramento Eucharistiæ debuit fieri specialis articulus, cum habeat specialissimam difficultatem ut credatur; ergo saltem quindecim debuerunt annumerari articuli[1]

1192 *Nec satisfacit solutio D. Thomæ* hic (Ila-IIæ, q. 1, a. 8 ad 6), ubi ait difficultatem hujus sacramenti esse eamdem quæ in aliis miraculis reperitur, atque adeo reduci debet ad articulum omnipotentiæ. — *Non,* inquam, *satisfacit*,* nam etiam Incarnatio et nativitas *”· 1195
Christi, resurrectio et ascensio ejus in coelum sunt opera miraculosa, et tamen de illis ponufi^r speciales articuli, et non reducuntur ad omnipotentiam; ergo nec ad illam debet reduci miraculum Eucharistiæ, cum sit miraculorum maximum.

1193 *Nec etiam satisfacit* solutio D. Thomæ ad tertium hujus articuli[2], ubi ait quod quia contra alios articulos fuerunt speciales errores oportuit ponere explicite cognitionem illorum per articulorum distinctionem. *Non,* inquam, *satisfacit,* nam etiam contra hoc divinissimum sacramentum fuerunt semper et modo sunt apud hæreticos errores* multiplices, nam existimant non *°· 1198
esse in illo realiter corpus Christi, sed solum tamquam in signo. Alii putaverunt manere ibidem substantiam panis, et alii aliter erraverunt, ut potest videri in Castro *(Adv. omnes hæreses,* verbo *Eucharistia)*; debet ergo addi articulus iste hujus ineffabilis sacramenti.

Θ

1194 VIII —**Respondetur*** solutionem S. Thomæ esse optimam. **1191**

1 **Cf. Joan, a Sto Thoma,** *Curs. Theol.,* **in Illam, q. 77, disp. 28, a. 1, n. 4.**
2 **Ila-IIæ, q. 1, a. 8 ad 3.**

1195 **Ad cujus primam replicam** *respondetur* quod licet Incarnatio et reliqua ibi numerata in quantum miracula sunt opera omnipotentiae, sunt tamen fontes ex quibus dimanavit nostra salus et virtus sacramentorum. Incarnatio est dé his quæ videnda speramus in patria quam etiam præsupponit Eucharistiæ sacramentum, et ideo non est similis ratio.

1196 Reducitur ergo a D. Thoma, solutione ad sextum ad articulum Salvatoris et ad articulum omnipotent!», et etiam *(Sent.,* Lib. Ill, dist. XXV, q. 1, a. 2 ad 10) ad articulum quo credimus sanctam Ecclesiam, quia continet sacramenta sanctificantia quorum præcipuum est Eucharistia.

1197 Sapientissimus magister Soto (In IV *Sent.,* dist. IX, q. 2, a. 1) reducit illud ad articulum communionis sanctorum, eo quod sacramentum istud est communionis et unitatis, non solum cum Deo sed etiam sanctorum inter se, juxta verba D. Pauli (I *Cor.* 10,17): *Unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus. Et D.* Thomas *(Officium defesto Corporis Christi,* ad Missam in *Secreta)*2 ait: “Ecclesiæ tuæ, quæsumus, Domine, unitatis et pacis propitius dona concede, quæ sub oblatis muneribus mystice designantur”.

1198 IX — **Difficultas vero in præsenti non modica est.** Quare, cum hoc divinissimum sacramentum sit difficillimum creditu (vocatur enim mysterium fidei), et ex altera parte sit dignissimum, utpote continens

1 **IIa-IIæ, q. 1, a. 8 ad 6.**
• **Op. XXXVII, IV (Mandonnet), p. 475.**

corpus Christi et sanguinem cum divinitate realiter, et aliæ plures veritates in illo contineantur, ut quod accidentia maneant sine subjecto, quod est memoriale passionis et mortis Christi, quod tota substantia panis convertatur in corpus Christi, etc. — Quare non erit ponendus specialis articulus fidei, siquidem ex difficultate et ex speciali ratione non visi et ex dignitate videtur quasi integrari ratio ponendi articulorum *distinctionem »n. 1167 sq.
præcipue cum etiam fuerint errores contra sacramentum istud, ut dicit ultima replica *argumenti ? *n. 1193

*n. 1198

1199 **Ad *hoc satis optime respondet** magister Bagnez (In IIam-IIæ, q. 1, a. 7, dub. 1) non poni specialem articulum fidei circa hoc sacramentum, eo quod circa fidem tanti mysterii satis erudiuntur fideles in actuali usu illius, tunc enim admonentur satis a sacerdotibus ut credant verum Christum Deum et hominem integrum sicut est in coelo contineri sub illis speciebus.

1200 **Potest etiam dici** quod articuli primo et princi- 1168
*paliter proponuntur ut credantur, quamvis secundario nos ordinant ad operandum. Est namque fides speculativa et practica, et principalius est speculativa; sacramentum vero Euchhristiæ primo et principaliter ordinat nos ad operandum et consequenter ad credendum, nam est signum practicum rei sacræ sanctificantis nos per cibationem, atque adeo primo ordinat nos ad sanctitatem recipiendam et consequenter ad credendum. Ad rationem vero articuli fidei e contra sé res deberet habere quod scilicet primo et per se ordinaret nos ad credendum, et consequenter ad operandum, nam in illis ex credibilitate nascitur operatio, non ex operatione credibilitas.

1201 Scotus et Durandus (In IV *Sent.*, dist. X, q. 1) existimarunt esse specialem articulum fidei de ineffabili hoc sacramento. Cæterum falsitas hujus sententiae non alio convenientiori modo potest ostendi quam ostendendo quod in nullo Symbolo, nec Apostolorum, nec 1172
Patrum nec Athanasii explicite continetur. Quidam autem existimant magistrum Soto fuisse hujus sententiæ. Cæterum aperte falsum testimonium illi imponunt.

* *

1202 X — **Tertio et ultimo arguitur** argumento primo[1] D. Thomæ ut solutionem ejus explicemus. Nam illa quæ naturali lumine cognosci possunt non debent inter fidei articulos numerari sed Deum esse unum 1179sq.
est notum lumine naturali, et etiam esse omnipotentem et mundum creasse; ergo non debent inter articulos fidei numerari.

1203 *Minor* constat ex demonstrationibus Philosophi[2] convincentis unam esse primam causam, et etiam ex illo D. Pauli *(Rom.* 1, 20): *Invisibilia Dei, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas.* Ex quo redarguit gentiles doctos D. Paulus et ait inexcusabiles esse *(Rom.* 1, 21): *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt.* Superfluit igitur primus 1180
articulus fidei cum aliquibus in ipso contentis.

1 Cf. IIa-IIæ, q. 1, a. 8, obj. 1.

2 *Melaph.*, XII, 10 (1076 a4)

1204 XI — **Respondetur** omnia illa quæ naturali lumine attingi possunt non solum non pertinere ad fidei articulum, sed nec ad simplicem veritatem fidei, cum omnia quæ ipsa proponit excedant captum naturalis *luminis. *n. 1179 sq.

1205 **Respondetur ergo** ex doctrina D. Thomæ *(Sent.,* Lib. III, dist. XXV, q. 1, a. 2 ad 2) dicentis quod Deum esse unum, esse creatorem et habere omnium providentiam probari non potest naturali ratione eo modo quo pertinent ad fidem, videlicet quod fuerit creator rerum in tempore (nam Philosophus[1] existimavit[2] fuisse ab æterno), quod sit præmiator bonorum operum in æterna retributione et similiter malorum vindex et quod sit colendus tamquam auctor donorum supernaturalium: et isto modo bene ista possunt pertinere ad fidem et constitui specialis articulus de illis.

1206 Et hoc est quod voluit D. Thomas dicere (IIa-IIæ, q. 1, a. 8 ad 1) quando affirmavit quod multa per fidem tenemus de Deo quæ naturali ratione investigare non potuerunt philosophi circa providentiam ejus et omnipotentiam, et quod ipse solus sit colendus. Quæ verba intelligi debent necessario juxta expositionem traditam *supra ex loco *Tertio Sententiarum.* *n-1205

1 **Pftjs.,VIII,** 1 **(250b 24, 251b 17);** *De Coelo,* **I, 10 (279b 4, 280a 30);** *Top.,* **I, 9 (104b 16).**
2 **Cf. Ia, q. 46, a. 1.**

ARTICULUS V

EXPLICANTUR EA QUÆ DOCET D. THOMAS IN ARTICULO NONO.

1207 I — **Inquirit** ergo D. Thomas in articulo nono hujus quæstionis utrum veritates fidei convenienter in Symbolo ponantur. **Respondet** conclusione affirmativa.

¥ ¥

1208 Pro cujus clariori notitia, **notandum est primo** quod hoc nomen "Symbolum", quod græcum est, duo significat quantum ad præsens attinet.

»

1209 *Primo,* significat signum quo aliqui ab aliis distinguuntur, qua ratione signum quod militibus datur in bello quo distinguuntur amici ab inimicis vocatur symbolum, et in hac consideratione optime dicitur Symbolum brevis summa credendorum, quia per hoc distinguuntur fideles ab infidelibus quod primi credunt veritates istas, alii vero negant. Et hoc insinuatur a D. Joanne (II *Joan.* 1, 10) dicente: *Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis.*

1210 *Secundo,* significat symbolum collectionem multorum in aliquo uno, qua ratione et jam optime accommodatur summæ articulorum: tum quia plures Apos-

toli illum collegerunt in unum; tum etiam praecipue propter ipsas veritates *collectas et redactas ad certam summam et numerum.

1211 Et juxta istam *secundam acceptionem, tradidit *n. 1210
definitionem Symboli D. Augustinus *(Serm. ad Popul.,* serm. CCXII, 2)[1] inquiens: "Symbolum est breviter complexa regula fidei, ut mentem instruat, nec oneret *memoriam paucis verbis dicitur, unde multum ac- *n. 955
quiratur".

1212 Fuit autem convenientissima *ratione consultum *n. 1169
fidelibus ut talis brevis et compendiosa summa de necessario credendis colligeretur per certos et determinatos articulos distincta, ut esset conformitas apud omnes fideles in confessione unius fidei catholicæ: nam si aliis et aliis verbis apud diversos professio fidei fieret, alius et alius redderetur sensus in magnum praejudicium tam ipsarum veritatum quam hominum credentium; et etiam ut non solum unanimiter fideles crederent uno corde ad justitiam, sed uno ore confiterentur ad salutem[2]. Ut enim docet D. Augustinus
loco *citato non possent omnes fideles per orbem *n. 1211
dispersi eamdem fidem confiteri, nisi in quadam summa, qualis est Symbolum, veritates colligerentur.

1213 II — **Secundo notandum est** non obstare unitati fidei quod plura Symbola in Ecclesia edita fuerint pro diversis temporibus. Hoc enim factum non fuit ad

1 **PL 38, 1060.**
2 **Cf.** *Rotn.* **10, 10.**

inducendam novam fidem, sed ut eadem amplius et amplius explicaretur, secundum quod temporum necessitas propter novas hæreses insurgentes expostulabat.

1214 Et quidem optima ratione Apostoli antequam per orbem dispergerentur Symbolum primum tradiderunt, ut omnes uno ore loquerentur et venientes ad fidem eadem omnino crederent.

1215 Quare valde temerarii judicandi sunt Erasmus[1] et Laurentius Valla[2] affirmantes illud Symbolum non fuisse ab Apostolis editum. Est enim hæc assertio non solum contra communem sanctorum Patrum mentem et scholasticorum, verum etiam contra id quod ab Ecclesia communiter receptum est, ut colligitur ex D. Thoma (IIa-IIæ, q. 1, a. 9 ad 6).

1216 De quo videatur etiam Clemens *(Epist. I Clementis ad Jacobum)*[3]; Irenæus *(Adv. Hær.,* Lib. I, cap. 10, n. 1)[4]; D. Ambrosius (Epist. XLII *Ad Syricium,* n. 5)[5]; Rufinus *(Expositio in Symbolum,* 19)[6]; D. Hieronymus *(Contra Joan. Hierosol.,* 28)[7]; D. Cyrillus Hierosolymitanus *(Cath.,* XVIII, 32)[8]; D. Augustinus *(Serm. ad Popul.,* serm. CCXIV, 1)[9]; D. Leo *(Sermones,* serm. LXII, cap. 2; epist. XXXI *Ad Pulcheriam,* 4)[10].

1 Cf. DTC. a. *Apôtres,* I, 1679.
2 Cf. *Cath. Enc.,* a. *Valla,* XV, 257-258.
3 PL 130, 27-28.
4 PG 7, 549.
5 PL 16, 1125.
6 PL 21, 335.
7 PL 23, 396.
8 PG 33, 1054.
9 PL 38, 1065-1066.
10 PL 54, 350; 794.

1217 Nec desunt aliqui existimantes Symbolum Apostolorum taliter ab illis fuisse editum ut singuli singulas sententias proferrent, quod insinuat D. Augustinus loco citato et D. Thomas *(Sent.,* Lib. III, dist. XXV, *n. 1216
q. 1, a. 1, qla 3). Et communiter ita fertur. Hoc autem non est ita certum sicut et ipsos tale Symbolum edidisse. Neque ex eo quod ita fecerint vocatur Symbolum, quia, ut optime hic[1] adnotavit Cajetanus, nomen "Symbolum" non a colligentibus, sed ab ipsis rebus collectis impositum est *n. 1210

Θ

1218 III — **Quod si contra hoc objicias:** Sequitur quod si Apostoli tale Symbolum ediderunt quod inter canonicas et Sacras Scripturas constitui deberet. Consequens est falsum, ut est notum; ergo non ediderunt illud.

1219 *Probatur sequela,* quia quæ Apostoli scripserunt ad eruditionem fidelium inter Sacras Scripturas annumerantur, ut est videre in epistolis D. Pauli, Petri, Joannis, Jacobi et Judæ.

1220 IV — **Respondetur** ad hoc argumentum *primo,* *n. 1218
quod non omnia quæ ab Apostolis scripta sunt etiam ad eruditionem fidelium pertinent ad Sacram Scripturam, ut patet in epistola ad Laodicenses scripta a D. Paulo[2], quæ tota refertur a D. Anselmo *(In epistolas*

1 **In IIam-IIæ, q. 1, a. 8.**
2 **Cf. S. Hieronymus,** *De Vir. Illustr.,* **cap. 5, PL 23, 619.**

S. *Pauli)* et in epistola Pauli ad Senecam[2], quæ est inter opera Senecæ.

1221 *Secundo,* respondetur necessarium esse ad hoc ut aliqua scripta Apostolorum sint de fide quod etiam sit de fide ipsos talia scripta edidisse; non est autem de fide quamvis sit verissimum quod Apostoli tale Symbolum ediderunt.

1222 Circa Symbolum Patrum advertendum est illud fuisse amplius explicatum et auctum in multis Conciliis: in Constantinopolitano primo[2] et Synodo Ephesina[4]. Et in pluribus Conciliis Toletanis I, III, IV, VI, VIII et XI[5]. Quæ omnia recte facta sunt novis pullulantibus hæresibus **n. 1172**
*”· 1213

1223 **Ultimo notandum est** circa Symbolum Athanasii[6] illud non esse infallibilem regulam fidei qua ratione ab ipso sanctissimo et doctissimo Patre editum est tamquam a doctore particulari, sed quatenus a tota Ecclesia et Summis Pontificibus receptum est, quod optime observavit D. Thomas (IIa-IIæ, q. 1, a. 10 ad 3).

1 **PL 181, 1356.**
2 **Cf. S. Augustinus, Epist. CLIU** *Ad Macedonium,* **cap. 5, n. 14, PL 33, 659; et S. Hieronymus,** *De Vir. Illusit.,* **cap. 12, PL 23, 629.**
3 **Cf. Msi III, 567-568.**
4 **Cf. Msi IV, 1138.**
3 **Cf. Msi III, 1003; IX, 978-979; X, 615; X, 662; X, 1210; XI, 134. Cf. DTC. a.** *Tolède,* **XV, 1176-1208.**
* **Cf. DTC. a.** *Alhanase (Symbole de Saint),* **I, 2178-2187.**

DISPUTATIO ULTIMA

DE EFFECTIBUS FIDEI *n 22

1224 I — De his agit S. Thomas quaestione septima *n'60sq'
et assignat duos effectus fidei, scilicet timorem et purificationem cordis, in quibus tria notari possunt.

Θ

1225 **Primo,** distingui in fide sicut in aliis virtutibus actum et effectum : actus virtutis dicitur operatio elicita ab ipsa; effectus dicitur quidquid ex tali operatione relinqui potest, sive sit alius actus imperatus quia ex uno actu excitamur ad alium, sive sit aliqua dispositio vel motio vel aliquis modus relictus ex operatione. Sic D. Thomas numerat plures effectus amoris (Ia-IIæ, q. 28 per totam), et plures effectus charitatis (IIa-IIæ, q. 28 sq.).

Θ

1226 **Notandum secundo** illos duos effectus fidei *n· 1224
procedere ab ipsa noh ut pure speculativa est, sed ut practica, quæ proponit objectum supernaturale ut amandum per charitatem, et sic facit purificationem cordis seu voluntatis media charitate. Proponit etiam hoc objectum ut in se magnum et potens inferre malum, et sic causât timorem.

1227 Nec tamen solum isti duo sunt effectus fidei, sed alios multos habet in nobis, ut spei, desiderii, doloris, etc. Sed quia illi duo se habent tamquam primus et ultimus effectus qui ex fide oriuntur, etiam illi intermedii in illis censentur inclusi. Incipit enim homo a timore qui est initium sapientiæ concuti et disponi ad poenitentiam, et tandem pervenit ad hoc ut excludatur culpa et purificetur cor, non formaliter per ipsam fidem, sed per gratiam ad quam disponit fides inchoative.

1228 II — **Nota ultimo** timorem posse aliquando praecedere fidem, sed tunc non erit supernaturalis et ex motivo supernaturali, quia prius est credere et assentiri Deo (quem proponit fides) quam Deum timere supernaturaliter (qui enim non credit poenas non timet), sicut prius debet Deus credi quam sperari.

1229 Ut autem timor supernaturalis sit, debet ex motivo et cognitione supernaturali procedere, ut cum timetur poena aeterna, vel separatio a Deo per culpam, vel si aliquando ante fidem datur timor supernaturalis movens aliquem ut acceptet fidem, tunc habebitur ex aliqua supernaturali illuminatione praecedente fidiem per modum gratiæ excitantis.

INDEX BIBLICUS

INDEX ONOMASTICUS

INDEX ANALYTICUS

A

B

C

F

H

I

J

S

T

V